

Doktori (PhD) értekezés

**Szakkollégiumok felsőoktatás-pedagógiai
jelentősége szektorközi
összehasonlításban**

Kardos Katalin

Témavezető: Prof. Dr. Pusztai Gabriella

Debreceni Egyetem

BDT

2023

Szakkollégiumok felsőoktatás-pedagógiai jelentősége szektorközi összehasonlításban

Értekezés a doktori (Ph.D.) fokozat megszerzése érdekében a NEVELÉSTUDOMÁNY tudományágban

Írta: Kardos Katalin okleveles neveléstudomány szakos bölcész

Készült a Debreceni Egyetem HUMÁN TUDOMÁNYOK doktori iskolája (NEVELÉS-ÉS MŰVELŐDÉSTUDOMÁNYI doktori programja) keretében

Témavezető: Prof. Dr. Pusztai Gabriella

.....

(olvasható aláírás)

A doktori szigorlati bizottság:

elnök: Dr. ....

tagok: Dr. ....

Dr. ....

A doktori szigorlat időpontja: 202... ..

Az értekezés bírálói:

Dr. ....

Dr. ....

Dr. ....

A bírálóbizottság:

elnök: Dr. ....

tagok: Dr. ....

Dr. ....

Dr. ....

Dr. ....

A nyilvános vita időpontja: 202... ..

„Én Kardos Katalin teljes felelősségem tudatában kijelentem, hogy a benyújtott értekezés önálló munka, a szerzői jog nemzetközi normáinak tiszteletben tartásával készült, a benne található irodalmi hivatkozások egyértelműek és teljesek. Nem állok doktori fokozat visszavonására irányuló eljárás alatt, illetve 5 éven belül nem vontak vissza tőlem odaítélt doktori fokozatot. Jelen értekezést korábban más intézményben nem nyújtottam be és azt nem utasították el.”

Debrecen, 2023. július 24.

.....
Kardos Katalin

Köszönetnyilvánítás

Értekezésem több mint egy évtizedes kutatói munka gyümölcse. A kutatást és az elemzést kisebb-nagyobb akadályok, megtorpanások lassították. A munka, amelyet kezében tart az olvasó nem jöhetett volna létre azoknak a bátorító szavaknak, iránymutatásnak, szaktudásnak és támogatásnak a hiányában, amelyeket az elmúlt évek során kaptam szakmailag vagy barátilag a környezetemben élő, hozzám közel álló, számomra értékes emberektől.

Legnagyobb köszönettel Prof. Dr. Pusztai Gabriellának tartozom, aki egészen pontosan 2009 óta kísérte végig hallgatói pályafutásom végtelen türelmével és töretlenül segítőkész hozzáállásával. Szakdolgozataim és doktori disszertációm témavezetőjeként mindig is szakmaiságra, alaposra, gondolkodásra, értő figyelemre és kutatói kíváncsiságra ösztönzött. Megtanított arra, hogyan keressék mélyebb összefüggéseket, milyen módon ruházam fel értelemmel, mások számára is logikus magyarázattal az esetenként olyannyira száraznak tűnő kvantitatív eredményeket. Tudásának és inspiráló személyiségének köszönhetően mondhatom el magamról, hogy a 2013-14-es évben a Nemzeti Kiválóság Program, Konvergencia-Apáczai Csere János Doktoranduszi Ösztöndíját elnyertem. Az Ösztöndíjnak köszönhetően születtek meg azok a publikációk és konferencia szereplések, amelyek jelen disszertáció alapját képezik.

Hálás vagyok, hogy doktori tanulmányaim és kutatói tevékenységem alatt a Debreceni Egyetem Felsőoktatás-kutató és Fejlesztő Központjában egy olyan közösségnek a tagja lehettem, ahol más doktorjelöltekkel egyetemben személyes odafigyelést kaptam pályafutásom során és ahol, egy igazán motiváló, szakmai közösségben gyarapíthattam tudásom. Köszönöm azokat a kutatószemináriumokat, amelyek során több évtizedes neveléstudományi tapasztalat átadásával, Prof. Dr. Kozma Tamás iránymutatása által kereshettem az utam saját kutatói munkámban.

Külön köszönettel tartozom Dr. Ceglédi Tímeának, akitől egykori oktatómként tanulhattam kutatásmódszertant, majd doktorandusz társamként közös kutatások, konferenciaszereplések és publikációk során együtt dolgozva tapasztalhattam meg milyen a valódi, igazán elkötelezett kutatói attitűd. Érdeklődésének és szakmai segítségnyújtásának köszönhetően születhettek meg azok a szakkollégista típusok, amelyek értekezésem egyik legizgalmasabb eredményének tekinthetők.

Ezúton köszönöm a házi védelem opponenseinek, hogy a terjedelmes műhelyvita anyagot elolvasták és javaslataikkal, építő észrevételeikkel hozzájárultak a disszertáció jelenlegi formájának megszületéséhez. Köszönöm Dr. Jenei Teréznek, Dr. Ceglédi Tímeának, Prof. Dr. Fónai Mihálynak, Dr. Erdei Gábornak és Dr. Jancsák Csabának, hogy az értekezés elméleti és módszertani kérdéseiben számos hasznos tanáccsal segítettek munkám.

Köszönöm a Barátaimnak, hogy hosszú, biztató beszélgetések során átlendítettek a nehézségeken és bizonytalanságokon. Köszönöm, hogy végig hittek abban, hogy az értekezés a hosszúra nyúlt utam során egyszer csak elnyeri majd végleges formáját.

Hálával tartozom Kollégáimnak, akik mindig helyt álltak helyettem a munkában, amikor az időm egy részét a tanulmányaimra fordítottam. Köszönöm az Édesanyámnak és Bátyámnak, hogy hallgató éveim alatt támogattak döntéseimben és gondoskodó jelenlétükkel hozzájárultak a fokozatszerzési folyamat megvalósulásához.

Tartalom

Köszönetnyilvánítás.....	5
1. Bevezetés	8
1.1. Felsőoktatási szakkollégiumok változó szerepben.....	12
1.2. Az együtt élő tanulóközösségek nemzetközi viszonylatban	20
1.2.1. Történeti előzmények.....	20
1.2.2. A tanulóközösségek nemzetközi kutatása.....	24
1.2.3. Együtt lakó tanulóközösségek az angolszász felsőoktatásban	28
1.3. A kutatási kérdés diszciplináris és fogalmi kereteinek a meghatározása	33
1.4. A szakkollégiumok megalakulásának története	40
2. A felsőoktatási szakkollégiumok felsőoktatás-pedagógiai jelentősége.....	46
2.1. Az expanzió hatása a felsőoktatási intézmények szerepfelfogására.....	46
2.2. A hazai felsőoktatási tehetséggondozás különböző megvalósulási formái.....	50
2.3. A nemzetközi felsőoktatási tehetséggondozás formái.....	53
2.4. Szakkollégiumok mint értelmező közösségek	56
3. Az egyházi oktatás szerepe, egyházi kollégiumok a felsőoktatásban	62
3.1. Egyházi oktatás Magyarországon.....	62
3.2. Egy egyházhoz kötődő szakkollégium.....	65
3.3. Egyházi szakkollégiumok Magyarországon.....	68
3.4. Szakkollégiumok mint vallásos közösségek	76
4. Az értekezésben bemutatott kutatás koncepciója, a módszerek bemutatása.....	81
4.1. A kutatás célcsoportja, a kutatási minta	81
4.2. A kutatás során elemzett adatok.....	84
4.3. Kutatási kérdések, hipotézisek	85
4.4. A kutatás során alkalmazott statisztikai elemzések.....	87
4.5. A kutatás dimenziói és indikátorai	88
5. Szakkollégiumi hallgatók szektorközi összehasonlító vizsgálata	90
5.1. Demográfiai jellemzők.....	90
5.2. A család társadalmi háttere	92
5.3. Családon belüli társadalmi tőke	98
5.4. Vallásosság.....	101
5.4.1. Felekezeti hovatartozás	102

5.4.2. Vallásosság mértéke önbesorolás alapján	103
5.4.3. Templomba járás gyakorisága.....	105
5.4.4. Imádkozás gyakorisága	106
5.4.5. Vallásos közösségi tagság	107
5.5. Szakkollégista típusok.....	109
5.6. Az egyetemi bekerülés körülményei	123
5.7. A hallgatók egyetemi és szakkollégiumi integrációja	130
5.7.1. Hallgatói kapcsolatok.....	130
5.7.2. Egyetemi élet.....	133
5.7.3. Hallgató-oktató kapcsolatok az egyetemen.....	141
5.7.4. Szakkollégiumi hallgatók közösségi élete.....	147
5.7.5. Szakkollégiumi élet.....	154
5.7.6. Hallgató-oktató kapcsolatok a szakkollégiumban	159
5.7.7. A szakkollégiumi nevelés célja és hatása.....	163
5.8. Eredményesség.....	177
5.8.1. Hallgatói elégedettség	178
5.8.2. Tanulmányi többletmunka	184
5.8.3. Tanulmányok melletti elköteleződés.....	190
5.8.4. Hallgatói integritás	194
6. Összegzés	202
Hivatkozott irodalom	212
Felhasznált dokumentumok	229
Melléklet	230
Summary	248

1. Bevezetés

A felsőoktatási szakkollégiumokat oktatáskutatóként sokféle módon értelmezhetjük és rendszerezhetjük különböző tulajdonságaik alapján. Míg a rendszerváltás előtti időkben aktív politizálásra adtak lehetőséget, addig ma már egy, a felsőoktatás hiányosságait kiegészítő intézményként is gondolhatunk rájuk (Kardos 2016). Munkánk¹ során számos kérdés foglalkoztatott minket a felsőoktatási tehetséggondozó intézményekkel kapcsolatban, amelyekből a következőkben a számunkra legfontosabbakat ismertetjük.

Elsőként fontos kérdésnek tartottuk, hogy vajon a felsőoktatásban fellelhető szakkollégiumi intézmények a tömeges felsőoktatás hiátusait hivatottak-e betölteni? Továbbá tekinthetők-e a szakkollégiumok olyan együtt élő tanulóközösségeknek, ahol az alkalmazott pedagógiai módszerek és a közösség által együttesen konstruált tudás pozitív hatást gyakorolnak a hallgatók tanulmányi eredményességére? Vajon találunk-e hasonlóságokat vagy esetleg különbségeket a magyarországi szakkollégiumi intézményrendszer és a külföldi tanulóközösségek között? Milyen többletet adhat egy egyetemi hallgatónak egy együttélésen alapuló tanulóközösség a hagyományos nem együttlakáson alapuló társaikhoz képest? A szakkollégiumi közösségekben kialakult hallgatói kapcsolatokat a társadalmi tőke elmélet alapján értelmezhetjük-e olyan erőforrásként, amely jótékony hatással van a résztvevők továbbtanulási szándékára, tanulmányi sikerére, illetve jövőterveire? A szakkollégiumi oktatók aktív jelenléte, a velük való gyakori és sokoldalú kapcsolattartás hozzájárul-e a tanulmányi előrehaladás sikeréhez, valamint a hallgatók társadalmi státusából adódó hátrányok leküzdéséhez?

Kitapinthatók-e különbségek intézményi célok tekintetében a különböző fenntartójú és működési típusú szakkollégiumok esetében? Van-e hasonlóság a szakkollégiumi hallgatók elképzelése és az általunk korábban intézményi célként megfogalmazottak között, avagy hogyan gondolkodnak a kutatásban résztvevő tehetséggondozó intézmények fiataljai a szakkollégiumok céljairól, hatásairól.

A 2005-ös Felsőoktatási Törvény meghatározása alapján a szakkollégiumok olyan, hallgatókat tömörítő öntevékeny szervezetek, amelyek általános célja az egyetemi vagy főiskolai oktatás kiegészítése mellett egy összetartó közösség megteremtése. Ennek részeként lehetőséget biztosítanak a szakmai ismeretek elmélyítésére. A szellemi műhelyeket magas színvonalú szakmaiság igénye jellemzi, elméleti és gyakorlati képzést folytatnak, valamint arra törekszenek, hogy tagjai kifinomult társadalmi érzékenységet tanúsítsanak. Mindezt a tagok egymás jobb megismerésén keresztül, az intézményesített együttlakás nyújtotta lehetőségek által, kívánják megvalósítani (Kardos 2014).

Disszertációnkban a szakkollégiumokat a felsőoktatási rendszert hatékonyan kiegészítő és a rendszerhez tartozó, speciális feladatokat is ellátó tehetséggondozó intézményekként kívánjuk vizsgálni, továbbá főként a nevelésszociológia fogalmaira támaszkodva értelmezzük világukat (Kardos 2016).

A disszertáció célja, hogy bemutassa a rendszerváltás után megváltozott tartalommal újraéledő szakkollégiumi rendszert hazánkban, különös tekintettel az

---

¹ Az értekezés többes szám első személyben íródott, melynek használatával azt kívánjuk kifejezni, hogy az eredmények tudományos kutatáson, statisztikai elemzésen, a doktori iskolán belüli peer review-n estek át.

egyházi szakkollégiumokra és az újonnan megalakuló egyházi és világi fenntartású roma szakkollégiumokra vonatkozóan.

A témaválasztást nagymértékben motiválta, hogy a felsőoktatáshoz tartozó tradicionális és egyházi fenntartású szakkollégiumok a 90-es éveket követően jelentős átalakuláson mentek keresztül, melynek folyamatáról és eredményeiről a mai napig kevés adat és szakirodalom áll rendelkezésre, annak ellenére, hogy a téma egyre nagyobb figyelmet kap az oktatás- és nevelésszociológiai kutatások területén. Szintén kevés eredményt találunk arra vonatkozóan, hogy ezen intézmények falain belül mi jellemzi a tanulóyaikat folytató hallgatók mindennapi életét (Kardos 2014).

Disszertációnkban a szakkollégiumok intézményi hatását szélesebb értelemben használjuk. Ennek oka, hogy megközelítésünk nem munkaerő-piaci oldalról vizsgálódik, hanem a hallgatók tanulás iránti elkötelezettségét helyezük középpontba egy adott tanulói közösségben. Általánosságban véve a felsőoktatás hozzáadott értékét a hallgatók bemeneti és kimeneti eredményei közötti eltérések vizsgálatában ragadják meg a kutatók, legtöbb esetben a megszerzett tudás és képességbeli gazdagodás alapján minősítenek vagy törekszenek rangsorok kialakítására, pontosítására (Engler 2012, Rossi 1982). Megközelítésünk alapján tágabb összefüggésbe helyezzük az szakkollégiumok intézményi hatásának kérdését, vizsgálva az intézményi szocializációs hatásokat, az egyéni és közösségi jellegzetességet (Pusztai 2012, Pascarella & Terenzini 2005).

Kiemelten foglalkozunk olyan mérhető hallgatói indikátorokkal, mint a hallgatói eredményesség és tanulmányi munka iránti elkötelezettség, valamint az intézményi hozzájárulás oldaláról vizsgáljuk az oktató-hallgató kapcsolatokat és az intézmény kínálta többlet lehetőségeket.

Ceglédi Tímeával és Bordás Andreával közös munkánkban (2016) számos szakirodalom áttekintését követően az alábbi következtetésekre jutottunk a felsőoktatási szakkollégiumok hozzáadott értékét vizsgálva: a tehetséggondozó intézmények hallgatói magasabb hozzáadott értékkel fejezik be felsőfokú tanulmányaikat, mint azon hallgatók, akik nem részesülnek szakkollégiumi képzésben. A szakkollégiumokra általánosságban elmondható, hogy a hallgatói szocializáció intenzívebb, elmélyültebb, mint a felsőoktatási hallgatói közösségekben. Az oktatók és hallgatók együttes munkájának eredményeként lehetőséget nyújt lakó- és tanulóközösségek kialakulására, amelyekben nem csupán a hallgató részesül a szakkollégium nyújtotta előnyökben, hanem maga a befogadó intézmény, illetve a felsőoktatási intézmény is osztozik a tehetséges hallgatók sikereiben, tanulmányi eredményességében. Összegezve tehát elmondhatjuk, hogy nem csupán az intézményrendszer hallgatókra gyakorolt hatása, hanem a hallgatókat a felsőoktatásban szorosabban körülvevő társadalmi környezetben megjelenő hozzáadott érték meglétének és vizsgálatának fontossága mellett érvelünk (Pusztai et al 2012, Hrubos 2012, Ceglédi et al. 2016). További előzetes ismereteink alapján elmondható, hogy a hazai felsőoktatási szakkollégiumok jelentős részének hallgatói bázisa a magasabb társadalmi rétegekből szerveződik, ugyanakkor létrejöttek kifejezetten olyan szakkollégiumok, amelyek a felsőoktatásban részt vevő hátrányos társadalmi közegekből érkező hallgatók számára nyújtanak a hagyományos felsőoktatás keretein túlmutató képzési lehetőségeket (Ceglédi et al. 2016).

Kutatásunk meghatározó pontja, hogy olyan felsőoktatási szakkollégiumokban végezzük vizsgálatunkat, amelyek egyfelől a jövő társadalmi elitjének képzési helyeként szolgálhatnak, másfelől a hátrányos társadalmi rétegekből érkező hallgatók szocializációs közegeként vagy az együtt élő és tanuló, hasonló érdeklődésű fiatalok

tevékeny közösségeként értelmezhetők. Fontos hangsúlyozni, hogy vizsgálatunkat nem egy központi régióban fekvő privilegizált felsőoktatási térségben végeztük, hanem olyan intézményekben is, amelyekben jól felismerhető jelenkori felsőoktatásunk megváltozott társadalmi háttérű hallgatótársadalma (Pusztai 2011, Kardos 2014). Fontos azonban hangsúlyoznunk, hogy a szakkollégiumok hozzáadott érték alapú tanulmányozásakor határozott odafigyeléssel kell kezelnünk a különböző társadalmi háttérből érkező hallgatók vizsgálatát. Ezen felsőoktatási tehetség gondozó intézmények ugyanis elsősorban azokra a hátrányos helyzetű hallgatókra fogják pozitív hatásukat kifejteni, akik felvételt nyertek és bekerültek a szakkollégiumi körforgásba. A bejutott hallgatókról azt feltételezzük, hogy társadalmi hovatartozásukat tekintve, csoportjaik legkiválóbb eredményeivel rendelkező, hátrányaik ellenére is jól teljesítő, reziliens tagjai, akiknek esetében a megszokott társadalmi determináltság összefüggései eltérően alakulnak, ez teszi még érdekesebbé a szakkollégiumok hozzáadott értékének vizsgálatát (Ceglédi 2012, 2015). Azokat a hallgatókat, akik eredményes előrehaladásukat tekintve számos gátló tényezővel a hátuk mögött érkeznek a felsőoktatás közegébe, ám mindezek ellenére is sikeres tanulmányi karriert futnak be, nevezi Ceglédi Tímea (2018) munkájában reziliens tanulóknak. A szakkollégiumok esetében olyan intézményként szolgálhatnak, ahol a tanulmányi sikerekhez való hozzáférés nem korlátozott és képes kompenzálni a társadalmi helyzetükből eredő kockázati tényezőket (Varga 2017).

Értekezésünkben a szakkollégiumok intézményi hatását szélesebb értelemben vizsgáljuk, amely során a hallgatók tanulás iránti elkötelezettségét helyezzük középpontba egy adott tanulóközösségekben. Megközelítésünk alapján tágabb összefüggésbe helyezzük az intézményi hatásának kérdését, vizsgálva az intézményi szocializációs hatásokat, az egyéni és közösségi jellegzetességet egy tágabb intézményi környezetben (Pusztai 2012, Pascarella & Terenzini 2005).

Az intézményfenntartó szektorok közötti különbségek feltárásának érdekében, Pusztai Gabriella (2012) társadalmi tőke elméletre épülő, hallgatói értelmező közösségek koncepcióját alkalmazzuk a szakkollégiumokra vonatkozóan. Ezáltal kíséreljük meg felhívni a figyelmet azokra a felsőoktatás-pedagógiai innovációkra, amelyek a felsőoktatásban is jól hasznosíthatók lehetnek a hagyományos munkaformák mellett.

A szakkollégiumi hallgatók szektorközi összehasonlításában olyan mérhető indikátorokkal foglalkozunk, mint a hallgatói eredményesség és tanulmányi munka iránti elkötelezettség, valamint az intézményi hozzájárulás oldaláról tekintve vizsgáljuk az oktató-hallgató kapcsolatokat és az intézmény kínálatáig terjedő lehetőségeket. A Clark (1960) nevéhez fűződő intézményi hatás koncepció szerint az intézmény típusa, a tantervi felépítés és a tantervben rejlő rejtett üzenetek, valamint az oktatói kommunikáció egésze hozza létre az intézményi hatást (Pusztai 2016). Strange (2003) elképzelése alapján a felsőoktatási szervezetet négy nagy dimenzió alkotja, ezek az alábbiak: fizikai környezet, oktató és hallgató együttese, szervezeti struktúra konstans és dinamikus tényezői, valamint az intézményi kultúra (Pusztai 2016). A hallgatói diverzitás mentén számos egyedi és megismételhetetlen intézményi kultúra rajzolódik ki, amelyek nem mutatnak állandóságot, hanem folyamatosan változnak, konstruálódnak az őket alkotó kisebb vagy nagyobb közösségek tevékenysége által (Pusztai 2011).

Disszertációnkat öt nagyobb tematikus egységre, valamint logikailag egymásra épülő fő és alfejezetekre tagoljuk. Az első nagy fejezetben központi témánk megjelölésére teszünk kísérletet, kitérve kutatási kérdésünk aktualitásának

bemutatására, majd diszciplináris és fogalmi kereteinek meghatározására. Választott kutatási témánk körülírását egy nemzetközi kitekintéssel folytatjuk, amelyben az angolszász oktatási rendszerekből ismert együtt élő tanulóközösségek (living learning communities) és hazai szakkollégiumok közötti hasonlóságokra figyeltünk fel. A továbbiakban a diszciplináris meghatározás során több megközelítést (történeti, jogi, politológiai, nevelésszociológiai) körüljárva jutunk el az általunk használt, főként nevelésszociológiai és felsőoktatás-pedagógiai szakkollégium fogalom leírásához. Ezt követően a szakkollégiumok létrejöttének történeti áttekintésével zárjuk értekezésünk első fejezetét.

A második nagy fejezetben a szakkollégiumok felsőoktatás-pedagógiai jelentőségére kívánjuk felhívni a figyelmet. Kitérünk az expanzió folyamatának hatására a felsőoktatási intézmények szerepfelfogásaira vonatkozóan, részletezzük a hazai és nemzetközi felsőoktatási tehetséggondozás különböző megvalósulási formáit (utóbbit a teljesség igénye nélkül tesszük), valamint eltérő vizsgálati szempontból, mint értelmező közösségek közelítjük meg a felsőoktatási szakkollégiumok társadalmát.

Korábbi kutatásinkban is kiemelten foglalkoztunk az egyházi nevelés specifikus oktatási-nevelési tartalmával, hallgatói tanulmányi munkára, eredményességre gyakorolt hatásával. A doktori értekezésünk alapját képező vizsgálatba bevont hallgatók 46%-a valamelyik egyházi fenntartású intézmény hallgatója (149 fő), 53%-uk pedig nem egyházi, egyetemekhez kötődő szakkollégiumok tagja (173 fő). Ennek alapján külön tematikus egységben írunk az egyház oktatásban kifejtett tevékenységéről és az egyházi kollégiumok felsőoktatásban betöltött szerepéről. Történeti szálon mutatjuk be a magyarországi egyházi oktatást, majd kitérünk a szakkollégiumok vallásos közösségként történő értelmezésére. Munkánk során lényeges kérdés, hogy vajon az egyházi szakkollégisták iskolaválasztása célirányosan történik, esetleg épít-e korábbi iskolafenntartóval kapcsolatos tapasztalatokra.

A negyedik fejezetben az értekezésben bemutatott kutatás koncepcióját és módszereit részletezzük. Ismertetésre kerül a vizsgálat folyamata, valamint főbb hipotéziseink, feltevéseink is felsorakoztatásra kerülnek. Ezt követően ismertetjük a kutatás terepét, a mintavételi eljárást, a mintavételi csoportot, a vizsgálni kívánt dimenziókat és változókat, valamint az elemzés módszertanát.

Az ötödik és egyben a legterjedelmesebb tematikus egységben elérkezünk a doktori disszertációnk alapját képező kutatásunk eredményeinek bemutatásához. Az elemző rész felépítése követi, a disszertációnk végén feltüntetett kutatási kérdőívünk logikai ívét, így első körben a vizsgálatba bevont szakkollégiumi hallgatók szociokulturális háttérét, vallásosságát azon belüli felekezeti hovatartozását, vallásosságuk mértékét, templomba járási és imádkozásai szokásaikat, vallásos közösségi tagságukat vesszük vizsgálati górcső alá.

Ezt követve klaszterelemzés segítségével a vallásosság és a legfontosabb társadalmi sajátosságok mentén 3 különböző hallgató típust különítünk el, majd mutatjuk be a csoportok legjellegzetesebb sajátosságait. Részletesen vizsgáljuk a hallgatók egyetemi és szakkollégiumi körülményeit, a felsőoktatásba történő bekerüléstől kezdve, az egyetemi és szakkollégiumi életen át.

Az utolsó és egyben záró fejezetben a szakkollégiumok hallgatói eredményességre gyakorolt hatását mutatjuk be. Kutatási kérdésünk akkor vált igazán aktuálissá, amikor a szakkollégiumi intézményrendszer felsőoktatás-pedagógiai szempontból kezdtük el vizsgálni. Felismertük azt a ténytet, hogy ezek a felsőoktatásban fellelhető tehetséggondozó intézmények tulajdonképpen az eltömegesedett felsőoktatás

hiátusait hivatottak betölteni, azáltal, hogy „lakó-tanuló közösségekként hatékony környezettel veszik körül a hallgatókat, ami a tapasztalatok szerint a hallgatótársakkal és az oktatókkal való kapcsolattartás hatására működik jól”(Pusztai 2011: 122, Tinto 2003, Pascarella & Terenzini 2005).

A rendkívül változatos, fenntartók szerint is jól tipizálható felsőoktatási szakkollégiumok napjainkra számos különböző képzési háttérű, eltérő érdeklődésű, vallású és etnikumú hallgató számára nyújtanak lehetőséget a felsőoktatási tanulmányaikat kiegészítő és meghaladó kompetenciák és tudás megszerzésére. Népszerűségük oka abban a rendkívüli szakmai változatosságban rejlik, amely során megannyi alkalmat biztosítanak a felsőoktatásban résztvevő legkülönbözőbb igényekkel felruházott hallgatói társadalom számára.

1.1. Felsőoktatási szakkollégiumok változó szerepben

Az utóbbi néhány évtizedben számos magyar nyelvű tanulmány látott napvilágot, melyek a szakkollégiumok kialakulásának történeti bemutatásával foglalkoztak. Témájukat illetően főként két nagyobb csoportba sorolhatók, egyrészt a szakkollégiumi mozgalommal foglalkozó összefoglaló jellegű írásokra, valamint az egyes tehetséggondozó intézmények munkáját, szakmai eredményeit bemutató, valamely érintett (egykori diák, szakkollégiumi vezető, oktató) beszámolójára támaszkodó összefoglalásokra. Meglehetősen szűknek mondható azoknak a munkáknak a köre, amelyek a szakkollégiumok felsőoktatásban betöltött szerepével, tanulmányi eredményességre gyakorolt hatásával foglalkoznak különböző elemzési szempontok alapján.

A következőkben kutatási kérdésünk aktualitására kívánjuk felhívni a figyelmet. Elsősorban az expanzió felsőoktatásra gyakorolt hatásairól adunk számot a teljesség igénye nélkül, majd ennek kapcsán a felsőoktatásban megjelenő nem tradicionális hallgatói csoportok kerülnek érdeklődésünk homlokterébe. Mivel a diverzifikálódott hallgatói társadalmat egyre nehezebben írhatjuk le egységes jellemzőkkel, így olyan tanulóközösségek vizsgálatára vállalkoztunk a későbbiek során, ahol azonos érdeklődés mentén szerveződő hallgatói csoportosulásokat véltünk felfedezni. Másodsorban a hazai szakkollégiumok jelentőségére helyezzük a hangsúlyt, amelyek a 90-es évek végét követően megváltozott szerepfelfogásuk révén olyan tanulóközösségekként is értelmezhetők, ahol az alkalmazott pedagógiai módszerek pozitív hatást gyakorolnak a hallgatók tanulmányi eredményességére és továbbtanulási szándékára.

A téma iránti elkötelezettségemet jelzi, hogy már 2011 óta foglalkozom szakkollégiumi kutatásokkal, amely időszakban az egyházi fenntartású tehetséggondozó intézmények felsőoktatási rendszerben betöltött szerepét kívántam feltárni, kitérve ezen intézmények céljainak, feladatainak, tevékenységi köreinek ismertetésére és hallgatóságának bemutatására is. Kezdeti szakkollégiumi kutatásunk középpontjában a budapesti Szent Ignác Jezsuita Szakkollégium és a debreceni Hatvani István Szakkollégium hallgatósága állt (Kardos 2011). Megállapítottuk, hogy a tradicionálisan nagy egyetemekhez kötődő szakkollégiumok életében a legfőbb szerepet a szakmai tevékenység, az önálló kutatómunka jelenti, addig egyházi társaikban előtérbe kerül a szociális tevékenység gyakorlása, a közéleti szerepvállalás fontossága, közösségi életben való részvétel, mely a hit megélésével együttesen épül be a hallgatók

mindennapi életébe (Kardos 2011). A kérdőíves vizsgálat egy korábbi munkánk tapasztalataira épített, mely a középiskolai kollégiumokkal foglalkozott (Kardos 2009), s szintén az egyházi és nem egyházi kollégiumok közötti különbségeket kereste.

Egy soron következő kutatásunkban a szakkollégiumokra mint vallásos közösségekre tekintettünk és a vallásosságukat közösségi formában is megélő hallgatókat mutattuk be (Pusztai et al. 2012). Ezt követően érdeklődésünk a szakkollégiumi közösségek belső működésének irányába vezetett, a 2011-es országos Szakkollégiumi Kutatások eltérő szempontú másodelemzése alapján, az egyházi és a nem egyházi szakkollégiumok eltérő vonásait igyekeztünk megragadni (Kardos 2014).

Az egyházi szakkollégiumok sajátosságaira egy a 2015 tavaszán végzett, doktori értekezésünket előkészítő egyházi szakkollégiumi vizsgálat, kis elemszámú adatbázisának felhasználásával (N=116), mutattunk rá, amelyben összehasonlító elemzés révén arra törekedtünk, hogy különbséget tegyünk fővárosi és vidéki egyházi szakkollégiumok hallgatósága között, kitekintve a hallgatók eredményességi és eredménytelenségi szintjének bemutatására. Különbséget tapasztaltunk vidéki és fővárosi egyházi szakkollégiumok között abban a tekintetben, hogy mindennapi tevékenységeik során milyen célkitűzések mellett végzik hallgatóik tehetségének kibontakoztatását. Míg a fővárosi intézményekben főként a szakmai tudományos életre való felkészítés dominált, addig vidéki társaikban egy erős, összetartó közösség megteremtése volt a cél. Mindezek mellett a vidéki intézményekben hallgató egyetemista fiatalok legalább olyan jól teljesítettek ezekben a tehetséggondozó intézményekben, mint a magasabb státusú családokból érkező fővárosi hallgató társaik (Kardos 2016).

A TÁMOP „Nemzeti Kiválóság Program – Hazai kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program” kiemelt projekt ösztöndíjasaként, valamint az OTKA által támogatott Tanulórégiók Magyarországon: Az elmélettől a valóságig című kutatás keretei² között lehetőségünk nyílt megvizsgálni a roma/cigány származású hallgatók és a tehetséggondozó intézmények kapcsolatát (Kardos 2014). Az eredmények alapján arról számoltunk be, hogy a felekezeti szakkollégiumok céljaiban, alapelveiben, pedagógiai módszereiben a társadalmi folyamatok hatására olyan változások következtek be, amelynek révén kiemelkedő feladatukká vált a hátrányosabb társadalmi státusú tehetségek felkarolása (Kardos 2014). Pusztai Gabriella (2004, 2009: 81, 2011) nyomán tudhatjuk, hogy James Coleman (1990) volt az, aki új terminológiával jelölte a családok strukturális változásából eredő új hátrányos helyzetet, amelynek lényegi eleme, hogy a tanuló szerkezetileg és „*funkcionálisan deficites családból kerül ki*”. Ennek jellegzetes példája az olyan egyszülős családmodell, ahol a funkcionális deficit, azt jelenti, hogy az apa vagy anya önérdékű viselkedése miatt háttérbe szorul a gyermekkel való közös tevékenység, foglalkozás, csökken a tanulmányi munkára fordított figyelem, a gyermekszülő kommunikáció gyakorisága. Az ilyen családokból kikerülő tanulók vizsgálata során Meier (2000) arra a következtetésre jutott, hogy az egyszülős családok tekintetében a lemorzsolódás megelőzésében az egyházi iskolák pozitív hatása kétszer olyan erős, mint a kétszülős családmodellek esetében (Meier 1999, Pusztai 2009).

Ezt követően érdeklődésünk a szakkollégiumok felsőoktatás-pedagógiai szerepére irányult. A felsőoktatási tehetséggondozó intézményekre úgy kezdtünk el

---

² TÁMOP 4.2.4.A/2-11-12012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program – Hazai kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program” és OTKA (K-101867) által támogatott Tanuló régiók Magyarországon: Az elmélettől a valóságig című kutatás .

tekinteni, mint a tantermen kívüli felsőoktatás-pedagógia lehangsúlyosabb színtereire, amelyek változatos oktatási-nevelési módszereik révén egészítik ki a felsőoktatás hiányosságait (Kardos 2014). „*A megváltozott felsőoktatási környezetben a felsőoktatás-pedagógia hagyományosan tantermen belüli tevékenységei tantermen kívüli helyszínekre kerülnek, ahol a megváltozott tanítási módszerek között egyre nagyobb szerepet kapnak a kollaboratív és kooperatív technikák, amelyek során előtérbe kerülnek a tevékenységek körében a csoportos tanulási formák és kapcsolatépítési lehetőségek, az állandó interakciók és dialógusok révén* (Kardos 2014: 436, Pusztai 2011)”. A 21. század felsőoktatása a tömegessé válás folyamatának következtében már csak sajátos intézményi jellemzőkkel írható le, melyek nagymértékben megkülönböztetik a korábbi felsőoktatási intézményektől korunk oktatási-nevelési intézményeit. Egy olyan új intézményi klíma alakult ki, amelyben a felsőoktatás intézményi hatása is alapjaiban megváltozik, új jellemzőkkel írható le. A hallgató összetétel átfelműködésének következtében az intézményi klíma is más jelleget öltött magára, átalakultak a hagyományos oktató-hallgató kapcsolatok, megváltozott a követelmény és elvárás rendszer, az oktatási-nevelési formák kiszélesedtek és a felsőoktatási intézmények falain kívülre is eljutottak, olyan mára már népszerű szervezetek formájában, mint a felsőoktatási tehetséggondozó intézmények, szakkollégiumok és felsőoktatási kutatóműhelyek (Pusztai 2009).

Pusztai (2011), felhívja a figyelmet arra, hogy „*nemzetközi viszonylatban egyre nagyobb hangsúlyt kap a felsőoktatás-pedagógia újraértelmezése. Az egyetemi képzésben a tantermen belüli felsőoktatás-pedagógia gyakorlatában egyre inkább fontossá válik a tantermi légkör, a hallgatók személyes fejlődését támogató munkaszervezés, az aktív közösségi tanulás, valamint a hallgatói részvétel* (Kardos 2014: 436, Pusztai 2011)”.

Eddigi kutatásaink során felfigyeltünk arra, hogy bizonyos felsőoktatási csoportosulások pozitív hatást gyakorolnak a hallgatók tanulmányi munkájára (Pusztai et al. 2012, Kardos 2015). Jelen vizsgálatunk középpontjában olyan tanulóközösségek (Bordás & Ceglédi 2012) állnak, amelyek rendkívül hatékony és jól működő tanulási lehetőségeket rejtenek magukban. Ezek a közösségek olyan alkalmakra adnak lehetőséget, amelyek az egyetemi oktatás keretei között nem, vagy kevésbé megvalósíthatók (Ceglédi et al. 2012). A közösségi értékek megéléséhez csupán a tantermi tevékenységekre szorítkozó egyetemi lét nem feltétlenül nyújt megfelelő lehetőségeket. Egy jól működő szakkollégiumi közösség gazdag és pozitív interakciós közegével kiegészítheti azon hiányosságokat, amelyeket az egyetemi előadások alkalmi során verbuválódott közösség nem mindig képes nyújtani a hallgatók számára. Ennek feltételei a személyesség, a személyes kapcsolatok, az állandó egymásra figyelés, a rendszeres eszmecsere, az együttműködés, a példaadás, ami kiválóan megvalósulhat egy-egy szakkollégiumi program (kirándulás, nyári egyetem) alkalmával. A szakkollégiumok képzésének úgymond egyedi céljaként megemlíthetjük a közösségi létre történő nevelést, amely mindig valamilyen szilárd értékrendszer keretében fejt ki hatását. A szakkollégiumi lét a közösség formálódásának egyik fontos eszköze is lehet. A szakkollégiumban lakó vagy azt látogató tanulók idejük jelentős részét olyan közösségben töltik, ahol fontos a tudás, a szakmaiság. S még, ha nem is együtt lakó hallgatókról van szó, a szakkollégiumi évek során a hallgatók, megtanulhatnak olyan közösségi, „együttélési”, vagy akár viselkedési szabályokat, szokásokat is, amelyeket

aztán majd az életben, a továbbtanulás során vagy akár a munkahelyi közösségekben is hasznosíthatnak (Kardos 2014, Ceglédi et al. 2016)³

A szakirodalomban a tanulóközösség fogalma számos jelentéstartalommal bír. Tágabb értelmezési keretek között egy olyan átfogó vagy általános kifejezés, ami magában foglal mindenfajta tanulóközösséget, például kiterjed a helyi közösségekre, az oktatási intézmények tanulóközösségeire, a virtuális világban létező tanulóközösségekre is (Benke 2016, Kozma 2010). Hagyományosan, szűkebb intézményi értelmezésben a tanulóközösségek megléte az iskola világához kapcsolódik. Ennek alapján a tanulóközösségek célja, a fiatalok tanulási folyamatának széleskörű támogatása, az iskolai kudarcok és lemorzsolódás, valamint az oktatási intézményen belül az eltérő társadalmi csoportok közötti ellentétek megfékezése (Kozma 2010, Benke 2016).

A tanulóközösség fogalom különböző mélységű használatára jellemző példa, hogy az amerikai szakirodalomban főleg intézményi vagy virtuális csoportokat értik alatta. Szervezeti szinten kifejezetten azt a tevékenységet sorolják ide, amikor az osztályok, iskolák, felsőoktatási intézmények kollaboratív tanulási módszerekkel, kiscsoportos oktatási tevékenységgel mozdítják elő a közösségi érzés kialakulását és a közös tanulást (Benke 2016). *„A hallgatók tanulóközösségként való tevékenysége a tanulmányi rendszerben, felsőoktatás-pedagógiai szempontból jóval hatékonyabb, mint a hallgatók elszigetelt, egyéni teljesítménye”* (Pusztai 2011: 131, Tinto 2003).

„Az együttműködésen alapuló oktatási kezdeményezések a közösségi élményt, az extrakurrikuláris tevékenységek önkéntes munkáinak lendületét és a hagyományos munkaszervezés előnyeit egyesítik magukban (Pusztai 2011: 131)”, az esetben is, ha a tanulóközösségek esetleg nem együttlakáson alapuló szerveződések.

A tanulóközösségek alkalmas terepet nyújtanak a hallgatói kurzusmunka megújítására, teret adnak a különböző érdeklődésű hallgatók számára, hogy egymást segítő, gazdagító tudományos tanulmányi munkavégzésen alapuló csoportokhoz tartozhassanak. Különböző diszciplináris vagy interdiszciplináris, aktív, problémaközpontú együttműködési lehetőségekhez csatlakozhatnak. A tanulóközösségek egy másik jellegzetes típusában a hallgatók kollégiumi közössége kapcsolódik össze a tanulmányi munkavégzéssel (Tinto 2003, Pusztai 2011). Ceglédi Tímea és Bordás Andrea (2012) munkájukban úgy tekint a felsőoktatási tehetséggondozó intézményekre, mint tanulóközösségeket létrehozó és fenntartó szerveződés és szociális hálózat, mely fogalmat az angolszász nyelvterületen neveléstudományi körökben is használatos „learning community” tanulóközösség definíciójának szakirodalmából emeltek be kutatásaikba. Ahhoz, hogy egy szakkollégiumi közösség tényleges tanulóközösségként működjön több különböző feltételnek is meg kell felelnie egyszerre: fontosak az állandó párbeszéd, tevékenységek és interakciók, a közösségi és egyéni elfoglaltságok, a kollektív tudáskonstruálás, az érzelem és értelem teli kapcsolatok, a szakmai és társadalmi szocializáció, közös kultúra-és értékrendszer, közös szimbólumok használata (Bordás 2012, Ceglédi et al. 2016).

---

³ Kardos Katalin: Felekezeti szakkollégiumok felsőoktatás-pedagógiai kérdései. Tézisdolgozat. DEBRECENI EGYETEM Humán Tudományok Doktori Iskola Nevelés- és művelődéstudományi Doktori Program, Debrecen 2014

Különbféle tanulásvizsgálati kutatások foglalkoznak az együtt tanuló hallgatók egymásra történő hatásával, meghaladva az individuális, egyéni tanulásméletek álláspontját, számos nézőpontból vizsgálják a társas kontextus tanulmányi eredményességre gyakorolt hatását. A szakirodalom egy jelentős része azokat a társas, illetve kognitív elgondolásokat emeli ki, amelyek az együtt tanuló hallgatók eltérő elgondolásainak, véleményének ütközését helyezik a középpontba, hangsúlyozva a közös konszenzusra jutást, valamint a formális és informális viszonyok között zajló tudáskonstruálást.

Az együttműködő tanulást vizsgálva új elméleti alapokon nyugvó felsőoktatás-pedagógiai paradigmák vannak kialakulóban (Kálmán 2008, Pusztai 2011). Az együttműködő tanulás során minden résztvevő felelősséget vállal a feladatok megvalósításában, ami jótékony hatással van a csoportszellem kialakulására. A tudás egy közös csoporton belül jön létre, a tagok interakcióján keresztül, abban az esetben is, ha különbségek adódnak a csoportban résztvevők előzetes tudásában (Orbán 2009, Elbin 2003). Az együttműködő tanulás legfőbb ismérvei között sorolható fel, hogy a tanulási folyamatban részt vevők számára mindig van egy közös feladat. A feladat megoldásának érdekében a csoport tagjai között együttműködési hajlandóságnak kell fennállnia, az egyéni eredmények pedig mindig szoros egymásrautaltság mellett alakulnak ki. Ebben az esetben építő egymásrautaltságról beszélünk, mivel az egyik hallgató fejlődése a másik tanuló fejlődésének a függvénye, az együtt tanuló csoport minden tagjának sikeréhez elengedhetetlen az egyén sikere is, mindez a teljes közösség szintjén érvényesül (Orbán 2009). A jól megválasztott csoportcélok hozzájárulnak az egyéni felelősség kialakulásához, valamint ösztönző erőként hatnak a tanulmányi teljesítmény javulására (Orbán 2009, Elbin 2003).

Az együttműködő tanulás számos variációban megvalósulhat pl. közösen látogatott kurzusok tananyagának megbeszélése, több kapcsolódó témakör érintett elméleti és gyakorlati anyagának kidolgozása, amelyek során a hallgatók tanulóközösséggé szerveződött csoportja minden kurzust együtt végez el s az előadásokat követően is kisebb megbeszéléseket folytatnak, akár felsőbb éves hallgatók mentorálása mellett. A tanulói közösségek egy kiforrottabb formáját képviselik a hallgatói klaszterek, melyek kisebb létszámú hallgató csoportokat alkotnak, tanulmányi érdeklődésük általában hasonló, koordinált keretek között, esetenként heti több alkalommal együttesen szervezett formában végzik a tanulási tevékenységet.

Tinto (2003) empirikus munkáiban hangsúlyozza, hogy a tanulóközösségekhez való tartozásnak számos pozitív hozadéka van a közösen konstruált tudás, az egymás véleményére, tanulmányi munkájára való aktív reflektálás révén. A hallgatók tanulóközösségeként való működése önkéntes döntés eredménye, így a hagyományos felsőoktatási munkaformákkal ellentétben magasabb szintű aktivitás jellemzi ezeket a csoportosulási formákat. A tanulók együttműködése során a tanulmányi munka közösségi jellegére helyeződik a hangsúly.

„A tanuló közösségekhez való tartozás számos pozitívuma közül érdemes kiemelni a hallgatók figyelmének kölcsönös egymásra fordítását, ösztönző erejét, a közösség iránti elkötelezettséget, ami Tinto (2003) koncepciója alapján egyenesen a társadalmi tőkébe való befektetésnek minősül” (Pusztai 2011: 132). „Egyes kutatók szerint a tanulók extrakurrikuláris teljesítménye sok esetben eredményes beruházásnak minősül mind a társadalmi, mind a kulturális tőkébe. Ennek hozadéka, hogy a hátrányos helyzetű tanulókat a tanórán kívüli tevékenységek segítik hátrányaik ledolgozásában” (Pusztai 2009:54). „Az 1990-es évek első vizsgálataiból már kitűnik, hogy a lakó-tanuló

közösségek hatékony környezettel veszik körül a hallgatókat, ami a tapasztalatok szerint a hallgatótársakkal és az oktatókkal való kapcsolattartás hatására működik jól” (Pusztai 2011: 122).

Témánk aktualitását jelentős mértékben alátámasztja, hogy a hazai szakkollégiumok épp az ehhez hasonló törekvéseik révén váltak számos kutatás központi szereplőjévé (Erős 2010, Ceglédi 2011, Kardos 2011). Előző állításunk alapján nem értünk egyet Kálmán Orsolya (2009) véleményével, miszerint a hazai felsőoktatás-pedagógiában a „*társas tudáskonstruálás lehetőségei egyelőre kihasználatlanok*” (Pusztai 2011: 122). Éppen ellenkezőleg, az aktív Szakkollégiumi Mozgalom több mint két évtizedes története alapján megállapítható, hogy ezek a diákközösségek úgymond szellemi centrumokként működnek a felsőoktatáson belül, kereteik között lehetőség nyílik az egyetemi fiatalság igényes szellemi tevékenységek közbeni találkozására, ily módon hozzájárulva a független értelmiségi lét kialakításához (Fazekas & Sík 2008, Demeter et al. 2011, Kardos 2011). Ceglédi és szerzőtársai (2016) tanulmányukban kiemelten foglalkoznak a szakkollégiumok hozzáadott értékével, amely a kollektív tudás és csoportteljesítmény hatására egyre fokozottabb formában jelenik meg. A hozzáadott érték koncepciót nem csak a hallgatók eredményességének szemszögéből, hanem az intézmények fejlődésének és teljesítménymutatóinak szempontjából is érdemes szemügyre venni (Ceglédi et al. 2016).

Amennyiben sorra vesszük a Pusztai (2014) által kidolgozott felsőoktatási eredményesség mutató öt dimenzióját, azt feltételezzük, hogy a hozzáadott érték egy koncentrált formája jelenik meg a hazai tehetséggondozó intézményekben. Az öt dimenzió a karrier úton történő egyenletes tovább haladás, a tanulmányi célok melletti elkötelezettség, a felsőoktatási intézmények által kínált ismeretszerzés kiaknázása, felsőoktatási intézmények által elfogadott normák interiorizálása, társadalmi felelősségvállalás és végül, de nem utolsósorban a továbbtanulásra és önképzésre való hajlandóság (Pusztai 2014, Ceglédi et al. 2016).

Korábbi tapasztalataink alapján elmondhatjuk, hogy a szakkollégiumok centrumában egy a szokásostól eltérő társadalom centrikus oktatási-nevelési modell áll, amely a teljesítményelvű társadalomban a kollektív tudás megszerzését, az együttműködés fontosságát, a tanulótársak segítségét helyezi középpontba a társadalom előrehaladása érdekében (Ceglédi & Bordás 2011, Kardos 2014). Előző, sok esetben csak néhány szakkollégiumra korlátozódó hazai vizsgálatok rámutattak például a kortárs kapcsolatok jelentőségére a jó tanulmányi eredmények elérésének tekintetében. Továbbá felhívták a figyelmet a hazánkban működő roma szakkollégiumok jótékony hatására a kedvezőtlenebb társadalmi státusú hallgatók lemorzsolódási esélyeinek csökkentésében (Rákó & Bocsi 2020: 56, Hajdu et al. 2014, Jancsák 2015). A tehetséggondozó intézmények nyújtotta együttműködési lehetőség szerteágazó pedagógiai hatása az előbbieken felsoroltakat felerősíti. Nem elhanyagolható a pedagógusok, a szakkollégiumi oktatók és a mentorok szerepe sem, akiktől a segítség a legtöbb esetben tanácsadás, ösztönzés, probléma megbeszélés és tanulmányi segítség formájában érkezik (Rákó & Bocsi 2020, Jenei & Kerülő 2016). A felsőoktatási tehetséggondozó intézményeket kezelhetjük úgyis, mint komplex szocializációs színteret, amely zárt közösségként funkcionál. Egy zárt intézményi rendszerben a hatások másképpen működnek, mint például egy nyitott egyetemi/főiskolai szférában. Ettől függetlenül a szakkollégiumokban is lehetőség van az értékek, attitűdök, kompetenciák, gondolkodás fejlesztésére, amely összefügg a tanulmányi munka folyamatával. Korábbi tapasztalataink alapján viszont joggal feltételezhetjük, hogy a hatások egy része túlmutat a tanulási folyamaton, amelyben a hallgatói szocializációt a kortársakkal

történi diskurzusok, szabadidős programok, intézményi programok és kiemelt szereppel a hallgató-oktató kapcsolatok alakítják (Hrubos 2012, Kozma 2014, Ceglédi 2014).

A felsőoktatás szakkollégiumok olyan közegek, ahol az egyetemi/főiskolai képzés legelemibb céljai és hatásai centralizáltan vannak jelen. A hallgatók általában valamilyen szempont alapján, komoly felvételi eljárást követően kapnak lehetőséget a szakkollégiumi tagság elnyerésére, ahol a bekerült diákokat szakkollégiumi oktatók mentorálják (Ceglédi 2014, Ceglédi et al. 2016). A személyes törődés másrésztől abban nyilvánul meg, hogy a szakkollégiumi hallgató elvárásaihoz és szükségleteihez mérten kap segítséget külső szakemberektől tanulmányi munkájában, egyéni problémáin keresztül egészen akár a nyelvtanulásig. A tehetséggondozó intézmények hallgatói mindezek mellett jövő és karrierterveiket is oktatóikkal közreműködve alakítják, ezzel hozzájárulva az egyéni gondoskodás hatékonyságának növeléséhez (Jancsák 2015, Trendl & Varga 2018).

Korábbi kutatásaink során azt tapasztaltuk, hogy az egyházi oktatási intézményekben dolgozó oktatók segítik a hallgatókat tanulmányi munkájuk előmenetelében, esetleges gondjaik feldolgozásában, megoldásában – legyen az akár iskolai vagy személyes jellegű probléma. *„Coleman társadalmi tőke elméletének logikája szerint az oktató aktív jelenléte másképpen is hozzájárul az intézményi kapcsolatháló kohéziójához, aminek számos hatása közül leginkább a teljesítményre ösztönző kontrollt kell kiemelniük”*. (...) A minél gyakoribb és sokoldalúbb kapcsolattartás növeli a tanulmányi eredményesség esélyét (Pusztai 2011: 119, Kardos 2011, Kardos 2014).

A hazai vizsgálatok nem terjedtek ki az intézményfenntartó szektorok közötti különbségekre, nem alkalmazták a társadalmi tőke elméletet a szakkollégiumokra vonatkozóan, illetve nem tárták fel azokat a felsőoktatás-pedagógiai innovációkat, amelyek az oktatási szempontból sok és komplex kihívással küzdő felsőoktatásban is hasznosíthatók lehetnek. Számos nevelés-és oktatásszociológiai kutatás keresi arra kérdésre a választ, hogy milyen társadalmi tényezők állnak a hallgatók, iskolafenntartó szektorok, valamint különböző oktatási rendszerek eredményességi mutatói között. Kérdésfeltevésünkkel kapcsolatban a legtöbb válasz a reprodukciós elmélethez köthető, amely szerint a hallgatók tanulmányi pályafutására mindenképp a kulturális tőke egyenlőtlen társadalmi elosztása van hatással. A fenti elmélet a tanulmányi eredményt a családi kulturális tőkebefektetésből eredezteti, melynek háttérében a különböző szintű iskolai végzettség, a családok által birtokolt kulturális javak, műveltség állnak. A hallgatók kulturális tőkével való ellátottsága meghatározó lesz arra tekintve, hogy a fiatal milyen tanulmányi beruházási stratégiákat fog alkalmazni hallgatóévei során (Pusztai 2009). A fiatalok felsőoktatásba történő belépésekor magukkal hozott erőforrásaik tekintetében vitathatatlan jelentőségre tesz szert a szülői kulturális tőke, főként a szülők iskolai végzettsége, valamint a gazdasági tőkével való ellátottság (Bean 2005, Pusztai 2011). A hallgatók közötti különbségek megragadására azonban nem elég finom magyarázó tényező, így az egyes hallgatótársadalmak összehasonlító elemzése céljából sokkal árnyaltabb operacionalizálás, illetve magyarázatmodellek keresése válik szükségessé.

A hallgatói eredményesség egyik magyarázatának például Pusztai (2011) munkájában a Bourdieu-féle kulturális tőke koncepció egy újabb értelmezésére a kulturális tudás (műveltség, olvasási szokások, kulturális rendezvények látogatása) világít rá. A hátrányos társadalmi helyzetű hallgatók körében a kulturális tőke nyilvánvaló megkülönböztető funkciója mutatkozott meg (Pusztai 2011). Korábbi

kutatások arra hívták fel a figyelmet, hogy a különböző etnikai csoportokhoz tartozó hallgatók iskolai pályafutásában bekövetkezett hanyatlásában vagy éppen felfelé ívelésében jelentős szerepe van a szülői támogatás mértékének (Bean 2005). Továbbá számos tanulmány igazolta, hogy azoknak a hallgatóknak az esetében, akik nem rendelkeznek felsőfokú végzettségű szülőkkel a felsőoktatásba történő belépés egyfajta kulturális sokkhelyzetként realizálódik (Pusztai 2011). A tanulmányi eredményességben jelentős szerepe van a kulturális aktivitásnak, hiszen az alacsonyabb társadalmi státusú szülők gyermekeinek bizonyos értelemben magasabb teljesítményt kell nyújtaniuk a kedvezőbb családi körülményekkel rendelkező társaik mellett, mivel számukra a kulturális ismeretek, készségek elsajátítása nagymértékben elősegítheti a felfelé irányuló mobilitást (Bukodi 2000, Jenei & Kerülő 2016).

Az alacsony társadalmi státusú hallgatókra jellemző, hogy a tanulmányi előrelépésük és a felsőoktatásba jutás családi egyezkedés hatására történik, valamint az, hogy később és alacsonyabb arányban lépnek be az oktatási rendszer felsőbb szintjeire, s nagyobb mértékben választják a rövidebb futamidejű képzéseket. Anyagi nehézségeik és szűkös megélhetési kereteik miatt nagyobb az esélyük a lemorzsolódásra, az eredeti tanulmányi céloktól való eltérésre (Pusztai 2011, Gereben & Lukács 2013). A tehetséggondozó intézmények közösségéhez való tartozás számos előnye közül fontosnak tartjuk kiemelni a hallgatók közösség iránti elkötelezettségét, egymásra fordított kölcsönös figyelmét, s ennek ösztönző erejét, ami közvetlenül a társadalmi tőkébe való befektetésnek minősül (Ceglédi et al. 2016). A szakkollégiumokban élő közösségekben a hallgatók jórészt egymástól, s nem csak oktatóiktól tanulnak, intellektuális, tudományos ismereteket szereznek, úgy, hogy mindeközben újabb értékpreferenciákkal, normákkal gyarapodnak (Pusztai et al. 2011, Kardos 2011, Jancsák 2015, Ceglédi et al. 2016).

Ceglédi és szerzőtársai (2018) munkájában, végzett szakkollégiumi hallgatókkal készült életút interjúk elemzése során lettek figyelmesek az úgynevezett „ugródeszka jelenségre”. A folyamat lényege, hogy a nehézségeik ellenére jól teljesítő, eredményes hallgatók, az előnyösebb helyzetű társaikon is tútesznek, például a felsőoktatásban történő előrehaladásukban vagy akár a diploma megszerzését követő karrier útjaikban. *„Minél rögzesebb úton indul meg a hallgató, annál távolabb repíti az ugródeszka”* (Ceglédi 2017, Ceglédi et al. 2018: 10). A reziliens életúttal rendelkező fiatalok esetében szükségszerű, hogy valami kiegészítse azon hiányosságok egy részét, ami nélkül pályafutásuk nem halad előre. Az interjúk elemzése során fény derült arra, hogy a szakkollégiumi hallgatók életében a tehetséggondozó intézményük milyen módon tölti be például a szülői motiváció, a megfelelő életkörülmények, a tanuláshoz szükséges eszközök vagy a család támogató hiányát. A szakkollégiumokban hasonló helyzetben lévő fiatalok találkoznak, akik egymás sorsából, megküzdési stratégiáiból is meríthetnek, ezzel hozzájárulva a reziliens életpálya kiteljesedéséhez (Gereben & Lukács 2013, Jenei & Kerülő 2016, Ceglédi et al. 2018, Ceglédi et al. 2021).

Kutatásaink során arra figyeltünk fel, hogy a szakkollégiumi közösségek, valamint a szakkollégiumok által kínált lehetőségek, pedagógiai módszerek jótékony hatással vannak a hallgatók eredményességére, továbbtanulási szándékára. Elmondható, hogy a kollégiumi közösségekben lakók között kevesebb a lemorzsolódás esélye, elégedettebbek saját intézményükkel, gyakrabban tervezik a továbbtanulást a felsőoktatás következő szintjén, s aktívabban vesznek részt extrakurrikuláris tevékenységekben is (Pusztai 2011, Kardos 2014, 2016). A felsőoktatási eredményességet vizsgáló korábbi hazai kutatások középpontjában az állt, hogy a hallgatók milyen társadalmi háttérrel, korábbi iskolai pályafutással képesek bejutni a

felsőoktatásba, másfelől kitekintést nyújtottak arra vonatkozóan, hogy milyen eltérések mutathatók ki a különböző fenntartású intézmények hallgatói között (Fényes & Verdes 1999, Róbert 2000, Szemerszki 2006, Pusztai 2011).

A hallgatói eredményesség mutatóit a felsőoktatás viszonylatrendszerén belül vizsgáltuk. A felsőoktatási tanulmányi karrier úgynevezett belső mutatóit a felsőoktatás világán belül térképeztük fel. Ezen mutatók alapján eredményességnek tekintettük az egyes felsőoktatási szintekre történő belépést, a továbbtanulási szándékot, a vizsga-és versenyeredményeket, a tanulmányok iránti elkötelezettséget, illetve az „akadémiai normáknak megfelelő hallgatói munkavégzést is” (Pusztai 2011, Kardos 2014, 2016). Több esetben hivatkozunk Coleman (1988) hipotézisére, mely szerint az egyházi oktatási-nevelési intézményekben hallgató fiatalok magas teljesítményének magyarázata az iskola körül létrejövő rendkívül szoros, társadalmi kapcsolatrendszer, amely társadalmi tőkét teremt, ezzel hozzájárulva az iskolai eredményességhez szükséges kulturális tőke keletkezéséhez (Pusztai 2004, 2009, Kardos 2011).

Ceglédi, Fónai és Györbíró (2012) egy közös kutatásban arra a kérdésre kereste a választ, hogy mi áll a szakkollégiumok feltörekvő népszerűségének a hátterében. Feltételezésük szerint az elterjedés egyik oka, hogy egyes hallgatói csoportok a tömegesedő felsőoktatással együtt járó minőségromlást próbálják ellensúlyozni, vagy az egyébként magas színvonalú képzést szeretnék kiegészíteni speciális ismeretekkel. „A szakkollégiumok iránti érdeklődés tehát egyrészt egy növekvő alulról jövő, hallgatói igényből is fakadhat, másrészt nem hagyható figyelmen kívül a tehetséggondozás iránti társadalmi igény növekedése sem” (Ceglédi et al. 2012), mint lehetséges indok. Ebben az összefüggésben a szakkollégiumok tehetséggondozó funkciójának társadalmi szintű elismerése és támogatása áll a kérdés magyarázatának fókuszában.

A leírtak alapján összegzésként elmondhatjuk, hogy a hazai szakkollégiumok egyre növekvő népszerűsége tesznek szert azáltal, hogy változatos szakmai kínálatukkal számos lehetőséget biztosítanak a felsőoktatás irányába legkülönbözőbb igényekkel fellépő hallgatói társadalom részére (Kardos 2014).

1.2. Az együtt élő tanulóközösségek nemzetközi viszonylatban

1.2.1. Történeti előzmények

A következőkben a magyarországi szakkollégiumi közösségekhez hasonlóan működő intézményeket mutatunk be egy rövid nemzetközi kitekintés során. Érdeklődésünk középpontjában az állt, hogy vajon találunk-e hasonlóságokat vagy esetleg különbségeket a magyarországi szakkollégiumi intézményrendszer és a külföldi tanulóközösségek között? Milyen többletet adhat egy egyetemi hallgatónak egy együttélésen alapuló tanulóközösség a hagyományos nem együttlakáson alapuló társaikhoz képest? Tekinthesz-e vajon a hazai felsőoktatási tehetséggondozó intézményeink hasonló elven működő tanulóközösségeknek?

A hazai szakkollégiumi mozgalom Európa szerte egyedülállónak számít (hasonlót szinte alig-alig találhatunk), miközben a tehetséggondozás számos formája alakult ki nemzetközi környezetben. A felsőoktatást vizsgáló történeti kutatásokban számos esetben fellelhető tény, hogy már a 12. század második felében az oxfordi egyetem közvetlen környezetében jelentek meg első ízben olyan intézmények, amelyekben az egyetemi oktatáson túlmenően és azzal szemben rendszeres és közvetlen

oktató-hallgató együttműködésen alapuló tudományos kutatómunka folyt. Az oxfordi felsőoktatás működésének olyannyira részévé vált ez a típusú oktatási modell, hogy a későbbiekben az angol egyetem minta adóvá vált és a 15. században a párizsi egyetem körében is létrejöttek hasonló kezdeményezések, amelyek akkor már önálló tanári karral rendelkeztek és egy-egy tudományterület köré szerveződtek (Mikonya 2013).

Napóleon az 1789-es francia forradalmat követő időszakban lényegében ennek a középkori hagyományokkal rendelkező oktatási intézménynek a mintájára hozta létre 1808-ban a grandes écoles intézményhálózatán alapuló Francia Egyetemet a rendszeres tudományos munka és állami kontroll fenntartásának érdekében (Garai & Szabó 2015).

Felsőoktatási tehetséggondozó intézményeink leginkább a már munkánk során említett francia grand école-okkal, az angolszász oktatási rendszerből ismert college-okkal állnak hasonlóságban (Feledy et al. 2014).

A „nagy iskolák” – grand écoles, a „nagy intézmények” azokat az oktatási helyszíneket jelentik, ahol a kis létszámú elit nevelése folyik. Az intézménybe az érettségi után két- vagy hároméves előkészítő osztály elvégzése után lehet bejutni, többfordulós felvételi vizsgákkal (Sorosi 2001).

A felvételi eljárás többlépcsős, menete nagyon hasonló az egyes hazai egyházi szakkollégiumok felvételi eljárásához. (Pl. a budapesti Szent Ignác Jezsuita Szakkollégium több napos felvételi vizsgát tart, ahol a hallgatók szakmai tudásukról és a közösséggel való jó együttműködésükről is bizonyítékot adhatnak). A brit egyetemi képzésben a kutatóintézetek jellemző vonása, hogy azokat autonóm intézmények, úgynevezett college-ok alkotják. Ezekben az intézményekben a diákok és oktatók nagy része nem csak az egyetemekkel alakít ki szoros együttműködést, hanem valamelyik college-dzsal is oktatói vagy hallgatói jogviszonyban áll (Leader 1989).

Az angol college-ok története régebbre nyúlik vissza, mint a magyarországi szakkollégiumoké. Az 1200-as évek végén az egyetemek tagjai főként kolostorokban éltek vagy vezető tudósok által támogatott, épített, magántulajdonban lévő lakhelyeken, azaz hostelekben laktak. Ezen hostelek jelentős hányada a későbbi college-ok építőköveiként értelmezhetők (Hackett 1970).

A korai college-ok jellegzetessége, hogy egyházi tisztséget betöltő vezetők és királyi méltóságok alapították, akik adományaikkal járultak hozzá a tudományos munkát végző csoportok támogatásához. A támogatás célja a kutatói és tanulmányi munka megsegítése, a katolikus egyház fejlesztése és előretörése, valamint a saját presztízs növelése volt (Leader 1989). A napjainkban is legkiválóbb felsőoktatási intézmények közé tartozó Cambridge és Oxford egyaránt fenntartják a college rendszert. Intézményeikben a hallgatók együttlakó közösségeket alkotnak, hasonlóan hazai szakkollégiumainkhoz. A külső szemlélők gyakori tévedése, hogy az angolszász college-okat önálló intézményeknek tekintik, pedig ezek az épületek alapításuktól kezdődően az egyetemek szerves részét képezik. Alapításuk céljai között is elsőrendű megfogalmazásként szerepelt, hogy valamely felsőoktatási intézménnyel szorosan együttműködve biztosítsák a hallgatók mindennapi fejlődéséhez, tudományos munkájához szükséges feltételeket (Hackett 1970).

A magyarországi szakkollégiumok esetében a központi figyelem a tehetséggondozásra irányul, míg nemzetközi viszonylatban inkább egy tágabb értelemben vett, pozitív előjelű elitképzésről van szó (Feledy et al. 2014). Az angol college-ok történetében éppúgy megtalálhatók a nagyon fiatal néhány évtizede alapított intézmények, mint a régi hagyományokra visszatekintő többnyire a száz éves kort is

meghaladó régi college-ok (Symoens 2003). A hazánkban használt kollégium szóról egy, a diákok elszállásolásáért és ellátásáért felelős intézményre gondolunk, amely jelentés aligha adja vissza az angol college szó eredeti funkcióját. Az angolszász „kollégiumok” egy közösséget alkotnak az egyetemeken belül, saját tradíciókkal, történelemmel, ahol az oktatók és hallgatók szakmai tudományos munkája közös együttműködésben folyik (Grove 2012).

Az alábbiak alapján belátható, hogy rokoníthatók a hazai szakkollégiumokkal, amelyek szintén rendelkeznek hasonló törekvésekkel. A college-ok önálló épülettömbökben helyezkednek el, s bár az egyetemek szerves részei, jelentős önállósággal bírnak, ezzel is hasonlóságot mutatva a magyarországi felsőoktatási tehetséggondozó intézményekkel.

Az Egyesült Államok felsőoktatásának története 1636-ban veszi kezdetét a Harvard Egyetem alapításával. Elsősorban az angol rendszer példájára, az Oxford és Cambridge mintájára szervezték meg, ahol a hallgatók és az egyetemi oktatók együttélése és tanulmányi munkája pedagógiai szempontból központi szerepet játszott az intézmények felépítésének kialakításában (Thelin 2004). Nevelés-és oktatástörténeti kutatásokban gyakran azt feltételezik, hogy a gyarmati főiskolákat az Oxbridge-modell példájára alapították, a valóságban a korai hatások egész Európa felől érkeztek (Dunn & Dean 2013).

Az 1800-as évek végétől az 1920-as évekig terjedően megújult az érdeklődés a bentlakásos főiskola angol eszménye és értékei iránt. William Rainey Harper, a Chicagói Egyetem elnöke, Woodrow Wilson, a Princeton elnöke, egyaránt megvalósította az Oxbridge-modellt saját intézményeiben (Dunn & Dean 2013).

A hallgatók együttélését eszközként használták fel a tanulók tantermen kívüli életvitelének javítására és bővítésére, mindeközben formális oktatást szerveztek arra a helyre, ahol a diákok a legtöbb időt töltötték a tanórán kívül. A következő évtizedekben a Harvard és a Yale követte ezt a vezető szerepet, létrehozva a főiskolai rendszereket. Ennek alapján nyilvánvaló, hogy bizonyos formában a tanulóközösségek kialakulása egyidős az Egyesült Államok oktatásával (Dunn & Dean 2013).

Az együtt élő tanulóközösségek történetének feltárásakor fontos említést tennünk Alexander Meiklejohn munkásságáról, aki 1927-ben Kísérleti Főiskolát indított el a Wisconsini Egyetemen. A Kísérleti Főiskola célja az volt, hogy az oktatók és a hallgatók között szorosabb intellektuális és személyes kapcsolat alakulhasson ki a közösség keretein belül. Oktatótársához, John Dewey-hoz (Dunn & Dean 2013) hasonlóan Meiklejohn is úgy gondolta, hogy a liberális oktatás feladata az, hogy felébressze minden diák érdeklődését a progresszív társadalmi változások iránt.

Munkája válasz volt a tanterv egyre növekvő töredezettségére, mivel a tantervi specializáció egyre inkább elfogadott normává vált. Hitt az alapképzésben, a kutatóegyetem felemelkedésével szemben. Az integrált tantervben látta a megoldást, amelynek célja a tanuláshoz és a polgári elkötelezettséghez szükséges tudás, készségek és kapcsolatok előmozdítása volt a hallgatókban (Dunn & Dean 2013).

Az 1980-as évek posztszekunder oktatásának kritikája, valamint a '90-es évek egyre sokrétűbb hallgatói populációja jelentős kihívást jelentett az oktatásirányítás számára. A válasz, részben az együtt élő tanulóközösségek újjáéledéséhez vezetett (Dunn & Dean 2013). Korábbi nemzetközi kutatások olyan oktatási programokról számoltak be az 1960-as és 70-es években (Brown 1972, Ogden & Springfield 1971 in

Dunn & Dean 2013), ahol a közösségek idealizált típusaiban a holisztikus tanulás központi szerepet kapott (Greeley 1966 in Dunn & Dean 2013).

Az együtt élő tanulóközösségeket vizsgáló programok 2007-es összefoglaló adatai alapján Soldner és Szelenyi (2008) megállapították, hogy a legtöbb hasonló kezdeményezés viszonylag újnak bizonyult. Annak érdekében, hogy a nagy volumenű intézmények is lehetőségeket teremthessenek a tanórán kívüli tanulásra, a hallgatóknak és az oktatóknak közösen létre kellett hozniuk egy olyan szövetséget, amely megalapozta, hogy az együtt élő tanulóközösségek reneszánszukat élhessék. Ezek a programok napjainkra vitathatatlanul intézményesült keretek között működnek. A főiskolák és egyetemek jelentős anyagi és személyi erőforrásokat fordítanak a tanulóközösségi kezdeményezések megvalósítására, hiszen az alapképzés szempontjából is fontos szerepet töltenek be a hallgatók életében (Inkelas 2008).

„A hazai felsőoktatáson belüli tehetséggondozás meghatározó pillérei a napjainkban már egyre inkább eltérő szervezeti adottságokkal rendelkező szakkollégiumok. A 90-es évek változásait követően számuk exponenciálisan növekszik⁴, széles körben való elterjedésükkel párhuzamosan pedig egyre inkább alkalmazkodnak jelen korunk sokszínű igényeihez, amely folyamat során nő a felsőoktatási tehetséggondozó intézmények diverzitása” (Kardos 2016: 372).

Tartalmi szempontból a szakkollégiumok egyik legfőbb alapelve a tehetséggondozási folyamatban résztvevő hallgatók intellektuális-szakmai gyarapítása, az egyetemi tudásanyagnak a kötelező tananyagot túlmutató kiegészítése (Bognár 2008, Kardos 2016). A Bordás és Ceglédi (2012) szerzőpáros a szakkollégiumokat olyan tudásmegosztó és tudást konstruáló tanulóközösségeként értelmezi, amelyek képesek az évek során felhalmozott közösségi tudás tovább hagyományozására (Kardos 2016, Ceglédi et al. 2016), akárcsak az angolszász oktatási rendszerek együttműködésen alapuló tanulóközösségei.

Tanulmányi szempontból számos okból javasolják az együtt élő tanulóközösségek létrehozásának kezdeményezését. Egyfelől megoldást jelenthetnek az egyre növekvő hallgatói igények kielégítésére és a tanulmányok melletti elkötelezettség és eredmények javítására, másfelől választ adnak arra a kérdésre, hogy milyen módon lehetséges fellendíteni és népszerűsíteni felsőoktatási körökben a tanulást (Dunn & Dean 2013, Golde & Pribbenow 2000).

Egy amerikai tanulmány az együtt lakó tanulóközösségek három strukturális típusát különíti el: ezek közé tartozik a „kisméretű, korlátozott forrású, elsősorban bentlakásos életkörülményeket biztosító”, a „közepes nagyságrendű, mérsékelt forrásokkal rendelkező, hallgatói ügyek/tanulmányi ügyek kombinációját biztosító” és a „nagy méretű, átfogóan finanszírozott, hallgatói ügyek/tanulmányi ügyek együttműködését biztosító tanulóközösség (Dunn & Dean 2013). Néhány nemzetközi kutatási eredmény arról számol be, hogy a hallgatók tanulmányi sikerei általában jobbak a nagyobb, átfogó közösségekben, ennek ellenére nincsenek szignifikáns különbségek a kisebb költségvetésű, együttműködésen alapuló tanulóközösségek hallgatói eredményességére gyakorolt hatásában (Tinto 2000, Dunn & Dean 2013).

A bentlakásos tanulóközösségek szándékosan egyesítik az egyetemi és a való élet gyakorlatát, hogy egy átláthatóbb, meghittebb környezetet teremtsenek a hallgatók

---

⁴ A szakkollégiumok számának alakulásáról bővebben A kutatás célcsoportja, a kutatási minta című alfejezetben írunk.

számára. Számos esetben több egyetemi szervezettel is együttműködnek. Ezek a közösségek rendkívül változatos formában és méretben léteznek, van, hogy külön szárnyat kapnak a kollégium épületében, esetleg a földszinten helyezik el őket, vagy a kollégiumtól különálló lakóegységben található (Inkelas et al. 2018, Hurtado et al. 2020), nagyon hasonlóan a hazai szakkollégiumok felsőoktatási elhelyezkedéséhez. Az együttlakáson alapuló tanulóközösségek az egyetemi kereteken kívül különálló csoportokat alkotnak és eszközként szolgálnak a hallgatók számára a zökkenőmentes felsőoktatási tapasztalat megszerzésében (Inkelas 2008). Összekapcsolják a hasonló érdeklődésű diákokat (pl. szaktudomány, tematikus kurzusok) és elősegítik közöttük, valamint az oktatók közötti fokozott interakció kialakulását (Inkelas et al. 2018).

Inkelas (2018), a jól ismert Maslow–piramis mintájára a bentlakásos tanulóközösségek négy szerkezeti szintjét vázolja fel, amelyek az alábbiak: 1. infrastruktúra, 2. felsőoktatási környezet, 3. tanterv, 4. amit saját elmondása alapján „a piramis csúcsának” nevez, az előző három elem integrálása. Az infrastruktúra szintje tartalmazza a világosan megfogalmazott célokat és partnerségi viszonyt az egyetemek és a tanulóközösség között. A felsőoktatási környezet magában foglalja a kurzuselemeket, a szakmai tanácsadást, a tudományos erőforrásokat és a lakókörnyezetet. A tanterv a tanulmányi céloktól függően eltérően alakulhat, tartalmazhat társadalmi-és közösség fejlesztést, tanulási folyamatot segítő kurzusokat, illetve a felsőoktatási tananyag kiegészítését szolgáló ismereteket. Végül a csúcskomponens, ami minden egyéb összetevő integrációja, optimalizálja a hallgatók tanulmányi munkáját és tapasztalatait az együttlakó közösségen belül (Inkelas et al. 2018). Ezekon kívül van egy értékelési komponens, amely, mint a habarcs a téglikát, úgy fogja össze valamennyi szerkezeti egységet (Hurtado et al. 2020:3).

1.2.2. A tanulóközösségek nemzetközi kutatása

Egyetemi hallgatókat vizsgáló kutatások eredményei alapján továbbra is elmondható, hogy a felsőoktatásban még mindig sok az olyan tanuló, akik egymástól elválasztva, magányosan, izoláltan folytatják tanulmányi tevékenységüket. Tinto (2000) szerint az egyetemi fakultások még mindig kevés lehetőséget biztosítanak a hallgatói aktivitásra, így a felsőoktatási tanulmányokat egy olyan „sport tevékenységnek” tekinti, amelyben a diákok csupán „nézőként” vannak jelen, nem pedig aktív „játékosként”. Jóllehet vannak olyan szakok, amelyeken már csekély mértékű felsőoktatási és társadalmi összetartozás figyelhető meg a hallgatók tanulmányi munkája során.

A felsőoktatási tanulóközösségek kialakulását akadályozza, hogy a hallgatók különálló, egyéni kurzusokon vesznek részt, amelyek mind tartalmi elemeiben, mind pedig a kortárs kapcsolatokat tekintve elkülönülnek egymástól és nem kapcsolódnak egyéb más felsőoktatási képzésekhez. A diákok közösségi tanulmányi tapasztalatai nem túlságosan kecsegtetők abban a tekintetben, hogy a lehetőségeik korlátozottak a hallgatói munkában való részvételre (Tinto 2000, Hurtado et al. 2020).

Az előzőekben felvázolt helyzetre világítanak rá például olyan nemzetközi tanulmányok, amelyek a Nemzeti Oktatási Intézet (1984) és Amerikai Főiskolák Szövetsége (1985) kiadásában jelentek meg, valamint az 1980-as évek végén és az 1990-es évek elején Astin (1987), Boyer (1987) és Tinto (1987) kutatási eredményei (Tinto 2000). Munkáikból kiderül, hogy nemzetközi viszonylatban már a 90-es évek elején változás tapintható ki a hallgatók tanulmányi folyamatba való aktív bevonása

terén. Mindezt az oktatási intézmények és az oktatási gyakorlat reformja, a tanórák szerkezetátalakítása révén teszik lehetővé. Egyre nagyobb figyelemben részesülő reformtörekvés a tanulóközösségek létrehozása és az őket megalapozó és átölelő kollaboratív pedagógiai módszertan. A felsőoktatási tapasztalattal rendelkező hallgatók legtöbb esetben a felsőoktatási tanulmányi programok perifériáján léteznek, azonban az újra strukturált tanórák és a tanulóközösségek hatással vannak a tantervre és a tantermen belüli tanulás pozitív irányú változására (Tinto 2000).

Másodsorban a tanulóközösségek hallgatói aktívabban kapcsolódnak be az egyetemi kurzusok tanulmányi munkájába, tagjai több időt töltenek együtt a tanulással a csoporton belül és kívül is. Az együtt tanuló közösségek ebben a formában lehetővé teszik a hallgatók számára, hogy áthidalják a tanulmányi elvárások és normák, valamint a hallgatói társas viselkedés közötti szakadékot, amely gyakran jellemző a felsőoktatás világára (Gablenick 1990, Tinto 2000).

Tinto (2000) többek között azt is megfigyelte, hogy a tanulóközösségekben való aktív részvétel fokozza a hallgatói tanulmányok minőségét és pozitív hatással van az eredményességre. A közös tanulás, tapasztalatok megosztása és megértés által a résztvevők egyéni és kollektív tudása is gyarapszik.

A tanulóközösségek hallgatói sokkal elkötelezettebbek a felsőoktatási, tanulmányi és társadalmi normák tekintetében, mint a hagyományos tantervet követő hallgatótársaik. A kutatás megvalósításakor a Seattle-i Főiskolán például a tanulóközösségi fiatalok 25% ponttal nagyobb arányban folytatták a tanulmányaikat, mint a hagyományos tantervet követő diáktársaik (Tinto 2000).

Hurtado és munkatársai (2020) egy longitudinális vizsgálat során kimutatták, hogy az együtt lakó tanulóközösségek pozitív hatásai tartósak. A tanulmányok befejezését követő három évvel később megkérdezett hallgatók nagyobb önbizalomról, munkájuk iránti elkötelezettségről és erőteljes társadalmi felelősségvállalásról számoltak be, mint azok a társaik, akik nem voltak részesei hasonló közösségeknek (Hurtado et al. 2020).

Brower és Inkelas (2010) a sikeres programok három mutatóját azonosította: 1. hallgatói és tanulmányi témák közös jelenléte, 2. erősen integrált felsőoktatási fókuszú tanulmányi célok, 3. tanulmányokat segítő közösségi tér megléte.

„Az együttlakáson alapuló tanulóközösségek célja, hogy elősegítsék az oktató-hallgató és hallgató-hallgató interakciókat, koordinálják a tanulmányi munkát, valamint, hogy szakmailag és szociálisan támogató környezetet biztosítsanak a résztvevők számára” (Inkelas & Weisman 2003: 335). Számos kutató rámutatott a bentlakásos tanulóközösségekben való hallgatói részvétel tudományos és társadalmi előnyére (Inkelas & Soldner 2011, Inkelas et al. 2018, Inkelas & Weisman 2003). Az előre eltervezett programok, az egyetemhez való közelség növeli a hallgatói elkötelezettséget és jótékony hatással van a tanulmányi eredményességre (Inkelas et al. 2018).

Egy 2018-ban végzett nemzetközi kutatás (NSSE⁵, amely több mint 20 000 első- és másodéves hallgató tapasztalatait rögzíti 76 különböző intézményből) eredményei kimutatták, hogy az együttlakó tanulóközösségek tagjai gyakrabban vesznek részt olyan tevékenységekben, ahol lehetőségük adódik más diákokkal való találkozásra, közös munkára/tanulásra, illetve, ahol oktatókkal, szakemberekkel, tanácsadókkal vehetik fel

---

⁵ National Survey of Student Engagement (A Hallgatói Elkötelezettség Nemzetközi Vizsgálata)

személyesen a kapcsolatot (Inkelas et al. 2018). Az együttműködésen alapuló tanulási formák elősegítik a felsőoktatási normák betartását, olyan írott és íratlan szabályok létrejöttét, amelyek megerősítik azt az elképzelést, miszerint a hallgatók egyéni tanulmányi boldogulása elválaszthatatlanul kapcsolódik az oktatási jóléthez és a felsőoktatási közösség értékrendjéhez (Inkleas et al. 2018).

A tanulóközösségi programokban közreműködő hallgatók fokozott felelősségérzettel vesznek részt a közös tanulmányi munkában, annak tudatában, hogy mind a saját, mind pedig mások tanulmányi eredményeiért felelősek (Tinto 2000, Golde & Pribbenow 2020).

Az együtt élő tanulóközösségi programok kiértékelésének gyakran használt modellje Astin I-E-O (inputs-environments-outcomes) modellje (Astin 1991). Ez a „bemenet-környezet-eredmény” egyetemi/főiskolai hatásmodell, úgy tartja, hogy a felsőoktatásba való bekerülés előtti bemeneti tényezők és a felsőoktatási környezet elemei kölcsönhatásba lépnek egymással számos eredmény elérése érdekében. Astin I-E-O modelljének elsődleges célja azoknak az intézményi hatásoknak az azonosítása, amelyek által a hallgatók gazdagodnak vagy változnak a felsőoktatásban eltöltött éveik során (Dunn & Dean 2013).

Astin (1991) elméleti kerete tükrözi az együtt élő tanulóközösségek programjának alapvető magyarázatát: miszerint az intézmény oly módon alakítja ki a közösségi környezetet, hogy az a hallgatókra szándékos módon fejti ki a hatását. Mivel maga a környezet, vagy a konkrét szempontok bevonása ebben a modellben beavatkozásként szolgál, a hatások kiértékeléséhez legalább két adatgyűjtési pontra van szükség. Ennek tükrében, ahhoz, hogy megértsük, hogyan változnak a hallgatók eredményei és tapasztalatai a tanulóközösségekben, elengedhetetlen, hogy felmérjük őket a csoportba való belépésük előtt, mind pedig egy adott ciklus pl. a tanév végén.

Golde és Pribbenow (2000) oktatói oldalról vizsgálták a résztvevők motivációit, tapasztalatait, valamint rávilágítottak arra, hogy az egyetemi kultúra milyen szerepet játszik az együtt élő tanulóközösségek életében. Munkájuk során a Wisconsini és a Madisoni Egyetem két bentlakásos tanulóközösségének 15 oktatójával készítettek személyes interjúkat. A hallgatói kapcsolatokkal foglalkozó szakemberek felismerték a tanórán kívüli tudományos tevékenységek szükségességét és az oktatókkal való partnerségi viszony kialakításának fontosságát. Az integrált tanulmányi kezdeményezések legfontosabb helyszínei az egy lakóegységben élő tanulóközösségek, ahol a szakmai munka az oktatók bevonásával történik. Annak ellenére, hogy ezek a kezdeményezések egyre sikeresebbek, még mindig érezhető az oktatói érdeklődés hiánya a közösségekben való munkavégzés iránt. A kérdés továbbra is az, hogy milyen előnyökkel jár az oktatók számára, ha az egyetemi tanórákon kívül is interakcióba lépnek a hallgatókkal (Golde & Pribbenow 2000).

Számos kutatás számol be a tanórán kívüli, oktatókkal történő kapcsolattartás pozitív hatásairól a hallgatók tanulmányi munkájára és személyes fejlődésére vonatkozóan (Kuh et al. 1994, Pascarella & Terenzini 1991). Az oktatókkal történő személyes kapcsolattartás pozitív változásokat eredményez a hallgatók értékrendjében, növeli a hallgatók érdeklődését az egyéni pályafutásuk és a tudományos munkában való részvétel iránt, pozitívan korrelál a kognitív készségek fejlődésével, mint például a problémamegoldás és az értékítélet. Az interakciók megnövekedett száma jótékony hatással van a tanulmányi eredményességre és csökkenti a lemorzsolódás esélyét, növeli a hallgatói elégedettség mértékét (Pascarella & Terenzini 1991, Astin 1991). Bár a hallgatókat érintő előnyöket több esetben dokumentálták, még mindig kevés

információval rendelkezünk azzal kapcsolatban, hogy az oktatók számára, milyen pozitívumokkal jár a tanórán kívüli szakmai tevékenységekben való részvétel.

Az együtt élő tanulóközösségek lakóegységei különösen gyümölcsöző helyszínei az egyetemi és társadalmi élet integrálásának, ahol a hallgatók és az oktatók rendszeres kapcsolatot építhetnek ki egymással (Schroeder & Mable 1994). Amikor az oktatók, akár csak egy vacsora ereéig is részt vesznek a tanulóközösség életében, átlépnek egy kimondatlan „kulturális szakadékot”, ami az egyetem és oktatók, valamint a hallgatók által képviselt társadalmi térben és időben létezik (Golde & Pribbenow 2000).

Az oktatók bevonásának a modelljei a következők: a lakóegységekben a hallgatókkal együtt élő oktatók, kijelölt oktatók, akik a tanulóközösségi programok koordinációjáért felelősek, valamint a kapcsolódó kurzusok oktatói (Golde & Pribbenow 2000). Az együtt élő tanulóközösségek vezetői jelentős kihívásokkal néznek szembe, abban a tekintetben, hogy milyen módon toborozzák és tartják meg az oktatókat az egyes programokban. Azok az oktatók, akik jellemzően részt vesznek a bentlakásos tanulóközösségek munkájában, elsősorban tanárként határozzák meg magukat, akik gyakorta széleskörű multidiszciplináris kutatási és oktatási érdeklődési területtel rendelkeznek (Hart & Smith 1993)

Az egyetemi tanárok számára egyértelmű üzenetként fogalmazódik meg, hogy idejüket mindinkább a kutatásra és publikálásra szükséges fordítaniuk, míg az egyéb oktatói tevékenységeket minimálisra kell csökkenteniük a mérhető szakmai-tudományos munka javára. Ez az intézményi személet arra készíti az oktatókat, hogy elszigeteljék magukat a hallgatóktól, tovább erősítve azt a meggyőződést, hogy a hallgatók életének tudományos és tanórán kívüli tevékenységei elkülönülnek egymástól (Kuh et al 1994). Az előzőekben leírt probléma, különösen a nagy kutatóegyetemekre jellemző, ahol nincs történelmi hagyománya a hallgatók bentlakásos formában megvalósuló tanulmányi tevékenységének, ami az általános bölcsészkarokon nemzetközi viszonylatban sajátlagos vonás (Golde & Pribbenow 2000).

Általánosságban elmondható, hogy a nagy egyetemeken az oktatók és hallgatók interakciói általában formalizált, főként a tanórai tevékenységekre korlátozódnak (Boyer 1987). Két magyarázata van annak, hogy az oktatók miért nem vesznek részt előszeretettel az együttlakó tanulóközösségek munkájában. Az egyik, a felsőoktatás anyagi hozzájárulásának hiánya, valamint a megnövekedett adminisztratív feladatok súlya. Számos felsőoktatási intézmény az oktatók presztízsét a szakmai-tudományos kutatómunkában való részvétele alapján ítéli meg, nem pedig az alapján, hogy a tanórákon kívül milyen interakciók során segítik a hallgatókat a tanulmányi munkában (Wagner & Lazerson 1995). A másik magyarázat, hogy az oktatók értékrendje, kommunikációs stílusa egyfajta kulturális szakadékot képez tanár és diák között (Reger & Hyman 1988). A legtöbb oktató például nem beszél az általánosan használt hallgatói szlenget, így kényelmetlen helyzetben érzi magát, ha egy tantermen kívüli szituációban kell interakcióba lépnie a diákjával. A kulturális különbségek ez által akadályozzák az oktató-hallgató interakciók sikerét (Golde & Pribbenow 2000).

A tanulóközösségek tanárai, a közösségen belüli tevékenységeiket egyéb kutatói és oktatói feladataik mellett végzik, amelyért anyagi juttatásban nem részesülnek. Azok a tényezők, amelyek vonzották az oktatókat, amikor a részvétel mellett döntöttek, három kategóriába sorolhatók: 1. lehetőség a hallgatók közelebbi megismerésére, 2. lehetőség arra, hogy az interdiszciplináris és az innovatív oktatói tevékenységről alkotott elveikkel összhangban cselekedjenek, 3. elkötelezettség az együttlakó tanulóközösségek céljai mellett (Golde & Pribbenow 2000).

A hazai szakkollégiumok jellegzetességei közé tartozik az oktató-hallgató és első éves hallgató-felsőbb éves hallgató munka szoros összekapcsolódása, hiszen számos tehetséggondozó intézmény és egyetem sajátossága, hogy mentori programmal támogatja a fiatalok tanulmányi munkáját. A hazai tehetséggondozó programok esetében mentori szerepet tölthetnek be a jó tanulmányi eredményekkel rendelkező felsőbb éves hallgatók (Godó 2021). Az angolszász oktatási rendszerben úgynevezett tutori program működik, amelynek lényege, hogy minden diákot egy vezető oktató segít (neves professzorok, kutatók), akivel legalább heti rendszerességgel találkoznak, hogy közösen beszéljék át a tananyagot, elkészített munkákat (Leader 1989).

A magyarországi tehetséggondozó programok szintén szerves része a tutori program, ahol a hallgatók munkáját hasonlóan az angolszász rendszerekhez egy-egy kiváló munkásságú oktató segíti (Koltói 2012). A nagy egyetemekhez kötődő magyarországi tehetséggondozó intézményekben a tutorok olyan oktatók, akik az adott szakkollégiumi hallgató szakterületén oktatnak, így közvetlenül van lehetőségük bevonni a fiatalokat a kapcsolódó kutatómunkába, tudományos életbe. A tutor segítséget nyújt kutatás-módszertani területen, prezentációs technikák elsajátításában, bevonja a hallgatót a partnerkutatásokba, így a tanulók ráláthatnak adatfelvételi, adatrögzítési, adatelemzési folyamatokra, nagyobb arányban juthatnak el szakmai konferenciákra vagy részesei lehetnek tudományos publikációk elkészítésének. Ezzel szemben a mentori rendszer inkább egy olyan kortársakból álló támogató hálózat, amely a felsőoktatás szerteágazó világában segíti az mindennapos eligazodást (Bozsó et al. 2018).

A mentor feladata a mentorált önállóságának, függetlenedésének segítése, amely a későbbiekben hozzájárul a mentortól való elkülönülés folyamatához is (Godó 2021, Bencsik & Juhász 2017). A tevékenység lényege ugyanis éppen az, hogy a hallgató egy bizonyos idő elteltével egyedül is boldogul a felsőoktatás világában, így a mentorálásra csupán, mint időszakos együttműködésre tekinthetünk, amelynek hatása jövőbe mutató (Kovács et al. 2015). A mentorálás a tanórán kívüli, extrakurrikuláris tevékenységek közé sorolható, amely jó kiegészítője a tanári magyarázatnak, tanórai munkának. A mentor-mentorált kapcsolat együttműködésen, partnerségen alapul, amelynek nem feltétele az életkorok közötti jelentős különbség, viszont nélkülözhetetlen része az egymás iránti feltétlen tisztelet és kölcsönös bizalom (Ceglédi et al. 2018).

1.2.3. Együtt lakó tanulóközösségek az angolszász felsőoktatásban

A jelenlegi együttlakáson alapuló tanulóközösségek a brit Oxbridge bentlakásos modelljét teremtik újra, amelyben fontos szerepet játszott a közösségi élet pedagógiai és oktatási értékének hangsúlyozása (Ryan 1992).

Nemzetközi, főként angolszász viszonylatban a felsőoktatási tanulóközösségek legalapvetőbb formája, amikor a hallgatók tömbösített kurzusokon vesznek részt előre megtervezett időpontokban, annak érdekében, hogy egymástól tanuljanak. Ezekben az esetekben a tanulóközösségek lehetőséget biztosítanak a hallgatók közötti kapcsolatteremtésre (Dunn & Dean 2013).

A kurzusok jellemzően két részből állnak, az első felében az aktuális társadalmi problémák megvitatását helyezik a középpontba (ez szóban zajlik), míg a második szakaszban a tanulóknak választott szakirodalom alapján írásbeli dolgozatot kell

készíteniük. A két rész mindig szorosan összefügg egymással, így kapcsolódó kurzusokként beszél róla a szakirodalom (Gablenick 1990).

A kurzusokra a hallgatók jelentkezhetnek, a csoportokat azonban nem véletlenszerűen alakítják ki. Jellemzően egy-egy olyan nagyobb téma köré szerveződnek, amelyek értelmet adnak egymáshoz való kapcsolódásuknak. A könnyen elérhető, független, önálló kurzusokra történő beiratkozás lényege, hogy koherens interdiszciplináris, valamint tárgyközi tanulást hoz létre (Ryan 1992).

Jó példa erre a Seattle-i Egyetem tanulmányi programja, amely a Test és az Elme nevet viseli. A képzés összekapcsolja az emberrel foglalkozó kurzusokat, mint például a biológia, pszichológia és a szociológia. Az új tudás konstruálása érdekében együttes gondolkodásra készítetik a résztvevőket, arra sarkallják a hallgatókat, hogy gondolkozzanak el azon, milyen módon kapcsolódnak össze a mindennapokban egymással a fenti tudományterületek (Gablenick 1990).

Más esetekben egy egész féléves tananyagot, tantervet osztanak fel egymás között a tanulóközösség diákjai, ez idő alatt ugyanazt a tananyagot tanulmányozzák, majd megosztják egymással az egyénileg tanultakat. Néhány nagy egyetemen, mint például az Oregoni vagy Washingtoni Egyetem az együtt tanuló közösségek hallgatói, általában 25-30 fős csoportokban, 2-300 másik hallgatóval közösen vesznek részt a kurzusokon, majd ezt követően kisebb vitaköröket alkotva együtt maradnak a tananyag további átbeszélésnek céljából. Ezeket a kisebb tanulóközösségeket általában első éves hallgatók, gólyák alkotják, amelyeket egy-egy végzős vagy felső tagozatos hallgató vezet (Gablenick 1990).

A Maini Egyetem tanulóközösségei⁶ olyan speciális közösségek, amelyek hallgatói külön lakóegységekben élik mindennapjaikat. Az együtt élő tanulóközösségek integrálják a hallgatók tanórai tapasztalatait és karrier törekvéseit a lakóegységekben megszerezhető tapasztalatokkal, hogy tovább fejleszthessék az egyetemi tanórákon tanultakat. Amikor egy hallgató jelentkezik a Maini Egyetem tanulóközösségébe, le kell adnia a lakhatási és felvételi igényét, mindezek mellett legfeljebb három különböző tematikus kurzusból választhat, (pl. üzleti élet, természettudományok, mérnöki ismeretek, számítástechnika és tervezés, kommunikáció-és kapcsolatépítés, humán tudományok stb.) eldöntve, hogy melyik tanulóközösség vagy közösség tagja kíván lenni. A jelentkezés még nem garantálja, hogy a közösség tagja lehet, mivel a felvétel egy egyéni elbíráláson megy keresztül.

Az együtt tanulás egy másik formája, amikor a hallgatók kisebb csoportjai szerveződnek tanulóközösségekbe és heti több alkalommal találkoznak 2-3 órás összejövetelek keretében. Az imént felsorolt társas tanulási módokat koordinált tanulmányoknak is nevezik.

Az 1990-es években megjelent *Tanulóközösségek: hallgatók, az egyetem és tudományágak közötti kapcsolatok* című tanulmánykötet (Gablenick 1990) legfőbb mondanivalója, hogy az együtt tanuló csoportok nagyobb mértékben járulnak hozzá az új hallgatói közösségek formálódásához, mint ha egy-egy hallgató tenné ezt.

A tanulóközösségek az általuk konstruált tudás révén lehetőséget biztosítanak arra, hogy a hallgatók ne a megszokott, hagyományos tanulási módokon sajátítsák el a kötelező tananyagot. A felsőoktatásban tantermi órák átszervezését olyan módon valószínűsítették meg, hogy elősegítsék az együttműködésen alapuló tanulmányi

---

⁶ Bővebben: <https://umaine.edu/reslife/living-learning-communities/> Utolsó megtekintés: 2022.02.06

tapasztalatokat a hallgatók között az egymáshoz kapcsolódó kurzusokon. Az új tanórai szervezési forma megköveteli a hallgatóktól, hogy együttműködő, aktív csoportokat alakítsanak ki. A tanulóközösségekben minden hallgató felelős a saját egyéni eredményeiért, illetve a csoport eredményéért is. A közös tanulás egyik alapja, hogy a résztvevők megosztják egymással, a tantervvel kapcsolatos és a tantervből való tanulással összefüggő tapasztalataikat is (Cross 1998).

Annak ellenére, hogy a közösségi tanulás programjainak tartalma eltérő lehet, minden egyes tanulóközösség rendelkezik három azonos alkotóelemmel. Az egyik ilyen komponens a megosztott tudás. A tanulóközösségek azért, hogy előírják a hallgatóknak, hogy azonos téma köré szerveződő kurzusokon, együttesen vegyenek részt, egy olyan koherens tantervi tapasztalatot hoznak létre, amely nem csupán egymástól független kurzusokat tartalmaz. Ennek során arra törekszenek, hogy elősegítsék a kognitív tudás egy magasabb szintjének kialakulását, amely ismeretanyagot nem lehet egykönnyen elsajátítani az egymástól szervesen különálló tanórákon (Tinto 2000).

A soron következő alkotóelem a megosztott ismeret/tapasztalat. A tanulóközösségekben a hallgatók több kurzuson is részt vehetnek kisebb csoportokban, így gyorsan és meglehetősen közelről ismerhetik meg egymást, mindennek szerves része a tudományos tapasztalatok gyűjtése. A hallgatók közössége együtt konstruál új tudást a már meglévő tanulmányi tapasztalatok sokaságából. A cél minden esetben az intellektuális és kognitív fejlődés, valamint az egyéni tudás növekedése a közös ismeretek megosztása által (Tinto 2000).

A tanulóközösség harmadik fontos része a megosztott felelősség. Az együtt tanuló közösségek arra ösztönzik a hallgatókat, hogy az együttes megismerés folyamatában felelősséggel tartoznak egymásért. Olyan együttműködő csoportokban dolgoznak, amelyek megkövetelik a hallgatóktól az egymástól való kölcsönös függést, mivel a tanulási folyamat nem halad előre anélkül, hogy minden egyes tag ne teljesítene a saját részét az előre meghatározott feladatokból (Cross 1998).

A tantervi struktúra részeként bármilyen tartalommal és hallgató csoporttal szervezhető tanulóközösség (Tinto 2000). Mivel ezek a közösségek leginkább a bizonytalan és tanulmányi pártfogást igénylő hallgatók elvárásaihoz alkalmazkodnak, így leginkább az első éves diákok igényeinek megfelelően alakítják ki őket. A kapcsolódó képzések ezekben az esetekben karrierfeltárással vagy tanácsadással foglalkoznak, de ezek mellett szerveznek tanulás tanítása és tanulási nehézségek feltárással kapcsolatos kurzusokat is. A tananyag közös feldolgozása mellett több fejlesztő jellegű képzésből is választhatnak a hallgatók. A bentlakásos campusok, főiskolák lehetőséget biztosítanak arra, hogy a tanulóközösségek külön lakrészekben tevékenykedjenek (Tinto 2000).

Az angolszász szakirodalom "living learning communities"-ként említi a hallgatók azon csoportját, ahol a mindennapi életre, lakhatásra és tanórán kívüli, extrakurrikuláris tanulmányi munkára van lehetőség (Tinto 2000), jelentős hasonlóságokat mutatva hazai szakkollégiumi intézményhálózat működésével.

A fent említett együtt élő/lakó tanulóközösségeket jellemzően azok a hallgatók alkotják, akik a felsőoktatásban eltöltött éveiket ugyanazon időszakban kezdik meg, több kapcsolódó kurzusra is jelentkeznek egyszerre, valamint az esetek többségében együtt élnek a campusok számukra kialakított és fenntartott lakóegységében.

A tanulóközösségek tagjai közösségi szolgálatot is teljesíthetnek, amely összekapcsolja a tanulási tevékenységet a tanulmányok témájával. A szolgálatot a campusok biztosítják egy vagy több kurzussal kiegészítve az egymáshoz kapcsolódó képzéseken. A közösségi szolgálat a tapasztalati tanulás hagyományos modelljének kiterjesztéseként jön létre, egyesíti a direkt oktatási tevékenységet a tanulmányi tapasztalatokkal, ezáltal kiszolgálva a közösség igényeit (Dunn & Dean 2013).

Magyarországon az iskolai közösségi szolgálatot 2011-ben vezették be, az érettségihez vezető út kötelező középiskolai feltétele, szorosan kapcsolódik az oktatási intézményhez (Markos 2020).

A közösségi szolgálat célja a társadalmi részvétel elősegítése, a pályaszocializáció- és orientáció támogatása, önkéntes munka jelentőségének hangsúlyozása, szociális érzékenység és segítő magatartás kialakítása, állampolgári aktivitás növelése, kapcsolat- és közösségépítés (Markos 2020). Fontos a tevékenység társadalmi hasznosulása, hogy a végzett feladat ne csupán a diák számára legyen hasznos, hanem a választott intézmény, az ott dolgozók és a helyi közösség számára is (Markos 2017).

Az önkéntesség fogalma szorosan kapcsolódik a közösségi szolgálathoz, mégsem használhatók egymás szinonimájaként. Az önkéntesség, mint ahogyan a nevéből is adódik nem a kötelezően elvégzendő munkáról szól, hanem önkéntességen, belső indíttatásból és elhatározásból gyökerezik. Az önkéntes munkát az egyén a közjó érdekében, a társadalom hasznára, saját megelégedésére végzi, cserében nem vár el jutalmazást vagy anyagi viszonzást (Markos 2020).

Az egyénileg végezhető önkéntességtől eltérően a közösségi szolgálat több országban egy felsőoktatás-pedagógiai stratégia, az oktatás induktív megközelítése, amelyben alaposan megszervezett tapasztalati úton van lehetőség a hallgatóknak a tanulmányaik megalapozására (Jacoby 1996).

Munkánk során nem találoztunk még olyan hazai szakkollégiummal, ahol a közösségi szolgálat, mint felvehető kurzus része lett volna a tehetséggondozó programnak. Korábbi kutatási eredményeinkből azonban tudjuk, hogy a szakkollégiumi közösségekben való intenzív hallgatói részvétel jótékony hatással van a tanulmányi pályafutásra és az önkéntes munkavállalás iránti hajlandóságra, morális-erkölcsi tudatosságra, főként az egyházi fenntartású intézményekben, ahol a vallásos- és hitélet egyik lényeges pontja az önkéntes tevékenység (Pusztai 2014, Kardos 2016).

A tanulóközösségek által konstruált együttműködésen alapuló pedagógiai folyamat során a tanulás olyan megszokott tapasztalattá válik, amelyben a hallgatók és az egyetemi oktatók képessé lesznek egy időben, intenzív módon részt venni és komplex társadalmi problémákat vizsgálni interdiszciplináris keretek között. A megszerzett tapasztalatok a továbbiakban felhasználhatóvá válnak a tanteremben tanult elmélet alkalmazására és tesztelésére, vagy a tapasztalatokból származó ismeretek generálására. Ebben a folyamatban a tanulás az oktató már megszerzett tudását is gyarapítja, mindezek mellett a hallgatók intellektuális fejlődés iránti igényét és a mások jólétéért való közös felelősségtudatának kialakulását is fokozza (Jacoby 1994).

Hatékony működésükhöz elengedhetetlen a professzionális oktatók együttműködése a kurzusok tartalmának kialakításában, valamint az alkalmazott pedagógiai módszerek fejlesztésében. A tanulóközösségekben az oktatók és a hallgatók egyenlő partnerekként működnek közre egymással, annak biztosítása érdekében, hogy a kurzusok koherens, megosztott tanulási élményt nyújtsanak. Ebben a folyamatban a

résztevők kilépnek a felsőoktatás zárt világából és megtanulják egymás munkáját a legkülönbözőbb nézőpontokból szemlélni, felfedezve ennek számos előnyét (Tinto 2003). A tanulás és tudás konstruálásának összefonódása, amely az együtt élő tanulóközösségekre jellemző nagymértékben gazdagítja a kollégiumi nevelésre vonatkozó tapasztalatokat, miközben egyre növekvő kihívást jelent sajátos elemeinek az értékelése (Tinto 2000).

Számos nemzetközi tanulmány tárta fel az együtt élő tanulóközösségek pozitív hatását az első generációs hallgatók felsőoktatási tanulmányaival, az intellektuális fejlődésével, a tanulók összetartozásának érzésével, a hallgatók elfogadásával a különböző faji/etnikai csoportokkal szemben, és az állampolgári elkötelezettség érzésével kapcsolatban (Hurtado et al. 2020).

Az együttműködésen alapuló tanulóközösségi tagság számos előnye közé sorolhatnánk a hallgatók könnyedebb felsőoktatási beilleszkedését, mindazokkal szemben, akik hagyományos tanulóközösségek tagjai, a tudományos és társadalmi élet kihívásaira adott hatékonyabb válaszokat, a fokozott nyitottságot az új ötletek iránt, az erős társadalmi elkötelezettséget, a kritikai gondolkodás elsajátítását, a résztvevők teljesítményjavulását. Az együtt élő tanulóközösség hallgatóiban az átlagosnál is erősebb a közösség iránt való elkötelezettség érzése, fokozottabban érvényesülnek a kortárs interakciók, nyitottabbak az új perspektívákra, a hallgatók különbözőségére, többet kommunikálnak az oktatóikkal, több szakmai-tudományos rendezvényen vesznek részt, mint diáktársaik többsége, akik nem alkotnak együtt élő, közösen tevékenykedő csoportokat (Hurtado et al. 2020). Közös jellemzőik, hogy jelentős szerepet töltenek be a hallgatói identitás, kapcsolatok és a hallgatói elkötelezettség kialakulásában, hatással vannak a tagok közösségszervezésben/építésben való részvételére, a tudományos kihívásokra adott válaszaikra, az együttműködő tanulásra (beleértve a közösségi tanulást is), az oktatási élmények tartalmasabbá tételére és a támogató felsőoktatási környezet megvalósítására.

Összegezvén az eddig leírtakat, az együtt élő tanulóközösségek különösen a hallgatók tanulmányi eredményességére vannak jótékony hatással, lehetővé teszik az egyéni fejlődést a csoport keretein belül a tanulmányi munka számos területén. Kifejezett küldetésük az egyetemi kurzusok kiegészítése és a hozzájuk való kapcsolódás, ezáltal törekedve a tantervi tapasztalatok integrálására (Astin 1991).

A továbbiakban arra a kérdésre keressük a választ, hogy a szakkollégiumok, mint tanulóközösségek milyen előnyöket rejtenek magukban a hagyományos felsőoktatási munkaformákkal szemben? Feltételezzük, hogy a felsőoktatási tehetséggondozó intézmények hallgató csoportjaiban közösen konstruált, nem előre készre gyártott tudás, az egymás véleményére, munkájára történő reagálás, a közösség érdekében történő önkéntes feladatvállalás fokozzák az aktivitást és a felelősségvállalást, ami a társadalmi tőkébe történő befektetésnek is minősül (Tinto 2003, Pusztai 2011).

1.3. A kutatási kérdés diszciplináris és fogalmi kereteinek a meghatározása ⁷

Az alábbi fejezet címe, többnyire azt a bizonytalan helyzetképet próbálja leírni, amely még napjainkban is jellemzi a szakkollégiumokkal kapcsolatos feltételezéseket. Kutatásaink során több esetben szembesültünk azzal a ténnyel, hogy a felsőoktatásban lévő hallgatók nem ismerik a tehetséggondozás különböző formáit, valamint számos esetben az oktatók sem tudják pontosan, hogy léteznek olyan lehetőségek, amelyek a kiemelkedő képességű diákok támogatását tűzik ki célul (Kardos 2014).

Munkánk következő részében rövid áttekintést kívánunk nyújtani a tehetséggondozás különböző formáiról, a szakkollégiumok/egyházi szakkollégiumok fogalmáról, céljairól. A diszciplináris meghatározás során több megközelítést (jogi, politológiai, nevelésszociológiai) körbejárva jutunk el az általunk használt főként nevelésszociológiai és felsőoktatás-pedagógiai szakkollégium fogalom leírásához.

A ma is ismert szakkollégiumi rendszer létrejöttének folyamatában jelentős szerep hárult a már több mint két évtizede aktívan működő Szakkollégiumi Mozgalomra (Fazekas & Sík 2008). A Szakkollégiumi Mozgalom folyamatában legelőször 1991-ben merült fel az igény arra vonatkozóan, hogy meghatározzák a szakkollégium fogalmát (Kardos 2014), amely pillanat magával hozta azt a lehetőséget, hogy szakkollégiumokról a továbbiakban jogi értelemben folytathassunk szakmai diskurzust.

A különböző szakkollégiumi charták és felsőoktatási törvények vonatkozó részeinek vizsgálatakor nem tekinthetünk el a fogalom politológiai szemléletű megközelítésétől sem, hiszen az említett szabályzatokban az önkormányzatiság, a demokratikus együttműködés elve és az erős társadalmi felelősségvállalás központi szerepet betöltő elvekként jelennek meg. A szakkollégiumok működési alapelveiket közös chartában fektetik le (Szakkollégiumi Charta).

A rendszerváltás idején a chartát létrehozó húsz szakkollégium a következő definícióban állapodott meg, (melyet több ismerv és feltétel is követett): „*A szakkollégium magas színvonalú szakmai képzést folytató, közösség formáló, autonóm intézmény, melynek célja a társadalmi problémákra érzékeny, szakmailag igényes értelmiség kinevelése (Szakkollégiumi Charta 1991).*” A Szakkollégiumi Mozgalom vitafóruma és döntéshozó szerve jelenleg az Interkoll nevet viseli, működtetői főként egyesületi típusú szakkollégiumok. Célja a szakkollégiumok közötti kapcsolat fenntartása, fejlesztése, együttműködésük kereteinek megteremtése. Az Interkoll 2011 májusában létrehozott egy akkreditációs bizottságot, amely hét olyan szakértőből áll, akik jól ismerik a szakkollégiumokat, ugyanakkor munkájukban jelenleg nem köthetők egyértelműen egyetlen egyhez sem. Az Interkoll elsősorban a szakkollégiumi expanzió negatív hatásait szűrné ki (a források miatt létrejött, illetve szakkollégiumnak átnevezett egyéb tehetséggondozási formák vagy ál-szakkollégiumok jelenségét), és a márkanév védelmét jelentené. Az akkreditáció előrelépés lenne a közös érdekképviselő felé és kommunikációra készítené a különböző típusú szakkollégiumokat is. Ugyanakkor benne

---

⁷Értekezésünk e fejezetében felhasználtuk korábbi tézisdolgozatunk részleteit. Bővebben: Kardos Katalin (2014): *Felekezeti Szakkollégiumok felsőoktatás-pedagógiai kérdései*. Tézisdolgozat (kézirat) Debreceni Egyetem, Humán Tudományok Doktori Iskola, Nevelés- és művelődéstudományi Doktori Program (Szakkollégiumok belső működése fejezet)

rejlik az a veszély, hogy az újonnan alakuló szakkollégiumok helyzete, elismerése nehezebbé válik (Demeter et al. 2011, Márkus 2012, Kardos 2014).

Az akkreditációs eljárás során a szakkollégiumoknak különböző minősítési elveknek kell megfelelniük melyek az autonómia, tudományosság, képzési kapcsolódások, értelmiségi szocializáció, ismertség-elismertség, külkapcsolatok, valamint hagyományok és specialitások. Az autonómia kiter az önálló önkormányzatiságra, infrastrukturális lehetőségekre, belső együttélési formákra, felvételi és elbocsájtási kritériumokra. A tudományosság elve a szakkollégiumi hallgatók eredményességét méri, amely a TDK eredményekben, a tudományos-szakmai publikációk számában, konferencia részvételekben, tudományos elismerésekben nyilvánul meg. A képzési kapcsolódás a kihelyezett kurzusokra, a tudományos műhelymunkára és a gyakorlati képzésekre vonatkozó minősítési pont. A hallgatók között létrejövő kooperáció, társadalmi felelősségvállalás, együttélés és együttműködés az értelmiségi szocializáció szerepvállalásaként vannak jelen az akkreditációs eljárás során (Kardos 2014).

Az ismertség és elismertség főként a szakkollégiumi hallgatók létszámát, összetételét, a hallgatói megmozdulások médiában keltett híret összefoglaló pontok. A külkapcsolatok építése is fontos momentum, amelyben az adott szakterület legkiválóbb oktatóival és kutatóival való intézményes együttműködés a fő szempont. A hagyományok és specialitások pontban a tudományterületi kiválóság, a neves szakembergárda, a szakkollégiumok előtörténete válik mérvadóvá (Márkus 2012).

Az 1991-es Szakkollégiumi Chartát először 2001-ben, majd 2011-ben fogalmazták át újra. A 2011-es dokumentum a feltételekre helyezi a hangsúlyt, mely feltételek hat nagyobb dimenziót alkotnak, amelyek az alábbiak: a szakkollégiumok egyik fő feladata az egyetemi oktatáson túlmenő szakmai képzés biztosítása, ahol az alkotó tevékenység a mindenkori szakkollégisták által kialakított keretek között folyik. Az oktató-kutató munka összekapcsolása révén a kollégiumok egyfajta szakmai-tudományos műhelyként működnek. A szakkollégiumokat együttlakó diákok alkotják, akiknek tevékenységét az általuk kialakított, demokratikus elvek szerint működő szervezet fogja össze. A pusztán szervezeti kereteken túl a szakkollégium intenzív közösségi létet is jelent (Kardos 2014).

A szakkollégiumok nyitottsága kifejeződik a társadalmi problémák iránti érzékenységükben (Demeter et al. 2011, Kardos 2011). A törvényhozók a Felsőoktatási Törvény 2005-ös módosításakor nevesítették először a szakkollégiumokat mint önálló tehetséggondozási programot működtető intézményeket.

A 24/2013. (II.5.) Kormányrendelet a nemzeti felsőoktatási kiválóságról a szakkollégiumi tehetséggondozás keretein belül már külön nevesíti a roma származású fiatalok tehetséggondozását szolgáló roma szakkollégiummá minősített tehetséggondozó intézményeket. A minősítést a Roma Szakkollégiumi Tanács szakmai véleménye alapján a kiállításától számított 3 évre lehet megszerezni, amely minősítés során szükséges vizsgálni a szakkollégiumi hallgatók részére nyújtott intézményes szolgáltatásokat, valamint a hátrányos társadalmi helyzetű, illetve roma/cigány nemzetiségű hallgatók és a bentlakásos hallgatók minősítési elvárásokban meghatározott arányát. További kikötés, hogy a roma szakkollégiumi minősítés már működő szakkollégium esetében kezdeményezhető. „A Roma Szakkollégiumi Tanács egy 13 tagból álló testület, amely egységes szakmai szempontrendszer alapján alakítja ki előzetes szakmai állásfoglalását a már meglévő szakkollégiumok roma szakkollégiummá minősítő eljárásában. A delegált tagok a társadalmi felzárkózásért

felelős miniszter megbízásából kerülnek kiválasztásra. A Tanács az előzetes szakmai állásfoglalások kiadása mellett javaslattevő, véleményező és tanácsadói tevékenységet is végez a roma szakkollégiumok vonatkozásában”⁸.

Megállapítható, hogy a törvényi szabályozás alapvetően átveszi a Szakkollégiumi Chartákban megfogalmazottakat: a szakmai program meglétét, az önkormányzatiságot, a közéletre nevelést, illetve az önképzés-öntevékenység fontosságát. Emellett észrevehetőek jelentős hangsúlybeli eltérések is (Kardos 2014). A Szakkollégiumi Charta a törvényi szabályozástól eltérően kiemelten hangsúlyozza az autonómia és az önkormányzatiság egyes kritériumait. A chartában az autonómia kritériumaként jelenik meg a politikai pártoktól való függetlenség is. A bentlakás, az együttlakás tekintetében a charta és a jogszabály eltérő tendenciát mutat. Míg a 1991-es és a 2001-es chartákban az együttlakás egyértelmű feltételként jelent meg, addig a 2003-as jogszabály alapján nem válik világossá, hogy a szakkollégiumiság feltétele lenne a közös kollégiumi lakóhely (Kardos 2014). Ugyanakkor a 2011-es charta így fogalmaz: „*A szakkollégisták együttlakó bázissal rendelkeznek, illetve arra törekednek*”, addig a jogszabály szakkollégiumként kizárólag kollégiumban, diákokthozban működő közösségeket említ (Demeter et al. 2011), ezt az állásfoglalást a későbbiekben a 2013-as Kormányrendelet a nemzeti felsőoktatási kiválóságról is megerősíti (Kardos 2014).

A 2005-ben hatályos felsőoktatási törvény a tehetséggondozásnak három elemét említi, amelyek: a tudományos diákkörök, a szakkollégiumok és a doktori képzés. A felsőoktatási tehetséggondozás két legjellemzőbb intézménye a szakkollégium, illetve a tudományos diákkör, a TDK, illetve annak országos tehetséggondozó tudományos versenye az Országos Tudományos Diákköri Konferencia, az OTDK (Demeter et al. 2011, Kardos 2014).

A jogi és politológiai közelítéseket körbejárva közeledünk a kutatásainkban leginkább alkalmazott felsőoktatás-pedagógiai és nevelésszociológiai szemlélet leírásához. Felsőoktatás-pedagógiai szempontból érdeklődésünk középpontjában az állt, hogy a tudás átadás konstrukciói milyen formában történnek a felsőoktatási szakkollégiumokban? Ennek alapján elmondható, hogy „*a szakkollégiumi képzéshez jelentős mértékben hozzátartoznak a szakmai-tudományos viták, amelyek az egymástól való tanulás azon megvalósulási formái, melyek az egyetemi képzési rendszer pedagógiai eszköztárából szinte teljes mértékben hiányoznak*” (Erős 2010: 213, Kardos 2014). A tehetséggondozó intézmények közösségében a hallgatók nem csak oktatóiktól, hanem egymástól is tanulnak, nem csak lexikális ismereteket szereznek, hanem újabb értékekkel, normákkal gazdagodnak (Pusztai et al. 2011, Kardos 2011, 2014, Ceglédi et al. 2012).

A nevelésszociológiai megközelítések többnyire a szakkollégiumi közösségek létrejöttével és hatásukkal foglalkoznak a hallgatók tanulmányi eredményességére vonatkozóan (Pusztai 2012). A szakkollégiumok mindazon céljai mellett, hogy tudományos/szakmai tevékenységre, értelmiségi létre ösztönözze hallgatóit, egyben a személyiségfejlődés, a közösségi érzés, a szociális érés szempontjából is rendkívül sok előnyt hordoznak magukban (Kardos 2014). A fiatal hallgatók számára az egyetemi élet, a túlhajszolt életvitel ritkán teszi lehetővé a közösségi lét megélését. A felsőoktatás teljesítményelvű működése következtében a diákok értékrendjében megjelenik a teljesítmény igénye, de más értékek, mint például a kooperáció, az érzelmi kapcsolatok

---

⁸ Bővebben az alábbi linken: https://www.oktatas.hu/felsooktatas/roma_szakkollegiumok
(Utolsó megtekintés: 2021. november 22.)

már kevésbé felfedezhető (Pataki 2012), így arra a megállapításra juthatunk, hogy a közösségi értékek megéléséhez csupán az egyetemi lét nem nyújt megfelelő közeget (Kardos 2014). Egy jól működő szakkollégiumi közösség gazdag és pozitív interakciós közegével kiegészítheti azon hiányosságokat, amiket olykor az egyetemi előadások alkalmi során verbuválódott közösség nem képes nyújtani a hallgatók számára. Ennek feltételei a személyesség, a személyes kapcsolatok, az állandó empatikus odafordulás, egymásra figyelés, a rendszeres eszmecsere, az együttműködés, a példaadás, ami kiválóan megvalósulhat egy-egy kollégiumi program (kirándulás, nyári egyetem) alkalmával. A szakkollégiumok képzésének úgymond egyedi céljaként megemlíthetjük a közösségi létre történő nevelést, amely mindig valamilyen szilárd értékrendszer mentén fejti ki hatását. A szakkollégiumi lét a közösség formálódásának egyik fontos eszköze is lehet (Kardos 2014).

A szakkollégiumban lakó tanulók idejük jelentős részét olyan közösségben töltik, ahol fontos a tudás, a szakmaiság. A kollégiumi évek során a hallgatók megtanulhatnak olyan közösségi, együttélési, vagy akár viselkedési szabályokat, szokásokat is, amelyeket aztán majd az életben, a továbbtanulás során vagy akár a munkahelyi közösségekben is hasznosíthatnak (Kardos 2014). A hallgatótársakkal való jó kapcsolat és együttműködési készség előremutatója lehet a későbbi felsőoktatási pályafutásnak. Azok a közösségek ahová a hallgatók önként, saját elhatározásuk alapján lépnek be, jótékony hatással vannak a tanulmányi teljesítményre (Pusztai 2011, Kovács 2014, Ceglédi 2018). A szakkollégiumi közösségek, egyúttal gyakorlati helyei a közösségi létezésnek, az új szerepek kipróbálásának. Az egyetemi évek alatt kiépített kapcsolati tőke hosszú távon kísérheti a hallgatót, még abban az esetben is, amikor már kilépett az intézmény formális keretein túlra (Ceglédi 2018).

Az előbb említett közösségek tagjainak körében kialakulhat egy közös megegyezés az alapvető értékek, normák és attitűdök tekintetében. Ennek folytonosságát az együttélés és a közös tevékenységekben való részvétel biztosítja, amely támogatólag hat a hallgatók tudományterületi összetartozására a felsőoktatási intézményekben (Pataki 2004, Pusztai 2010). Az eddig leírt fogalmi meghatározások alapján összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a szakkollégiumok olyan hallgatókat tömörítő öntevékeny szervezetek, amelyek általános célja az egyetemi vagy főiskolai oktatás kiegészítése mellett egy összetartó közösség megteremtése (Kardos 2011).

A jelenleg is érvényben lévő Szakkollégiumi Charta⁹ alapján ezek a tehetséggondozó intézmények egyúttal bázissal rendelkeznek, többnyire bentlakásos formában működnek, illetve tagjai ennek létrehozására törekednek. Érdeklődésünk arra a korábbi kutatásokban még nem vizsgált kérdésre is kiterjed, hogy vajon a szakkollégiumok esetében az egyúttlakáson alapuló intézmények többet vagy mást nyújtanak-e a hallgatóik számára, mint azon társaik, ahol az egyúttlakás feltételei nem biztosítottak.

A kilencvenes évek első felében némileg új színezetű a felsőoktatási intézményektől független egyházi és alapítványi szakkollégiumok jelentek meg. A 90-es évek derekától az egyházi szakkollégiumok számának növekedése szorosan követi, az egyéb nem egyházi szakkollégiumok számának alakulását, a 2000-es évek elejétől pedig számottevően növekszik a főként kisebb, nagyobb városokban található főiskolákhoz, egyetemekhez tartozó tehetséggondozó intézmények aránya. A nem egyházi szakkollégiumok esetében az ugrásszerű növekedést valószínűsíthetően a 2001-

---

⁹ <https://www.szakkoli.hu/dokumentumok/> Utolsó megtekintés: 2022.06.01.

ben újra megfogalmazott Szakkollégiumi Charta hatásaként értelmezhetjük, amely ismét felhívta a felsőoktatási intézmények figyelmét a kollégiumi közösségekben megvalósuló tehetséggondozás fontosságára (Kardos 2016).

2007-ben a szakkollégisták 83,7%-a diplomás, vagy felsőfokú technikumot végzett szülőtől származik (Erős 2010). A rendszerváltozás utáni szakkollégiumi mozgalom a Györffy és az Eötvös kollégiumi hagyományoktól eltérően az elitesedés irányába mozdult el, s az egyházi oktatási intézmények központi funkciója a társadalmi hátrányokkal küzdő fiatalok pályafutásának támogatása (Pusztai 2004, 2009), így fontos kutatási kérdés lehet, hogy az egyházi szakkollégiumok hogyan egyeztetik össze a két lényeges célt, vagyis hogyan válnak egyszerre az elitképzés elefántcsonttoronyává és a hátrányos helyzetű hallgatók felemelőivé (Pusztai 2009, Kardos 2014). Pusztai (2009) munkájában megfogalmazza, hogy a társadalmi helyzet megítélése egyszerre jellemzi a megkérdéztet tényleges társadalmi helyzetét, valamint a hallgató a kérdés értékelésekor nem egy másik csoport tanulóival, hanem a saját környezete tagjaival (pl. szomszédok, közeli barátok, iskolatársak) veti össze saját családja helyzetét, valamint mindezek mellett a hanyatló társadalmi közérzettel is számot kell vetni (Pusztai 2009).

A szakkollégiumi tehetséggondozás széleskörű magyarországi szakirodalmát áttekintve azt tapasztalhatjuk, hogy a hátrányos társadalmi státusz és tehetség, tehetséggondozás kifejezések elenyésző hányadban fordulnak elő egy azon időben az olvasható szakirodalomban (Trendl & Varga 2018). Korábbi kutatásokban sok esetben voltak párhuzamot az elitista oktatással és a szakkollégiumi tehetséggondozással (Gyarmathy 2013), illetve számos esetben utaltak a hazai iskolarendszert érintő látens szelektációs hatásokra, ahol az előnytelen társadalmi státuszról származó hátrányokat a képességbeli különbségekkel azonosították (Lannert 2004, Trendl & Varga 2018). Bizonyos értelemben a szakkollégiumok a jövő társadalmi elitjének képzési helyeként szolgálhatnak, másfelől a hátrányos társadalmi rétegekből érkező hallgatók szocializációs közegeként vagy az együtt élő és tanuló, hasonló érdeklődésű fiatalok tevékeny közösségeként értelmezhetjük (Erős 2010, Kardos 2016).

A jelenleg is hatályban lévő törvény a nemzeti felsőoktatásról előírja, hogy a felsőoktatási intézmények feladata *„a tantervi követelményeket meghaladó teljesítmény nyújtására képes, kiemelkedő képességű és hozzáállású, valamint a hátrányos, illetve a halmozottan hátrányos helyzetű hallgatók felkutatása, felismerése, és szakmai, tudományos, művészeti és sport tevékenységének elősegítése. A felsőoktatási intézmény önállóan vagy más felsőoktatási intézménnyel együttműködve tehetséggondozó és felzárkóztató rendszert, illetve programokat működtet: ennek keretében tudományos diákköröket, szakkollégiumokat, illetve roma szakkollégiumokat működtethet. A szakkollégiumokat, illetve azokat felsőoktatási intézménnyel együttműködve azok is létesíthetnek, akik felsőoktatási intézmény alapítására, fenntartására e törvény alapján jogosultak. A felsőoktatási intézmény mentorprogram keretében nyújt segítséget a hátrányos helyzetű hallgató tehetségének kibontakoztatásához”* (2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról).

Új elemként jelennek meg tehát a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű fiatalok felsőoktatási integrációja, amelyben lényeges szerepet vállalnak a tehetséggondozó rendszerbe újonnan belépő roma szakkollégiumok. Demeter (2014) írásában felhívja a figyelmet, arra, hogy a szakkollégiumok számának jelentős mértékű növekedésével együtt, párhuzamosan nő az intézmények diverzitása, ennek okán érdemes különbséget tenni a felsőoktatási tehetséggondozó intézmények jellemzőbb típusai között.

Doktori értekezésünkben a szakkollégiumok tipizálása során a Demeter Endre (2014) által konstruált változatokra hagyatkozunk, némi módosítás lehetőségével élve. Kutatásunk során mi is megkülönböztetjük egymástól a kiségyetemi, egyesületi és fenntartói típust. A továbbiakban nem használjuk a felzárkóztató szakkollégium fogalmát (Demeter 2014), helyette a roma/cigány szakkollégium terminust részesítjük előnyben. A felzárkóztató szakkollégium mint fogalom, véleményünk szerint egy deficit orientált elnevezés, ami a hallgatói csoport hiányaira utal, viszont nem koncentrálna annak erősségeire és identitásképző vonásaira. Egyetértve Virág Ádám (2018) megfogalmazásával, úgy véljük, hogy ugyan a roma/cigány szakkollégium az alacsony társadalmi státusú diákok részére biztosít lehetőséget a felsőoktatási képzés szakmai támogatására, ezzel szemben a hátrányos helyzet nem jelent adottság vagy képességbeli különbségeket a vizsgált intézménytípusokban. A roma szakkollégiumok esetében közös célként jelenik meg a roma kultúra és identitás erősítése, amelynek megvalósításában eszközül szolgál a tehetséggondozás. A roma lét ebben az esetben nem hátrányt, hanem egy gondozandó értéket, identitást jelent (Ceglédi 2011, Kardos 2014).

A 2013-as Roma Szakkollégiumi Charta egyik elsődleges céljaként fogalmazza meg, hogy a szakkollégisták a „magyar és cigány kultúrát egyaránt ismerő, magyar-cigány kettős identitással rendelkező roma értelmiségivé váljanak” (Roma Szakkollégiumi Charta), akik aktívan részt vesznek a közéletben és mentesek az előítéletektől. A roma lét ebben az esetben nem hátrányt, hanem egy gondozandó értéket, identitást jelent (Ceglédi 2011, Kardos 2014).

„A névben használt „roma” kifejezés hosszas mérlegelés eredménye. Mind a „roma”, mind a „cigány” szavak tartalmazhatnak negatív, kirekesztő indulatokat, csakúgy, mint pozitív, elfogadó érzéseket. A szakkollégiumi hálózaton belül mind a „cigány”, mind a „roma” népelnevezés használatos, itt egyik sem hordoz pejoratív tartalmat. A kisebbség alkotmányos megnevezése „cigány”, ugyanakkor a jelenlegi nemzetközi irányzatoknak és politikai konvencióknak megfelelően a hálózat elnevezésében a „roma” szót használjuk. Ennek értelmében a KRSZH-hoz tartozó szakkollégiumok saját belátásuk szerint használják a „cigány” és „roma” kifejezéseket, a saját nevükben is”¹⁰.

A kiségyetemi típusú szakkollégiumokban a tehetséggondozás és az elit képzése a fő irányvonal, azaz a formális képzést kiegészítő, mélyrehatóbb és szerteágazóbb tudást nyújtó, ellenben alapvetően hagyományos egyetemi rendszerű tudásátadás jellemzi (Demeter 2014). Az elit szó szakkollégiumokhoz való kapcsolódását egyfajta minőségbeli megkülönböztető jegynek is tekinthetjük a felsőoktatási intézményekkel szemben. Az egyetemi oktatás kiszélesedésével, a tömegképzés megjelenésével a felsőfokú tanulmányok folytatásában való részvételt a társadalom mind szélesebb rétegeinek tették lehetővé. A folyamat elterjedésével a felsőoktatási intézmények korábbi presztízsüket elvesztették, mellettük azonban párhuzamosan alakultak ki az egyre nagyobb hírnévre szert tett szakkollégiumok (Feledy et al. 2014).

A szakkollégiumok egyfelől tehát az elitképzés szinterei, amely intézményekben a felhalmozódott kulturális és társadalmi tőke lehetővé teszi a hallgatók számára, hogy kedvezőbb társadalmi pozíciókat érjenek el (Kollár 2018).

---

¹⁰<http://krszh.hu/a-halozat/> (Utolsó megtekintés:2022.03.04.)

Néhány korábbi kutatás alátámasztja, hogy „*a felsőoktatási tehetséggondozó intézmények hallgatói körének társadalmi háttere kedvezőbb, mint az egyetemi hallgatóké általában*” (Ceglédi et al. 2016: 360), ezáltal egy kettős elit jelleget öltve magukra (Kollár 2018).

Az egyesületi típusú felsőoktatási tehetséggondozó intézmények programjai az egyetemi képzés kiegészítése mellett, olyan kurzusokat is kínálnak, amelyek a felsőoktatási intézmények falain belül nem érhetők el az egyetemi hallgatók számára. A kurzuskínálat kialakításában elsődleges szempontot képvisel a jelenlegi és leendő tagok érdeklődési köre, akik önállóan keresik fel az egyes kurzusok megtartásához megfelelő szakembereket (Demeter et al. 2011, Demeter 2014).

A Demeter Endre által megfogalmazott (2014) fenntartói típusú szakkollégiumok esetében nagyon fontos tényező, hogy a létrehozó intézmény rendelkezésére áll egy olyan erőforrás, amelyet szervezeti céljainak megfelelően akar felhasználni, mint például egy kollégiumi elhelyezésre alkalmas épület vagy ennek kialakításához és további működtetéséhez szükséges anyagi erőforrás. A szakkollégiumokat alapító szervezet ebben az esetben lehet felsőoktatási intézmény, egyházi szervezet vagy nem a felsőoktatás részét alkotó költségvetési szerv. Értekezésünkben a vizsgált intézménytípus megnevezése, eltérően a Demeter (2014) által használt fenntartói típustól, az eddigiekben és a következőkben is Rice (2003) valamint Coplen (1994) felekezeti felsőoktatási intézmény definíciója alapján használjuk és fogadjuk el, vagyis a tradicionális szakkollégiumok mellett, olyan egyházi, felekezeti fenntartású szakkollégiumokkal foglalkozunk, melyekben különböző diszciplínák hallgatói kapnak speciális képzést (Pusztai 2011, Kardos 2014).

Demeter révén (2014) felzárkóztató szakkollégiumoknak nevezett intézmények esetében két alapvető fontosságú cél jelenik meg. Az egyik, hogy tagjaikat sikeresen eljuttassák az egyetemi, felsőoktatási végzettség megszerzéséhez, úgy, hogy mindezek mellett gondoskodnak a megfelelő kollégiumi ellátásról és biztosítják a kiváló humán infrastruktúrát (például tutorokat), felzárkóztató képzéseket (például nyelvi kurzusokat) (Demeter et al. 2011).

Mint ahogy arra már a korábbiakban is felhívtuk a figyelmet, esetünkben a felzárkóztató típusú szakkollégium fogalom helyett, a roma/cigány szakkollégium terminust használjuk. Ezen intézmények esetében közös célként jelenik meg a roma identitás és kultúra ápolása, valamint az identitás erősítésén túlmenően fontos feladatuk, hogy a roma fiatalok számára lakó és képzőhelyül szolgáljanak (Kardos 2014)

Minden esetben elmondható, hogy a felsőoktatási tehetséggondozás azt a célt szolgálja, hogy az egyetemi/főiskolai képzésbe bekerülő hallgatók képességeit kiaknázva alakítsa a hazai tehetséggondozó intézmények munkáját (Aradi 2016). Összefoglalva, valamennyi szakkollégium a felsőoktatási intézmények mellett és velük együttműködve tevékenykedik. A közös munka folyamán az egyetem nem csupán háttérintézmény, ahonnan a hallgatók verbuválódnak, hanem partner a szakkollégiumi célok megvalósításában, hiszen számos oktatót és mentort vonnak be a szakmai programok kivitelezésébe.

Mindeddig a szakkollégiumok fogalmi és diszciplináris kereteinek lehatárolásával foglalkoztunk, a következő fejezetben történeti síkon és szektorközi (fenntartói), viszonylatban teszünk kísérletet a felsőoktatási tehetséggondozó intézmények leírására.

1.4. A szakkollégiumok megalakulásának története¹¹

A szakkollégiumok a magyar felsőoktatási rendszer sajátos szervezetei, melyek alapja a hallgatók együtt lakása, elsődleges célja pedig a szakmai érdeklődés mentén kialakuló tudományos felkészítés. A rendszerváltás előtti idők hatalommal szembeni kritikája, a szabadságot újra felidéző szellemi műhelyek hangulata ugyan jelentősen átalakult a 2000-es évekre, mégis megtalálták helyüket, új szerepüket a megváltozott körülmények között is. Az elmúlt évtizedek során a szakkollégiumi mozgalom heterogénebbé vált, növekedett, befolyása, támogatása egyre erősödött (Fazekas & Sík 2008, Kardos 2014).

Ahogy arra már a bevezetőben is felhívtuk a figyelmet a felsőoktatási szakkollégiumok fogalmi kereteinek meghatározása számos megközelítés alapján értelmezhető. A szakkollégiumok első igazi elődjének Magyarországon az Eötvös Collegiumot tekintik a neveléstörténeti kutatók, amelyet 1895-ben Eötvös Lóránd alapított. Az Eötvös Collegium nehezen illeszthető be a napjainkban használatos szakkollégium-fogalom keretei közé, egyrészt, mert más társadalomtörténeti, oktatáspolitikai környezetben született, másrészt, mert a francia Ecole Normale Supérieur mintájára a maitól jelentősen eltérő formában és szervezeti keretek között működött. Mai értelemben talán nem is mondanánk szakkollégiumnak, inkább olyan felsőoktatási (sőt oktatási-nevelési) intézménynek, amelyben a középiskolai tanárjelöltek pályára való magas szintű felkészítése folyt (Kardos 2011, 2014).

A szakirodalomban számos eltérő aspektus alakult ki a bentlakásos Eötvös Collegium szerepére vonatkozóan. Egyes kutatók olyan intézetként mutatják be működését, amely a tanárképzés módszertani modernizálásának igényével jött létre, amíg mások kifejezetten a hazai tehetséggondozás és elitképzés egyik első magyarországi bástyájaként tekintenek rá (Garai & Szabó 2015). A legújabb kutatási eredmények azonban ettől összetettebb képet nyújtanak a Collegium működését tekintve, hangsúlyozva, hogy az intézmény a tanárképzés módszertani frissítésének szándékával jött létre, amely lényeges változásokat hozott létre az intézményrendszerben is, az újabb tudós nemzedékek kinevelése mellett (Garai & Szabó 2015).

A Collegium épületét megközelítőleg 60-70 diák lakta (ez abban az időben kizárólag férfi növendékeket jelentett), valamint az őket tanító nevelők is ugyanitt kaptak elhelyezést. A szemináriumok jellegükben igen eltérők voltak az egyetemi óráktól: főként kiscsoportos foglalkozásokat tartottak, amelyekben nagy nyomatókat helyeztek az önálló felkészülésre és munkavégzésre. Az intézményben tanító tanárok szigorú véleménnyel gyakoroltak kritikát a hallgatók munkájára vonatkozóan, a feladatok hibás elvégzése vagy el nem végzése esetén a fiatal növendékeknek az elbocsátás lehetőségével is szembe kellett nézniük (Takács 2009). A dualizmus idején, a két világháború között, s 1945-1948 között is tekintélyes számú kollégiumot tartottak fenn az egyházak a középiskolás és főiskolás-egyetemista tanulóiifjúság számára (Papp 2002). A debreceni Református Kollégiumban lehetőség nyílt a diákok ingyenes

---

¹¹ Értekezésünk e fejezetében felhasználtuk korábbi tézisdolgozatunk részleteit. Bővebben: Kardos Katalin (2014): *Felekezeti Szakkollégiumok felsőoktatás-pedagógiai kérdései*. Tézisdolgozat (kézirat) Debreceni Egyetem, Humán Tudományok Doktori Iskola, Nevelés- és művelődéstudományi Doktori Program (Szakkollégiumok belső működése c. fejezet)

elhelyezésére szociális helyzetüktől függően, mindezek mellett pedig élelmezési kedvezményeket is biztosítottak a szegényebb sorsú fiatalok részére. A korszak gimnáziumainak egyértelmű célja volt az elitképzés, amelyek mellett az egyházi intézmények szociális érzékenységük és juttatásaik révén jelentős mértékben hozzájárultak a szerényebb körülmények közül érkező, főként paraszti származású fiatalok társadalmi mobilitásához. Az egyházi intézmények elitképző tevékenysége nyilvánult meg a felsőfokú képzésben résztvevők számára megalapított Szent Imre Kollégiumokban, ahol már az 1930-as években olyan tevékenységek is részei voltak a kollégiumi nevelésnek, mint például a művészeti- és sportkörök, vitaestek, szociális- és segítő tevékenységek, rádiós, filmklubok, vallásos összejövetelek (Pusztai 2004).

A háború utáni időszak magyar nevelésügyének jelentős újításai voltak a népi kollégiumok, amelyeknek megszervezésével az alsóbb néprétegekből származó gyerekek tanulását kívánták segíteni (Papp 2002, Kardos 2014.) A népi kollégiumokról elmondható, hogy mind bázisa és célcsoportja, valamint módszereinek és tevékenységi köreinek tekintetében határozott társadalompolitikai célokkal rendelkezett. Ennek következtében egyértelmű politikai indoktrináció hatotta át őket, hiszen elsődleges céljuk az volt, hogy rövid idő igénybevételével szegény származású fiatalokból városi értelmiségi elitet neveljenek (Forray & Boros 2009).

Az első népi kollégium 1939-ben alakult meg, Bolyai Kollégium néven, majd a későbbiek folyamán 1942-ben a kiváló néprajzkutató, Györffy István nevét vette fel (Kardos 2014). A Bolyai/Györffy Kollégium elsődleges célkitűzése a felsőoktatásban tanuló vidéki, paraszti származású fiatalok tanulmányi előrehaladásának pártfogása volt. A megvalósítás érdekében a hallgatók ingyenesen vagy csekély összegért vehették igénybe a szállást és étkezést, továbbá különórákon vehettek részt, valamint a rendszeres könyvtárhasználat is biztosított volt számukra. Az intézményben tanulmányaikat végző fiatalok nem ritkán paraszt egyetemistáknak nevezvén, elsősorban a közéleti szerepvállalásra készültek fel, mint inkább a tudományos életre. Terveik között elsősorban az szerepelt, hogy a közigazgatásban, gazdasági életben vagy tanári pályán érvényesüljenek, segítve azt a paraszti származású réteget, ahonnan saját maguk is érkeztek (Papp 2012).

A háborút követően egy ideig csupán két népi kollégium működött, az előzőekben említett újjáalakult Györffy Kollégium és a történészhallgatókat összefogó Petőfi Sándor Kollégium. Az alábbiak együttesen összefogva alapították 1946. július 10-én a NÉKOSZT, a Népi Kollégiumok Országos Szövetségét (Papp 2002, Kardos 2014). A népi kollégiumokat haladó pedagógiai törekvések jellemezték, ahol a kollégiumi hallgatók a tanulmányi munka mellett gyakorolták a társadalmi felelősségvállalást is. Számos esetben végeztek fizikai munkát a közösség javára, ismeretterjesztő előadásokat tartottak vagy írni-olvasni tanították az analfabétákat. A kollégiumban az önkormányzatiság és a demokratikusság elvei érvényesültek, a tagok saját maguk választhatták meg a vezetőiket. A kollégium alapját a nyolc, tíz diákból álló szövetkezet alkotta, amelyek egymáshoz kapcsolódva hozták létre a kollégiumi közösségeket (Pukánszky & Nóbik 2017).

1946 ősztől az egész országra kiterjedően nevelőtanárok keresték fel a megyéket és megkezdték a helyi népi kollégiumok kiépítését. Ekkor Budapesten 35, a nagyobb vidéki városokban pedig 15 egyetemi vagy főiskolai népi kollégium kezdte meg tevékenységét. A felmenő rendszerbe történő utánpótlás érdekében mindezek mellett több általános és középiskolai népi kollégium is megnyitotta kapuit. Egy 1948-ban elvégzett felmérés alapján 160 népi kollégium mintegy 10 ezer diákja került

összeírásra, ahol a paraszti származású fiatalok száma kismértékben meghaladta az 50%-os arányt, amely egybeesik a korszak parasztságának össztársadalmi arányával. Ennek figyelembevételével a népi kollégiumi rendszer a maga korában kétségkívül sikeresnek mutatkozott (Papp 2012).

1948 végén megerősödtek a népi kollégiumokat érő kritikák, végül a politikai változások nyomán, 1949-ben "önfeloszlásra" ítélték őket, azaz adminisztratív úton felszámolták (Pataki 2005, Papp 2002, Pukánszky & Németh 1995, Kardos 2014).

Az 1960-as években a felszámolt népi kollégiumi mozgalmat új megvalósulási formában próbálták meg feléleszteni, de munkásosztály számára szervezett felsőoktatásra felkészítő kollégiumok már nem hozták meg az elvárt eredményt, annak ellenére, hogy a feladat nem változott, nehéz társadalmi helyzetben lévő csoportok gyermekeit kívánták eljuttatni a felsőoktatás közegeig (Forray 2016, Hrubos 2012, Polónyi 2008).

Az első kortárs szakkollégiumként értelmezhető hazai intézmény a Rajk László Szakkollégium, mely 1970-ben alakult. Tulajdonképpen ehhez az időponthoz köthetjük a szakkollégiumi mozgalom kezdetét is (Püskösti 2006). A Rajk László Szakkollégiumban fogalmazták meg a „szakkollégiumság” mai napig érvényes fő pilléreit: a szakmaiságot, a közösséget és a társadalmi érzékenységet. A szakkollégiumok tehát egyrészt a tudományterületekhez kapcsolódó szakmai ismereteket nyújtanak, másrészt pedig szélesítik a tagok látóterét a társadalom általános kérdéseivel kapcsolatban (Erős 2010). Emellett azonban a szűkebb és tágabb környezet iránti felelősségérzet pallérozása a központi céljuk (Kardos 2014).

A Rajk indulásától fogva viselte nevében a szakkollégium megnevezést, holott működésében sokkal inkább hordozta a népi kollégiumok jellegzetes hagyományait, mintsem az Eötvös Collegium felsőoktatási tananyagot kiegészítő tudományos képzési rendszerét. Célkitűzései között elsődleges szerepet töltött be a tehetséges fiatalok támogatása a lakhatás, a közösségi élet, a többlettudás és szakmai készségek fejlesztése mellett. Minden sorra következő magyarországi szakkollégium megalakulásánál a szakmai képzés és az intézményi környezet megvalósításához a Rajk szolgáltatta a kiindulási alapot (Feledy et al. 2014)

Fazekas & Sík (2007) munkája szerint a következő megalakuló szakkollégium az 1981-es időponthoz köthető (Bíró István Szakkollégium), innentől kezdve két-három évente alapítottak egy-egy intézményt. Kezdetekben, a szakkollégiumokban való részvétel, a paraszt és munkásszármazású, elsőgenerációs értelmiség kinevelését tűzte ki céljaként. A fentiekben is említett Rajk László Szakkollégium munkájának alapját például a közös értékrend teremtette meg.

Az intézményben jellemzően meritokratikus rendszer működött. Ebben az ideologikus rendszerben a kollégisták közösségi szerepvállalása kevésbé tudott érvényre jutni. A kollégium működésére jellemző volt az aktív, ellenzéki politizálás, ami a mostanra létező szakkollégiumokra már egyáltalán nem jellemző. Napjaink demokratikus politikai berendezkedési viszonyai között kifejezetten hangsúlyos elvárás, hogy a szakkollégium intézménye politikai pártoktól teljes mértékben független legyen (Márkus 2012, Kardos 2014).

A 1980-as évek második felében jött létre a Korányi Frigyes Szakkollégium, majd ezt követően a Széchenyi István Szakkollégium, a ma jelenleg is működő felsőoktatási szakkollégiumok közül, azonban csak nyolc alakult meg a rendszerváltás előtti időszakban (ADITUS 2011, Feledy et al. 2014).

A szakkollégiumok szerveződésének Mozgalommá válását 1985-re datáljuk, amikor is az első Szakkollégiumok Nyári Találkozója (NYATA) került sor Szarvason. Az összejevetelen számos olyan, országot érintő, politikai kérdésektől sem mentes témát vitattak meg, amely jelezte, hogy a szakkollégiumok mind inkább a hagyományostól eltérő gondolkodás terepeivé váltak. Az első Nyári Találkozók melyek helyszínei Szarvas, Pápa és Balatonszárszó voltak, főként ellenzéki hangnemben szerveződtek, az utolsó hasonló tematikájú találkozóra 1988-ban került sor. Mivel az ilyen jellegű szerepvállalás nem minősült követendő példának az ország politikai vezetésének számára, így a továbbiakban ez is magyarázatot ad arra, hogy az ezt követő és jelenlegi működési szabályzatok is kizárják a politikai szerepvállalás lehetőségét, a szakkollégiumok a rendszerváltást követően nem kívántak tevékenyen részt venni a politikai életben (Forray 2016).

Míg a rendszerváltozást megelőző és előre jelző társadalmi változások egyik legfontosabbika a rendszerváltó politikai és gazdasági elit e feladatra való felkészülésének színhelyei a szakkollégiumok voltak, addig az 1990-es magyarországi rendszerváltás komoly fordulatot hozott a szakkollégiumok történetében. Az aktív politizálás kikerült ezen intézmények falai közül, másrészt számos új felsőoktatási kar, szak került akkreditálásra s vele együtt megsokszorozódott a hallgatók száma, ami a szakkollégiumok létszámában is jelentős növekedést eredményezett (Kardos 2011, 2014).

Az oktatási expanzió hosszú távú hatásait tekintve, számos olyan szakkollégium jött létre, melyek feladata az eltömegesedett felsőoktatási képzés hiányosságainak kitöltése volt (Erős 2010, Kardos 2016).

Napjainkban a szakkollégiumoknak működési módjaik alapján négy különböző típusát különíthetjük el, melyek az egyesületi modell, kisegyetemi modell, a fenntartói modell, illetve a negyedik modell, az újabb színezetű felzárkóztató típusú kollégiumok (Demeter et al. 2011, Demeter 2014, Ceglédi et al. 2016). A különböző típusokat a következőkben Demeter és szerzőtársainak (2011) kutatási eredményei alapján írjuk le összefoglaló részletességgel, majd a belső működési rend különböző dimenzióit (vezető választás, hallgató társak felvételbe való beleszólás jogköre) vizsgáljuk a meglévő adatok alapján (Kardos 2014).

Az egyesületi modell két fő megközelítésre utal. Az egyik, hogy a szakkollégium szervezeti felépítésében az egyesületek formáját követi. A másik, hogy a működést nem csupán a célok elérése vezérli, hanem olyan elvek és értékek (pl. mindenre kiterjedő belső nyilvánosság, autonómiára törekvés) amelyek a demokratikus felépítés megőrzésére törekednek (Kardos 2014, Demeter et al. 2011).

Az egyesületi típus alapköveit a Rajk László Szakkollégiumban találhatjuk meg, amelyet 1970-ben alapítottak meg az akkori Marx Károly Közgazdasági Egyetem diákjai és oktatói. Az intézmény tanulmányi programjai az egyetemi tananyag kiegészítésére szolgáltak, olyan új ismeretek megszerzésére, amelyeket az egyetem falain belül nem lehetett elérni. A Rajk működési modelljét, mind a mai napig jellemzi ez a hozzáállás, tulajdonképpen a rendszerváltás előtt formálódó szakkollégiumok mintájává vált. Ezt a struktúrát valósította meg ezen időszak másik nagy tehetséggondozó intézménye az ELTE Bibó István Szakkollégiuma is (Demeter 2014).

Az egyesületi típusba tartozó szakkollégiumok főként társadalomtudományok körében elterjedtek, így a közéletiség és a társadalmi felelősségvállalás jelentősége határozott szerepet játszik a tagok felvételében (Demeter 2014).

Az ilyen típusú szakkollégiumokban tulajdonképpen a tagok szövetkeznek annak érdekében, hogy az intézmény működhessen. A szervezet teljes mértékben öngazgató, amelyben a legfontosabb döntési jogkörök – a szervezeti keretek alakítása, célok kijelölése – mindvégig a tagok egészét kijelölő közgyűlés kezében maradnak (Demeter et al. 2011).

A legtöbb egyesületi típusú szakkollégium egyetemeken alakul, kisebb részben tényleges egyesületként működnek. A felsőoktatási intézményekhez szorosan kötődő szakkollégiumoknak általában van oktató igazgatójuk, vezető tanárjuk, akinek kinevezési jogát a felsőoktatási intézmény vezetője gyakorolhatja, és aki felé anyagi és szakmai felelősséggel tartozik. A kinevezéshez rendszerint a közgyűlés hozzájárulása szükséges. Az igazgató szerepe általában kevésbé jelentős, rendszerint tagja a közgyűlés által választott, többségében hallgatókból létrejött operatív vezető testületnek, feladata elsősorban a szakkollégium hivatalos képviselése a nyilvános fórumokon (Demeter et al. 2011, Kardos 2014).

A „kisegyetemi” modell vonatkozásában a fő célkitűzés nem más, mint a tehetséggondozás, elitképzés, azaz a formális képzést kiegészítő, abból gyökerező, de mélyebb és több tudást nyújtó, alapvetően hagyományos egyetemi rendszerű tudásátadás. Rendszerint egyetemi oktatók köre a kezdeményező fél a szakkollégium alapítását illetően, s az általuk felkért egyetemi, valamint főiskolai tanárok alkotják azt a testületet, amely a legfőbb kérdésekben dönt, és megválasztja – vagy javasolja – az igazgató személyét (Demeter et al. 2011, Kardos 2014).

Az önkormányzatiság ebben az esetben klasszikus, az egyetemi hallgatói önkormányzatokhoz hasonló felépítésű. A hallgatók ebben az esetben érdekképviselői szerepet gyakorló önkormányzati testületet választanak (diákbizottság, választmány). Az ilyen típusú szakkollégiumoknak a működési szabályzataiban élesen elkülöníthetők a működtetés, működés kérdései, a szakmai teljesítmény és annak megítélése, valamint a hallgatói képviselő. Számos eset tekintetében az önkormányzatra vonatkozó kérdéseket külön szabályzat rendez (Demeter et al. 2011, Kardos 2014).

A kisegyetemi típus gyökerei egészen 1985-ig, az Eötvös Collegium alapításáig nyúlnak vissza, mintául ekkor még a bentlakásos francia grande école-ok szolgáltak. Jellegetesen a kisegyetemi típusú szakkollégiumok körébe tartozik a szegedi Eötvös Loránd Szakkollégium, a debreceni Hatvani István Szakkollégium vagy a szintén az ELTE berkein belül működő Bolyai Kollégium (Demeter 2014).

A két említett szakkollégiumi modell mellett vannak olyan intézmények is, ahol rendszerint a fenntartó – sok esetben az egyházi vagy a nem felsőoktatási intézmény, költségvetési szerv – úgy dönt, hogy olyan kollégiumot alapít, vagy a meglévőt úgy alakítja át, hogy az támogassa az ott lakók tanulmányait (Demeter et al. 2011).

A felelősségi és hatásköri viszonyok ebben az esetben nyilvánvalók: a fenntartó jogköre, hogy kinevezze az intézményvezetőt, aki az intézményen belül gyakorolja a munkáltatói és a további kinevezési jogokat. A hallgatói önkormányzat ebben az esetben hasonlóan a kisegyetemi modellhez főként érdekképviselői szerepet tölt be. Az egyházi fenntartású szakkollégiumok keretében elsődleges célként fogalmazódik meg a keresztény értelmiség kinevelése, mindezek mellett sajátos jelleget is ölthetnek magukra, mint pl. a nőiség vagy a roma identitás hangsúlyozása, megőrzése. (Forray & Marton 2012, Demeter 2014).

A fenntartói szakkollégiumok klasszikus példája a Szent Ignác Jezsuita Szakkollégium, amely Demeter (2014) szerint, – a többi egyházi szakkollégiummal

szemben – napjainkra számos kisegyetemi típusra jellemző tulajdonságot is hordoz magában.

Az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet megbízásából készített Szakkollégiumi kutatások 2011 adatbázisának az eredeti vizsgálatól eltérő szempontú másodelemzésekor kapott eredményeink kiválóan alátámasztják az előzőekben leírtakat. Az általunk egyházi szakkollégiumok körébe besorolt intézmények belső működési rendjük alapján a fenntartói kollégiumok közé tartoznak, ahol a hallgatók jóval kevesebb beleszólási joggal rendelkeznek a tekintetben, hogy ki töltsen be a szakkollégium vezető posztját. Az egyéb, nem egyházi szakkollégiumokban (egyesületi és kisegyetemi modell) többnyire hallgatókból álló közgyűlése vagy önkormányzata nagymértékű befolyással és véleményformáló hatással bír a vezető személy kiválasztásának ügyében (Kardos 2014).

Bár a hallgatóknak, kevésbé van beleszólásuk abba, hogy kik legyenek a közösség tagjai, számos kutatási előzmény alapján a szakkollégiumok többségéről általánosságban elmondható, hogy a felvételi eljárás során nem elsősorban a hallgatók tényleges szakmai felkészültségét tartják szem előtt. A tanulmányi eredmények és a felvételi előtti szakmai tájékozottság és munka fontosságát megelőzik a szakmai érdeklődésen túl olyan szempontok, mint az általános műveltség vagy a komplex felvételi folyamat során a felvételizőről szerzett tapasztalatok. A tényleges tanulmányi eredménynél fontosabb szerepet játszik a felvételi döntés során, hogy a hallgató mennyire bizonyul aktív közösségi életet élő személynek. Ennek fontossága alátámasztja a szakkollégiumok erős közösségi jellegét (Demeter et al. 2011, Pusztai et al. 2011, Kardos 2013, 2014).

A legfrissebb szakkollégiumokkal foglalkozó kutatásokban már az újabb színezetű felzárkóztató típusú szakkollégiumok megjelenésével foglalkoznak, melyet későbbi munkánk során mi cigány/roma szakkollégiumként fogunk nevesíteni. A cigány/roma felsőoktatási tehetséggondozó intézmények megjelenésével megnövekedett számú hátrányos társadalmi helyzetből származó hallgató részesülhet a szakkollégiumok nyújtotta kedvező oktatási hatásokból (Ceglédi et al. 2016, Demeter 2014, Forray & Marton 2012, Kardos 2013).

Az imént említett szervezeti forma kiválóan egyesíti a felsőoktatási tehetséggondozás legelemibb céljait, valamint ezzel párhuzamosan segíti a cigány/roma származású hallgatók szociokulturális hátrányait csökkenteni (Forray & Boros 2009, Demeter 2014, Trendl & Varga 2018). Bizonyos tanulmányokban felzárkóztatóként (Demeter 2014), más esetekben hátránykompenzáló (Ceglédi et al. 2016) intézményként definiálják a cigány/roma szakkollégiumokat, amelyek a roma identitás és értelmiségi válás megerősítését tűzik ki legfőbb célként. A felsőoktatásban létesített roma szakkollégiumok közössége, mint referenciacsoport tölthet be elérhető, tanulási motivációt jelentő példát. Támogató hatásukat növeli a bennünk rejlő társadalmi és kulturális tőke, amely a tehetséggondozó intézmények programjaiban, kapcsolati hálóijában érhető tetten (Varga 2017).

2. A felsőoktatási szakkollégiumok felsőoktatás-pedagógiai jelentősége

2.1. Az expanzió hatása a felsőoktatási intézmények szerepfelfogására¹²

Az alábbi fejezetben az expanzió felsőoktatásra gyakorolt hatásairól lesz szó. Következései közül elsők között szükséges megemlítenünk az „üres státusok elérhetőségének” emelkedését. Az alábbi folyamat abban az esetben fordul elő, amikor egy adott társadalomban az érintett korcsoport szűkülése mellett kiszélesedik az egyes intézményekbe felvehető hallgatói létszám, így a felsőoktatás korábbi demokratizálódása alkalmával pl. több olyan üres státus is keletkezik, amit a felsőoktatásba újonnan belépő nem szokványos hallgató csoportok fiataljai tölthetnek be (Róbert 2000, Pusztai 2011). A közelmúlt változásai, a felsőoktatás többlépcsős átalakulása (expanzió, finanszírozás és külső elszámoltatás módosulása) új kihívások elé állították a hazai felsőoktatási intézményrendszert. A hallgatók mindegyre növekvő létszáma mellett említést kell tennünk társadalmi összetételük és kulturális hátterük megváltozásáról is (Pusztai 2011, Kardos 2014). A tömegessé válás folyamata a társadalom széles rétegeinek részére nyújtott lehetőséget a felsőfokú képzésben való részvételre (Kozma 2010). Egyes kutatók szerint továbbra is igaz, hogy a kevésbé hátrányos helyzetű családok gyermekei nagyobb arányban kerülhettek be a felsőoktatási intézményekbe, mint a kevésbé jó anyagi körülmények között élő társaik (Róbert 2000). Gellért (1999) viszont felhívja a figyelmet arra a tendenciára, miszerint kimutatható, hogy nagyobb arányban kerültek be olyan hallgatók a felsőoktatásba, akik számára azelőtt erre egyáltalán nem, vagy csak minimális volt a lehetőség (Kardos 2014).

Az előzők alapján a felsőoktatási expanzió további esélye lehet a hátrányos társadalmi helyzetű csoportok mind nagyobb arányú bekapcsolása a felsőoktatásba. *„Hazánkban a felsőoktatás ismétlődő expanziójának jövője elsősorban a cigány/roma származású lakosság oktatási eredményességén múlhat. Elérésük nem csupán a hallgatói létszám csökkenésének megállítása miatt lényeges, hanem szociálpolitikai szinten is nagy jelentőséggel bír”* (Kozma & Híves 2014: 248, Forray 2013).

Számos kutatás foglalkozik azzal a ténnyel, hogy az oktatási expanzió hatásának következtében újabb hallgatói csoportok léptek be a felsőoktatásba (Pusztai 2011, Kozma 2004, Kardos 2016), amitől annak karaktere a folyamatosan bővülő igényekhez formálódott. Az ezredfordulót követő években az elsőgenerációs hallgatók problémái mellett, előtérbe került az etnikai és vallási kisebbségek felsőoktatási beilleszkedésének problematikája (Pusztai 2011, Kardos 2014). Fontos lehet annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy mit értünk a fentebb említett nem-tradicionális hallgatók fogalma alatt. Az említett meghatározásról elmondható, hogy nem rendelkezik stabil jelentés tartalommal és, hogy folyamatosan bővülő kategóriáról beszélünk. Pusztai Gabriella (2011), egy a kérdéskörrel foglalkozó munkájában az alábbi csoportokat sorolja a

---

¹² Értekezésünk e fejezetében felhasználtuk korábbi tézisdolgozatunk részleteit. Bővebben: Kardos Katalin (2014): *Felekezeti Szakkollégiumok felsőoktatás-pedagógiai kérdései*. Tézisdolgozat (kézirat) Debreceni Egyetem, Humán Tudományok Doktori Iskola, Nevelés- és művelődéstudományi Doktori Program (Az expanzió folyamatának hatása a felsőoktatási intézmények szerepfelfogásaira vonatkozóan c. fejezet)

fogalom keretébe: alacsony státusú családból származók, nők, kisebbségi, etnikai és vallási, felekezeti csoporthoz tartozók, tanulmányaikat a megszokottnál idősebben kezdők, családfenntartók, munka mellett tanulók. Az előbbieken felsoroltakat számos esetben kockázati csoportként írja le a vonatkozó szakirodalom. Az expanzió felsőoktatásra gyakorolt hatásairól azért is fontos említést tennünk, mert a nem-tradicionális hallgatók megjelenése a hazai felsőoktatásban a hagyományos oktatási keretek megújulását, újra értelmezését vonta maga után (Kozma & Híves 2014).

A tantermen kívüli felsőoktatás-pedagógia leghangsúlyosabb színtereivé a hazai szakkollégiumok váltak, amelyek napjainkban is változatos oktatási-nevelési módszereik révén egészítik ki a felsőoktatás hiányosságait. A felsőoktatás többlépcsős átalakulása és az oktatási expanzió régóta tartó hatása révén számos kutatás témájává vált az egyetemek és főiskolák oktatási-képzési rendszerének a megváltozott hallgatói populációhoz való alkalmazkodása. Mindezek mellett az is elmondható, hogy a felsőoktatási intézmények ma már nem csak a munkaerő-piac szolgálatában álló humánerőforrást teremtő képzőhelyek, hiszen megváltozott szerepfelfogásuk révén átívelnek a gazdaság munkaerő igényének kiszolgálásán (Ceglédi et al. 2012, Veroszta 2010).

Kozma Tamás (2010), munkájában az expanzióval kapcsolatos tényekkel és előrejelzésekkel foglalkozik. Véleménye szerint a felsőoktatás expanziója folyamatos, ennek alapján logisztikus, S görbékkel leírható. A kérdés az, hogy a görbék mikor fordulnak át stagnálásba, mikor érik el az úgynevezett töréspontjukat, majd ezt követően milyen változásokra lehet számítani. Amennyiben az előzőket vesszük alapul, nem árt a felsőoktatás expanziójának helyzetét ismétlődésszerűen megvizsgálni az adott körülményekre vonatkozóan (Kozma 2010).

Hazánkban, az 1990-es évtizedben még töretlen emelkedés volt tapasztalható a hallgatói létszámokban (Kozma 2010), az egyre növekvő létszámú nem hagyományos hallgatói csoportok újabb és újabb követelményeket támasztottak a felsőoktatás irányába, ami a már az addig hagyományosnak tekinthető oktatási módszerekkel nem volt képes eleget tenni ezeknek az elvárásoknak. Tantermen belül és kívül is új felsőoktatás-pedagógiai módszerek jelentek meg (Kálmán 2021), ezzel együtt az intézmények közötti differenciálódás is lejátszódott (Kardos 2014).

Az elmúlt évtized statisztikai adataiból tudjuk, hogy a felsőoktatásban a hallgatói létszám stagnált, majd a 2010-es évek közepétől csökkenésbe fordult át, amelynek háttérben nem feltétlenül a továbbtanulási igények mérséklődése áll, hanem olyan rejtőzködő igények, amelyek egy ösztönző oktatáspolitikai környezetben ismételten megélénkülhetnek (Kozma & Híves 2014).

Az oktatási intézményrendszer mind egyre növekvő diverzifikálódásával együttvéve nőtt a hallgatók létszáma, tudományterületenként eltérő intézményi struktúrák alakultak ki, alkalmazkodva a növekvő számú és egyre differenciáltabb hallgatói csoportokhoz (Hrubos 2012, Pusztai 2016). A hallgatói létszám növekedésével párhuzamosan felélénkült az intézmények szervezeti komplexitásának változása. Számos oktatási expanzióval foglalkozó kutatás, tanulmány hiányossága, hogy hallgatói szemszögből nem vizsgálják a folyamatot (Pusztai 2016). Kiemelten hangsúlyozzuk, hogy a felsőoktatás átalakulásának nem a hallgatók számszerűsíthető, kvantitatív gyarapodása a lényege, hanem az statisztikai mutatók alapján nem tapasztalható minőségi, kvalitatív változás, amely a felsőoktatási közösségekben bekövetkezett (Pusztai 2016, Kardos 2015).

Ugyanakkor az expanzió minőségi oldaláról szemlélődve a felsőoktatás tömegesedése mellett korábbi folyamatok eredményeként a középfokú oktatás általánossá válása is bekövetkezett, az oktatás átlagos színvonala csökkent. Ebből adódóan a középiskola már nem feltétlenül tudta átadni az általános műveltséget, ami korábban az egyetemi oktatásra felkészítő elit gimnáziumok jellemző sajátossága volt. A Bologna–folyamat megjelenése következtében ezt a hiányt a felsőoktatás alapképzési szakaszában igyekezett pótolni, amely rendelkezésre álló időben (3 évig tartó alapképzések) nem vagy kevésbé voltak megvalósíthatók. A felsőoktatási intézmények irányába érkező legkülönbözőbb elvárások szétfeszítették a már meglévő tanterveket, így az oktatási és képzési feladatok teljesítése, csak részlegesen vált kivitelezhetővé (Hrubos 2000, Kardos 2014).

A felsőoktatásban tanuló hallgatók arányszáma 2000-es évek első évtizedében a 2005/06-os egyetemi évben volt a legmagasabb (Kozma 2010), azt követően csökkenni kezdett. A 2000-es évek elején zajló folyamatok során megnövekedett létszámban jelentek meg a hallgatói populációban olyan fiatalok, akiknek az érdeklődése túlmutatott a hagyományos keretek között zajló tananyag és tudásátadason. Véleményünk szerint az eltömegesedett felsőoktatás kevésbé volt képes megfelelni az érték és normateremtő funkciójának, amelynek következtében a hallgatók nem tudták elsajátítani az együttműködés és az összetartó társadalom létrehozásának készségét (Ceglédi et al. 2012, Kardos 2014). A felsőoktatásba bekerült növekvő számú nem hagyományos hallgatói csoportokra jellemző, hogy csak rugalmas tanulási módok segítségével képesek felvenni a versenyt hallgatótársaikkal, amelyhez a hagyományos oktatási és tanulási formákat alkalmazó felsőoktatás csak nagy nehézségek árán volt képes alkalmazkodni (Setényi 2000). Ugyanakkor a felsőoktatási intézményeknek még mindig nagy felelősségük, hogy hozzájáruljanak a társadalmi kohézió létrejöttéhez és erősítéséhez (Ceglédi et al. 2012, Kardos 2014).

A megnövekedett felsőoktatásnak egyre többféle társadalmi feladatot is el kellett látnia, ezért az intézményi körök differenciálódására volt szükség. Ez többnyire minőségbeli változást és a küldetésnyilatkozatok sokszínűségét eredményezte (Hrubos 2000). Az új hallgatócsoportok megjelenésével számos új elvárás mutatkozott meg, mint például a regionális fejlesztések, kisebbségek és nők támogatása, innovációk segítése stb. Az egyetem és főiskolák hagyományos célkitűzései egyre komplexebbé váltak, esetenként széttörödtek. Minden intézménynek egyedülállóan kellett megfogalmaznia saját küldetését (Setényi 2000). Mindezek mellett az expanzió következtében növekvő költségek egyre nagyobb terhet jelentettek az állam számára, amelyre az egyetlen megoldást az állami irányítás megváltozása és a kiadások csökkentése jelentette (Farkas 2009, Neave & Vught 1994). A központi szabályozás kevésbé hatékonyan tudta befolyásolni a költségek csökkentését (Sunjik 2005), így egy hatékonyabb működés érdekében közvetett, távoli irányításra, illetve egyházi vagy más magánfenntartó jelenlétére is szükség lett (Farkas 2009, Kardos 2014).

Az 1990-es évek felsőoktatás-politikai szempontból a lezárás és az újrakezdés időszakának tekinthető. Egyfelől véget ért az oktatás kizárólagos állami fenntartásának évtizedekre visszanyúló tradíciója, másfelől új lehetőségeknek adtak teret különböző reformtörekvések (Mitter 2003, Reisz 2003). Megváltozott a felsőoktatási rendszerek fenntartói szerkezete, egyházi és magán intézmények jelentek meg, ami által kibővült a felsőoktatás intézményrendszere, így a legkülönbözőbb társadalmi és kulturális csoportok is megtalálják az igényeiknek megfelelő oktatási és képzési formákat a felsőoktatás közegében (Pusztai 2012, Kardos 2014).

A számos új kihívásra új oktatásszervezési módszerekkel, új pedagógiai programokkal és megoldásokkal kellett előállnia az oktatási rendszernek. A felsőoktatás alapvető sajátossága lett mára a rendkívüli komplexitás, ami az intézménytípusok és szektorok szerinti összetettségben, az új tanszékek sokaságában és az új oktatási programok elterjedésében ölt testet. A felsőoktatási intézményeknek olyan új funkciók felvállalását kellett célul kitűzniük, amik korábban nem léteztek, vagy fel sem merültek az egyetemek életében (Hrubos 2000, Kardos 2014).

A felsőoktatási szakkollégiumok létezése az előzőekben leírt felsőoktatási hiányosságaira hívta fel a figyelmet. Azt gondoljuk, hogy ezekben a tehetséggondozással foglalkozó intézményekben az érték- és normateremtő hatás koncentráltabban van jelen, kiemelten igaz ez az állítás az egyházi fenntartású szakkollégiumokra (Kardos 2012, Pusztai 2011, Ceglédi et al. 2012). A rendszerváltás társadalompolitikai változásai következtében előtérbe került az állam és az egyház viszonya, főként a két terület elválasztása révén, de felmerült a két fél közötti együttműködés lehetséges megoldása is (Pusztai 2011, Farkas 2009, Kardos 2014).

Az 1990. évi IV. törvény a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról kiemelkedő fontosságú értékmérő és közösségteremtő tényezőként veszi számba az egyházakat, akik hatékonyan működnek közre az oktatásügyben. Ez a momentum új lehetőséget teremtett az egyházi felsőoktatási intézmények újraéledésére (Pusztai 2011). Az egyházi felsőoktatási tehetséggondozás képzési oldalát tekintve megfigyelhető, hogy világos koncepcióval rendelkeznek a felsőoktatással kapcsolatos feladataikat illetően, hiszen olyan képzési területeken jelentkeznek, amelyek korábban ideológiailag a legzártabbak közé tartoztak, valamint jól illeszkednek az egyházak társadalmi szerepvállalásához (Farkas 2009).

Kutatásaink eddigi eredményei azt igazolják, hogy a felsőoktatási tehetséggondozó intézményekben a hallgatók tudományos-szakmai együttműködése során, valamint a jól működő hallgató-oktató (tutor) kapcsolat segítségével a fiatalok olyan személyes gondoskodást kapnak, amely által még eredményesebb és intenzívebb az egyetemi oktatás hiányosságainak kitöltése (Pusztai et al. 2012, Kardos 2014). Egyre több empirikus kutatásban olvashatunk arról a tényről, hogy a hallgatók eredményes szocializációjában összefüggés mutatható ki az oktatókkal való együttműködés lehetőségeivel, a pedagógiai beállítottsággal (Fónai & Ceglédi 2010, Ceglédi 2015, Bocsi 2016, Godó 2021). Az alacsony státusú hallgatók felsőoktatási integrációjának esetében különösen felértékelődtek a hallgatói diverzitáshoz illeszkedő új oktatási módszerek, tudományos és szakmai programok, tantermen kívüli tevékenységek (Tinto 1993, Pascarella & Terenzini 2005, Pusztai 2011). A felsőoktatási képzésből adódó hiányosságok pótlása az érték- és norma átadás, az erős közösségi élet, szakmai-tudományos képzés, valamint az extrakurrikuláris ismeretek megszerzése által megy végbe (Pusztai et al. 2009, Kardos 2014, Ceglédi et al. 2012).

Az egyetemi képzésben a tantermen belüli felsőoktatás-pedagógia gyakorlatában egyre inkább fontossá vált a tantermi légkör, a hallgatók személyes fejlődését támogató munkaszervezés, az aktív közösségi tanulás, valamint a hallgatói részvétel (Pusztai 2011). Feltételezzük, hogy azok a pedagógiai módszerek, amelyek korábban csupán a közoktatás „fegyvertárában” jelentek meg, lassan begyűrűztek a felsőoktatás társadalmába ezzel növelve a felsőoktatás-pedagógia alkalmazási lehetőségeinek jelentőségét. Az együttműködésen alapuló felsőoktatás-pedagógiai törekvések a közösségi élmény megvalósulásával, az extrakurrikuláris tevékenységek önként vállalt lelkesedését és a hagyományos munkaszervezéssel járó előnyöket egyesítik magukban

(Pusztai 2011, Kardos 2014). A tantermen kívüli felsőoktatás-pedagógiai gyakorlat kitüntetett terepei a szakkollégiumok és a felsőoktatási tehetséggondozó programok. A továbbiakban az előzőekben említett kiemelt jelentőségű tehetséggondozó formákkal kívánunk foglalkozni kitekintve a hazai és nemzetközi viszonylatra is (Kardos 2014).

2.2. A hazai felsőoktatási tehetséggondozás különböző megvalósulási formái

Disszertációnk alábbi fejezetében a magyar felsőoktatási tehetséggondozás színtereit és szervezeteit kívánjuk bemutatni. A hazai felsőoktatásban a tehetségek felkarolását több tényező is megnehezítette, mint pl. a tömegesedés és a kétciklusú képzés. A megsokszorozódott hallgatói létszám nem könnyítette meg az oktatók és hallgatók közötti mester-tanítvány kapcsolat létrehozását és fenntartását. A magas létszámok miatt a szemináriumok elszemélytelenedtek, a szakmai szocializáció és a tudományágakban való elmélyülés ellehetetlenedett a hagyományos felsőoktatási kereteken belül. A tehetséges hallgatók életében törést jelentett a kétciklusú képzés, főként, ha mesterdiplomájukat nem ugyanazon az egyetemen folytatták, mint ahol az alapképzést elkezdték (Koltói 2012).

A magyarországi felsőoktatásban jelenlévő tehetséggondozási formákat számos különféle perspektívából közelíthetjük meg. Amennyiben a pedagógia, pszichológia tudományának ágáról tekintünk le rá, úgy a hallgatói kompetenciák kibontakozását, személyiségfejlődésre, felsőoktatási karrierre gyakorolt hatását tekintjük elsődlegesnek. Oktatásszervezési- és szociológiai szempontból a tehetséggondozó intézmények képzési programjait, kurzuskínálatát, szakmai-tudományos munkáját emeljük ki. A felsőoktatási intézmények mindennapi életében kiemelkedő funkciót töltenek be azok a kari, intézeti TDK bizottságok és a maguk körül tudományos diákkört kialakító oktatók, amelyek a szakkollégiumok mellett fontos szerepet játszanak a hallgatók tudományos életére, kutatói pályára való felkészítésében (Aradi 2016, Koltói 2012, Szalmás 2021, Szécsi 2021, Kozma & Ceglédi 2021).

A felsőoktatási tehetséggondozásnak kiemelkedően fontos szerepe van az új oktatási módszereket igénylő, tanulni, fejlődni vágyó hallgatók támogatásában. A szakkollégiumok definiálásáról szóló részben említést tettünk a legutóbbi felsőoktatási törvények tehetséggondozással kapcsolatos meghatározásairól. Amennyiben visszatekintünk, azt tapasztaljuk, hogy a 2005-ben hatályos felsőoktatási törvény három fő elemét említi a tehetséggondozásnak, amelyek a következők: tudományos diákkörök, szakkollégiumok és a doktori képzés.

A legjellemzőbb intézmények a szakkollégiumok, illetve a tudományos diákkörök (TDK), valamint az alábbihoz tartozó országos tehetséggondozó verseny, az Országos Tudományos Diákköri Konferencia (OTDK). A jelenleg is hatályban lévő 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról új elemmel gazdagítja a hazai tehetséggondozó formákat. Hangsúlyozza, hogy a felsőoktatási intézmények kiemelt feladata kell, hogy legyen a hátrányos és a halmozottan hátrányos helyzetű hallgatók felkutatása, majd ezt követően szakmai és tudományos pályájuk elősegítése. Ennek következtében a már létező tehetséggondozó formák mellett megjelennek a nagyrészt egyházi fenntartású felsőoktatási roma szakkollégiumok, valamint a felsőoktatási mentorprogramok.

Az előzők alapján a következőkben a tehetséggondozás alábbi formáiról ejtünk szót: tudományos diákkörök – Országos Tudományos Diákköri Konferencia, doktori képzés, mentorprogram, szakkollégiumok és roma szakkollégiumok.

A tudományos diákkörök keretében a hallgatók kifejezetten kutatómunkát végeznek, amely során csatlakoznak egy kutatócsoporthoz, egy vezető tanárhoz. A közösségi munka folyamán számos hallgatónak lehetősége nyílik arra, hogy mások előtt bemutathassa kutatási témáját, tudományos diskurzust folytathasson hozzá hasonló érdeklődésű fiatalokkal és oktatókkal. Az OTDK egy hosszas felkészülést igénylő országos konferencia és szakmai tudományos verseny. A hallgatók a megmérettetés előtti időkből elismeréseket és kitüntetésekbe szerezhettek be, mindemellett kiadványokban jelentethetik meg legfrissebb eredményeiket (Anderle 2011, Ceglédi 2011, Szendrő & Cziráki 2009, 2012, Szécsi 2021).

A tudományos diákköri mozgalom mellett kiemelkedő szerep hárul a különböző egyetemek által kidolgozott tehetséggondozó programokra (Koltói 2012, Szécsi 2021). A Debreceni Egyetemhez szorosan kötődve, munkánk során úgy gondoltuk, hogy mindenképpen említésre méltó a Debreceni Egyetem Tehetséggondozó Programja a DETEP. Az elmúlt években a felsőoktatási intézmények egyre növekvő számban hoztak létre saját hallgatói bázisának igényeihez igazodó, a regionális feltételeket figyelembevételén alapuló, átfogó tehetséggondozó programot (pl. ELTE, SOTE, PTE, NYME, SZTE) (Bodnár 2011, Borsodi 2011, Ceglédi 2011). A DETEP egységes, egyetemi szinten megvalósuló tehetséggondozó program. A hallgatók egyéni jelentkezés vagy beválogatás során lehetnek a program részesei, amelynek célja a tehetség kibontakoztatása, a mester és doktori képzésekbe való bejutás elősegítése, mindezek mellett pedig a tudományos és szakmai utánpótlás biztosítása. A program azért is nagyon hasznos, mert nem csak szakmai, hanem anyagi támogatást is nyújt a részt vevő hallgatóknak, kutatásokban működhetnek közre, ösztöndíjakban részesülhetnek, számos pályázat esetén előnyöket élvezhetnek. A tehetséggondozó munka tutori rendszeren alapul (akárcsak az angolszász college-okban), ami azzal jár, hogy minden részt vevő fiatal mellett egy-egy segítő tanár, tutor áll, aki irányítja a hallgató munkáját (Márton 2013).

A DETEP más tehetséggondozó programok munkájába bekapcsolódva működik, így hallgatói sok esetben szakkollégiumok tagjai, akik olykor a diákköri mozgalmak szerves résztvevői is (Koltói 2012, Márton 2013). Az egyetemi szintű alapképzésekről általában elmondhatjuk, hogy hallgatók széles rétegeihez szólnak, alaptudást, alapvető műveltséget nyújtanak, majd a mesterképzésbe továbblépők a doktori programokig eljutva egyre szűkebb rétegek, egyre specializáltabb ismereteket szerezhettek meg (Koltói 2012).

A PhD képzésben kutatóknak rendelkezniük kell olyan általános kompetenciákkal és speciális szakmai tudással, amely segíti a pályáján az információs társadalomban való eligazodást (Finánc 2008, Pusztai & Kozma 2009, Pusztai et al. 2022). Az angolszász országokra jellemző, hogy a képzési idő rövidebb, a belépés feltétele az alapképzés megszerzése, addig Európában a doktori képzésbe való bejutáshoz mesterképzési végzettségre van szükség, a képzési idő hosszabb, általában 4 év. Az akadémiai és tudományos pályára történő felkészítés mellett olyan kutatói készségek fejlesztését is célul tűzi ki, amelyek birtokában a résztvevők felkészülnek a felsőoktatáson kívüli kutatásfejlesztésre és professzionális kutatómunkára is (Pusztai et al. 2022). A világ összes doktori képzésének modernizálásán dolgozó washingtoni hálózat, a CIRGE (Center of Innovation and Research in Graduate Education) három fő

kompetenciacsoporthatározott meg, amelyekkel rendelkeznie kell egy PhD fokozattal bíró egyénnek. Ezek a hagyományos kutatói készségek, szakmai és kulturális készségek. A hagyományos kompetenciák a saját tudományterület mélyreható ismeretét, megfelelő kutatási módszerek alkalmazását, kritikus gondolkodást, elemzőkészséget és szintetizálás képességét foglalja magában. A szakmai készségek a kutatási eredmények megfelelő kommunikálását, pályázatok írását, vezetői kompetenciákat rejtenek magukban. A kulturális készségek a nemzetközi együttműködést, a multikulturális közegben megvalósuló munkavégzést jelentik (Koltói 2012).

A HÖÖK Mentorprogram a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű fiatalok felsőfokú tanulmányait elősegítő esélyegyenlőségi program része, melyet az Emberi Erőforrások Minisztériuma támogat és a HÖÖK (Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája) valósít meg. A programba főként hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű hallgatókat egy személyes segítő (mentor) veszi pártfogásba. Ez a mentor azonos felsőoktatási intézmény, azonos tudományterületén tanuló felsőbb éves diákja. A segítő állandóan felkészült, mentoráltját tájékoztatja az aktuális pályázatokról, szociális és tanulmányi ösztöndíjakról (Godó et al. 2020). A Mentorprogram fő célkitűzése, hogy a programban résztvevő támogatott hallgatók az első két szemeszter ideje alatt felkészüljenek a segítség nélküli egyetemi életre. A mentor legfontosabb feladata, hogy támogassa a mentoráltat a beilleszkedés folyamatában. A mentor-mentorált kapcsolat előnye, hogy egyénileg felmerülő kérdésekre is személyes megoldásokat tud biztosítani, olyan személyektől, akik ugyanabban a közegben tanulva a legjobb tanácsokat tudják adni, miközben hitelesek maradnak¹³(Kardos 2014).

A tehetséggondozás további elemeivel, az egyházi és nem egyházi szakkollégiumokkal, valamint a roma szakkollégiumokkal az előzőekben már több aspektusból foglalkoztunk, hiszen ezek a tehetséggondozó intézmények és hallgatóságuk állnak kutatási kérdésünk középpontjában. Röviden visszautalva a már megfogalmazottakra, a szakkollégiumok célja, hogy saját szakmai programjuknak megfelelően magas szintű képzést nyújtsanak, hozzájárulva a kiemelkedő képességű hallgatók tehetséggondozásához. Fontos, hogy a szakkollégiumi életforma része legyen a közéleti szerepvállalás, társadalmi problémákra való érzékenység.

A szakkollégiumi aktivitás az öntevékenységre és az önkormányzatiság elvére épül, ennek megfelelően az intézmény tagjai döntenek a kollégiumi tagság keletkezéséről vagy megszűnéséről, a szakmai programról és hozzá kapcsolódó elvárások teljesítésének szabályairól, valamint a szervezeti és működési szabályzat elfogadásáról (Kardos 2011). Koller Dávid 2018-as tanulmányában az OFI 2011-es kutatása alapján négy fő pontban fogalmazza meg a szakkollégiumok céljait, amely szerint a szakkollégiumok elsődleges kitűzése, hogy tagjai az „anyaintézményük” követelményeit, elvárásait minél magasabb színvonalon teljesítsék, ehhez kapcsolódóan pedig kiváló tanulmányi eredményeket érjenek el és kimagasló szakmai produktumokat hozzanak létre. Ennek eszközeként ezek a felsőoktatási munkát kiegészítő intézmények külön tutori, oktatói rendszert tartanak fenn. Másodlagos célként említendő egy konkrét szak, kar képzéséhez kapcsolódóan a professzionális keretek között zajló kiscsoportos vagy akár egyéni oktatás saját képzési rendszerükben. Ennek kiegészítése, amikor olyan elméleti és gyakorlati tudáselemeket biztosítanak hallgatóik részére, amelyek nem elérhetők az „anyaintézmény” falainak keretein belül. Nem utolsó sorban pedig, célként jelenik meg egy olyan általános és nem kifejezetten szakmai ismereteket adó értelmiségi

---

¹³ Forrás: <http://hook.hu/mentor/rolunk/> Utolsó megtekintés: 2022. december 8.

képzés, amely a felsőoktatási intézmény keretein belül nem elsajátítható. Műszaki területen tanuló hallgatók esetében ilyenek lehetnek például a humán műveltségre épülő kurzusok vagy az olyan képességek fejlesztésére irányuló képzések, mint az íráskészség, vitakészség, nyelvtudás elmélyítése (OFI 2011: 62-63.).

A roma szakkollégiumok esetében közös célként jelenik meg a roma identitás és kultúra ápolása, valamint az identitás erősítésén túlmenően fontos feladatuk, hogy a roma fiatalok számára lakó és képzőhelyül szolgáljanak. Az előzőkben a hazai tehetséggondozás különböző megvalósulási formáiról ejtettünk szót, számba véve az összes létező lehetőséget. A következőkben a nemzetközi tehetséggondozás megvalósulási formáit mutatjuk be a teljesség igénye nélkül.

2.3. A nemzetközi felsőoktatási tehetséggondozás formái

Egy korábbi fejezetben már említést tettünk nemzetközi viszonylatban olyan együtt élő tanulóközösségekről, amelyek a hazai szakkollégiumokkal rokonítható felsőoktatási intézmények. Azt tapasztaltuk, hogy az angolszász oktatási rendszerekből ismert college-ok és living learning community-k (együtt élő tanulóközösségek) nevelési és oktatási módszerei, hagyományai, működésük sok esetben hasonló a Magyarországon található szakkollégiumokéval. Nem beszéltünk azonban arról, hogy a tehetséggondozásnak, mint folyamatnak milyen megvalósulási formáiról beszél a nemzetközi szakirodalom.

Az alábbiakban a mentorálási folyamat nemzetközi gyakorlatáról ejtünk néhány szót, amely a tehetséges hallgatók egyéni támogatását tűzi ki fő célként. Egyes angolszász irodalmak a felsőoktatás eredményességével és a sikeres mentorprogramok megvalósulásával foglalkoznak. A nemzetközi mentorprogramokra jellemző, hasonlóan a hazaiakhoz, hogy a mentori kapcsolatot általában egy fiatal, tanulmányait éppen megkezdő és egy, már tapasztalt tanulmányai végén járó, végzős hallgató szakmai együttműködésén és kölcsönös megértésen alapuló kapcsolata formálja (Sands et al. 1991).

Jacobi (1991) összefoglaló művében a mentorálási folyamat összes lehetséges formáját tanulmányozza történeti keretbe ágyazva. Ennek összefoglalásaként megállapítja, hogy az általa vizsgált mentorprogramok közös jellemzője az egymás kölcsönös megsegítésén alapuló kapcsolattartás és a személyes kétoldalú kapcsolatok jellegében rejlik.

Ann Darwin és Edward Palmer (2009) ausztrál kutatók a mentor programok előnyeivel és hozadékaival foglalkoznak a felsőoktatás közegében. A mentor programokat olyan innovatív elemként említik meg, amelyek fokozzák a hallgatók és oktatók együttműködését egy magasabb szintű oktatási környezetben. A mentorálást olyan folyamatnak tekintik, amely befolyásolja és elősegíti a hallgatók szellemi fejlődését, valamint hatással van a fiatalok karrier útjának alakulására is. A legfrissebb nemzetközi kutatások eredményei alapján sokkal több felsőoktatási mentorprogramra lenne szükség, mint amennyi jelenleg működik (Darwin & Palmer 2009). Ennek oka, hogy több nehézséggel is meg kell küzdeni a programok kialakítása során, hiszen nem mindig sikerül megtalálni az ideális partneri-mentori kapcsolatot. A hagyományos mentorprogramok azonban korlátozzák az egy főre jutó mentorok számát, így nincs alkalom arra, hogy a hallgatók minden esetben a megfelelő partnerrel dolgozhassanak együtt (Darwin 2004).

A hagyományos mentor kapcsolat azért fontos az egyéneknek, mert a támogatás révén sokkal nagyobb felelősséget tud vállalni saját szakmai fejlődéséért és munkájáért. Egy ilyen együttműködésen alapuló kapcsolatban a tudásátadás a mentor és mentorált közötti védett, partnerségi viszonylatrendszerben működik jól (Darwin & Palmer 2009). A nemzetközi szakirodalomban továbbá arról olvashatunk, hogy a felsőoktatási mentorprogramok ma még korlátozott számban működnek, ezért a tehetséges egyetemi hallgatók nem mindig kapják meg a segítséget kutatásaik során (Gershenfeld 2014, (Darwin & Palmer 2009). Ahhoz, hogy az imént említett folyamatok változása nyomon követhető legyen, hazánkban is szükség lesz a modellváltó egyetemeken kidolgozott oktatói teljesítményértékelési rendszerek további elemzésére.

Hasonlóan a hazai viszonylatokhoz a nemzetközi szakirodalomban is foglalkoznak a hátrányos társadalmi helyzetű hallgatók tanulmányi sikerességével, amelyek szerves része a felsőoktatási mentorprogram (Sands et al. 1991, Godó 2021). A hátrányos társadalmi háttérű hallgatók számára a mentor egyben egy támogató/elfogadó tanár, aki tanácsaival útmutatást ad és példával jár elől a mindennapi életben (Sands et al. 1991).

Tom Trevethan (2005) munkájában a felsőoktatás tömegesedésére és annak hiányosságaira hívja fel a figyelmet. Véleménye szerint a növekvő hallgatói igények új tanítási stratégiák és kreatív módszerek alkalmazását igénylik a felsőoktatásban, amelyre reakcióként az egyházi felsőoktatási intézmények a történelem folyamán már sokszor sikeresen alkalmazott mentorálás folyamatát választják. Az egyházi felsőoktatási intézményekben a mentorálás mindig világnézetileg meghatározott, egy jól kialakított környezetben hozzájárul az élet tartalmának és céljainak formálásához. A vallásos, keresztény szemléletű mentorálási folyamat minden esetben a keresztény erények gyakorlatával jár együtt (Trevethan 2005). A mentorálási folyamattal számos kutatás foglalkozik, amelyek közül az előzőekben néhány említésre került, azonban nemzetközi vonatkozásban nem találtunk olyan széleskörű és színes palettával rendelkező tehetséggondozásra irányuló programokat, mint hazai viszonylatban.

A továbbiakban érdemes említést tennünk az észak-európai *honors programokról*, amelynek magyar megfelelőjét nem igazán találjuk a felsőoktatási tehetséggondozásban, mindezek mellett általánosan elfogadott magyar nyelvű fordítása sincsen. Amennyiben mégis megpróbálnánk az angol terminust szakszerűen leírni, azt mondhatnánk, hogy a *honors program* egy olyan felsőoktatásban fellelhető tehetséggondozási forma, amelynek elvégzése biztosítja a tagok számára a kitüntetéses diploma megszerzését (Horváth 2016). A program a felsőoktatási intézményhez kötődően nyújt többletképzést, azoknak a hallgatóknak, akik kellően motiváltak és hajlandók az általános egyetemi képzés mellett extra tanulmányi munkavállalásra. Határozott felvételi követelményrendszerünk van, képzési programjaik az átlagosnál nagyobb erőfeszítéseket igényelnek a résztvevő hallgatóktól.

Wolfensberger Talent Development in European Higher Education című könyvében korábbi holland képzési területen végzett kutatásaiban a *honors programok* három különböző típusát különbözteti meg egymástól. Egyrészt az adott szakterülettel összefüggő módszertani, tárgyi és kutatási ismeretek elmélyítésére irányuló diszciplináris programokat, másrészt az egyes kiemelt témákat középpontba helyező, diszciplinákon túlmutató interdiszciplinárist programokat, harmadrészt pedig a bölcsészet- és természettudományokat összefogó, hagyományos képzési programok teljes alternatíváját felsorakoztató multidiszciplinális „*full honors bachelor programokat*” (Horváth 2016, Wolfensberger 2015).

Az észak-európai országok közül érdemes szót ejteni Dániáról, ahol a felsőoktatási tehetséggondozás szintén nagy jelentőséggel bír. Két tehetséggondozó formát emelünk ki, az egyiket hallgatók működtetik és az oktatáshoz szükséges segédanyagokat is saját maguk dolgozzák ki, ez a Biotech Akadémia. A másik az Eduforce, amely lehetőséget biztosít arra, hogy tehetséges egyetemista hallgatók középiskolás tanulókat vegyenek a szárnyaik alá. Közelebbről szemügyre véve ez program jól rokonítható, a már korábban bemutatott mentorprogramokkal és a hazai TMO (Tanítsunk Magyarorszáért) Programmal, amelynek keretein belül fiatal egyetemisták vesznek pártfogásukba kistelepüléseken élő általános iskolás tanulókat, annak érdekében, hogy sikerrel fejezzék be az általános iskolát és megkezdhessék tanulmányaikat a középfokú oktatásban (Horváth 2016, Andl et al. 2020, Godó 2021, Kocsis & Bocsi 2022).

Lengyelországban az egyetemi tutorálás, mint oktatási gyakorlat van jelen, amelynek alapja a mester-hallgató viszony. A program főként segítő, tanácsadási és fejlesztő tevékenységekből áll, ahol a hallgatók a saját kutatási tevékenységük megvalósításához kapnak útmutatást az erre kijelölt oktatóiktól (Burnett 2003). Az oktató tutor és a hallgató közötti pozitív egymásrautaltság megteremti a kölcsönös együttműködés igényét, a feladatok végrehajtása iránti elkötelezettséget és felelősség vállalást. A jó tutor diagnosztikus képességekkel rendelkezik, fel tudja mérni hallgató potenciálját, fejlettségi szintjét, erősségeit és gyengeségeit, képes a tanulóval együttműködve célzott, tervezett tevékenységek kialakítására (Krajewska & Kowalczuk 2014).

A Varsói Egyetem Bölcsészettudományi Karán a tutorált hallgatóknak van egy saját személyre szabott tanulmányi programja, amit a mesterével közösen alakít ki, figyelembe véve kutatási érdeklődését. A hallgatók a tutor listából (Academic Tutoring System) választhatják ki a vezető tanárukat a felsőoktatási intézményük ajánlásával (Krajewska & Kowalczuk 2014).

Az igazán elkötelezett lengyel egyetemisták Hallgatói Tudományos Egyesületekbe jelentkezhetnek, amely intézmények a hasonló szakmai érdeklődésű hallgatók köré szerveződnek. Az Egyesületek esetében a tanulmányi munka egy felügyelő – egyetemi tanár – irányításával történik, aki támogatja a hallgatók tudományos fejlődését. Az Egyesület hozzásegíti a hallgatókat az oktatási ciklus különböző szakaszaiban, hogy szakmai gyakorlatot töltsenek be egy tapasztalt szakember irányítása mellett. A szakmai gyakorlat célja, hogy a hallgatók megismerkedjenek a leendő munkakörrel, valamint, hogy a tanulás során megszerzett tudásuk, készségeik, szociális kompetenciáik fejlődhessenek (Burnett 2003).

A portugál felsőoktatási rendszer szintén nagy hangsúlyt fektet a tutorálásra, amely esetükben több dimenzió mentén zajlik. Ezek az alábbiak: tantervi, szakmai/tudományos, személyre szabott, gyakorlati, távoktatási, kulturális és kortárs dimenzió. A kortárs dimenzió, ez esetben inkább mentorálás, amely folyamán egy idősebb, felsőéves hallgató segíti a fiatalabb tanulót. A többi dimenzió oktató-hallgató kapcsolatrendszerben valósul meg. A hallgatók heti rendszerességgel találkoznak az oktatóval, egy közösen kiválasztott, előre egyeztetett időpontban, amely nem szerepel a diákok mindennapi órarendjében (Veiga et al. 2008).

A nemzetközi gyakorlathoz hasonlóan a magyarországi tehetséggondozásban is jól felfedezhető a tutori program, ahol az angolszász rendszerek mintájára a hallgatók tanulmányi munkáját egy-egy kiváló pályafutású oktató segíti (Koltói 2012, Kardos 2014). A tutori rendszer a személyes gondoskodás egyik alapja a tehetséggondozó

intézményekben, ahol szakmailag elismert egyetemi oktatók, a hallgatók felkérésére válaszolva egyénileg segítik a szakkollégista tanulmányi pályafutását (Trendl & Varga 2018).

2.4. Szakkollégiumok mint értelmező közösségek

Az alábbi fejezetben a szakkollégiumokat mint értelmező közösségeket (Pusztai 2012) és értelmiségi fiatalokat nevelő intézményeket mutatjuk be. Coleman (1987) társadalmi tőke elméletére támaszkodva a kis létszámú, zártkörű kapcsolatok jelentőségére hívjuk fel a figyelmet. A közösségi létre történő nevelés kapcsán megvizsgáljuk az egyházi fenntartású szakkollégiumok szerepét. A szakkollégiumokat olyan tudásmegosztó és tudást – képző tanulóközösségeként értelmeztük, amelyek fenntartják és megerősítik az egyetemek egykori értelmiségképző szerepét. Ehhez kapcsolódva néhány hazai kutató értelmiség fogalmát mutatjuk be írásunkban.

Az értelmiség fogalmának meghatározása hosszú idők óta meghatározó témája a különböző társadalmi rétegekkel foglalkozó tanulmányoknak, melyek áttekintését követően megállapítható, hogy nem létezik általánosan elfogadható definíció, mivel maga az értelmiség fogalom nem általánosítható és mindig függ az adott kontextustól. Különböző jellemzőkkel írható le akár egy-egy kelet-európai országban, vagy megint másak a jellegzetességei Nyugat-Európában az értelmiségi létnek, amelyet a politikai-gazdasági helyzet is folyamatosan formál (Bocsi 2016).

Disszertációnkban elsődlegesen a felsőoktatás és felsőoktatási tehetséggondozás szemszögéből kíséreljük meg leírni az értelmiségi lét problémakörét. Érdekes kérdés lehet a továbbiakban, hogy a gyakorta eltömegesedett jelzővel illetett felsőoktatás vajon képes-e arra, hogy jól felkészült értelmiségi réteget bocsájtson ki a munkaerő-piac számára, vagy az intézményi rendszer egyéb szereplői – gondolunk itt a felsőoktatási szakkollégiumokra – lesznek azok „a helyszínek, ahol a klasszikus tekintetben vett értelmiségi magatartás fellelhető” (Bocsi 2016:138).

Az értelmiség képpel foglalkozó szakirodalomban nem találunk egységes, általánosan elfogadott definíciót. Ennek okai között találhatjuk, hogy a történelem folyamán az értelmiség fogalom több funkcióváltozáson esett át. Bizonyos értelmezések leginkább az önmeghatározások valamelyik funkcióját, történeti, struktúrabeli sajátosságát emelik ki (Fónai 2000, 1994). Számos hazai kutatásban kiemelkedő szerepe van az értelmiség-definíció meghatározásának. Huszár (1986) 90-es évek előtt vizsgálatainak következményeként úgy gondolta, hogy értelmiségiek mindazok, akik munkájuk során szellemi tevékenységet végeznek és képesek új eredmények elérésre, fontosnak tartják a kulturális értékek őrzését és szakmai ismeretek közvetítését. Értelmezésében, az értelmiségnek társadalmi funkciója van, amely szerint főként érdekfeltáró, kultúra közvetítő, vezető és szervező szerep hárul rá (Farkas 2009).

Fónai (2000) kutatásában az értelmiségi státuszvesztéssel és „visszaszorulással” foglalkozik. A visszaesés egy hosszan tartó történeti folyamat eredményeként értelmezhető, amik a különböző értelmiségi csoportok különböző helyzetével és tagoltságával írható le. Egységes képet az értelmiség fogalom az államszocializmus idején alkotott, amikor a származásilag nagyrészt homogén értelmiségi réteg történeti-kulturális alapon és az államszocializmus hatalmi rétegéhez fűződő viszonya alapján tagolódott. A 90-es évekre ez a viszonylagos homogén réteg széttagolódott és különböző értékeket képviselő elit csoportokká alakult (Fónai 2000). Szelényi (1990)

értelmiség definícióját a nyugati és keleti társadalmak különböző fejlődési mintázataiból vezette le, mivel úgy gondolja, hogy Nyugat-Európában a polgárosodás folyamata egybeesett a modernizáció és a kapitalizmus előretörésével. Ez alatt Kelet-Európában hasonló folyamatok nem történtek. Az értelmiség fogalom három alapvető perspektíváját vázolja fel: 1. a modern szellemiség emberei, 2. piaci kapitalizmus emberei, 3. intellektuális értelmiségi: megőrzi a tudás hatalmát a technikai ismeretek terjedése felett (Szelényi 1990, Farkas 2009)

Fónai (2000) kutatásaiból kiderül, hogy az elmúlt évek tendenciájává vált, hogy az a strukturális társadalmi csoport, ami Kelet-Európában korábban értelmiségiként jelent meg, széthullott. Legtöbben felemelkedtek és a középosztályok közé sorolták magukat, így a hagyományos értelmiségi kép, az értelmiségi elit énképévé vált (Fónai 2000).

Az 1990-es éveket követően az értelmiségi réteg egymástól jól elkülöníthető csoportokba tömörült és az új hatalmi-gazdasági dimenziók mentén rendeződött át: gazdasági, politikai és tudományos értelmiség csoportokba, valamint média és szakértelmiségi csoportokba (Szalai 1999, Farkas 2009). Az eddigi fogalmakat áttekintve mi egyetértünk Farkas Csilla (2009) állásfoglalásával, miszerint az értelmiség definíciónak van egy jellemzően poszt-szocialista országokra vonatkozó jelentése. Ebben az időszakban a fogalom külön kategóriaként volt használatos, mint réteg, „új osztály” (Szelényi & King 2004), így a fogalomhoz szerepvállalás is társult, vagyis az értelmiségi egy magasan iskolázott személy, aki a magas kultúra fogyasztása mellett, sajátos küldetéstudatával és a közösség iránt való felelősségtudatával emelkedik ki (Farkas 2009).

Bocsi Veronika (2019) kutatásában, az egyetemi hallgatók értelmiségi szerepvállalással kapcsolatos értelmezéseit vizsgálta. Eredményeiből kitűnik, hogy a hallgatók az értelmiségi szerepvállalást meglehetősen tág aspektusban értelmezik. A szaktudás mellett megjelenik a magaskultúra, az általános műveltség, helyi szerepvállalás, moralitás is, mint az értelmiségi definíció része. Mindezek mellett olyan fontos tényezők, mint a közéleti vagy társadalmi felelősségvállalás egyre inkább háttérbe szorulnak. Napjaink hallgatóinak elképzeléseiben az értelmiségi a szakember tulajdonságaival, magas fokú intelligenciával, illetve a kulturális fogyasztás elemeivel írható le dominánsan (Bocsi 2019). A megváltozott hallgatói felfogás révén, a felsőoktatási intézmények alapvető feladata szükségszerűen a demokratikus minták és értékek átadására irányul (Fitzgerald 2012 in Bocsi 2019).

A disszertációnkban vizsgált szakkollégiumi közösségek, úgymond szellemi centrumokként működnek a felsőoktatáson belül, kereteik között lehetőség nyílik az egyetemi fiatalság igényes szellemi tevékenységek közbeni találkozására, ily módon hozzájárulva a független értelmiségi lét kialakításához (Fazekas & Sík 2008, Kardos 2014). Az oktató-kutató munka összekapcsolása révén a kollégiumok egyfajta szakmai tudományos műhelyként működnek. A szakkollégiumokat együttlakó diákok alkotják, akiknek tevékenységét az általuk kialakított, demokratikus elvek szerint működő szervezet fogja össze. A pusztai szervezeti kereteken túl a szakkollégium intenzív közösségi létet is jelent. (Demeter et al. 2011, Kardos 2011, Kardos 2014).

Coleman (1987) társadalmi tőke elméletéből eredően tudjuk, hogy a közösségek kapcsolathálózati struktúrája és a kapcsolathálóban közvetített információk, értékek és normák tartalma valamint a szervezeti célokhoz való viszonya jelentősen befolyásolja az egyén iskolai pályafutását (Pusztai et al. 2012). Egyes kutatók szerint a társas

kapcsolatok valamennyi formája hozzájárulhat a társadalmi tőke keletkezéséhez (Kardos 2014).

Ebből a szempontból jóval meghatározóbbak a kis létszámmal rendelkező, zártkörű kapcsolatok (Coleman 1988, Szantó 1998 in Pusztai 2009). Ilyen kis létszámú, zártkörű kapcsolatok kialakításának kiváló helyszíne lehet egy-egy szakkollégium is. Coleman elméletére támaszkodva, az általa closure-nek nevezett formában mutatkoznak meg a közösségi kapcsolatok tartalmi és formai egységének előnyei. Véleménye szerint ez a kapcsolati alakzat különösen hatékony tőkeforrás (Coleman 1988, 1990), „*a kölcsönös bizalom, a közös normákra alapozottság, negatív szankciók kilátásba helyezésével véd a deviáns viselkedés ellen, s a magas teljesítmény jutalmáról gondoskodó szabályok, valamint a részvétel önkéntessége többletteljesítményre, a közjóért való lemondásra és jótékonyagra ösztönzik a tagokat*” (Pusztai 2009: 19, Kardos 2014).

A kérdés fontosságát azért is kell kiemelnünk, mert a felsőoktatási rendszer tömegesedése és diverzifikálódása miatt a különböző kampuszokhoz, intézményi egységekhez tartozó hallgatói közösségekben a felsőfokú tanulmányok céljának, értelmének, a tanulmányi munka etikájának és tartalmának sajátos konstrukciói formálódtak meg, amelyek erősen meghatározzák a fiatalok, különösen az akadémiai hagyományokkal nem rendelkező családokból érkező, ún. nem tradicionális hallgatók szerepértelmezéseit. A szakkollégiumok e fiatalok számára döntő szerepet tölthetnek be mint „értelmező közösségek” (Pusztai 2011, Kardos 2014).

A felsőoktatás értelmiségképző funkcióját átalakítja az expanzió és a tömegesedés során megváltozott hallgatói bázis. A nem szokványos hallgatók csoportjának egyre határozottabb feltűnése a felsőoktatási populációban jelentősen átformálta az intézményi klímát és az egyetemek kulturális szolgáltatásait, azáltal, hogy az egyre változó hallgatói igényekhez volt szükséges alkalmazkodnia (Bocsi 2019).

A nemzetközi, főképp az angol nyelvű szakirodalom megközelítőleg az 1980-as évek óta foglalkozik a nem tradicionális hallgatók vizsgálatával. Ekkortól jelennek meg az első olyan tanulmányok és felmérések, amelyek kifejezetten ennek a nagyon heterogén társadalmi csoportnak a felsőoktatásban való jelenlétét tanulmányozzák (Tózsér 2012).

Tózsér szerint (2012), a nem tradicionális hallgatóknak legalább kétféle értelmzésével szükséges foglalkoznunk, ahhoz, hogy átfogóbb képet kaphassunk a fogalomról. Egyfelől főként a hazai kutatások szemszögéből megközelítve, „nem szokványos” hallgatóknak, azokat a fiatalokat tekintve a szakirodalom, akik nem nappali (esti, levelező vagy távoktatás) keretein belül folytatják felsőfokú tanulmányaik (Engler 2013, 2017). Másrészt a nemzetközi szakirodalomban a nem tradicionális hallgatók körébe alapvetően a nem megszokott társadalmi rétegből (etnikai-vallási kisebbségek, hátrányos társadalmi státuszúak, alacsony társadalmi-, gazdasági-, kulturális háttérrel rendelkező stb.) érkező hallgatókat sorolják.

Számos nemzetközi kutatás az 1960-as években bekövetkező és egyre gyorsuló felsőoktatási tömegesedésben látta meg az áttörést azon társadalmi csoportok számára, akik korábban nem vagy csak nagyon korlátozottan vehettek részt a felsőoktatásban, akár politikai, etnikai, vallási vagy kulturális stb. okokból. Ebben az időszakban nyitották meg amerikai felsőoktatási intézmények a kapukat nagy számban a színes bőrű hallgatók, a bevándorlók, a spanyol anyanyelvűek, nők-és kedvezőtlen társadalmi státusszal rendelkezők előtt (Tózsér 2012).

Ezt követően rövidesen az európai egyetemeken is megjelent a nem tradicionális hallgatónak nevezett típus, melynek következtében kiemelt kutatási területté vált az alacsony státusú fiatalok felsőoktatási szocializációja (Pusztai 2011, Tózsér 2012).

A nem tradicionális hallgató fogalma nem rendelkezik kiforrott jelentésmezővel, számos értelmezése lehetséges attól függően, hogy az adott hallgató csoportot, mely konkrét oktatási rendszerrel összefüggésben vizsgáljuk (Pusztai 2011).

A továbbiakban a nem tradicionális hallgató fogalmát azokra a felsőoktatásban részt vevő elsőgenerációs fiatalokra vonatkoztatjuk, akik alacsony társadalmi-, gazdasági-, kulturális státuszúak, akadémiai hagyományokkal nem rendelkező családokból érkeznek, illetve valamely etnikai vagy vallási kisebbséghez tartoznak.

A felsőoktatásba való bekerülésen túl ezek a hallgatók jelentős akadályokba ütköznek abban az esetben is, amikor a felsőoktatási tanulmányok céljával vagy a konkrét oktatási intézmény elvárásaival szükséges azonosulniuk, mivel már a belépés pillanatában is nagyfokú kulturális sokkot élnek át.

Lényeges megjegyezni továbbá, hogy jelenlegi oktatási környezetünkben, ahol nem egységes a tanulók hozott tudása – hiszen régióként más és más követelményeknek kell megfelelniük–, nélkülözhetetlen egy olyan mikrokörnyezet, ahol a különböző térségekből érkező hallgatókat egységes tudásszintre lehet hozni, úgy, hogy közben a felsőoktatási követelményeknek is eleget tudnak tenni (Vázsonyi 2009). Eddigi kutatásaink során megállapítottuk, hogy az egyházi szakkollégiumokban folyó nevelés-oktatás célja a szociális érzékenységre, felelős közösségi létre történő felkészítés, ez utóbbiak mentén felvállalják az egész ember képzésének, a szakmai és lelki fejlődés egységének eszményét, amely a növendékekkel történő személyes törődés által bontakozhat ki (Pusztai 2011, Kardos 2011, 2013, 2014). Az egyházi közösségek kapcsolathálózati szemlélete többek között arra világít rá, hogy ezek élő öntevékeny, köz- és önszolgáló csoportok, amelyek működése fokozza a társadalom teljesítőképeségét és struktúrájuk révén a tagok újabb erőforrásokhoz is juthatnak (Pusztai 2004). A szakkollégiumi hálózatban a szoros, kis létszámú kapcsolatháló kulcsszerepére hívhatjuk fel a figyelmet (Bean 2005). A hallgató számára az ezekben elérhető empátia, odafigyelés, közös időtöltés jobban hasznosul, mint a kiterjedt hallgatói közösségekben (Pusztai 2011, Kardos 2014).

Ceglédi és Bordás (2012) munkájukban a szakkollégiumokat olyan tudásmegosztó és tudást – képző tanulóközösségként értelmezik, amelyek a felhalmozott tudás közvetítésére és a tanulási információk megszerzésére is képesek. A vonatkozó szakirodalom az értelmiségi szerepvállalás egyik alapvető funkciójaként írja le a tudás konstruálását (Bocsi 2019).

Ezzel felhívják a figyelmet a szakkollégiumok felsőoktatás pedagógiai fontosságára, hiszen ezek az intézmények mindamelllett, hogy fenntartják és megerősítik az egyetemek egykori értelmiségképző szerepét, amelllett változatos módszerek alkalmazásával biztosítanak lehetőséget a közös tudás megteremtéséhez (Ceglédi & Bordás 2012).

A felsőoktatás egyik alapvető feladata lenne, hogy lehetőséget nyújtson a hallgatói közösségek létrejöttéhez, azonban ritkán találkozunk olyan hosszú életű, szakmai kapcsolatokon nyugvó tanulóközösségekkel egyetemi vagy főiskolai kereteken belül, amelyek az eltömegesedett felsőoktatásban a többlet tanulmányi munkavégzést előtérben részesítő hallgatókat fogják közre.

Számos kutatás eredménye, hogy a szakkollégiumi közösségek, valamint a szakkollégiumok által kínált lehetőségek, pedagógiai módszerek jótékony hatással vannak a hallgatók eredményességére, továbbtanulási szándékára. Elmondható, hogy a kollégiumi közösségekben lakók között kevesebb a lemorzsolódás esélye, elégedettebbek saját intézményükkel, gyakrabban tervezik a továbbtanulást a felsőoktatás következő szintjén, s aktívabban vesznek részt extrakurrikuláris tevékenységekben is (Pusztai 2011, Kardos 2014).

Korábbi kutatásainkban kiemelten foglalkoztunk a szakkollégiumi hallgatók tanulmányi orientációjával, így vizsgáltuk diákok főiskolai/egyetemi kurzusok iránti érdeklődését, azok hasznosságára vonatkozó véleményét és érdeklődését vettük szemügyre. Feltételeztük, hogy a hallgatók tanulmányi orientációja nem mutat egységes képet az egyházi és nem egyházi nagy egyetemekhez kötődő szakkollégium típusokban (Kardos 2014).

Mivel a vallási közösségi kapcsolatok kognitív következményei között a pozitív attitűdöket, értékeket és jó magatartást sorolják fel, melyek támogatják az iskolai sikert, azt feltételezzük, hogy az egyházi szakkollégiumok hallgatóinak véleménye pozitív képet mutat majd tanulmányaik jövőbeni hasznosíthatóságát illetően (Coleman & Hoffer 1987, Carbonaro 1998, Muller & Ellison 2001 in Pusztai 2009, Kardos 2014).

A hallgatók személyes kapcsolati hálója sokféle szempontból osztályozható. Csoportosíthatjuk például a hallgatókat aszerint, hogy milyen fő tevékenységekhez kötődnek, így Szekeres (1988) munkája alapján különböző hallgatói tevékenység típusokat különböztetünk meg, míg Clark és Trow (1966) elgondolása révén hallgatói életfilozófiák vagy orientációtípusok különíthetők el (Pusztai 2011, Kardos 2012). Szekeres típusaival ellentétben Clark és Trow változatai nem az együttesen végzett tevékenységek mentén, hanem a tanulmányaikhoz és saját intézményükhöz való viszonyulás alapján voltak azonosíthatók, amelyekben a hallgatókat különböző szabadidős és társas tevékenységek és helyszínek vonzották. Elméletünkben a következő hallgatói fenotípusokat alkották meg: munkába állásra koncentráló hallgató típus, akadémiai-intellektuális típus, vérbeli kampuszlakó és a nonkonformista hallgató. A hallgatók tanulmányi orientációját a következőkben az egyetemi/főiskolai kurzusok iránt való érdeklődésének és hasznosíthatóságának dimenziójában mértük. Azt tapasztaltuk, hogy az egyházi szakkollégiumok hallgatóinak közösségében valószínűsíthetően az akadémiai-intellektuális típusú fiatalok vannak többségben, akiknek közös jellemzője, hogy előszeretettel vesznek részt-tanulmányaikat kiegészítő extrakurrikuláris tevékenységekben. Mindezek mellett könnyen teremtenek kapcsolatot oktatóikkal és diáktársaikkal, valamint pozitívan értékelik a felsőoktatás által nyújtott szakmai javakat (Kardos 2014).

A hazai szakkollégiumok célja nem más, mint az előzőkben megfogalmazottak, hiszen elsődleges feladataik között tartják számon, hogy hallgatóikból felelősségteljes, nagy tudású, széles látókörrel rendelkező, közösségi és társadalmi szerepvállalást véghez vivő értelmiségi fiatalokat neveljenek. A felsőoktatási szakkollégiumok felsőoktatás-pedagógiai jelentősége című fejezetben három fő témát érintettünk. Foglalkoztunk az expanzió folyamatának hatásával a felsőoktatási intézmények szerepfelfogásaira vonatkozóan. Megállapítottuk, hogy a megváltozott felsőoktatási környezetben szükség van a tantermen kívüli pedagógiai munka megvalósulására, ahol központi szerepe van a kollaboratív és kooperatív technikáknak, amelynek kiváló helyszínei a szakkollégiumok. Felsoroltuk és jellemeztük a jelenleg is létező hazai

tehetség gondozó programok legfőbb tanulságait, majd az értelmiségi lét fogalmát elemeztük és kapcsoltuk össze a szakkollégiumi közösséggel.

Doktori értekezésünk második nagy fejezetében a felsőoktatási szakkollégiumok felsőoktatás-pedagógiai jelentőségére kívántuk felhívni a figyelmet. Elsősorban az expanzió folyamatának hatását vizsgáltuk a felsőoktatási intézmények szerepfelfogására vonatkozóan. A megváltozott hallgatói populációhoz való alkalmazkodás következtében a tantermen kívüli felsőoktatás-pedagógia leghangsúlyosabb szinterei a szakkollégiumok lettek, amelyek változatos oktatási-nevelési módszereik révén egészítik ki a felsőoktatás hiányosságait, akárcsak az angolszász rendszerekből már jól ismert együtt élő tanulóközösségek.

A továbbiakban bemutattuk a magyar felsőoktatási tehetséggondozás színtereit és szervezeti formáit. A 2005-ben hatályos felsőoktatási törvény három fő elemét említi a tehetséggondozásnak, amelyek a következők: tudományos diákkörök, szakkollégiumok és a doktori képzés. A jelenleg is hatályban lévő 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról új elemmel gazdagította a hazai tehetséggondozó formákat, így a már létező tehetséggondozó formák mellett megjelentek a nagyrészt egyházi fenntartású felsőoktatási roma szakkollégiumok, valamint a felsőoktatási mentorprogramok. Felhívtuk a figyelmet a tudományos diákköri mozgalmak mellett létrejött egyetemeken által kidolgozott tehetséggondozó programokra. A Debreceni Egyetemhez szorosan kötődve, munkánk során bemutattuk a Debreceni Egyetem Tehetséggondozó Programját, a DETEP-et is. Említést tettünk a PhD képzésről és a HÖÖK Mentorprogramról, így eljutva disszertációnk központi témájához a felsőoktatási szakkollégiumokhoz. Egy korábbi fejezet alkalmával már említést tettünk nemzetközi viszonylatban a hazai szakkollégiumokkal rokonítható felsőoktatási tehetséggondozás megvalósulási formáiról, az együtt élő tanulóközösségekről (living learning communities). Nem tértünk ki azonban arra, hogy a tehetséggondozásnak, mint folyamatnak milyen megvalósulási formáiról beszél a nemzetközi szakirodalom. Ennek következtében a mentorálási folyamat nemzetközi gyakorlatáról is ejtettünk néhány szót, amely a tehetséges hallgatók egyéni támogatását tűzi ki fő célként.

Összességében megállapítottuk, hogy nemzetközi viszonylatban nem találunk olyan széleskörű és színes palettával rendelkező, szakkollégiumokhoz hasonló, tehetséggondozásra irányuló programokat, mint magyarországi vonatkozásban. A továbbiakban fontosnak tartottuk külön alfejezetben kiemelni, hogy a szakkollégiumokat, mint értelmező közösségeket vizsgáljuk, ahol az értelmiségi lét fogalmát összekapcsoljuk a szakkollégiumi közösséggel.

3. Az egyházi oktatás szerepe, egyházi kollégiumok a felsőoktatásban

3.1. Egyházi oktatás Magyarországon

A következő fejezetben az egyházi oktatás magyarországi történetéből azokat a főbb momentumokat emeljük ki, amelyekről úgy gondoljuk meghatározók a hazai kollégiumi nevelés formálódásában, illetve előzményei a későbbi egyházi felsőoktatási szakkollégiumok megalakulásának. Egy korábbi kutatásunk tapasztalataira építve, amely részben az egyházi közoktatással foglalkozott (Kardos 2009), kitértünk az egyházi és nem egyházi kollégiumok közötti különbségek vizsgálatára. Ott kimutattuk, hogy az egyházi jellegű oktatási intézmények nevelési elvei olyan emberi magatartásformák elsajátítására ösztönzik a tanulókat, amelyek más hasonló intézményekben kevésbé hangsúlyozottak. Ennek alapján megállapítottuk, hogy az egyházi kollégiumok célja nem csupán a tudásátadás, hanem a minden irányban tájékozott, művelt emberek nevelése, akik számára szilárd alapot nyújt a vallás, ami a széleskörű kapcsolati hálók kialakítására is lehetőséget ad (Kardos 2009).

A katolikus egyház, nevelési-oktatási modellje már a keresztény magyar állam megteremtése idején kialakult, színterei a kolostori, a káptalani és a plébániai iskolák voltak (Pukánszky & Németh 1995). Az 1520-as éveket követő két évszázad folyamán az állam még nem volt az oktatás közvetlen szereplője, az egyházi oktatási rendszer ekkor kezdett el formálódni. A protestáns egyházak számának emelkedése olyan intellektuális kihívást jelentett, mint a katolikus megújulás ellentámadása, amely egy állandó intenzív egyetemi életet eredményezett protestáns körökben. Magyarországon a Tridenti Zsinat első ülészakát követően, az 1548-as országgyűlés hozott törvényt arról, hogy a háborúk által elpusztított iskolákat szervezzék újjá, alapítsanak új oktatási intézményeket, ahol a növendékeket tudományra és vallásra kell tanítani (Pusztai 2004). A katolikus egyház szervezeti megújulásában kiemelkedő szerepet szánt az iskoláknak, nagy feladatot vállaltak ebben a hazánkban élő szerzetesrendek, különösen az 1561-től oktató jezsuiták, akik leginkább a közép és felsőfokú oktatásban töltötték be nagy szerepet (Pusztai 2004, Kardos 2014).

A 18. században már tizenkilenc kollégiumban tanítottak magyar jezsuiták, oktató-nevelő munkájuk is egyre szélesebb körben terjedt ki, napjainkban különösen az egyházi felnőtt nevelésben van a rendnek kiemelkedő szerepe Magyarországon. A magyar közép- és felsőfokú oktatás rendszeresítése és általánossá tételében jelentős szerepe volt a jezsuiták tanítói működésének. Sem az állam, sem a városok a jezsuiták megjelenéséig nemigen foglalkoztak a magasabb oktatás és iskoláztatás kérdéseivel. Összegzésként megállapítható, hogy a jezsuiták a nemzetközileg is érvényes tanrendszerükkel hosszú éveken keresztül ki tudták küszöbölni az oktatási színvonal esetleges romlását, mert ugyan a tanárok személye változott, de a tananyag és a módszer sokáig sikeres és változatlan maradt. A katolikus intézményrendszerben az egyes iskolák saját maguk határozták meg a tananyagot azáltal, hogy írásba foglalták. Az írásos szabályzat eredménye, hogy az oktatási intézmények ellenőrizhetővé váltak, így egyes iskolákra hatást lehetett kifejteni, hogy mely műveltség elemet ejtsék ki, vagy éppen őrizték meg. A jezsuita rend mellett meg kell említenünk egyéb működő szerzetesrendeket is. A piarista rend az 1600-as évek közepétől Felvidéken kezdte meg munkáját, kizárólag oktató tevékenységet megvalósítva.

A 18. században a felvilágosodás eszméinek hatására a rendi tanárképzés tartalmában jelentős változások következtek be. Egyfelől az új típusú modern természettudományos szemléletmód révén növekedett a természettudományos tárgyak száma, másfelől a korabeli pedagógiai irodalom legújabb irányzatai is utat törtek a rend tanai között (Németh 2005). A jezsuita rend feloszlását követően (1773) a II. Ratio Educationis feloldotta a II. József által megszüntetett tanító rendek tanárképzési jogát, ezáltal a rendi tanárképzés a következő évtizedekben is fennmaradt (Németh 2005). Az állam jól láthatóan felismerte az oktatás jelentőségét, annak ellenére, hogy saját forrásaival nem támogatta, mégis céljainak megfelelően kívánta központosítani az oktató-nevelő tevékenység tartalmát. Főként az állami szolgálatra alkalmas, magasan képzett értelmiségiek oktatására helyeződött a hangsúly, ami mellett a felekezeti szempontok egyre inkább háttérbe szorultak (Pusztai 2004).

Az Organisationsentwurf bevezetése az iskolafenntartás költségeit jelentősen megnövelte, amivel pénzügyileg nehéz helyzetbe sodorta az egyházi iskolafenntartókat (Pusztai 2004). Ennek ellenére az egyházi nevelési és oktatási intézmények a 20. században is fennmaradtak, az állam és az egyház fokozatos elkülönülésével a katolikus egyház kettős iskolaterhet vállalt (Németh 2005), elősegítette az állami iskolák fenntartását saját híveinek hozzájárulásából. Az alábbi cselekedet magával hozta a katolikus iskolaügy autonómiáját (Németh 2005), amely egyrészt a középiskolai tanárképzésben, másrészt a népiskolai tanítóképzésben mutatkozott meg. A kiegyezés időszakának egy egyetem, a Mária Terézia által létrehozott még a 17. században állami (királyi) magyar tudományegyetemként működő felsőoktatási intézmény létezett budapesti székhellyel (Pusztai 2004). Jellegzetessége, hogy Pázmány Péter alapítványából hozták létre, előrehaladását pedig az esztergomi érsek támogatta. Az egyetem megalapításához szükséges egy bizonyos rész egyházi (katolikus) vagyonnak könyvelhető el, mindeközben az egyetem egésze állami intézményként funkcionált (Farkas 2009, Drahos 1992).

A református iskolaüggyel először az 1567-es debreceni zsinatot követően találkozhatunk, amikor megfogalmazták az egyházi felügyelet alatt álló iskolák célját, a tanítók és diákok feladatait, az oktatás tartalmát és formai követelményeit. A XVIII. században a debreceni kollégium életének szerves részei voltak az öntevékenységre épülő tanulóörök, amely közösségek jótékony hatásából a diákság társadalmi helyzetét tekintve a kisenemesség, a városi, mezővárosi polgárság, és a parasztság gyermekei részesülhettek. Ebben az időszakban már megközelítőleg 80 református (központjai Debrecen, Sárospatak, Pápa, Várad) és 60 evangélikus (központjai Eperjes, Sopron, Pozsony) gimnázium és kollégium működött az országban (Pusztai 2004).

Az 1800-as évek végén kezdetét vette a nők tanulmányi lehetőségeinek bővülése. Az első vidéki, érettségít adó leánylíceum a szegény iskolanővérek vezetésével nyitotta meg kapuit Kolozsváron. A lányok számára szerveződő iskolák többsége a katolikus egyház különböző apácarendjeinek (angolkisasszonyok, szegény iskolanővérek, Szalvátor-nővérek, orsolyiták, szentvincés nővérek, Isteni Megváltó Leányai) irányításával és működtetésével jöttek létre (Pusztai 2004).

A 20. század elején a különböző felekezetek és a kormányzat részéről is egyetemalapítási igények jelentek meg (Szögi 1996 in Farkas 2009). Ennek eldöntésében főként felekezeti és politikai szempontok voltak irányt adók. Politikai nézőpontból mérvadó volt, hogy az intézmények felállítását igénylő városok nagy része határ-menti vagy határ közeli település volt, amely már felvetette a nemzetiségi kérdés ügyét, azonban a kormányzat részéről kiemelendő fontosságú volt, hogy a létesítendő

felsőoktatási intézmények kizárólag a régiók magyar jellegének elmélyítését szolgálja (Farkas 2009).

A trianoni békeszerződés és a határok kialakítása révén az ország oktatási intézményeinek jelentős részét elvesztette (Szögi 1996). Az újjáalakult Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium élére Klebelsberg Kuno került, aki jelentős összegeket fordított a vidéki felsőoktatási intézményhálózat bővítésére, valamint politikai tevékenységének egyik fontos pontja a hittudományi képzés megerősítése az országban (Pornói 2011). Klebelsberg miniszterelnökségének idején felfigyelt a felsőoktatási líceumok jövőjére és kiemelten foglalkozott velük, mivel ezekben az intézményekben általában kis létszámmal és nem a megfelelő színvonalon oktattak. Az 1920-as években a három nagy történelmi egyház mindegyike rendelkezett ilyen típusú intézményekkel, amelyek legfőképpen a jogi képzésre koncentráltak (Pukánszky & Német 1996, Szögi 1996). A tehetségvédelem az akkori Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium iskolapolitikájának szerves részeként jelent meg. 1927-ben Klebelsberg Kuno számos jelentős kezdeményezése mellett megalapítja a Collegium Hungaricumot (Kékes Szabó 1996, Faludi 2008, Ceglédi 2011), Hóman Bálint pedig 1937-ben a Horthy Miklós ösztöndíjalapot, amely szegény származású, tehetséges diákokat támogatott (Harsányi 1994, Ferku 1996, Ceglédi 2011). 1938 után az Országos Felsőoktatási Tanács felhívta a figyelmet a felsőoktatási struktúra és a felsőoktatásba jelentkező hallgatók kiválasztásának valamint a tehetséggondozás gyengeségeire is.

A tehetséggondozó intézmények néhány régebben alapított központja továbbra is fennállt pl. az Eötvös Kollégium, de emellett lassú tendenciát mutat az egyházak bekapcsolódása is tehetségek felkarolásában (Pukánszky & Német 1996). Az egyházak által létrehozott tehetséggondozó intézményekre példa a Katolikus Szent Imre Kollégium (Gergely 2008), bár funkciójában később kevésbé koncentrált a tehetséggondozásra, sokkal inkább a társadalom elesettjeinek megsegítése állt tevékenységének középpontjában (Farkas 2009). Mintaként szolgál a Boldogasszony Iskolanővérek (korábbi nevén Miasszonyunkról Nevezett Szegény Iskolanővérek) női szerzetesrend munkássága is, akik jelenleg is több szakkollégiumot (Patrona Katolikus Egyetemi Szakkollégium, Budapest, Karolina Katolikus Egyetemi Szakkollégium, Szeged, Boldog Terézia Katolikus Egyetemi Feminie Studies Szakkollégium, Debrecen) működtetnek, amelyek kifejezett célja a keresztény értelmiség nők nevelése. A szocialista hatalomátvételt követően sokáig nem működhetett intézményes egyházi tehetséggondozás Magyarországon, a kollégiumi mozgalmakat hirtelen leállították, az Eötvös Collegiumot bezárásra ítélték (Harsányi 1994, Szijártó 1991, Ceglédi 2011).

Az 1970-es évektől megjelent néhány állami támogatású kezdeményezés, 1972-73 között létrejött a Tehetségekért Mozgalom, amely a felsőfokú tovább tanulási hátrányok leküzdésében kívánt segítséget nyújtani. Növekvő aktivitást mutattak a szakkollégiumok is, amelyek ekkortájt még a rendszer elleni lázadás színhelyei voltak (Chikán 2009, Fazekas & Sík 2008, Ceglédi 2011), napjainkra azonban szellemi központokként működnek. A kilencvenes évek első felében némileg új színezetű a felsőoktatási intézményektől független egyházi szakkollégiumok jelentek meg, megőrizve az egyházi oktatás évszázados hagyományait: a közösségi nevelést, társadalmi felelősségvállalást, vallásos szellemiséget és értékrendet, valamint a szakmai-tudományos képzést (Kardos 2013).

Munkánk legfőbb kutatási terepei az egyházi szakkollégiumok, így mielőtt bármilyen megfogalmazásban is beszélnénk ezekről a felsőoktatási tehetséggondozó intézményekről, fel kell tennünk azt a kérdés, hogy vajon mit is jelent egy nevelési-

oktatási intézmény esetében az egyházi/világnézeti jelleg (Kardos 2014)? A képzéssel foglalkozó intézmények feladata általában nemcsak a tudás átadása, ismeretek közlése, hanem emellett nevelnek, szilárd értékrendet, szemléletet is adnak, így akár azt is kijelenthetjük, hogy világnézeti szempontból semleges oktatás nem létezik. Tomka (1992) szerint egy oktatási intézmény világnézeti jellegét két dimenzió: a tudatosság és az egyneműség mentén érdemes vizsgálni. A tudatosság a világnézet tudatosítását jelenti, míg az egyneműség alatt az oktatók azonos vagy legalábbis hasonló szemléletét kell érteni. Egyházi iskoláról akkor beszélhetünk, ha mind a tudatosság, mind az egyneműség teljesül. Nagyon nehéz azonban megfogalmazni, hogy mitől egyházi és mitől nem egyházi egy oktatási intézmény, jelen esetünkben egy konkrét szakkollégium. Korzenszky (1992) szerint az egyházi oktatási intézmények iránti igény három forrásból ered. Egyrészt az egyház tanítása szerint élő vallásos emberek előszeretettel támogatják gyermekeiket abban, hogy felekezeti jellegű intézményhez kötődjenek továbbtanulásuk során. Másrészt, egyesek a kulturális kínálatuk miatt választják az ilyen jellegű kollégiumokat. Harmadrészt pedig sokan helyezik előtérbe a felekezeti jellegből adódó értékeket, a vallás emberformáló, nevelő hatását.

Az egyházi nevelés hazánkban több évszázados múlttal rendelkezik. A történelem folyamán olyan társadalmi változások következtek be, amelyek révén természetesen módosultak céljai, alapelvei, pedagógiai funkciói. A folyamatosan alakuló világban, ezek az intézmények mindig kielégítették a népesség legkülönbözőbb elvárásait, azonban állandó vonásai között tarthatjuk számon a hátrányos társadalmi státusú tehetségek felkarolását és a széles értelemben vett nevelésfelfogást (Pusztai 2004, Kardos 2014) „*A vallásos nevelésfelfogás fontos megkülönböztető jegyei a közösségiség magasra értékelése és a szándékos, tudatos, hivatásszerű nevelés evolucionista koncepciója*” (Pusztai et al. 2012: 140, Pusztai 2011).

Egyes nézetek szerint az egyházi oktatási intézményrendszer, lényegében az egyházi tehetséggondozó intézmények (szakkollégiumok) is, az oktatás, esetünkben a felsőoktatás által el nem látott szükségletekre kínálnak választ, ennek hiányosságait töltik ki (Pusztai 2009, Bordás & Ceglédi 2012, Kardos 2011, 2016, Erős 2010). Korábbi kutatásaink tapasztalatai alapján (Pusztai et al. 2012) elmondhatjuk, hogy a közösségi létre történő nevelés célként való kitűzése főként az egyházi szakkollégiumokra jellemző feladatvállalás. Az egyházi szakkollégiumok működését, értékrendjét, céljait alapvetően meghatározza a vallásos szellemiség, amelynek keretein belül teljesebben ki a tagok szakmai munkája és személyiségük fejlődése (Kardos 2016).

3.2. Egy egyházhhoz kötődő szakkollégium

A 90-es évek elejétől a szakkollégiumi mozgalom fejlődésének új színezetet adott az alapítványi, főként az egyházi fenntartású szakkollégiumok megjelenése. A nem egyházi szakkollégiumok olyan szellemi műhelyek, ahol, a hallgatók az egyetemi oktatás mellett adott tudományterületek felkészült előadóinak magas színvonalú kurzusain vehetnek részt. Az egyházi kollégium a szakmai felkészítés mellett teológiai és filozófiai ismereteket is nyújt a diákok számára, melynek célja, hogy a fiatalok elsajátítsák a hit alapvető tanításait, mely erősíti bennük a közösségi szellem érzését, az értelmiségi szerepvállalás fontosságát (Erős 2010, Kardos 2011).

Arról, hogy milyen módon kezdték meg működésüket az egyházi szakkollégiumok és hogyan valósították meg kitűzött feladataikat, egy korábbi, 2011-

ben folytatott interjúnk alapján számolunk be, amelyet Kiss Ulrich-kal, a Szent Ignác Jezsuita Szakkollégium egykori rektorával készítettünk, aki egyben igazgatója és „szellemi vezetője” is volt a tehetséggondozó intézménynek.¹⁴ A Szent Ignác Jezsuita Szakkollégiumot azért tartjuk fontosnak részletesen bemutatni, mert megalakulását tekintve, az első volt a magyarországi egyházi, felsőoktatási tehetséggondozó intézmények között.

Az 1990-es évek elején a Szent Ignác nem szakkollégiumnak indult, a teljes neve Szent Ignác Katolikus Kollégium volt. A szakkollégium alapításakor két kezdeményezés találkozott össze, egy alulról, a diákság felől szerveződő és egy a kollégium bázisa felől. Egyrészt fiatal egyetemisták szerettek volna létrehozni egy szakmai közösséget, ahol együtt dolgozhatnak, másrészt a Szent Márton Alapítvány elképzelései találkoztak össze a fiatalok akaratával. Így vált az alapítvány a kollégium legfőbb támogatójává és fenntartójává. Az intézmény 1991-ben vált Szent Ignác Jezsuita Szakkollégiummá, amely év Szent Ignác születésének 500. és a jezsuita rend létrehozásának 450. évfordulója volt. A szakkollégium szerveződésekor abból a koncepcióból indultak ki, hogy a rendszerváltás évtizedében a hallgatóságot fel kell készíteni a következő évek változásaira. Olyan programokat és előadásokat szerveztek az intézmény falain belül, amelyeket az egyetemen nem igazán hallgatott még a diákság (Kardos 2011).

A szakkollégium tantervét úgy állították össze, hogy a nehezebben megújuló egyetemi kurrikulumhoz képest a rendhagyó és kritikus gondolkodást serkentse. Amerikai Nobel-díjas közgazdászok, professzorok is szerepeltek a meghívott előadók között. A szakkollégiumban erős diák önkormányzatiság működött és működik mind a mai napig, ami a 90-es évek elején még kivételesnek számított. Leginkább egy igényes szakmai légkör jellemzi a kollégium életét, ahol a diákok többet vállalnak, mint a hagyományos diákotthonokban (Kardos 2011). Kiss Ulrich elmondása alapján a Szent Ignác Jezsuita Szakkollégium célja olyan fiatal keresztény értelmiség nevelése, akik képesek a kritikus gondolkodásra, tudnak együttműködve dolgozni, hitelesen képviselik meggyőződéseik és képességeiket mások javára is szívesen fordítják (Kardos 2011). Visszatekintve a disszertáció első fejezeteire az angolszász rendszerek együtt élő tanulóközösségei is hasonló oktatási-nevelési elveket vallanak, például minden hallgató felelős a saját egyéni eredményeiért, illetve a csoport eredményéért is. A közös tanulás alapja az együttes megismerés, az együttműködő, aktív csoportok kialakítása.

Az elemzett dokumentumok alapján a Szent Ignác Jezsuita Szakkollégium belső tanulmányi rendszerének gerincét az egyházi kollégiumokra jellemző kötelező alapképzés nyújtja. Ennek az alapképzésnek a célja, hogy a szakkollégiumi hallgató magas szinten sajátítsa el a hit alapvető tanításait, valamint, hogy ezt a hitet tudatosan élje meg és képviselje a világban. Az alapképzés négy félévből áll, tematikája teológiai, filozófiai, retorikai kurzusokból és esszéírásból áll. Ezt egyéb kötelező kurzusok egészítik ki, így a jog és a közgazdaságtan (Kardos 2011). A szabadon választható tárgyak olyan összetett kurzusok, ahol nem egy tanár van, hanem egy kurzusfelelős, aki szakember is egyben, és aki azért felelős, hogy kiváló szakembereket hívjon meg a különböző előadások megtartására. Az előadások mind interaktívak, arra ösztönzik a

---

¹⁴ A Szent Ignác Jezsuita Szakkollégium vezetőjével személyes beszélgetésre került sor, mely dialógus egy félig strukturált interjúra épült, ami a szakkollégium keletkezésének történetét, akkori életének alakulását helyezte a középpontba.

diákokat, hogy kérdéseket tegyenek fel, legyen véleményük, mindezek mellett referátumokat és prezentációkat kell tartaniuk az elhangzottak témájában (Kardos 2011).

Interjú alanyunk elmondta, hogy minden egyes hallgató mellett segítő tanár áll, emellett különféle ösztöndíjak és ingyenes nyelvórák állnak a fiatalok rendelkezésére, valamint rendszeres publikálási lehetőség a szakkollégium tanulmánykötetében a Studia Ignatianában. A Studia Ignatiana célja a kollégiumban folyó tanulmányi munka bemutatása a külvilág felé. A tanulmánykötetben minden olyan kollégistának lehetősége van publikálni, akinek a szakmai munkája, dolgozata a megfelelő színvonalat képviseli (Kardos 2011).

A nevelési és tanulmányi célok megvalósulásának az érdekében a kollégium különböző követelményeket állít fel hallgatói számára. A szakkollégiumi tanulmányok befejezése előtt a tanulónak kollégiumi dolgozatot kell készíteniük, melynek témája kapcsolódik a diák egyetemi/főiskolai tanulmányaihoz, valamint a kollégiumban hallgatott kurzusok tematikájához. A dolgozat késedelmes leadása vagy nem megírása olyan szankciókkal jár, amelyek akár év vagy félévisméltésre kötelezik a hallgatót a szakkollégiumban. A fentiekben leírtakból egyértelműen látszik, hogy a szakkollégium célkitűzése a kiválóságra törekvés megvalósítása a hallgatók tanulmányi munkájában. Ennek megfelelően a szakkollégium növendékeivel szemben olyan általános elvárásokat támaszt, hogy feladataikat, iskolai kötelezettségeiket, mind az egyetemen, mind a szakkollégiumban a lehető legnagyobb odafigyeléssel lássák el (Kardos 2011).

A Szent Ignác Jezsuita Szakkollégium egyik alapelve, ahogy az alapító rektor beszámolójából tudhatjuk, hogy hallgatóiknak mindig a legjobb eredményekre szükséges törekedniük. A kollégium programja három felszólító mondatnak rendeli alá életét és nevelési elveit, amelyek a következők: Gondolkodj! Bízz magadban! Bízz Istenben! Az „ignácos” szakkollégisták közös jellemzője, hogy két szinten is magas elvárásoknak kell megfelelniük, egyfelől mindenkinek a saját szakmáján belül az egyetemen, másfelől a szakkollégium saját képzési rendszerében is eleget kell tenniük. Ez nevezhető tanulmányi, szakmai pillérnek, de vajon milyen lelkeségi többletet ad(hat) egy ilyen intézmény és közössége a hallgatója számára(Kardos 2011)?

Az interjú alapján azt a következtetést vontuk le, hogy a Szent Ignác egy olyan kollégium, amely szinte kötelességének érzi, hogy hozzájáruljon egy felelősen gondolkodó, cselekvő hitvalló értelmiség neveléséhez. Olyan értelmiség kialakulásához, amely szilárd értékrenddel rendelkezik. Az értelmiségi önmagában egy olyan ember, aki gondolkodásában önállósággal bír, aki olykor kritikus és kérdező szemléletű, aki dolgozik azon, hogy elképzeléseit a gyakorlatban is megvalósítsa, s aki nem elégszik meg részizgagságokkal, hanem a dolgok mélyén keresi a válaszokat. A hitében erős értelmiségi ezzel szemben hordoz magában valamilyen többletet, feladatai végrehajtásában, gondolatai szabadságában hite iránti elkötelezettsége erősíti meg (Kardos 2011).

3.3. Egyházi szakkollégiumok Magyarországon

Munkánk következő részében röviden mutatjuk be a szakkollégiumokat fenntartói csoportosítás szerint. Továbbá kutatási kérdésünkből adódóan foglalkozunk az egyházi jelleg meghatározásával a vonatkozó intézmények viszonylatában. Ezt követően az egyházi szakkollégiumok jellemzőinek megismertetésére térünk rá. Végül a Keresztény Roma Szakkollégiumi Hálózat bemutatásával újabb érdekes és megválaszolendő kutatási kérdésekkel gazdagodunk. Disszertációnkban nem térünk ki részletesen a nem egyházi fenntartású roma szakkollégiumok bemutatására, mivel kutatási témánk középpontjában elsődlegesen az egyházi tehetséggondozó intézmények felekezeti jellegzetességeinek vizsgálata áll.

A jelenleg is működő szakkollégiumokat három fő csoportba sorolhatjuk be aszerint, hogy milyen fenntartóhoz tartoznak. A legelterjedtebb fenntartó forma napjainkban az állami vagy az egyházi felsőoktatási intézmény (Kardos 2014).

Abban az esetben, amikor a fenntartó valamilyen oknál fogva elkülönül a felsőoktatás intézményrendszerétől, főként az egyházi szervezetek szerepelnek költségvetési intézményként. A harmadik csoportba azok a felsőoktatási tehetséggondozó intézmények tartoznak, amelyek semmilyen intézmény hatásköre alá nem szerveződnek, hanem egyesületi formában, közhasznú intézményként üzemelnek, tevékenységeiket főként pályázatokból, tagi hozzájárulásokból és felajánlásokból állják (Demeter et al. 2011, Kardos 2014).

Kutatási témánk szemszögéből a továbbiakban az egyházi fenntartású szakkollégiumokkal kívánunk részletesen foglalkozni, amely intézmények a felsőoktatás olyan hiánypótló színterei, ahol a hátrányos társadalmi státusú hallgatók is megtalálják a helyüket. Az angolszász felsőoktatás kutatásban a kelet közép-európai térségben különbséget tesznek hittudományi felsőoktatási intézmény és egyházi felsőoktatási intézmények között (Rice 2003, Copen 1994, Kardos 2014, Pusztai 2020). Az első kategória alá főként azokat az intézményeket sorolják, amelyek a vallási szervezetben betölthető professziók utánpótlásában vesznek részt és hittudományi jellegűek, teológiai képzést folytatnak. Míg a második esetben olyan intézményekről beszélünk, amelyek általános képzést folytatnak. Ezen létesítmények küldetés nyilatkozatában, funkciójában, szerepvállalásában megegyezőnek kell lenniük az adott egyház elvárásaival (Copen 2001, Kardos 2013). Az egyházi felsőoktatási intézmények szakmai légköre, tanterve és jövőképe azonban az egyre inkább erősödő szekularizálódás nyomait viseli (Pusztai 2020). Lényeges kérdés, hogy képesek-e megformálni egy olyan professzionális oktatói kart, melyre „*a tudományos-szakmai elmélyültség és az intézményi identitással való azonosulás egyidejűleg jellemző*” (Pusztai 2020:150).

Egyes kutatók szerint Kelet-Közép-Európában szinonimaként használják az egyház és a felekezet fogalmát, annak ellenére, hogy amíg az egyház kifejezés inkább a szervezeti és intézményi aspektust hangsúlyozza, addig a felekezet megnevezés a vallás gyakorlásának inkább a dogmatikai vetületét (Farkas 2009, Schanda 2000). Weber (1982) klasszikus definíciója szerint az egyház fogalmát a társadalomhoz való viszony alapján határozza meg, amelyben azt a vallási közösséget tekinti egyháznak, ami hozzásegíti az adott társadalmat önnön kultúrájának fenntartásához (Fekete 2009, Kardos 2014) Az egyházi oktatási intézmények legfontosabb jellemzője, hogy

fenntartójuk (a katolikus, református, evangélikus stb.) egyház, ahol az iskolafenntartás csupán, a vallásos közösség egyik alfunkciójaként van jelen. A szervezetszociológiai írásokban az egyházak fő funkciójának a tanítást tekintik, amelynek legtipikusabb megvalósulási formája a hitoktatás, bár ez az egyházak elhanyagolható kisebbségére jellemző. Az előzőkben leírtak következménye, hogy az egyházi iskolákban tanítók és vezető szerepet betöltők egy fontos érdekcsoportot képviselnek az egyház szervezeti keretein belül, azonban az iskolák felállítását, deklarált értékeit és működését alapvetően az oktatás alrendszerén kívüli egyházi – kormányzati szint határozza meg (Pusztai 2009, 2011, Kardos 2014).

Mindezek mellett az egyházi szakkollégiumokban a vallásosság és a vallásos nevelés egy olyan összetartó erőt jelent, amely szorosan kihat a közösségi kapcsolatok alakulására. Coleman (1987) időtálló hipotézise szerint az egyházi nevelési intézmények körül egy rendkívül erős társadalmi hálózatrendszer alakult ki. Ez a hálózatrendszer generációkat köt össze, amellyel társadalmi tőkét teremt és elősegíti az iskolákban a kulturális tőke keletkezését, amely megmagyarázza az egyházi intézményekben tanuló fiatalok regisztráltan magas iskolai teljesítményét. A zártságot egyrészt az egyházi intézmények felépítéséből következő adottságok, másrészt a közösséget összetartó normák jelentik. A hallgatók ezekben az intézményekben nagyobb baráti körrel rendelkeznek, legyenek ezek lazább vagy éppen szorosabb kapcsolatok. Egy olyan intézményben, ahol erős a közösség összetartó ereje, és ahol a növendékek széleskörű kapcsolati hálóra tehetnek szert könnyebb jó tanulmányi eredményt elérni, mint ott, ahol nem létezik erős „talaj” a közösség számára. Az egyházi szakkollégiumokban a közösen megélt hit, olyan szilárd alapot nyújt, amely lehetőséget teremt minél több baráti kapcsolat kialakítására, mindezzel hozzájárulva ezen intézmények máig is töretlen népszerűségéhez (Kardos 2009, 2014).

A közösségi vallásgyakorlat hatékonyságát és eredményességet befolyásoló voltát több kutató is hangsúlyozta már korábban. Azzi és Ehrenberg (1975) vallási humán tőkének nevezi például azokat a vallásgyakorlattal összefüggő tapasztalatokat, amelyek eredményeként megnő a vallási közösségbeli barátok száma. Ebben az állapotban az egyén motiváltabb a tanulásban s kevésbé kiszolgáltatott a normakerülő magatartásformáknak (Lehrer 2006). További kutatások szólnak arról, hogy a vallásos hallgatók önmagukkal szemben támasztott elvárásaik is magasabbak, gyakrabban vállalnak tanulmányiak mellett plusz feladatokat, nagyobb eséllyel tanulnak tovább, így a lemorzsolódás esélye is csekélyebb esetükben (Regnerus 2001, Pusztai 2009). Gazdag szakirodalma van a vallásosság és az iskolai eredményesség kapcsolatát vizsgáló tárgykörnek abban a tekintetben, hogy számos kutató egy újfajta vallásos attitűd megjelenését véli felfedezni, ahol a vallásos közösség és a normák együttesen hatnak a fiatal szellemi beállítottságára. Maga az egyházi közösség egy nagymértékben tagolt szerepstruktúrájú egység, amelyben jól körül határolható magatartásmintákat, a hallgatók normatudatosságát és tanulmányi élethez való hozzáállását a vallásos normák határozzák meg (Pusztai 2009, 2011).

Számos kutató próbálta már vizsgálni a vallásosság tanulmányi eredményességre gyakorolt hatását és működési elvét különféle megközelítési módokból. További érdekes kérdést vet fel, hogy az összefüggés közvetlen vagy közvetett-e, azaz a vallásos magatartás egy olyan viselkedésforma létrejöttéhez vezet, amely számottevő hatással van az iskolai pályafutásra. Ebből adódik a további kérdés, hogy vajon ez az attitűd a hithű viselkedésmód egy központi eleme vagy a vallásos neveltetés egyik eredménye (Pusztai 2009, Iannaccone 1998). Amennyiben a tanulmányi életútban történő előrehaladás és a vallásosság közös szálakra vezethetők vissza úgy ez összefüggésben

lehet a vallásos kisközösségekre jellemző kötelességtudó magatartással. Lehrer (2006) szerint a vallásosság mentén kialakuló normák és értékek hatásmechanizmusa alapján közvetlenül is hatással vannak a hallgatók továbbtanulási szándékára. A vallásos közösségekben a kortársakkal való folyamatos kapcsolattartás egy olyan csoportnyomás kialakulásához vezethet, amely a további együttműködést alapozza meg (Pusztai 2009), a hátrányos társadalmi helyzetű hallgatók számára pedig erős támogató erőt jelenthet, mivel a felsőoktatásba való bekerülés kapcsán enyhítheti a kulturális különbségekből eredő bizonytalanságot és stresszt (Clark & Lelkes 2005).

Eddigi eredményeink alapján megállapítottuk, hogy az egyházi szakkollégiumokban folyó nevelés-oktatás célja a szociális érzékenységre, felelős közösségi létre történő felkészítés, ez utóbbiak mentén felvállalják az egész ember képzésének, a szakmai és lelki fejlődés egységének eszményét, amely a növendékekkel történő személyes törődés által bontakozhat ki (Pusztai 2011, Kardos 2011). A roma/cigány fiatalok pályafutását vizsgálva a nevelés holisztikus és közösségbe ágyazott modelljének hatékonyságára mutattunk rá (Pusztai 2004, Kardos 2014). Kállai véleménye szerint nagyobb reményre adnak okot azok a kísérletek, amelyek a cigányok kulturális felzárkóztatása érdekében új kezdeményezésekre teremtenek lehetőségeket az oktatás területén. Ezek között megtalálhatók különböző felzárkóztató és szakképző programok, de ugyanígy a ma már európai hírnévre szert tett pécsi Gandhi Gimnázium, vagy az átlagnál magasabb tudású szakemberek képzésére szolgáló Romaversitas Láthatatlan Kollégium is. Lassan, de formálódik egy szakmailag jól felkészült, fiatal cigány értelmiségi réteg, akiknek esetében fontos kérdés, hogy a jövőben tudnak-e élni a felsőoktatás kínálta tanulási és fejlődési lehetőségekkel, mivel jelentős hátrányokkal kell megküzdeniük anyagi és kulturális tekintetben is hallgatótársaik többségéhez viszonyítva (Kállai & Kovács 2009, Kardos 2014). Az eltérő ösztöndíj rendszerek pozitív hatását akadályozhatja, hogy a finansziális nehézségekkel küzdő, intézményi kultúrában nem jártas családok kevésbé kockáztatnak a bizonytalan kimenetelű felsőoktatás finanszírozásának kérdésében, aminek következtében a roma/cigány hallgató egyedül marad és a felsőoktatáson kívül eső lehetőségek irányába sodródik (Ceglédi 2018).

A 90-es évek közepétől olyan roma fiatalokat támogató intézmények jelennek meg, amelyek a tovább tanulási vágy megfogalmazódása után tudnak segítséget nyújtani. Szerepük rendkívül fontos a felsőfokú intézményben tanuló diákok mindennapjaiban, mivel az anyagi támogatáson túl – amelynek hiányában a legtöbb fiatal a szülők rossz pénzügyi helyzete miatt nem vághatna bele felsőfokú tanulmányaiába – lényeges elem, hogy hasonló helyzetben levő fiataloknak fórumot nyújtanak, ahol megbeszélhetik problémáikat (Lukács 2013).

Fontos megemlíteni a nem állami és uniós forrásokból (köztük Roma Oktatási Alap) működő Romaversitas Alapítvány tevékenységét, amely 1998-ban kezdte meg működését, és 2001-ben lett önálló szervezet. Kezdetben a Magyar Soros Alapítvány volt a projekt fő támogatója, majd a Nyitott Társadalom Intézet (OSI) Higher Education Support (HESP) vette át. Az elképzelést kettős cél motiválta: egyrészt, hogy hozzásegítsék a roma fiatalokat magas színvonalú képzettség megszerzéséhez, másrészt, hogy ezek a fiatalok a későbbiekben elkötelezetté váljanak a cigányság ügye mellett (Szász 2003, Kardos 2014). A Romaversitas tagja csak roma etnikumú tanuló lehet. Az alapítvány a látens szocializációs hatások mellett a roma identitás direkt erősítését szolgáló kurzusok és képzések által adja azt az eszmei töltetet, amely a politizáló roma értelmiségi elit formálását szolgálja (Forray & Boros 2009, Kardos 2014).

Említésre méltó a napjainkra már megszűnt gödöllői Roma Szakkollégium, amely 2006-ban alakult. Az intézmény a kedvezőtlen társadalmi státusszal rendelkező, identitásukat és származásukat felvállaló roma/cigány tanulók támogatását és felsőfokú végzettséghez jutását tűzte ki célul. Mindkét tehetséggondozó intézmény alapítványi és civil segítséggel indította el munkásságát. Az alábbiaktól eltérő módon ugyan, de hasonló célkitűzésekkel kezdte meg munkáját a Wlilocki Henrik Szakkollégium a Pécsi Tudományegyetemen (Trendl & Varga 2018). Ebben az intézményben már felfedezhető a hagyományosnak mondható felsőoktatási szakkollégiumok célkitűzése egyesítve azokkal a tevékenységekkel, amelyek az előnytelen társadalmi helyzetű, elsősorban cigány/roma származású fiatalok tehetséggondozását kívánják megvalósítani (Forray & Boros 2009, Demeter 2014, Trendl & Varga 2018). A Wlilocki Henrik Szakkollégium tevékenysége elsősorban a társadalom azon szükségleteit kívánja szolgálni, ahol elsődleges célként jelenik meg az esélyegyenlőség megteremtése és a hátránykompenzáció (Galántai 2013, Farkas 2018). A roma/cigány tehetséggondozás elengedhetetlen volta nyilvánvaló, hiszen a magyarországi cigányság jelentős hányadára jellemző az átlagosnál alacsonyabb iskolázottsági szint és életszínvonal, valamint a magas munkanélküliség (Galántai 2015). Forray R. Katalin és Marton Melinda (2012) kutatásában arra vállalkozott, hogy leírják, milyen különbségek és hasonlóságok vannak egyházi roma és nem roma szakkollégiumok között.

A hazai oktatáspolitikai jelentős lépése volt, amikor a magyarországi cigányság felsőoktatásba kerülésének esélynövelő támogatása érdekében létrehozta a Roma Szakkollégiumi Hálózatot (Forray 2016, Varga 2017). A hálózat 11 pontján működő felekezethez nem kötődő vagy egyházi fenntartású tehetséggondozó intézmények kiterjednek az ország szinte teljes egészére és összességében közel 300 hátrányos helyzetű, nagyobb részt cigány származású hallgató felsőoktatási tanulmányi munkáját segítik nap, mint nap (Forray 2016).

A magyarországi történelmi egyházak (római katolikus, görög-katolikus, református és evangélikus) 2011-ben létrehozták a szakkollégiumi keretek között folyó, hátránykompenzációt és felzárkóztató munkát is felvállaló Keresztény Roma Szakkollégiumi Hálózatot: Nyíregyházán evangélikus, Debrecenben református, Budapesten jezsuita, Miskolcon görögkatolikus fenntartásban (KRHSZ) (Jenei & Kerülő 2016, Forray & Marton 2012, Antal 2023).

2011-ben Balog Zoltán – akkor még társadalmi felzárkózásért felelős államtitkárként, tevékeny szerepet vállalt a Keresztény Roma Szakkollégiumi Hálózat (KRSZH), a keresztény cigány értelmiség képzését célul kitűző, tizenegy intézményt tömörítő szervezet megalapításában.

A KRSZH egy önkéntes alapokon nyugvó szövetség, nem önálló jogi személy, munkáját a Roma Szakkollégiumi Tanács irányítja. A Tanács tagjait a szakkollégiumok vezetői, a fenntartó egyházak egy-egy delegáltja, valamint a mindenkori kormány által tanácskozási joggal felruházott roma felzárkóztatásért felelős államtitkár vagy megbízottja alkotja. A tanács vezetője az elnök, aki mandátumát egy évig tölti be, majd az új elnök mindig egy másik egyházból kerül ki a tagok választása alapján (Jenei & Kerülő 2016).

Az egyházi roma szakkollégiumok célját a Keresztény Roma Szakkollégiumi Hálózat alapító levele határozza meg: céljuk, hogy „cigány identitásukat megőrző, keresztény értelmiségieket neveljenek, akik sokoldalúan képzettek, szakmai munkájukban magas szintre törekednek, nyitottak a fejlődésre, elkötelezettek egyházi

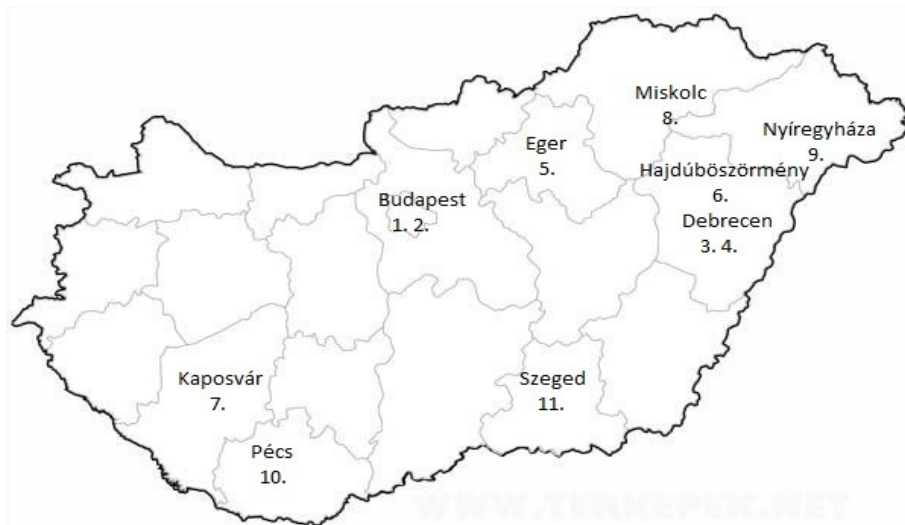
közösségeik képviselőire (Keresztény Roma Szakkollégiumi Hálózat alapítólevél, részlet) ”.

2012-ben csatlakozott a hálózathoz a római katolikus szegedi szakkollégium, 2015-ben a debreceni görögkatolikus, 2016-ban a budapesti református, 2019-ben pedig a pécsi evangélikus roma szakkollégium. Így jelenleg nyolc egyházi fenntartású roma szakkollégium és három egyetemi igazgatású (táblázatban vastagon szedett rész) intézmény működik az országban. A roma szakkollégiumi intézményhálózatot (egyházi és egyetemi fenntartású) összefogó szervezet Roma Szakkollégiumok Egyesület (RSZE) néven működik, amely az országban működő, hátrányos helyzetű, tehetséges roma fiatalok esélyteremő szakmai programjait fogja össze. A szakkollégiumokat egyesítő hálózatok évente több nagy rendezvényt is szerveznek, hozzájárulva, az ország különböző pontjain tevékenykedő fiatalok találkozásához (pl. Országos Szakkollégiumi Találkozó).

1. táblázat. Roma Szakkollégiumok Egyesület intézményhálózata

	<u>Település</u>	<u>A szakkollégium neve</u>
1.	Budapest	Jezsuita Roma Kollégium és Szakkollégium
2.	Budapest	Budapesti Református Cigány Szakkollégium (RefoRom)
3.	Debrecen	Szent Miklós Görögkatolikus Roma Szakkollégium
4.	Debrecen	Wáli István Református Cigány Szakkollégium
5.	Eger	Egri Roma Szakkollégium – Eszterházy Károly Egyetem
6.	Hajdúböszörmény	Lippai Balázs Roma Szakkollégium – Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Felnőttképzési Kar
7.	Kaposvár	Kaposvári Egyetem Roma Szakkollégium
8.	Miskolc	Görögkatolikus Egyetemi és Főiskolai Kollégium, Cigány Szakkollégium
9.	Nyíregyháza	Evangélikus Roma Szakkollégium
10.	Pécs	Pécsi Evangélikus Roma Szakkollégium
11.	Szeged	Szegedi Keresztény Roma Szakkollégium

1. ábra. A roma szakkollégiumi intézményhálózat területi elhelyezkedése

*A szerző saját készítésű ábrája

A Roma Szakkollégiumok Egyesületének egyik legfontosabb programja az évente megrendezett közgyűlés. A roma szakkollégiumok tevékenységének egyik legfőbb célja, hogy az egyenlő esélyekhez való hozzáférést folyamatosan fenntartsa, valamint, hogy a hátrányos megkülönböztetésből adódó konfliktusokat feloldja és meggátolja, illetve, hogy elősegítse a felsőoktatásba bekerülő, „deprivált szociokulturális háttérrel” rendelkező hallgatók egyetemi integrációját (Biczó 2021). Biczó Gábor, a Roma Szakkollégiumok Egyesületének elnöke, az intézmény célját, a nehéz életkörülmények között élő fiatalok felsőoktatási felzárkóztatásában és felsőoktatási lemorzsolódásuk megakadályozásában látja. A hálózat egy olyan mindenkit érintő intézményi megvalósulás, ahol a különböző kultúrájú és múltú közösségek egy nagy közös szándék, – a társadalmi felzárkóztatás érdekében – átfogó szervezatként működhet (Biczó 2021).

Hajdú-Bihar megyében jelenleg három működő roma szakkollégiumról számolhatunk be. A Lippai Balázs Roma Szakkollégium 2012-ben alakult a Debreceni Egyetem Gyermekevelési és Felnőttképzési Karán Hajdúböszörményben (napjainkban Gyermekevelési és Gyógypedagógiai kar), szoros együttműködésben a Keresztény Roma Szakkollégiumi Hálózat tagjaival. A hálózat másik alapító tagja a debreceni Wáli István Református Cigány Szakkollégium, amely 2011-ben létesült. 2015 nyarán jött létre a Szent Miklós Görögkatolikus Roma Szakkollégium Debrecenben. Az intézmény programjai kiemelten foglalkoznak a mélyszegénységből érkező, főként roma származású hallgatók szakmai támogatásával, különös tekintettel a gyakorlati feladatok megvalósítására (Gortka & Rákó 2021).

Az egyenlő esélyek biztosítása az oktatáshoz való méltányos hozzáférést helyezi előtérbe, mindaddig, amíg a tehetséggondozás céljai versenyszemléletű alapokon nyugszanak, az átlagosnál jobb képességű hallgatók érvényesülését preferálja. Az esélyegyenlőség megteremtése és a tehetséggondozás megvalósítása eltérő értékeken alapul, különböző szervezeti munkát, hozzáállást feltételez. Amíg az esélyegyenlőséget előtérbe helyező szervezet bemeneti feltételként a hátrányos helyzetre helyezi a hangsúlyt, addig a tehetséggondozó intézmény az etnikai hovatartozás mellett a szakmai teljesítményt, tanulmányi kiválóságot hangsúlyozza (Galántai 2015). Feltételezzük,

hogy a felsőoktatási roma szakkollégiumok esetében ez a két cél egymás mellett egyszerre jelenik meg (Varga 2017)

A roma szakkollégiumok közösségi, kulturális és tanulmányi támogatást nyújtanak mindamellet, hogy biztosítják a felsőoktatásban való sikeres előrehaladáshoz nélkülözhetetlen anyagi erőforrást is. Ezzel hozzájárulva ahhoz, hogy a társadalmi hátrányokkal induló főként roma/cigány származású fiatalok „*egyenlő arányban férjenek hozzá azon lehetőségekhez (equality of opportunities), mint az előnyösebb szociokulturális helyzetben lévő társaik. Az intézmények kivételes figyelmet fordítanak mindarra, hogy ne essen csorba a velük kapcsolatos egyenlő bánásmódban (equal treatment) sem*” (Varga 2017: 32).

A felsőoktatási roma szakkollégiumokat a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. tv. a tehetséggondozásra és a doktori képzésre vonatkozó szabályokat tárgyaló XIV. fejezetének 54. §-a nevesíti:

54. § „*A felsőoktatási intézmény feladata a tantervi követelményeket meghaladó teljesítmény nyújtására képes, kiemelkedő képességű és hozzáállású, valamint a hátrányos, illetve a halmozottan hátrányos helyzetű hallgatók felkutatása, felismerése, és szakmai, tudományos, művészeti és sport tevékenységének elősegítése. A felsőoktatási intézmény önállóan vagy más felsőoktatási intézménnyel együttműködve tehetséggondozó és felzárkóztató rendszert, illetve programokat működtet: ennek keretében tudományos diákköröket, szakkollégiumokat, illetve roma szakkollégiumokat működtethet. A szakkollégiumokat, illetve a roma szakkollégiumokat felsőoktatási intézménnyel együttműködve azok is létesíthetnek, akik felsőoktatási intézmény alapítására, fenntartására e törvény alapján jogosultak. A felsőoktatási intézmény mentorprogram keretében nyújt segítséget a hátrányos helyzetű hallgató tehetségének kibontakoztatásához*”.

A 2011-es évtől a Felsőoktatási Törvény is rámutat a roma szakkollégiumok fontosságára, kiemelve, hogy a cigány hallgatóknak is jogilag biztosított lehetősége van arra, hogy másokkal egyenlő arányban és módon vegyenek részt a felsőfokú képzésben. A roma/cigány hallgatók jelenléte a felsőoktatásban hatással van a hallgatói környezet előítéleteinek mérséklődésére és a cigányságra vonatkozó diszkriminatív viselkedésformák megváltoztatására (Varga 2017). A 24/2013. (II.5.) Kormányrendelet a nemzeti felsőoktatási kiválóságról a szakkollégiumi tehetséggondozás keretein belül pedig már külön nevesíti is a roma származású fiatalok tehetséggondozását szolgáló roma szakkollégiummá minősített tehetséggondozó intézményeket.

A Keresztény Roma Szakkollégiumi Hálózat 2014 májusában létrehozta a Szakmai Standardját, ami a 2011-es Alapító Okiratban és a 2013-as Szakkollégiumi Chartában írásba foglalt célkitűzéseket, alapelveket foglalja magában. Külön felhívja a figyelmet arra, hogy a keresztény roma szakkollégium Európa szerte egyedülálló intézményi forma, amely mindig alkalmazkodik a helyi szociokulturális jellegzetességekhez, teszi ezt a felsőoktatási intézményekkel való szoros együttműködésben (Jenei & Kerülő 2016).

Galántai (2015) kutatásában cigány/roma szakkollégiumok szervezeti és működési szabályzatát vizsgálva arra az eredményre jutott, hogy ezek a tehetséggondozó intézmények céljaikat tekintve a magyarországi szakkollégiumi mozgalom két jelentős hagyományát ötvözik. Az esélyegyenlőség és a színvonalas oktatás hozzáférhetősége mellett, egyfajta társadalmi-szociális szerepet felvállalva reprezentálják a hátrányos helyzetű, reziliens életutat megjárt tehetségek elitképzését is (Ceglédi et al. 2016). Egybehangolt képet mutatnak céljaik megfogalmazásában, abban

a tekintetben, hogy egyházi fenntartású intézményként elsődleges szempontként jelenik meg a személyiség vallásos, lelki, spirituális fejlesztése (Galántai 2015).

Véleményük szerint a legfőbb tényező, amely különbségként jelenik meg a cigány felekezeti és a hagyományos egyházi szakkollégiumok között az, az etnikai színezet (Forray & Marton 2012). A cigány szakkollégiumok egy másik fő célja az identitás erősítésén túlmenően, hogy lakóhelyül – és képzőhelyül szolgáljanak roma fiatalok számára. Ebből adódóan a szakkollégiumok egyik alapszabálya (a Keresztény Roma Szakkollégiumi Hálózat alapító okirata szerint), hogy a felvett hallgatók háromnegyedének önbevallás alapján cigány származásúnak kell lennie. A debreceni székhelyű Wáli István Szakkollégium esetében a hallgatók mindegyikének cigány származásúnak kell lennie – a cigány származásról szóló nyilatkozat benyújtása ebben az intézményben a jelentkezés feltétele (Lukács 2013, Forray & Marton 2012, Ceglédi 2011, Kardos 2014).

A tehetséggondozó intézményekbe történő jelentkezés előzménye a szakkollégiumokról való tájékozódás, információszerzés a felvételi eljárásról, a tagsággal járó előnyök és hátrányok, extra vállalások és kötelezettségek megfontolása (Ceglédi et al. 2016). A hallgató figyelmének felhívása inkább informális csatornákon történik, amely csatornák kevésbé elérhetők a hátrányosabb társadalmi helyzetű hallgatók számára, így esetükben kimagasló az oktatók szerepe, akik közvetítőként vehetnek részt a felvételi folyamatban és bátoríthatják a tétovázókat döntéseik meghozatalában (Pusztai 2010, Ceglédi 2015).

Korábbi kutatások eredményei kimutatták, hogy a hátrányosabb társadalmi státusú családokból érkező hallgatók a felvételi procedúra során elmaradást mutatnak, az előnyösebb szociális körülmények közül induló társaik mellett (pl. Gáti 2010, Fónai & Márton 2010, Ceglédi et al. 2016, Nyüsti 2012, Veroszta 2012, Szemerszki 2009). Rayman és Varga (2015) roma szakkollégista fiatalokkal készítettek életútinterjúkat, amelyek elemzése előnyös társadalmi helyzetű kontrollcsoporttal való összehasonlításban történt. Munkájuk során központi kérdésük a tanulmányi munka alkalmával felvetődő nehézségek és a velük való megküzdés folyamata volt. A rögzített interjúk elemzésekor arra az eredményre jutottak, hogy a kiemelkedő szociokulturális környezetből érkező egyetemisták csekély nehézséget véltek felfedezni a tanulmányaikkal kapcsolatban, amelyek megoldásában főként a családnak volt jelentős szerepe. Ezzel ellentétben a hátrányos társadalmi milióból a felsőoktatásba érkező roma/cigány szakkollégisták jóval több akadályt láttak maguk előtt az iskolai előmenetelüket tekintve. Az őket hátráltató nehézségek hatását, a támogató környezet és szereplők (diáktársak, oktatók, mentorok) átírták, ezzel kiegyenlítve a lemaradást (Varga 2017). Az egyéni életutak értelmezésekor kiugróan magas szerepet töltött be az a közösségi erő, amely szerves része a szakkollégiumi programoknak. A kapcsolati tőke megteremtése teszi lehetővé, hogy a szakkollégiumi értékek egyéni szinten interiorizálódjanak a tagokban (Varga 2017).

Azon hallgatók, akik hátrányaik ellenére kimagasló eredményekkel rendelkeznek kevésbé képesek a felsőoktatáshoz kapcsolódó előnyök kihasználására, mert társadalmi hovatartozásuk „osztályrészét” is magukkal hozták, ők az úgynevezett reziliens hallgatók (Ceglédi 2018, Ceglédi et al. 2016). Amíg ezek a fiatalok a felsőoktatás egyértelmű céljaival teljes mértékben egyetértve haladnak előre tanulmányaikban, addig kevésbé használják ki, vagy veszik észre azokat a lehetőségeket, amelyek a hagyományos oktatási kereteket túllépve nyújtanak lehetőséget szakmai fejlődésre (Ceglédi 2015).

A roma szakkollégiumok programjai az egyéni és társadalmi identitás felerősödését támogatják. Az identitás kialakulását segítő tárgysorozatok olyan folyamatokba ágyazódnak, amelyek a roma/cigány szakkollégista fiatalok kompetenciáinak fejlesztésén túlmenően a reziliencia kiteljesedését is szándékoltan segítik (Varga 2017). A roma szakkollégistákkal készített életútinterjúk (Varga 2017) narratíváiból kiderül, hogy minél hosszabb ideje tagja a szakkollégiumi közösségnek a hallgató, annál nagyobb mértékű a közösség felé fordulása, annál jelentősebb mértékben képes hozzájárulni hallgatótársai előre haladásához. A szigorú felvételi eljárásból következik, hogy ezekben az intézményekben a bekerülőknak magas szakmai teljesítményt kell nyújtaniuk, akár már a jelentkezést megelőző időszakban is.

Az egyházi szakkollégiumok közös vonása, beleértve az egyházi roma szakkollégiumokat is, hogy szigorú felvételi eljárás során lehet bekerülnie a hallgatónak az intézménybe, valamint fontos elvárásaként jelenik meg a vallási elhivatottság. Mindezek mellett a felekezeti hovatartozás már egy kevésbé fontos tényező, lényeges elem azonban a keresztyén szemlélet megléte (Forray & Marton 2012).

Az egyházi oktatás történeti szálon való végig vezetésével elérkeztünk érdeklődésünk tárgyához az egyházi szakkollégiumok világához, amely intézményeket elsőként, mint vallásos közösségeket mutatunk be, korábbi kutatásaink eredményeinek összefoglalása során.

3.4. Szakkollégiumok mint vallásos közösségek ¹⁵

Disszertációnk következő részében egy korábbi szakkollégiumi kutatásunk eredményeit kívánjuk bemutatni összefoglaló jelleggel. Két egyházi tehetséggondozó intézmény hallgatói közösségét hasonlítottuk össze, melynek során a debreceni Boldog Terézia Szakkollégiumot vetettük össze „*az egyházi szakkollégiumok hazai mintaképeivel*” (Demeter 2014: 60), a budapesti Szent Ignác Jezsuita Szakkollégiummal. Érdeklődésünk középpontjában az állt, hogy vajon eltérő-e egy vidéki egyházi szakkollégium hallgatói köre egy fővárosi egyházi tehetséggondozó intézmény hallgatóságától (Kardos 2016)?

Napjainkban bőséges szakirodalom kínálatot találhatunk az egyházi közoktatás történetéről (Nagy & Szilágyi 2000, Gergely 2008, Karády 2008), az egyházi iskolák belső világáról (Bacskai 2008, Kopp 2005, Pusztai et al. 2012) és tanulóinak vizsgálatáról (Pusztai 2009, 2012, Coleman 1988). Jóval ritkábban találkozhatunk olyan írásokkal, amelyek az egyházak felsőoktatási szerepvállalásával, az egyházi fenntartású felsőoktatási szakkollégiumokkal, tehetséggondozással vagy ezen intézmények konkrét tanulmányozásával foglalkoznak (Farkas 2009, Kardos 2009). A kilencvenes évek folyamán a magyarországi felsőoktatás világának sajátos színterületeként jelentek meg az

---

¹⁵ Az értekezés fenti fejezetének alapját az alábbi közös tanulmány részlete, valamint egy korábbi szakdolgozat képezi: Pusztai G. & Bacskai K. & Kardos K. (2012). Vallásos közösségekhez tartozó hallgatók. In Dusa Á. & Kovács K. & Nyüsti Sz. & Márkus Zs. (szerk.). *Ifjúsági élethelyzetek 2*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó. 121–147.

Kardos K. (2011). *Egyetemi hallgatók egy felekezeti fenntartású szakkollégiumban*. Szakdolgozat (kézirat). Debrecen: Debreceni Egyetem – Neveléstudományok Intézete.

egyházi fenntartású felsőoktatási szakkollégiumok. Az egyházi szakkollégiumok tanulmányozása a vallási közösségekhez tartozó fiatalok vizsgálatának éppolyan fontos kérdésköre, mint az egyházi intézményrendszer kutatásának (Kardos 2016). Az egyházi felsőoktatási intézmények kutatásában széleskörűen kimutatható tendencia, hogy tanulmányozásuk az ezredfordulót követően került a kutatók érdeklődésének középpontjába (Farkas 2009).

A kilencvenes évek folyamán a magyarországi felsőoktatás világának sajátos színfoltjaként jelentek meg az egyházi fenntartású felsőoktatási szakkollégiumok. Az egyházi szakkollégiumok tanulmányozása a vallási közösségekhez tartozó fiatalok vizsgálatának éppolyan fontos kérdésköre, mint az egyházi intézményrendszer kutatásának. Korábban arra a megállapításra jutottunk, hogy az egyházi oktatási intézmények nevelési elvei olyan emberi magatartásformák elsajátítására ösztönzik a tanulókat, amelyek más hasonló intézményekben kevésbé hangsúlyozottak, s ezek között is különösen izgalmas vizsgálati terepek a kollégiumok, ahol a fiatalok egymásra hatása igen erőteljes (Kardos 2009, Pusztai et al. 2012).

Az egyházi szakkollégiumok küldetésnyilatkozatait megvizsgálva megállapítottuk, hogy a legfőbb céljuk a tájékozott, művelt emberek nevelése, akik számára szilárd alapot nyújt a vallás és a közösen megélt hit, ami a széleskörű baráti kapcsolatok kialakítására is lehetőséget ad. Vagyis a nevelési programok nem látják ellentmondónak, sőt összekapcsolják a szellemi és a lelki fejlődés, fejlesztés céljait (Kardos 2011, Pusztai et al. 2012).

Kutatásaink során feltételezzük, hogy az egyházi fenntartású tehetséggondozó intézmények olyan speciális társadalmi szükségletekre is képesek választ adni, amelyek a felsőoktatás átstrukturálódása során keletkezett hiátusok betöltésére is alkalmassá válnak (Kardos 2011). A hallgatók számára az egyetemi élet, a túlhajszolt életvitel ritkán teszi lehetővé a közösségi lét megélését, sőt a hallgatói lét egészen izolált formái alakulhatnak ki (Pusztai et al. 2012). A felsőoktatás teljesítményelvű működése következtében a diákok értékrendjében megjelenik a magas teljesítmény igénye, de más értékek, mint például a kooperációra, a tartalmas kapcsolatok kiépítésére való törekvés a háttérbe kerülhet, a közösségi értékek megéléséhez csupán az egyetemi lét nem nyújt megfelelő közeget (Kapor 2009, Kardos 2011, Pusztai et al. 2012).

Az egyházi szakkollégiumokban a kapcsolati struktúra zárt szerkezete és a közösséget összetartó vallásos normák egyszerre állnak rendelkezésre (Pusztai 2004), s a szakkollégisták megkérdezésekor kiderült, hogy az egyházi szakkollégiumok tagjai éppen e közösséghez tartozást tartják a szakkollégiumi lét legfontosabb értékének (Erős 2010). Egy korábbi munkánkban (Pusztai et al. 2012) azt vizsgáltuk, hogy az egyházi szakkollégiumnak mint vallásos hallgatói közösségnek van-e valamilyen debreceni sajátossága. Ennek során két egyházi szakkollégium hallgatói közösségét hasonlítottuk össze, a debreceni Boldog Terézia Szakkollégiumot vetettük össze „*az egyházi szakkollégiumok hazai mintaképeivel, a budapesti Szent Ignác Jezsuita Szakkollégiummal*” (Demeter 2014: 60).

Vajon eltérő-e egy vidéki egyházi szakkollégium hallgatói köre, mint egy fővárosi egyházi tehetséggondozó intézmény hallgatósága? Megállapítottuk, hogy mindkét szakkollégium alapvető jellemzője, hogy interdiszciplináris jellegű, a szakkollégisták között a legelterjedtebb tudományágak képviselői vannak jelen. A másik meghatározó vonás a közélet felé való nyitottság, ami szakkollégisták által szervezett tudományos és közéleti eseményekben, illetve a szociális-karitatív tevékenységben nyilvánul meg. A budapesti szakkollégiumban a szociális és vallásos élet két legfőbb

összetevői a lelkigyakorlatok és az önkéntes munka. A debreceni Boldog Terézia Szakkollégium 1996 szeptemberében alakult meg, azonban 2007-ben vette fel a feminine studies néven számon tartott szakirányt is. Ez híven tükrözi a szakkollégium sajátos célját, a keresztény értelmiségi nők nevelésének szándékát. A szakkollégium programja ebben az esetben is a felsőfokú tanulmányokkal eltöltött évek kiterjesztett célrendszerét hangsúlyozza: a kollégium hallgatói főiskolai vagy egyetemi éveik alatt szakmai-tanulmányi feladataik mellett személyes fejlődésüknek is figyelmet szenteljenek: a közösségi élet, a szociális érzékenység és a spirituális-pszichológiai érlelődés irányába haladjanak. A kollégium ezt szakkollégiumi programjaival és az ökumenikus keresztény közösségi életforma kereteinek megteremtésével segíti elő. Mindkét szakkollégium egyetemi kereteken kívül működik, közösségi terei a kampusztól távolabb vannak, s így a kampusz-létből kifelé ható vonzerőként is szóba jöhetnek. A szakkollégiumok nem kötődnek semmilyen egyetemi tanrendhez, szakmai anyaghoz, ebből adódóan teljesen független programokat kínálnak a hallgatók számára. A függetlenség ára, hogy az egyházi szakkollégium semmilyen finanszírozást nem kap az egyetemtől a működéséhez. A debreceni szakkollégiumba bármely debreceni felsőoktatási intézményben nappali tagozaton tanuló keresztény, elsősorban katolikus hallgató felvételét kérheti, természetesen a határon túli magyarok is. Egy héten legalább egy estét vesz igénybe a szakkollégiumi program, egy hónapban, pedig legalább egy hétvégét. Minden héten van olvasóköri, sportköri és énekkari. A szakmai és közösségi programok nagyjából egyenlő arányban vannak jelen. Az előadások ismeretterjesztő jellegűek vagy dilemmákat vetnek fel, amin érdemes elgondolkozni, s emellett a legtöbb program tréning, szabad beszélgetés, spirituális fejlesztő foglalkozás. Mindkét említett intézményben jól kidolgozott önkormányzatiság működik, melynek vezetőit a hallgatók választják. A manifeszt házirendet a keresztény közösségi normák, az érdeklődés, a nyitottság, a kedvesség, önzetlenség az elvárt magatartási minták. Tapasztalataink szerint az egyházi szakkollégiumokban a vallásosság és a vallásos nevelés olyan összetartó erőt jelent, amely szorosán kihat a közösségi kapcsolatok alakulására. Vizsgálatunkból kiderült, hogy mindkét egyházi szakkollégiumban erős a közösségi szellem, a jezsuita intézményben a hallgatók négyötöde értékeli úgy, hogy intézményükben magas a baráti kapcsolatok száma, s a Boldog Teréziában élők sem maradnak el lényegesen ettől: kétharmaduk szerint általában a szakkollégiumban találják meg barátaikat (Kardos 2011, Pusztai et al. 2012).

A hallgatók továbbtanulási szándéka a debreceni szakkollégiumban ugyanolyan nagyarányú, mint a budapestiben, nemcsak a mesterképzésbe való belépést tekinti célnak a hallgatók fele, hanem majd minden harmadik hallgató doktori képzésbe is tovább kíván lépni. Tekintve, hogy lényegesen hátrányosabb helyzetű családok gyermekeiről és női hallgatókról van szó Debrecenben, figyelemre méltó ez az ambíció és elköteleződés a tanulmányi doktori képzésben való folytatása iránt. Az egyházi szakkollégiumok nem csupán tehetséggondozó intézmények vagy lakóhelyek, hanem sajátos nevelési céljuk is van. Az itt dolgozó oktatók segítik a hallgatókat tanulmányi munkájuk előrehaladásában, esetleges gondjaik feldolgozásában, megoldásában, legyen az iskolai vagy személyes jellegű probléma (Kardos 2011, Pusztai et al. 2012).

Coleman (1988) társadalmi tőke elméletének logikája szerint az oktató aktív jelenléte másképpen is hozzájárul az intézményi kapcsolatháló kohéziójához, aminek számos hatása közül leginkább a teljesítményre ösztönző kontrollt kell kiemelnünk, s a régió hallgatói körében végzett kutatásaink szerint minél gyakoribb és sokoldalúbb intergenerációs kapcsolatrendszerrel rendelkezik egy hallgató, annál nagyobb esélye van a tanulmányai eredményes végzésére (Pusztai 2011, Kardos 2011, Pusztai et al.

2012). Coleman társadalmi tőke elméletének logikája szerint az oktató aktív jelenléte másképpen is hozzájárul az intézményi kapcsolatháló kohéziójához, aminek számos hatása közül leginkább a teljesítményre ösztönző kontrollt kell kiemelnünk. (...) A minél gyakoribb és sokoldalúbb kapcsolattartás növeli a tanulmányi eredményesség esélyét (Pusztai, Kardos 2011, 2014).

Kevésbé ismeretes szemléletmód, miszerint az fentebb említett együttműködésből az oktatónak is nyeresége származik. Egy korábbi debreceni szakkollégiumban folytatott kérdőíves vizsgálat eredménye, hogy a tehetséggondozó intézményekben oktató mentorok vagy tutorok több szempontból is pófitálnak a hallgatókkal történő kooperációból. A jó eredményeket elérő hallgatók egyrészt elismerést és presztízst jelentenek a szakkollégium intézményének, másfelől az ott folyó pedagógiai munka is megtérül a tömegoktatás keretein kívül is. A megszokott kereteken, tanórán kívüli közös tevékenységben nem csak a hallgatónak nyílik lehetősége tudás elsajátításra, hanem az oktatónak is, amelyben mindkét résztvevő befogadó, közösen gondolkodó, konstruktív alkotó is egyben (Bordás & Ceglédi 2012, Ceglédi 2018). Az oktató-hallgató kapcsolat hasznosságát illetően már talákoztunk hasonlóval az angolszász rendszerek együtt élő tanulóközösségeiben is. A mester-tanítvány kapcsolatok, abból a szempontból is nagyon értékesek, hogy a tudományos életben kevésbé részt vevő oktatók számára is lehetőséget nyújt a nevelői-oktatói munka elismerésére (Kozma 2004). Azok számára, akik a tudományos-szakmai közösségek munkájában is szervesen részt vesznek és a kutatói munkát részesítik előnyben, nagy segítségre lehet egy-egy olyan hallgató, aki kutatási segédként, szakmai hozzájárulásával segíti az eredményes munkát. Mindkét kapcsolatrendszer rendkívül hasznos abban a tekintetben, hogy kedvezően hatnak a felsőoktatási „*campus-lét szellemiségére*” (Kozma 2004: 7, Ceglédi 2018).

Figyelemre méltó, hogy mindkét szakkollégiumban azt tapasztaltuk, hogy a hallgatók többsége elégedett oktatóival, a szakkollégiumi előadásokkal, tudományos és szakmai munkával, napi kapcsolatban áll oktatóival, míg ez általában csak a hallgatók kisebbségére jellemző. Kutatásunk során arra is próbáltunk választ kapni, hogy a szakkollégiumi hallgatóknak milyen a hozzáállása a hallgatói munkavégzés kérdéseire. A hallgatók számára mindkét szakkollégiumban fontos az eredményeik elérése érdekében végzett folyamatos, kitartó munkavégzés, a felmerülő etikai vonatkozású kérdésekben pedig szorosan kötődnek az akadémiai etikai normák betartásához. Jövőterveiket tekintve mindkét intézmény hallgatóinak fontos a tudás folyamatos gyarapítása, a munkában való megbecsültség érzése, a kihívás, valamint a jó szakmai közösség megléte, amelyet valószínűleg a szakkollégiumban eltöltött évek is meghatároznak majd. Megerősíthető volt az a megállapításunk, hogy az egyházi szakkollégiumok lehetőséget teremtenek arra, hogy hallgatóik olyan vallásgyakorló értelmiségiekké válhassanak, akik nem csupán műveltségükkel és eredményeikkel tűnnek ki hallgató társaik közül, hanem akik számára a vallás egy olyan megerősítés, amely segíti őket kapcsolataik kialakításában, jövőbeni terveik megvalósításában (Kardos 2011, Pusztai et al. 2011).

Választ kaptunk arra is, hogy a felsőoktatási szakkollégiumok mindamelllett, hogy tehetséggondozó intézmények, törekszenek arra a feladatra, hogy az eltömegesedett felsőoktatási képzés hiányosságait maradéktalanul kitöltsék azzal a feladattal, hogy felhívják a hallgatók figyelmét a közéleti szerepvállalásra, a társadalmi problémákra, való érzékenységre, az igényes szakmai munka végzésére és az együttműködés nyújtotta lehetőségekre (Kardos 2011, Pusztai et al. 2012).

Értekezésünk harmadik leíró fejezetében az egyházi oktatás szerepe, valamint a felsőoktatási egyházi szakkollégiumok kerültek középpontba. A fejezeten belül elsőként a magyarországi egyházi oktatást mutattuk be neveléstörténeti szempontból vizsgálódva, kiemelve az egyházi oktatás szerepét, a tanító rendek nevelésben betöltött tevékenységét, az egyházi iskolák, egyházi kollégiumok jelentőségét és a szakkollégiumok megjelenését. Az alábbiakban felsoroltak történelmi korszakokon történő végig vezetését követően érkeztünk el érdeklődésünk tárgyához az egyházi szakkollégiumok világához, amely intézményeket elsőként, mint vallásos közösségeket mutattunk be korábbi kutatási eredményeink összefoglalása mentén. A továbbiakban az állt érdeklődésünk középpontjában, hogy vajon eltérő-e egy vidéki egyházi szakkollégium hallgatói köre, mint egy fővárosi egyházi tehetséggondozó intézmény hallgatósága? Így került sor két egyházi tehetséggondozó intézmény hallgatói közösségének összehasonlítására, melynek során a debreceni Boldog Terézia Szakkollégiumot vetettük össze az *„egyházi szakkollégiumok hazai mintaképeivel”*, a budapesti Szent Ignác Jezsuita Szakkollégiummal (Kardos 2011, Pusztai et al. 2012, Demeter 2014: 60).

4. Az értekezésben bemutatott kutatás koncepciója, a módszerek bemutatása

4.1. A kutatás célcsoportja, a kutatási minta

Vizsgálatunk alapsokaságát a Magyarországon található egyházi és nem egyházi, egyetemhez kötődő, valamint roma/cigány szakkollégiumok hallgatói képezik. A mintavételi keret meghatározásakor az online felületen is megtalálható szakkollégiumok listájára, valamint saját felderítő munkánk eredményeire támaszkodtunk. A mintavételi eljárás során rétegzett mintavételt alkalmaztunk, amelynek során regionális és felekezeti rétegzett mintát vettünk az alapsokaságot adó szakkollégiumok közül.

Az ország minden nagy régiójából (Észak-Magyarország, Észak-Alföld, Dél-Alföld, Dél-Dunántúl, Közép-Dunántúl és Nyugat-Dunántúl), Budapestről pedig minden felekezet részéről emeltünk be intézményeket a mintánkba.

2. ábra. A vizsgált szakkollégiumok típus szerinti területi elhelyezkedése

*A szerző saját készítésű ábrája

Vizsgálatunk során hagyományos kérdőíves adatfelvételt végeztünk el a szakkollégiumi hallgatók körében, online lekérdezéssel kiegészítve. A kérdőívek mindkét esetben formailag azonosak voltak és ugyanazon kérdéssorokat tartalmazták. A kérdőív a nemzetközi és hazai szakirodalom ismeretében megfogalmazott hipotézisek alapján, részben pedig a Debreceni Egyetem CHERD¹⁶ kutatócsoportjának közreműködésével született meg. A szakkollégiumi hallgatók körében kitöltött kérdőívek feldolgozását a kézi rögzítést követően SPSS adatelemző program segítségével végeztük el.

A 2015 és 2016 tavaszán megvalósuló hallgatói kérdőíves vizsgálatunkat összesen 32 intézmény 322 hallgatójával végeztük el. A kutatásban résztvevő intézmények közül 11 egyházi szakkollégium (123 fő), 3 egyházi roma/cigány

¹⁶ CHERD - Felsőoktatás Kutató és Fejlesztő Központ

szakkollégium (26 fő), 3 roma/cigány felsőoktatási fenntartásban (36 fő) és 15 nem egyházi – kiségyetemi (61 fő) és egyesületi (76 fő) – szakkollégium került be a mintába (2. táblázat).

2. táblázat. A vizsgált szakkollégiumok típus szerinti csoportosításban

 Egyházi szakkollégiumok	 Egyházi roma/cigány szakkollégiumok	 Roma/cigány szakkollégiumok	 Nem egyházi szakkollégiumok
Protestáns Felsőoktatási Szkk. Bp. (nem minősített) Patrona Egyetemi Szkk. Bp. (nem minősített) Szent Ignác Jezsuita Szkk. Bp. (minősített) Jézus Szíve Társasága Szkk. Bp. (nem minősített) Luther Otthon Szkk. Bp. (nem minősített) Boldog Terézia Szkk., Debrecen (nem minősített) Karolina Katolikus Szkk. Szeged (ígéret) Sík Sándor Piarista Szkk., Szeged (nem minősített) II. János Pál Szkk. Szombathely (nem minősített) Szent Pál Katolikus Szkk. Sopron (nem minősített) Iosephinum Szkk. Piliscsaba (nem minősített)	Jezsuita Roma Szkk. Bp. (nem minősített) Szent Miklós Görögkatolikus Roma Szkk. Debrecen (nem minősített) Görögkatolikus Cigány Szkk. Miskolc (nem minősített)	Kaposvári Egyetemi Roma Szkk. (nem minősített) Wlisczki Henrik Szkk. Pécs (nem rendelkezik egyúttalokó bázissal, nem kizárólagosan csak roma származású hallgatóknak, nem minősített) Romaügyi és Társadalmi Szkk. Gödöllő (nem kizárólagosan csak roma származású hallgatóknak, nem minősített)	Fiatal Autonóm Közg. Szkk. Bp. (minősített) Eötvös József Szkk. Bp. (minősített) Rajk László Szkk. Bp. (minősített) Szentgyörgyi Albert Szkk. Bp. (minősített) Managemant Szkk. Bp. (minősített) Heller Farkas Szkk. Bp. (minősített) Angelusz Róbert Szkk. Bp. (minősített) Bolyai Szkk. Bp. (minősített) Tormay Béla Szkk. Debrecen (minősített) Hatvani István Szkk. Debrecen (minősített) Sántha Kálmán Szkk. Debrecen (nem minősített) Társadalomelméleti Szkk. Bp. (minősített) Verzár Frigyes Szkk. Debrecen (nem minősített) Eötvös Lóránd Szkk. Szeged (minősített) Winkler Gábor Szkk. Győr (nem minősített)

Biczó Gábor (2021) magyarországi roma szakkollégiumok hálózatával foglalkozó tanulmányából kiderül, hogy 2020-ban a roma szakkollégiumi hallgatók száma 326 főt számlált összesen, a hálózatot alkotó 11 roma tehetséggondozó intézményben¹⁷. A Felsőoktatási Információs Rendszer gyorslistája jelenleg 176 szakkollégiumot tart nyilván, amelyből 31 egyházi tehetséggondozó intézmény.¹⁸ Sepsi (2016)¹⁹

¹⁷ <https://ojs.lib.unideb.hu/kulonlegesbanasmod/article/view/9203/8310> Utolsó megtekintés: 2023.04.03

¹⁸ (<https://firgraf.oh.gov.hu/prg/gyorslista.php?gy=70> Utolsó megtekintés: 2022.03.05.)

szakkollégiumi modellekkel foglalkozó munkájából tudjuk, hogy a 2016-os adatfelvétel évében összesen 106 szakkollégium működött országszerte, amelyekből 46 minősített, a fennmaradó 60 intézmény pedig még nem minősített²⁰ vagy szakkollégium ígéret.²¹

2016-os évet tekintve a 106 tehetséggondozó intézményből, amelyből 46 minősített, 32-öt (30,1%) sikerült elérnünk, ezekből is 12 minősített szakkollégium szerepel az adatbázisunkban. Mivel a szakkollégista hallgatókról nem állt rendelkezésre teljeskörű lista, csupán a szakkollégiumokról, ezért többlépcsős, rétegzett, csoportos mintavétel. Első lépésben minden oktatásökológiai régióban a szakkollégiumok összes gyakorisága alapján, elemszámmal arányosan meghatároztuk a mintába bekerülő szakkollégiumok számát. Ez a következőképpen alakult: Főváros és központi régió: 16, Észak-Alföld: 6, Dél-Alföld: 3, Észak-Dunántúl: 3, Észak-Magyarország: 2, Dél-Dunántúl: 2. Ezután egy adott régióban a megfelelő számú szakkollégiumot szisztematikus mintavétellel választottuk ki a listából. A kiválasztott szakkollégiumokban teljeskörű lekérdezést terveztünk, hogy a különböző létszámú szakkollégiumok arányosan kerüljenek be a mintába. Nem értük el a teljes körűséget, a válaszadási hajlandóság változó volt, de a szakkollégisták számát arányaiban jól követte a válaszadók száma. A kritikus mértékben hiányosan kiöltött kérdőívek szelektálása után így összesen 32 intézmény 322 szakkollégistájának adatait tudtuk elemezni. Majd a második lépésben a kiválasztott szakkollégiumok hallgatóit teljeskörűen megkerestük kérdőívünkkel. A mintakiválasztás eredményeképpen elemszámmal arányos mintát terveztünk, azonban a válaszadási hajlandóság nem volt egyenletes, ez a kutatás egyik korlátjaként említendő. Az elemzés során a kritikusan alacsony esetszámot minden alkalommal jeleztük a táblázatainkban.

Az adatfelvétel során az adott szakkollégiumok vezetőivel vettük fel a kapcsolatot, akik segítségünkre voltak a személyes és online önkitöltős kérdőívek hallgatókhoz történő eljuttatásában. A kérdőívek kitöltése a szakkollégisták részéről teljes mértékben önkéntes alapon történt. A minta nem tekinthető reprezentatívnak, ugyanakkor – mivel a szakkollégiumok egy jelentős részét sikerült elérni – a kapott eredmények jól általánosíthatók a vizsgált csoport egy részére, illetve néhány jelenség észlelésére, valamint további kutatások számára szolgáló hipotézisek megfogalmazására is alkalmasak.

Munkánk elemző részében a már említett önálló szakkollégiumi kutatásunk adatbázisát használtuk fel (N=322), amelyben összehasonlító elemzés révén arra

---

¹⁹ Sepsi E. (2016). A tehetséggondozás szakkollégiumi modelljei és szabályozási problémái. A Benda Kálmán Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Szakkollégium esete. In Méhes Balázs (szerk.): Lelki arcunk. Tanulmányok Szenczi Árpád hatvanadik születésnapja alkalmából, Budapest, KRE – L'Harmattan, Károli Könyvek, 187 – 200. Utolsó megtekintés 2022.06.27

²⁰ .. *A Szakkollégiumok Egyeztető Fóruma közel tíz éve működteti a minősítési rendszerét. A Minősítési Eljárásrend során magyarországi és határon túli szakkollégiumok pályázhatnak a minősített szakkollégium címre, mely elnyerhető három, illetve egy évre. Az Eljárásrendben szereplő irányelvek a Szakkollégiumi Charta alapján lettek meghatározva. A pályázatokat a szakkollégiumoktól és a Szakkollégiumok Egyeztető Fórumától függetlenül Minősítő Bizottság bírálja el. A Bizottság szakkollégiumi ígéret címet is adhat a szakkollégiumnak, ha a szakkollégiumi működési modelltől még jelentősen eltér a pályázat benyújtásakor, ugyanakkor pozitív fejlődés várható a következő évben*". Bővebben: <https://www.szakkoli.hu/minosites/> Utolsó megtekintés: 2023.01.24.

²¹ A szakkollégiumi minősítés folyamatáról korábban már szóltunk a roma szakkollégiumi minősítés tekintetében, bővebben: <https://drive.google.com/file/d/1XXVnEOm7lkZ7pRlB52CV6sg6s0Xnr3tU/view> Szakkollégiumok listája minősítés szerint: <https://www.szakkoli.hu/szakkollegiumok/> Utolsó megtekintés: 2022.06.27.

törekedtünk, hogy különbséget tegyünk egyházi és nem egyházi, egyetemhez kötődő szakkollégiumok hallgatótársadalmá között. Vizsgálatunk középpontjában továbbra is a nem egyházi és az egyházi tehetséggondozó intézményrendszer vizsgálata áll, amelyen belül a cigány/roma szakkollégiumok hallgatósága egy csoportot képvisel. A jelen disszertációban bemutatott összehasonlító elemzéseket is ennek tükrében értelmezzük, kitekintve a hagyományos egyházi, egyházi roma, nem egyházi roma, kiségyetemi és egyesületi szakkollégiumok hallgatósága közötti különbségekre is. A kétféle fenntartású roma szakkollégium közötti különbségek nem általánosíthatók, viszont a dolgozat korábbi műhelyvita változatát bíráló kutatók jogosan hívták fel a figyelmet arra, hogy az egyházi és a nem egyházi roma/cigány szakkollégiumokat külön csoportként szükséges kezelni. Tekintettel arra, hogy a vizsgált csoportokban az empirikus elemzés során alacsony elemszámok is jellemzők, meg kell jegyeznünk, hogy az adatfelvétel idején a szakkollégiumok kis létszámmal működtek, s bár a hallgatók megszólítása teljeskörű volt, nem mindenki adott választ az önkéntes alapon kitölthető kutatási kérdőívünkre. Mindennek ellenére fontos tendenciákat tártunk fel a felsőoktatási szakkollégiumok hallgatóságára vonatkozóan.

4.2. A kutatás során elemzett adatok

Kutatásunk megvalósításának eszközéül a már az előzőkben is említett kérdőívünk szolgált. A negyven zárt, illetve nyitott kérdést is tartalmazó, mellékletben csatolt kérdőívünk három fő tematikus egységből áll. Az első részben a hallgatók társadalmi és kulturális háttérét helyeztük a középpontba, beleértve a vallásosságuk vizsgálatát is. A második egységben a hallgatók tanulmányi karrierjét és az eredményességük mutatóit mérő kérdések találhatók. A harmadik szakaszban pedig, a szakkollégiumi élet és munkakörülmények, a szakkollégiumi felsőoktatás-pedagógiai tapasztalatok álltak az érdeklődésünk középpontjában.

Az első kérdés blokk a szakkollégisták szocio-demográfiai helyzetére kérdez rá, úgy, mint nem, életkor, lakóhelyének településtípusa, családi-anyagi háttér, szülők iskolai végzettsége. A családi kulturális háttér tényezői közül a legnagyobb hatást a szülők iskolai végzettsége gyakorolja (Pusztai 2009), ezért kiemelt jelentősége volt a kérdőívek elemzése során. Az említett kérdéskör kvantitatív elemzésünk során magyarázó változóként tölti be szerepét. A családok demográfiai adottságait tekintve a gyermeklétszám és szülők legmagasabb iskolai végzettsége, a kulturális háttér, valamint a vallásosság közötti összefüggésekre kerestük a választ. A vallásosság fogalmának definíciói nagyon változatosak, többdimenziósak, ennek következtében a vallásszociológiai vizsgálatokban nem találhatunk általánosan elfogadott módszereket a vallásosság mérésére (Andorka 2006). A legegyszerűbb, annak a kérdésnek a feltevése, hogy „vallásosnak mondja-e magát” a megkérdezett egyén. Egy másfajta megközelítésre adnak lehetőséget azok a kérdések, amelyek a templomba járás stb. gyakoriságára kíváncsiak. „Az utóbbi kérdések főként az egyházhoz kötődésről, mint magáról a vallásos meggyőződésről adnak információt (Andorka 1997).

A szakkollégisták vallásosságára vonatkozó kérdések a felekezeti hovatartozást, a templomba és vallásos kisközösségbe járás, valamint az imádkozási szokások gyakoriságát vizsgálta a hallgatók személyes vallásossága mellett. A vallásosság dimenzióit Andorka (2006) alapján állítottuk fel. Ezek: 1. hit bizonyos vallás tételekben

2. bizonyos rituálék gyakorlása, bennük való részvétel (istentisztelet, imádság stb.) 3. vallási ismeretek (például a Biblia ismerete) 4. vallási élmények (Istennel való személyes kapcsolat) 5. a vallás által előírt erkölcsi normák megtartása. Az alábbi dimenzióknak az elkülönülését azért fontos hangsúlyozni, mert ugyan általában együtt járnak egy-egy embernél, de nem szükségképpen van így. Mindezek mellett a vallásos háttér egy olyan szocializációs tényezőnek is tekinthető, amely a társadalmi háttér egy igen számottevő részét képezi. Szélesebb értelemben ehhez a háttérhez hozzátartozhat a társadalom egésze, szűkebb értelemben azonban ide soroljuk az egyén közvetlen környezetében jelenlévők vallásosságát így például az intézményi, iskolai, munkahelyi, baráti-családi kapcsolatok, kortársak egyházhoz és hithez való viszonyát. Különböző elméletek születtek arról, hogy a fentiekben felsorolt tényezők (Pusztai 2004). A felekezeti hovatartozás a vallásosság egy kevésbé érdekesnek tűnő, mégis lényegi és sokatmondó dimenziója. Többek között arra mutat rá, hogy az egyén, azaz a hallgató családjában él-e vagy élt-e a családi–rokoni–települési, regionális kötődésen kívül egy tágabb közösséghez való kulturális hovatartozás tudata (Pusztai & Fényes 2014). Érdeklődésünk középpontjában továbbá a vallásosság iskolai pályafutásra gyakorolt hatása állt, valamint a vallásosság mentén szerveződő közösségek (egyházi szakkollégiumok) támogató szerepe.

A tanulmányi eredményesség és karrier kérdéskör első részében a szakkollégisták középiskolai életútjára kérdeztünk rá, amely során megtudtuk, hogy a hallgatók milyen típusú oktatási intézményben érettségiztek, közvetlenül érettségi után mivel foglalkoztak, illetve, hogy az érettségi évében jogosultak voltak-e bármilyen többletpontra, ami elősegítette a felsőoktatásba való bejutásukat. A hallgatói eredményesség mutatóit a felsőoktatás viszonylatrendszerén belül vizsgáltuk. A felsőoktatási tanulmányi karrier úgynevezett belső mutatóit a felsőoktatás világán belül térképeztük fel. Ezen mutatók alapján eredményességnek tekintjük az egyes felsőoktatási szintekre történő belépést, a továbbtanulási szándékot, a vizsga-és versenyeredményeket, a tanulmányok iránti elkötelezettséget, illetve az akadémiai normáknak megfelelő hallgatói munkavégzést is (Pusztai 2011). Az eredményesség egy további dimenziójának tekinthető a hallgatók szakkollégiumi tagsága is, hiszen ezzel elkötelezettséget vállalnak további extrakurrikuláris tevékenységek vállalása és teljesítése mellett. A szakkollégiumi élet és munkakörülmények vizsgálatakor a kollégiumi lakók oktatókkal és hallgatókkal való kapcsolattartására és együttműködésére, a szakkollégiumok céljára és az ott tanulók tanulmányi eredményességhez való hozzájárulására összpontosítottunk. Az alábbiakban röviden vázoltuk fel a minket leginkább foglalkoztató, legfontosabbnak tartott, a kérdőívünk által is mérni kívánt változókat, kérdésköröket.

4.3. Kutatási kérdések, hipotézisek

Mielőtt áttérünk munkánk elemző részének bemutatására, ismertetjük legfőbb kutatási kérdéseinket és hipotéziseinket, amelyeket a tanulmányozott nemzetközi és hazai szakirodalomból levont következtetéseink és korábbi kutatási eredményeink alapján fogalmaztuk meg.

Kutatási kérdéseink a következők voltak:

- Disszertációnk fő kérdése az volt, hogy tekinthető-e az egyházi szakkollégiumok olyan együtt élő tanulóközösségeknek, ahol az alkalmazott pedagógiai

módszerek és a közösség által együttesen konstruált tudás pozitív hatást gyakorolnak a hallgatók tanulmányi eredményességére?

- Kitapinthatóak-e különbségek a társadalmi háttér és a vallásosság tekintetében a különböző fenntartójú és működési típusú szakkollégiumok esetében?
- Az egyházi szakkollégiumi közösségek ún. lakó-tanuló közösségei a társadalmi tőke elmélet alapján rendelkeznek-e olyan erőforrásokkal, amely hatással vannak a hallgatók mindennapi életére és eredményességére?
- A szakkollégiumi közösség hozzájárul-e tanulmányi előrehaladás sikeréhez, valamint a hallgatók társadalmi státusából adódó hátrányok leküzdéséhez akár az egyházi, akár a nem egyházi fenntartású intézményekben?

Hipotéziseink a következők voltak:

H1: Társadalmi helyzet. Feltételeztük, hogy az egyházi felsőoktatási szakkollégiumokhoz tartozó hallgatók, a nem egyháziakhoz képest szocio-demográfiai és kulturális tekintetben hátrányosabb helyzetben vannak (nők, többgyermekes családból származók, kisvárosi, falusi-vidékiek, alacsonyabb iskolázottságú szülők gyermekei). Korábbi kutatási eredményeink alapján azt tapasztaltuk, hogy a nőies segítő pályákra magasabb számban jelentkeznek vallásos hallgatók, valamint, hogy a vallásos meggyőződésű hallgatók között több nőt találhatunk (Fényes 2010, Pusztai 2011, Kardos 2014). Korábbi tapasztalataink alapján arra számítottunk, hogy az egyházi fenntartású szakkollégiumban valószínűsíthetően magasabb lesz azoknak a hallgatóknak a száma, akik hagyományosan nagycsaládokból származnak (Kardos 2011, 2014), amely során arra a következtetésre juthatunk, hogy a többgyermekes családok jobban preferálják az egyházi oktatási intézményeket, hagyományos társaiknál, mert attól az elmaradt társadalmi tőke pótlását várják (Pusztai 2004). A többgyermekes családok azonban nagy valószínűséggel a kedvezőbb ösztöndíj feltételek biztosítása miatt is előnyben részesítik az egyházi fenntartású intézményeket, amely támogatási forma főként a cigány/roma szakkollégiumok jellemző sajátossága.

H2: Vallásosság. Feltételezzük, hogy az egyházi felsőoktatási szakkollégiumokhoz tartozó hallgatók, a nem egyháziakhoz képest vallásosabbak (öndefiníció, valamint egyéni és közösségi vallásgyakorlat terén, egyházi iskolai múlt szerint). Az egyházi szakkollégiumok közös vonása, beleértve az egyházi roma szakkollégiumokat is, hogy szigorú felvételi eljárás során lehet bekerülnie a hallgatónak az intézménybe, valamint fontos elvárásként jelenik meg a vallási elhivatottság. Mindezek mellett a felekezeti hovatartozás már egy kevésbé fontos tényező, lényeges elem azonban a vallásosság, a keresztény szemlélet megléte (Forray & Marton 2012). Korábbi eredményeink alapján azt feltételeztük, hogy a felekezeti hallgatók intézményválasztása szándékos, célirányos cselekvés következménye, amelynek háttérében valószínűleg kétféle motívum tapintható ki: egyesek a számukra a családban kevésbé elérhető vallási alapú erőforrásokhoz szeretnének hozzájutni, mások az általuk birtokolt erőforrások (vallásosság) megőrzését szeretnék ezzel a lépésükkel erősíteni. Továbbá az egyéni életutakban a vallásosság és az egykori egyházi középiskolai/kollégiumi tagság, hatással van az egyén kapcsolathálózatára, értékvilágára stb. illetve későbbi egyházi szakkollégiumi tagságára (Pusztai 2004, Kardos 2011).

H3: Társadalmi tőke. Feltételeztük, hogy a szakkollégiumi élet az egyházi intézményekben fontos társadalmi tőkeforrás, vagyis tartalmasabb kortárs és intergenerációs kapcsolattartásra van lehetőség, több közösségi programon vehetnek

részt a hallgatók, mint a nem egyházi intézményekben. A tehetséggondozó intézmények közösségéhez való tartozás számos előnye közül fontosnak tartjuk kiemelni a hallgatók közösség iránti elkötelezettségét, egymásra fordított kölcsönös figyelmét, s ennek ösztönző erejét, ami közvetlenül a társadalmi tőkébe való befektetésnek minősül (Pusztai 2011, Ceglédi et al. 2016). Eddigi kutatásaink alapján azt figyeltük meg, hogy a szakkollégiumokban élő közösségekben a hallgatók jórészt egymástól és nem csak oktatóiktól tanulnak, intellektuális, tudományos ismereteket szereznek, úgy, hogy mindeközben újabb értékpreferenciákkal, normákkal gyarapodnak, amely főként az egyházi intézmények jellemzője (Pusztai et al. 2011, Kardos 2011, Ceglédi et al. 2016).

H4: Eredményesség. Feltételezzük, hogy az egyházi felsőoktatási szakkollégiumokhoz tartozó hallgatók a velük megegyező társadalmi státusú nem egyházi kollégista társaikhoz képest eredményesebbek (kevesebb a lemorzsolódás esélye, elégedettebbek saját intézményükkel, gyakrabban tervezik a továbbtanulást a felsőoktatás következő szintjén, s aktívabban vesznek részt extrakurrikuláris tevékenységekben, akadémiai integritásuk kedvezőbb). Hipotézisünk felállításakor Coleman (1988) elméletére támaszkodtunk, mely szerint az egyházi oktatási-nevelési intézményekben hallgató fiatalok magas teljesítményének magyarázata az iskola körül létrejövő rendkívül szoros, társadalmi kapcsolatrendszer, amely társadalmi tőkét teremt, ezzel hozzájárulva az iskolai eredményességhez szükséges kulturális tőke keletkezéséhez (Pusztai 2004, 2009, Kardos 2011).

4.4. A kutatás során alkalmazott statisztikai elemzések

A szakkollégiumi hallgatók körében kitöltött kérdőívek feldolgozását a kézi rögzítést követően SPSS adatelemző program segítségével végeztük el. Az elemzéseink során leíró statisztikákat alkalmaztunk. A kétváltozós elemzések esetében Chi-négyzet próbát használtunk. A vallásosság és a legfontosabb társadalmi háttérváltozók közötti összefüggések kitapintásakor, egy összetettebb, árnyaltabb kép kirajzolódása érdekében a vizsgált szakkollégiumi hallgatók körében különböző hallgatótípusok felfedése volt a célunk. Többdimenziós klaszterelemzés segítségével a vizsgált szempontok alapján hasonlóságuk által összetartozó csoportok kitapintására törekedtünk, hogy ez által még pontosabb leírást adhassunk a szakkollégiumi közösségek hallgatóságáról.

Az elemzéskor alkalmazott csoportosító változók a következők voltak: szülők legmagasabb iskolai végzettsége, a családok relatív anyagi helyzete, a lakóhely településtípusa, valamint a kérdőívet kitöltők személyes és közösségi vallásgyakorlata. A klaszteranalízis elvégzése előtt ellenőriztük, hogy a kiválasztott változók minden feltételnek eleget tesznek-e, például nincsenek túlságosan kiugró adatok, a változók korrelációja 0,9 alatti vagy az adatok nem egy bizonyos klaszterképző változó alapján sorba rendezettek. Kutatásunk elemszámának nagysága miatt a K-means klaszter eljárást alkalmaztunk. A klaszteranalízist lefuttattuk 2-3-4-5 klaszterre, amelyek közül végül a 3-klaszteres csoportosításra esett a választásunk, mivel ebben a leosztásban keletkeztek kellően egységes csoportok, amelyek alkalmasnak bizonyultak további kutatási kérdéseink megválaszolásához (Ceglédi 2018). A klaszterelemzés segítségével három nagyobb szakkollégiumi hallgató típus kristályosodott ki előttünk, amelyek a következők: 1. kisvárosi középosztályi fiatalok 2. hátrányokkal induló vidékiek 3. előnyös helyzetű városi elit. Doktori értekezésünk utolsó elemző fejezetében az

eredményesség dimenzióira ható tényezőket logisztikus regressziós módszerrel vizsgáltuk.

4.5. A kutatás dimenziói és indikátorai

Az alábbi alfejezetben táblázatos formában (3.táblázat) kívánunk átfogó képet nyújtani kutatásunk dimenzióiról és indikátorairól. Ennek alapján röviden felvázolásra kerülnek az elemzéseink alapjául szolgáló legfőbb kérdéskörök.

3. táblázat. A kutatás dimenziói és indikátorai

Dimenzió	Indikátor	Kérdés/változó/érték
I. Társadalmi és kulturális háttér, vallásosság		
I.1. Társadalmi háttér	<ul style="list-style-type: none"> - Szakkollégiumi hallgatók életkora - Szakkollégiumi hallgatók neme: - Szakkollégiumi hallgatók lakóhelye: - Családnagyság: - Családi társadalmi tőke: - Gazdasági tőke: 	<ul style="list-style-type: none"> - nő, férfi - állandó lakhely településtípusa - családszerkezet, testvérek száma - családi interakciók tartalma és gyakorisága - család anyagi helyzete, anyagi támogatás szülői részről
I.2. Kulturális háttér	<ul style="list-style-type: none"> - Kulturális tőke: 	<ul style="list-style-type: none"> - szülők iskolai végzettsége - szülőkkel való kapcsolattartás - tanulásra ösztönzés - szülők kapcsolattartása oktatókkal, tanárokkal
I.3. Vallásosság	<ul style="list-style-type: none"> - Szakkollégista hallgatók vallásossága: 	<ul style="list-style-type: none"> - felekezeti hovatartozás - vallásosság mértéke - templomba járás gyakorisága - imádkozás gyakorisága - vallásos kisközösségi tagság
• II. Egyetemi és szakkollégiumi körülmények		
II.1. Egyetemi bekerülés	<ul style="list-style-type: none"> - Szakkollégista hallgatók középiskolai évei - Szakkollégista hallgatók kapcsolathálója 	<ul style="list-style-type: none"> - középiskola fenntartója - egyetemi és főiskolai tanulmányok megkezdésének ideje - továbbtanulási tervek - bejutáshoz szükséges többletpontok - egyetemi barátokkal való kapcsolat
II. 2. Egyetemi élet	<ul style="list-style-type: none"> - Felsőoktatásban eltöltött évek száma - Szakkollégista hallgatók kapcsolathálója az egyetemi élet során 	<ul style="list-style-type: none"> - lakhelye a tanévben - tanulmányok ideje alatti munkavégzés - munkavégzés oka, munkavégzés típusa - egyetemi oktatókkal való kapcsolat részvétel az egyetemi életben

<p>II. 3. Szakkollégiumi élet</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Szakkollégiumi évek - Szakkollégiumi tagság - Hallgatók kapcsolathálója a szakkollégiumban 	<ul style="list-style-type: none"> - közeli barátok megismerése - szakkollégiumi barátokkal való kapcsolat - hallgatók egymásközi viszonya a szakkollégiumban - szakkollégiummal való elégedettség - szakkollégiumi oktatókkal való kapcsolat - szakkollégium célja - szakkollégium hozzájárulása tanulmányi eredményességhez, előmenetelhez, kapcsolati tőke kialakítása - részvétel a szakkollégiumi életben
<p>III. Eredményesség</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Tanulmányok melletti elköteleződés - Tanulmányi többletmunka végzés - Szakkollégista hallgatók értékrendje 	<ul style="list-style-type: none"> - kutatási téma - OTDK dolgozat - konferencia - tudományos publikációk száma - ösztöndíjak - nyelvvizsga típusa, száma - magántanítvány - magyar, idegen nyelvű szakmai önéletrajz - évfolyamelső - tehetséggondozó program tag - továbbtanulási tervek, szempontok - tanórák látogatásának gyakorisága - sikeres vizsgák száma - tanulással, önfelkészítéssel töltött idő - erkölcsi-morális értékek

5. Szakkollégiumi hallgatók szektorközi összehasonlító vizsgálata

5.1. Demográfiai jellemzők

A következő fejezetben a szakkollégiumi hallgatók nemek és kor szerinti összetételét, valamint családnagyságát vizsgáljuk az egyházi illetve nem egyházi tehetséggondozó intézmények közötti összehasonlításban. Napjainkra vonatkozóan számos tanulmányban olvashatunk arról, hogy a felsőoktatás egyre magasabb szintjein jelennek meg női hallgatók jelentős létszámban. Feltehetjük a kérdést, hogy vajon a szakkollégiumok esetében is jelen van-e ez a tendencia.

Eddigi tapasztalataink alapján feltételeztük, hogy az egyházi felsőoktatási szakkollégiumokban a női hallgatók magasabb létszámban vannak jelen, mivel az egyházi felsőoktatásra általánosan elmondható, hogy a női hallgatók felülreprezentáltságának oka leginkább a nem állami felsőoktatási szféra struktúrájával (a képzési területek jellegével, a bensőséges, elfogadó vallásos közeggel stb.) van kapcsolatban (Fényes 2010, Pusztai 2011, Kardos 2014). Feltevésünk beigazolódni látszik, mivel a nemek eloszlását tekintve az egyházi szakkollégiumokban a nők felülreprezentáltak jelen (64%), míg a nem egyházi szakkollégiumokban nők (45%) és férfiak (55%) aránya nem mutat ilyen jelentős mértékű különbséget. Eredményeink jól szemléltetik, hogy az egyházi felsőoktatásban felülreprezentáltak hirdett nőies segítő pályákra több vallásos hallgató jelentkezik, valamint, hogy a vallásos meggyőződésű hallgatók között több nőt találhatunk, mint a nem egyházi szakkollégiumok hallgatói között.

A kérdőívet kitöltő hallgatók életkora főként a 20 és 24 év közötti korosztályra tehető, legtöbben a 20 és 22. évükben járó hallgatók vannak (42%), őket követik a 22 és 24. év közötti korosztály tagjai (28%), akik már hátuk mögött hagyva egy vagy két egyetemi évet, elég felkészültnek érzik magukat a szakkollégiumi tanulmányok elkezdéséhez. Bocsi (2013, 2015) és Ceglédi (2018) munkái alapján már tudjuk, hogy ez az úgynevezett félifjúsági életszakasz több eshetőséget is kínál a társadalomtól való viszonylagos függetlenség megélésre. A kínáló lehetőségek kiaknázása és ennek a szülői házból hozott sémái feltételezhetően jobban leírják az értelmiséget, elsősorban a felsőoktatás berkein belül, még ha az egy folyamatos változáson ment is keresztül.

Előzetes ismereteink alapján kutatásunkban elengedhetetlenül fontosnak tartottuk megkérdezni a szakkollégiumi hallgatókat arról, hogy „Kikkel élnek egy háztartásban?” Feltételezzük, hogy a mai modern társadalomban formálódik egy más jellegű hátrány, amely nem eredeztethető vissza a szülők alacsony iskolai végzettségére vagy éppen kedvezőtlen jövedelmi helyzetére, sokkal inkább visszavezethető a széttöredezett szerkezetű diszfunkcionálisan működő családra, mely egyre nagyobb kihívást jelent az oktatási rendszer minden szintjén (Pusztai 2009). A szakkollégista mintában mind az egyházi mind pedig a nem egyházi szakkollégiumok hallgatóinak többsége kétszülős családban éli a mindennapjait (82,6% és 75,5%), esetenként közös fedél alatt nagyszülővel vagy nagyszülőkkal és természetesen egy vagy több testvér társaságában. Mindkét intézménytípusban jelentősen magasabb azoknak a hallgatóknak a száma, ahol az édesapa hiánya tapasztalható. A hagyományos egyházi szakkollégisták esetében ez a vizsgált hallgatók 16,6%-a, egyházi roma társaikban valamivel magasabb ez az arány 18,2%. A nagy egyetemekhez kötődő tehetséggondozó intézmények diákjai esetében 22,4% azoknak a száma, akik jelenleg édesapa nélküli családból kerülnek ki, míg a nem egyházi roma szakkollégiumokban ez a hallgatók 24,2%-ra jellemző. Az

egyszülős családmodellekből érkező fiatalok körében ritkábban fordulnak elő azok a diákok, akik olyan háztartásokból kerülnek ki, ahol az édesanya nem mindennapos résztvevője a családi életnek. Az egyházi intézmények hallgatói körében 10% alatti, az egyházi roma tehetséggondozó szakkollégiumokban nem éri el az 5%-ot, míg a hagyományosnak mondható szakkollégiumi fiatalok közül 10,8% nem él közös háztartásban édesanyjával. A nem egyházi roma szakkollégiumi hallgatók egytizedére sem jellemző az édesanya hiánya a mindennapi életben. Eredményeink alapján úgy gondoljuk, hogy az egyházi szakkollégisták szerkezetileg stabilabb családok köreiből érkeznek a felsőoktatás közegébe. A későbbiekben foglalkozunk a családi társadalmi tőke egy másik formájával is, amely a szocializáció kommunikációs tartalmára helyezi a hangsúlyt, kiemelve az interakciók gyakoriságát és tartalmát (Pusztai 2011).

Jelen disszertációban több esetben támaszkodunk, illetve hivatkozunk különböző társadalmi tőke elméletekre. A családszerkezetet vizsgáló oktatás-és nevelésszociológiai vizsgálatokban a testvérek jelentős szerepére is a társadalmi tőke elmélet hívta fel a figyelmet (Pusztai 2009). Munkánk során előzetes ismereteinkre támaszkodva feltételezzük, hogy a többgyermekes családstruktureket, akár számos előnnyel is járhat, mivel több gyermek esetén olyan zárt és egységes normákon alapuló bizalmi kapcsolat alakulhat ki, ahol az iskolára és a tanulmányokra vonatkozó hasznos információk cseréjével, nagyobb társadalmi tőkéhez juttatja a tanulókat (Pusztai 2009, Kardos 2009, Kardos 2014). Kutatásunkban korábbi tapasztalataink alapján arra számítottunk, hogy az egyházi fenntartású hagyományos és felzárkóztató szakkollégiumban valószínűsíthetően magasabb lesz azoknak a hallgatóknak a száma, akik nagycsaládokból származnak, amely során arra a következtetésre juthatunk, hogy a többgyermekes családok jobban preferálják az egyházi oktatási intézményeket, nem egyházi társaiknál, mert attól az elmaradt társadalmi tőke pótlását várják (Pusztai, 2004, Kardos 2016).

4. táblázat. Egy háztartásban élő testvérek, féltestvérek száma (%)

Vele egy háztartásban élő testvérei, féltestvérei száma? (magadat ne számítsd bele!) (N=333)	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Nincs testvére	18,7%	7,7%*	5,6%*	25,9%	19,7%
Egy testvére van	32,5%	38,5%	36,1%	43,1%	56,6%
Két testvére van	29,3%	46,2%	41,7%	20,7%	19,7%
Három vagy annál több testvére van	19,5%	7,7%*	16,7%*	10,3%*	3,9%*
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,003. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

Kutatási eredményeink igazolják korábbi feltevéseinket, miszerint az egyházi szakkollégiumban magasabb az olyan hallgatók száma, akik többgyermekes családból származnak. Érdekes azonban kiemelni, hogy ugyanakkor ez jellemzi a nem egyházi roma/cigány tehetséggondozó intézmények hallgatóit is. Megelőző kutatásainkban arra is fény derült, hogy a gyermekszám és a szülők legmagasabb iskolai végzettsége szoros összefüggést mutat. Az általános felvetésekkel szemben a magas gyermekszám nemcsak az alacsonyan iskolázottak körében jelentkezik, hanem a felsőfokú végzettségű apák és anyák körében is elterjedt (Pusztai 2009, Kardos 2011). Ezért munkánk következő fejezetében a magas gyermekszám és a szülők iskolai végzettségének összefüggéseinek vizsgálatára is sort kerítünk.

5.2. A család társadalmi háttere

Jelen fejezet a vizsgált célcsoport társadalmi háttérét mutatja be. A következőkben ismertetjük a szakkollégiumi hallgatók társadalmi státusát, szociokulturális háttérét, így a diákok életkörülményire, a szülők iskolai végzettségére és a család szubjektív és objektív anyagi helyzetére vonatkozó kérdéseket járjuk körbe.

A társadalmi státusra úgy tekintünk, mint egy több dimenzió mentén létrejövő jellegzetes egyéni vagy családi élethelyzetre. A jövedelem, vagyon (szerzett vagy öröklés útján), életmód, települési/lakóhelyi adottságok, lakhatási viszonyok, foglalkozás, munkakörülmények, formális és informális kapcsolatok, kulturális helyzet, iskolázottság, egészségi állapot, nem, etnikumhoz való tartozás, mind olyan státus dimenziók, amelyek meghatározók az egyén önmegvalósítási lehetőségeit tekintve. Egyetértünk a Szilágyi & Durácky (2018) szerzőpárossal abban a tekintetben, hogy a szakkollégiumi hallgatók közösségét mind társadalmi összetétel szempontjából, mind pedig jelentkezési aspirációk alapján is érdemes szemügyre venni a felsőoktatás hallgatótársadalmán belül. A szakkollégista hallgatókhoz számos jelentést és sajátos jellemvonást társít a szakirodalom. Amíg egyesek a kiemelkedő tehetségekből szerveződő csoportosulásokat, a közéletre és társadalmi szerepvállalásra nyitott hallgatói elitet látják bennük, addig a kevésbé optimista, kritikai szemlélők a szakkollégiumi bejutással együtt járó lakhatási lehetőségekben rejlő gazdasági erőforrásokat is jegyzik, mint motivációs tényező. Számos indíttatása lehet annak, ha egy felsőoktatásban részt vevő hallgató a tehetséggondozás szakkollégiumi formáját választja, a különbségek ellenére mégis azt feltételezzük, hogy a csoport tagjai bizonyos társadalmi háttérváltozók mentén hasonlóságot mutatnak. Továbbá korábbi tapasztalataink alapján azt gondoljuk, hogy a hallgatók társadalmi összetétele megváltozott, heterogénebbé vált a felsőoktatás kapuinak szélesebbre tárásával, amely folyamat lehetőséget biztosított az alacsonyabb iskolai végzettségű és társadalmi státusú családok gyermekeinek és a felsőoktatásban korábban alulrepräsentált etnikai csoportokból származó fiataloknak arra, hogy megjelenjenek a felsőoktatás közegében (Hrubos 2000, Kardos 2016).

5.2.1. A lakóhely településtípusa

Munkánk során kiemelkedő fontosságú háttérmutatónak tekintjük a szakkollégisták állandó lakóhelyének településtípusát, amely főként intézményi ellátottsága révén

jelentős mértékben befolyásolja a hallgatók iskolai karrierjét. Számos fiatal lakik távolabb a választott felsőoktatási intézménytől, mely döntés, több ráfordított időt, energiát és nagyobb teljesítményt követel meg rólukról (Pusztai 2009). Korábbi kutatásaink alapján, amikor a felsőoktatási szakkollégiumi hallgatók települési háttérének összevetése volt a célunk, azt feltételeztük, hogy a települési/lakóhelyi hátrányokkal indulók, még ha korábban egyházi oktatásban is vettek részt, akkor is nehezebben kerülnek be a felsőoktatás intézményrendszerébe, mint az előnyösebb lakóhelyi háttérrel jelentkezők. Az egyházi iskolarendszer és a tanulók lakóhely szerinti összetétele az ezredfordulón olyan formán alakult, hogy egyértelműen látható eredménye volt az egyházi iskola települési és regionális hátránykompenzáló hatásának. (Pusztai 2009, Kardos 2011). Úgy gondoljuk, hogy a kollégiumi ellátást és nevelést is biztosító egyházi iskolák többnyire a kisvárosi, falusi diákokat vonzó intézmények, melyek ez által közreműködnek a lakóhely településtípusából adódó hátrányok csökkentésében. A társadalmi státus és a vallásosság másképpen függ össze a vidéki társadalomban, mint a fővárosiban, mert vidéken még gyakrabban jár együtt alacsonyabb státussal a vallásosság (Pusztai 2009).

Mind az egyházi, mind pedig a nem egyházi szakkollégiumok esetében elmondhatjuk, hogy a megyeszékhelyek és kisebb városok lakóit vonzzák leginkább, jelentős mértékű eltérés tapasztalható azonban a nem egyházi, roma szakkollégisták javára, akik többnyire kisebb városok lakói (58,3%), illetve a nem egyházi, egyesületi intézmények tekintetében, ahol a hallgatók több, mint 40%-a fővárosból érkezik. A területi egyenlőtlenségek kompenzálása tekintetében azonban fontos kérdés, hogy melyik fenntartó szakkollégiumába kerültek be falusi származású hallgatók a legnagyobb arányban. A különböző fenntartású roma szakkollégiumok hallgatói között kisebb eltérés érzékelhető, s ez elsősorban az, hogy az egyházi roma szakkollégiumokba nagyobb arányban jutottak be falusi hallgatók, mint a nem egyházi fenntartású roma szakkollégiumokba. Ebben a tekintetben a hagyományos egyházi szakkollégiumok jól teljesítenek, hiszen itt minden negyedik hallgató falusi (5. táblázat).

5. táblázat. Lakóhely település típusa (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Milyen típusú településen él? (N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Főváros	7,3%*	3,8%*	2,8%*	9,8%*	41,1%
Megyeszékhely	34,1%	26,9%*	25%*	29,5%	23,4%
Kisebb város	35%	50%	58,3%	41%	19,7%
Falu	23,6%	19,3%*	13,9%*	19,7%	15,8%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

Feltételezésünk, miszerint az egyházi szakkollégiumok többsége általában nagyobb arányban vesz fel falusi hallgatókat intézményeibe az adataink alapján teljesült, mivel a fenti táblázat is jól szemlélteti, a falusi hallgatók nagyobb arányban voltak jelen az egyházi szakkollégiumokban. A területi hátrányok kompenzálására vonatkozó feltevésünk tehát megerősíthető.

5.2.2. Szülők iskolázottsága

Kutatásunkban fontosnak tartottuk, hogy mind az anya, mind az apa iskolai végzettsége a háttérmutatók közé kerüljön, mivel egy-egy diplomával rendelkező, vagy éppen aluliskolázott szülő egyaránt meghatározója lehet a fiatal iskolai pályafutásának. A szülők iskolázottságának kérdése a társadalmi helyzet, talán legmesszebb ható dimenziója, így a kérdés elemzése nem egyszerű feladat a kutatók számára. Számos kutatás foglalkozik a szülők iskolai végzettségének hatásával, amelyek olykor ellentmondásra jutnak annak a vonatkozásában, hogy az apa vagy az anya végzettsége a meghatározóbb-e a fiatal iskolai előre menetelésben (Ceglédi 2009).

6. táblázat. Édesapa legmagasabb iskolai végzettsége (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Mi édesapja/nevelőapja legmagasabb iskolai végzettsége? (N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Alapfokú végzettség (befejezetlen ált. isk./szakmunkásképző)	17%	23%	22,3%	18%	14,5%
Középfokú végzettség (szakközépiskola/gimnázium)	28,4%	51,2%	55,6%	19,7%	17,1%
Felsőfokú végzettség (egyetem/főiskola)	54,5%	23,1%	22,2%	62,3%	68,4%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzással jelölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000.

A roma szakkollégiumok hallgatói körében mindkét fenntartó esetében az édesapák valamivel több, mint egyötöde diplomás, nagyjából egyötöde alapfokú végzettségű, s minden második apa érettségizett, azonban a nem roma szakkollégiumok esetén az egyházi fenntartásúakban alacsonyabb a diplomás apák gyermekeinek a száma a kisegyetemi és az egyesületi fenntartásúakénál.

A vizsgált csoportokra jellemző, hogy az édesanyák iskolai végzettsége mind az egyházi, mind pedig a nem egyházi intézménytípusokban magasabb a felsőfokú

tanulmányokra vonatkozóan, amely alól kivételt képeznek a roma/cigány felzárkóztató szakkollégiumok. Esetükben az egyházi és nem egyházi intézményekben is jóval magasabb az édesapák felsőfokú végzettsége, ahol mindenekelőtt az apa iskolázottsága gyakorolja a következő generáció iskolai előre menetelére a legerősebb felhajtó erőt (Pusztai 2004). A roma nők esetében az alacsonyabb iskolai végzettség feltételezhetően az erős hagyományok és kulturális determináltság, a korai családalapítás és az ezzel járó szerepvállalás miatt kevésbé lehetséges. Esetükben nem ritka, hogy középiskolai tanulmányaik befejezésére sem kerül sor (6. és 7. táblázat).

7. táblázat. Édesanya legmagasabb iskolai végzettsége (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Mi édesanyja/nevelőanyja legmagasabb iskolai végzettsége? (N=322)					
Alapfokú végzettség (befejezetlen általános iskola/ szakmunkásképző)	5,7%*	42,3%	41,7%	6,9%*	6,6%
Középfokú végzettség (szakközépiskola/ gimnázium)	22%	50%	47,2%	29,3%	18,4%
Egyetem/főiskola	72,3%	7,7%*	11,1%*	63,8%	75%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt

Az édesanyák iskolázottsága tekintetében kisebbek a szektorközi különbségek. A roma szakkollégiumokban fenntartótól függetlenül az anyák bő kétötöde alapfokú végzettségű, és lényegében minden második anya középfokú végzettséget szerzett, miközben a diplomás anyák aránya alacsony. A nem roma szakkollégiumokban az diplomás anyák gyermekei jelentős többségben vannak. Arányuk kiemelkedően magas az egyesületi szakkollégiumokban, ahol a hallgatók háromnegyedének édesanyja felsőfokú végzettségű, őket követik a hagyományos egyházi szakkollégiumok, ahol a diplomás anyák gyermekei 70% fölötti arányban vannak, s végül arányuk a kisegyetemieken is megközelíti a kétharmadot.

5.2.3. Anyagi helyzet

Vizsgálatunkban fontos háttérmutatónak tekintettük a családok anyagi helyzetét is, attól függetlenül, hogy számos korábbi kutatásban a szülők iskolai végzettségéhez és kulturális javaik felméréshez képest másodlagos területnek bizonyult a pénzügyi ellátottság kérdése (Kozma 1975, Pusztai 2009). Lényeges azonban számba vennünk, hogy a felsőoktatásba bejutó fiataloknak, milyen lehetőségeik vannak, rendelkeznek-e a

szükséges erőforrásokkal, hogyan látja magát az egyén az őt szorosan körülvevő környezetének gazdasági dimenziójában.

Kérdőívünkben a vizsgált hallgatók anyagi helyzetét az alábbi kérdéssel kívántuk felmérni: Hogyan jellemezné családjá jelenlegi anyagi helyzetét? Azokat tekintettük a legjobb anyagi helyzetben lévőknek, akik családjuk anyagi helyzetét a következőképpen jellemezték: „Mindenük megvan, jelentősebb kiadásokra is telik”, vagy „Mindenük megvan megtakarítani is tudunk. ”. Minden hallgató csak egy választ jelölhetett a felsorakoztatott opciókból. A vizsgált intézménytípusokban a legtöbben azok a hallgatók vannak, akiknek bár a mindennapi élet során mindenük megvan, nagyobb kiadásokat még sem engedhetnek meg maguknak. Ez alól kivételt képeznek az egyesületi szakkollégisták, akik többnyire fővárosiak, anyagi helyzetükre pedig az általános jólét a jellemző. 29,7%-uk mondhatja el magáról, hogy családjuk jelentősebb kiadásokat is megengedhetnek maguknak, további 36,5%-uk pedig megtakarítani is tud (8. táblázat).

8. táblázat. Család anyagi helyzete (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Hogyan jellemezné családjá jelenlegi anyagi helyzetét? (Csak egy választ jelölj!) N=322	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Mindenünk megvan, jelentősebb kiadásokra is telik (pl. külföldi utazás)	8,1%	0%	5,6%*	9,8%*	29,7%
Mindenünk meg van, megtakarítani is tudunk	35,8%	23,1%*	16,7%*	37,7%	36,5%
Mindenünk megvan, de nagyobb kiadásokat nem engedhetünk meg magunknak	48%	42,3%	44,4%	44,3%	29,7%
Előfordul, hogy a mindennapi kiadásainkat nem tudjuk fedezni	8,1%	23,1%*	22,2%*	3,3%*	4,1%*
Gyakran megesik, hogy nincs pénzünk a mindennapi szükségletek fedezésére	0%	11,5%*	11,1%*	4,9%*	0%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

Nincs számottevő különbség azoknak a hallgatóknak az arányában, akik átlagos családi körülményekből érkeztek a felsőoktatás világába, mindenük megvan, de jelentősebb kiadásokat nem engedhetnek meg maguknak. Jól kivehetők azonban azok a diákok is, akiket a korábbiakban ismertetett nem-tradicionális hallgatók körébe is sorolhatnánk. Ők azok, akiknek az esetében előfordul, hogy mindennapi kiadásaikat sem tudják fedezni vagy éppen a mindennapi szükségleteik megteremtése is nehézségekbe ütközik, lásd az egyházi roma/cigány és a nem egyházi roma cigány szakkollégisták körében. A

tömegessé válás folyamata látható módon a társadalom széles rétegei számára nyújt lehetőséget a felsőfokú képzésben való részvételre. Róbert szerint a bejutások esélye még az ezredfordulóra nem érte el a kevésbé iskolázott vagy nehéz anyagi-társadalmi helyzetű szülők gyermekeit (Dronkers & Róbert 2005), ennek ellenére a roma szakkollégiumok segítségével ezeknek a hallgatóknak a felsőfokú bejutási esélyei javulást eredményeznek.

Az anyagi helyzet szubjektív érzékelését összehasonlító adataink azt mutatják, hogy a roma szakkollégiumok hallgatóinak körében nincs eltérés abban a tekintetben, hogy milyen anyagi helyzetűnek érzékelik magukat a fiatalok, hiszen mindkét roma szakkollégiumban a hallgatók egytizedével gyakran megesik, hogy nincs pénzük a mindennapi szükségletek fedezésére, s egyötödükkel az is előfordul, hogy a mindennapi kiadásukat nem tudják fedezni. Továbbá mindkét féle fenntartású roma szakkollégiumban a hallgatók kétötöde nem engedhet meg magának nagyobb kiadásokat. Viszonylag hasonló az anyagi helyzet szubjektív értékelése a kisegyetemi és a hagyományos egyházi szakkollégisták körében, miközben az egyesületi szakkollégisták anyagi helyzet tekintetében is kivételesen jó helyzetben vannak.

Eredményeink alapján az első fő hipotézisünk, amely szerint az egyházi felsőoktatási szakkollégium hallgatói szociodemográfiai és kulturális tekintetben hátrányosabb helyzetben vannak a nem egyházi tehetséggondozó intézmények hallgatóihoz képest részben beigazolódott. Az egyházi felsőoktatási szakkollégiumokban a női hallgatók magasabb létszámban vannak jelen, viszont közel megegyező arányban vesznek fel kisvárosi, falusi hallgatókat intézményeikbe a többi szakkollégium típushoz hasonlóan. Az egyházi intézményekben több az olyan hallgató, akik többgyermekes családból származnak, hallgatóiknak szülei között valamelyest alacsonyabb arányban vannak a főiskolát, egyetemet végzettek. A hagyományos egyházi szakkollégiumok hallgatói között vannak legnagyobb számban azok, akik esetenként három vagy annál is több testvérrel rendelkeznek, amíg a cigány tehetséggondozó intézményekben a legtöbben két testvéres családokból kerülnek ki. Az egyházi cigány szakkollégiumokban jellemzően magasabb a testvérek száma, mint a nem egyházi társaikban. A hagyományos egyházi és egyházi cigány szakkollégiumok esetében a hallgatók nagyobb százalékban érkeznek a felsőoktatás közegébe vidéki, falusi környezetből, mint a nem egyházi felzárkóztató cigány szakkollégiumok hallgatói, ahol a diákok inkább kisebb városok lakói. A nem egyházi szakkollégiumok fiataljainak többsége fővárosi, eleve magasabb státusú családok gyermekei, anyagi helyzetükre nagyrészt jellemző, hogy mindenük megvan még jelentősebb kiadásokat is megengedhetnek maguknak, ezzel szemben az egyházi szakkollégiumi hallgatók között gyakran előfordul, hogy a mindennapi kiadások és szükségletek megteremtése is nehézségekbe ütközik, ami főként az egyházi roma szakkollégiumok jellemzője. A nem egyházi roma szakkollégiumokban is fellelhetők azok a hallgatók, akinek a mindennapi megélhetés nehézséget okoz, azonban köreikben az egyházi roma szakkollégiumokkal ellentétben megtalálhatók azok a fiatalok is, akiknek a családjaik nagyobb kiadásokat is megengedhetnek maguknak. A szülők iskolai végzettségét tekintve fontos említést tennünk a cigány szakkollégiumokról, ahol az egyházi és nem egyházi intézményekben is jóval magasabb és közel megegyező az édesapák felsőfokú végzettsége. Előzetes ismereteink alapján úgy gondoljuk, hogy az apa iskolázottsága gyakorolja a következő generáció iskolai előre menetelére a legerősebb felhajtó erőt (Pusztai 2004). Továbbá adataink alapján arra a megállapításra jutottunk, hogy nem mutatkozik számottevő különbség az egyházi roma és a nem egyházi cigány szakkollégiumok hallgatóinak társadalmi státusában. Megállapítható, hogy a roma szakkollégiumokban legmagasabb

a családok gyermekszáma, de az egyházi nem roma szakkollégiumok diákjai körében is messze magasabb a három vagy többgyermekes családokból származók aránya, mint a nem egyházi nem roma szakkollégiumokban. Esetükben megtalálhatók azok a hallgatók, akiknek családjai nagyobb kiadásokat is megengedhetnek maguknak, ami a cigány egyházi szakkollégiumok diákjai körében egyáltalán nem jellemző.

Korábbi ezredfordulós vallás-és oktatásszociológiai kutatások eredményeiből azt feltételezhattük volna, hogy az egyházi szakkollégiumok a magasabban kvalifikált nem egyházasan vallásos csoportok vagy pedig a kevésbé iskolázott ám hithű társadalmi rétegek gyermekeinek kollégiumai. Későbbi kutatási tapasztalataink alapján azonban elmondható, hogy a vallásgyakorló csoportok között érzékelhetően jelen vannak azok a felfelé mobilis rétegek, ahol a vallásos középrétegből származók jelentős pozitív hatással vannak az alacsonyabb státusú, valamint vallásos elkötelezettségű fiatalok tanulmányi eredményére (Pusztai 2004). Az eddigiekben vizsgált kemény mutatók, mint a lakóhely gazdasági helyzete, településtípusa, családszerkezet, testvérek száma, szülők iskolázottsága, család anyagi helyzete véletlenszerűen függnék össze a tanulók iskolai teljesítményével későbbi pályafutásával. Olyan tényezők, amelyek nem önmagukban fejtik ki hatásukat, hanem a társadalomban működő bonyolult kapcsolatrendszerek révén jelölik ki az egyéni sajátosságok legfőbb kereteit, például a kulturális, társadalmi és gazdasági tőkével való rendelkezést, politikai-és értékrendbeli különbségeket és még sorolhatnánk (Ceglédi 2018). A családi háttér, valamint a nagyon sajátos és nagyon különböző szociodemográfiai közeg (főként a roma szakkollégisták körében), ahonnan az egyes diákok érkeznek: nem, szülők iskolai végzettsége, település, vallás, identitás, otthonról hozott értékek, ambíciók stb. hatással vannak a jelenlegi és későbbi iskolai pályafutásra.

A családban fellelhető anyagi erőforrások mellett a következőkben a szülői ház kulturális klímájának hatásával és vallásosság mértékével foglalkozunk a szakkollégiumi hallgatók körében. Kíváncsiak vagyunk arra, hogyan és mennyit foglalkoznak a szülők a fiatal felnőttel, milyen gyakran beszélgetnek velük politikai vagy társadalmi kérdésekről, beszélgetnek-e könyvekről, filmekről, tévé műsorokról, beszélgetnek tanulmányokról, barátokról, vannak-e közös kulturális programok.

5.3. Családon belüli társadalmi tőke

A hallgatók iskolai eredményességét nagymértékben befolyásoló tényezők között fontos kiemelni a szülők által támasztott elvárásokat és a család azon támogató magatartásformáit, amelyek a tanárokkal folytatott kommunikációban vagy akár az iskolai eseményeken való részvételekben nyilvánulnak meg. Az előzőknél is fontosabb és erősebb hatást gyakorol a szülői bevonódás otthoni formája, főként a beszélgetés, a szülői elvárások egyértelmű kifejezése, ami a családok gazdasági-társadalmi státuszától függetlenül hat a tanulók tanulmányi eredményességére (Imre 2015).

Előzetes ismereteink alapján feltételezzük, hogy a szakkollégista hallgatók szüleinek jelentős többsége nagy gyakorisággal érdeklődik a fiatal felnőtt gyermek tanulmányai iránt vagy beszélget vele a mindennapokban. Kutatásunkban így fontos kérdés, hogy a vizsgált szakkollégiumi hallgatók életét milyen szoros szülő-gyermek kapcsolatok jellemzik.

9. táblázat. Szülőkkel történő beszélgetés gyakorisága (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Milyen gyakran teszik a szülei a következőket? Beszélgetnek veled. (N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Nagyon gyakran	51,2%	3,8%*	33,3%	54,1%	52,6%
Gyakran	35,8%	50%	44,4%	36,1%	36,1%
Ritkán vagy soha	20%	46,2%	22,2%*	9,8%*	15,8%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

A vizsgált szakkollégium típusok esetében az egyházi roma/cigány intézmények hallgatói között vannak legtöbben azok a hallgatók, akik ritkán vagy soha nem beszélgetnek a szüleikkel, arányuk közel 50%-os, ezzel ellentétben a nem egyházi roma társaikban a helyzet jóval pozitívabb, ott a hallgatók több mint 70%-a nagyon gyakran vagy gyakran tartja a szüleivel a kapcsolatot. Az egyházi hagyományos szakkollégisták több mint kétharmada gyakran vagy nagyon gyakran beszélget a szüleivel, hasonló módon a kisegyetemi és egyesületi intézmények hallgatóihoz (9. táblázat).

10. táblázat. Tanulmányokkal kapcsolatos szülői érdeklődés (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Milyen gyakran teszik a szülei a következőket? Érdeklődnek a tanulmányaiddról. (N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Nagyon gyakran	54,5%	15,4%*	30,6%	54,1%	44,7%
Gyakran	30,9%	50%	36,1%	32,8%	40,8%
Ritkán vagy soha	14,6%	34,6%*	33,3%	13,1%*	14,5%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,002. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

A tanulmányokkal kapcsolatos szülői érdeklődés a cigány/roma szakkollégisták esetében a legalacsonyabb, az mindkét típusban 30%-ot meghaladóan vannak jelen azok a hallgatók, akik ritkán vagy soha nem beszélgetnek a szüleikkel a tanulmányi eredményeikről. A nem egyházi roma szakkollégiumok hallgatói a tanulmányokkal kapcsolatos szülői érdeklődés tekintetében mégis szerencsésebbnek mondhatók vallásos társaiknál, hiszen egyharmaduk nagyon gyakran részesül a szülői figyelem ilyen formájában (10. táblázat). Ennek okát abban látjuk, hogy a sok esetben, mélyszegénységben élő, hátrányos helyzetű cigány családokban a tanulás és az iskolai előmenetel még mindig nem számít akkora értéknek, ezért a szülők nem motiválják gyerekeiket a tanulásra, illetve nem is folytatnak velük, ezzel kapcsolatos párbeszédet. További feltételezésünk miszerint azt gondoltuk, hogy a nem egyházi szakkollégiumok hallgatói több véleményformáló beszélgetést folytatnak a szüleikkel, s jobban odafigyelnek a szabadidő eltöltésükre tévesnek bizonyult, mivel ebben a tekintetben nem találtunk jelentős különbséget a hagyományos egyházi és kiségyetemi és egyesületi szakkollégiumok ifjúsága között.

A szülőkkel közösen történő kulturális programok szervezésében mind az egyházi, mind pedig a nem egyházi roma szakkollégiumok jóval alul maradnak a nem roma hallgatókat foglalkoztató tehetséggondozó intézmények tanulói ifjúsága mellett. Esetükben több mint 50%-ot meghaladó azoknak a fiataloknak a száma, akikkel ritkán vagy soha nem szerveznek a szülők közös művelődéssel kapcsolatos programokat (11. táblázat), amelynek okát a hagyományostól eltérő kulturális és szocializációs folyamatokban látjuk.

11. táblázat. Szülőkkel történő közös kulturális program (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Milyen gyakran teszik a szülei a következőket? Közös kulturális programokat szerveznek veled. (N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kiségyetemi	Egyesületi
Nagyon gyakran	40,7%	11,5%*	13,9%*	39,3%	26,3%
Gyakran	35%	11,5%*	8,3%*	37,7%	40,8%
Ritkán	18,7%	26,9%	19,4%*	9,8%*	22,4%
Soha	5,7%*	50%	58,3%	13,1%*	10,5%*
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,002. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

A szakirodalom által kiemelten hangsúlyozott tényező a szülők társadalmi-gazdasági helyzete, iskolázottsága, mely a jelentős mértékben befolyásolja, hogy a szülők milyen mértékben veszik ki részüket gyermekük iskolai életében (Imre 2015). Ugyanakkor a szülő részvételének szintje csökken a fiatal egyre magasabb tanulmányi szintre való lépésével (Imre 2015), ami magyarázhatja a bevonódás mértékének csökkenését a tanulásra való ösztönzés kérdésében. A hagyományos egyházi, kiségyetemi és egyesületi szakkollégiumok hallgatósága körében minimális eltérést

tapasztalunk a közéleti kérdésekről, könyvekről, filmekről szóló szülő-gyermek interakciók gyakoriságában (a szakkollégiumi hallgatók közel háromnegyede részesül ebben), elmaradást az előzményekhez hasonlóan ismételten a cigány/roma szakkollégiumok fiataljai között tapasztalunk, ahol a hallgatók több mint a fele soha nem részesül hasonló élményekben. Összességében azt a megállapítást tehetjük a kulturális háttér vizsgálatának szempontjából, hogy a tanulást támogató szülői magatartásformák mind a hagyományos egyházi, egyesületi és kisegyetemi szakkollégiumban megközelítőleg egyformán vannak jelen, amely alól kivételt képeznek az egyházi cigány és a nem egyházi roma tehetséggondozó intézmények hallgatói, akiknek családjában a kulturális tőke áramlása jelentős elmaradást mutat.

Egyet értünk azzal az állítással, miszerint a szülői bevonódás egy olyan szerteágazó rendszer, mely számos komponensből tevődik össze, több tényező befolyása alatt áll, úgymint a család társadalmi státusza, a szülők iskolai végzettsége, a család szerkezete és etnikai hovatartozása, vagy a tanuló neme és életkora. Ennek alapján nagy nehézséget jelent kizárólag a szülői támogatás hatásának mérése az iskolai tanulmányi eredményekre. A szülői részvétel egy azon nagyszámú tényező közül, mely a fiatal iskolai teljesítményére hatással van, viszont gyarapíthatja a tanuló tudásszintjét azzal, hogy olyan értékeket és attitűdöt közvetít felé, amely elkötelezetté teszi az oktatáshoz fűződő viszonyához (Imre 2015). A következőkben a szakkollégisták vallásosságát helyezük érdeklődésünk középpontjába, vizsgálva a felekezeti hovatartozást, a vallásosság mértékét, templomba járás és imádkozás gyakoriságát, valamint a vallásos közösségekhez való tartozás jelenlétét. Mindezek előtt rövid áttekintést nyújtunk a vallásosság mérésének kérdéséről és a vizsgált intézmények felekezeti sajátosságairól.

5.4. Vallásosság

A vallásosság mérése számos nehézséget okoz, mivel egy komplex, többtényezős tulajdonság. Kutatásunk során megkülönböztetjük egymástól a belső vallásosságot, mely nem feltétlenül kapcsolódik az egyházhoz vagy vallásos intézményekhez. A külső vallásossággal együtt jár a belső vallásosság megléte, de az intézményesült formában is jelen van, olyan külső jelekkel és rituálékkal társul, mint például a templomba járás, egyházi tagság és imádkozás.

Amikor munkánk során a vallásosság operacionalizálására törekedtünk Tomka (1996, 1973) alapján három csoportba soroltuk a vallásosság mérésének kezdeti lépéseit. Az első csoportba az egyén maga dönti el a vallásosságának mértékét, ezek az önbesoroláson alapuló mérések. A módszer hátránya, hogy nem tudjuk pontosan meghatározni, hogy az egyén mit ért pontosan vallásosság alatt és, hogy vannak-e olyan tényezők vagy társadalmi elvárások a környezetében, amelyek döntésében befolyásolják vagy, hogy éppen milyen viszonyítási alappal rendelkezik a kérdésre vonatkozóan. A második csoportban szereplő vizsgálatok egyenlőnek tekintik a vallást és az egyházat abból a szempontból, hogy a vallásosságot az egyházzal való azonosulás fokozatain keresztül tanulmányozzák. A módszer előnye, hogy a vallási aktivitás mérésével jól és könnyen elemezhető változókat kaphatunk. Hátrulatója, hogy modern típusú, intézményi keretektől eltávolodó vallásosságot a vallástalansággal azonosítja.

A harmadik csoport a hitet a vallással azonosítja, ennek problematikája a hit definíciójának meghatározásában rejlik, figyelmen kívül hagyva a vallásosság egyéb

területeit (Földvári & Rosta 1998). A vallásosság mérésének nehézségeit áttekintve disszertációnkban a szakkollégiumi hallgatók felekezeti hovatartozását, vallásosságának mértékét, templomba járási és imádkozásai szokásait vizsgáltuk. A következőkben az alábbiakban felsoroltakról nyújtunk kitekintést az egyházi intézményekre jellemző felekezeti sajátosságok ismertetésével egyetemben.

5.4.1. Felekezeti hovatartozás

Korábbi tapasztalataink alapján feltételeztük, hogy a kutatásunkban résztvevő vallásos szakkollégiumok felekezeti nem homogén intézmények, amelynek okát abban látjuk, hogy a katolikus intézmények mindig befogadók voltak más vallásúak számára (Pusztai 2004, Kardos 2011). A vallásgyakorlat tanulmányozásakor lényeges a felekezeti hovatartozás és főként a felekezeti azonosságtudat kérdése, hiszen a vallásgyakorlatra, különösen annak cselekvésre irányuló oldalára vonatkozó elvárások egyértelműen felekezetfüggők (Pusztai & Fényes 2014).

A vizsgált szakkollégiumok hallgatóinak felekezeti besorolása azt mutatja, hogy szignifikánsan több a római katolikus felekezethez tartozók aránya, mint minden egyéb más felekezetből érkezőké, a tanulók felekezeti megoszlása így elsősorban a minta „*katolikus túlsúlyáról vall*” (Pusztai 2009: 233), hiszen számos felsőoktatási tehetséggondozó intézmény alapítója a római katolikus egyház. A kutatásban szereplő nem egyházi, kisegyetemi és egyesületi szakkollégisták több mint egyharmada egyéb vagy semmilyen felekezethez tartozónak vallotta magát, ez a kategória a nem egyházi és egyházi roma szakkollégiumokban alig érzékelhető (12. táblázat).

12. táblázat. Felekezeti hovatartozás (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Milyen felekezethez tartozik?(N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Római katolikus	69,1%	65,4%	58,3%	31,1%	38,2%
Görög katolikus	8,1%	30,8%*	27,8%	8,2%*	3,9%*
Református	18,7%	3,8%*	5,6%*	21,3%	15,8%
Evangélikus	1,6%*	0%	2,8%*	8,2%*	2,6%*
Egyéb vagy semmilyen	2,5%*	0%	5,5%*	31,2%	38,5%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

Az eredmények szemmel láthatóan tükrözik, hogy a legtöbb görög katolikus hallgató a cigány/roma szakkollégiumok hallgatója, függetlenül attól, hogy az intézmény egyházi fenntartásban működik vagy sem. Az egyházi hagyományos és az egyházi cigány szakkollégiumokban a legmagasabb a római katolikus felekezethez tartozók száma, arányuk meghaladja a 60%-ot. A református felekezethez tartozók aránya megközelítőleg egyformán oszlik el az egyházi hagyományos és kiségyetemi és egyesületi szakkollégiumok között, a roma tehetséggondozó intézményekben pedig elenyésző számban vannak jelen.

5.4.2. Vallásosság mértéke önbesorolás alapján

A vallásosság típusa szerint a magyar társadalmat három nagyobb csoportba szokták sorolni (Pusztai 2004). Az első nagyobb csoportot azok az egyének alkotják, akiket a rendszeres templomba járás, egyházi szertartásokon való részvétel, vallási közösséghez tartozás jellemez. Ők az egyház tanítását követők (Tomka 1977) vagy más terminológiával élve, a hitvalló típus (Földvári & Rosta 1998). A maguk módján vallásosak alkotják a második csoport résztvevőit, akiket kevésbé rendszeres templomba járás, meglazult vagy semmilyen közösséghez tartozás jellemez, hitük pedig bizonytalanabb, mint a hitvallóké (Pusztai 2004). Továbbá ennek a csoportnak a tagjaira jellemző, hogy ugyan vallásosnak vallják magukat, azonban az egyház tanítását csak egyfajta hagyományként élik meg, amiből önhatalmúlag választhatnak. A vallásgyakorlatban leginkább alkalomadtán vesznek részt vagy számos esetben akár el is határolódnak az egyház tanításától. A vallásosság számukra csupán egy értékrendbeli, erkölcsi elköteleződésre utal. Ezt a csoportot Földvári és Rosta (1998) nyomán kultúr vallásosságnak vagy kulturális kereszténységnek is szokták nevezni. Az előbbieken felsoroltak mellett jelen van egy harmadik csoport is, akik a „vallástalanság” különböző szintjein állnak a bizonytalanoktól egészen a határozottan nem vallásos rétegig (Pusztai 2004).

Kutatásunkban a vizsgált szakkollégiumi hallgatók körében is egyértelműen elkülöníthetők az előbbieken részletezett típusok. Így a következőkben arra kerestük a választ, hogy vallásosnak tartják-e magukat a szakkollégisták. Az erre a kérdésre adható válaszlehetőségeket a már jól bevált vallásszociológiai vizsgálatok (Tomka 1973) alapján, az alábbi módon adtuk meg: igen vallásos vagyok, rendszeresen járok templomba, imaházba; igen vallásos vagyok a magam módján; nem tudom megítélni, hogy vallásos vagyok-e; nem vagyok vallásos; határozottan nem vagyok vallásos, más meggyőződésű vagyok. Az eredményekből kitűnik, hogy a hagyományos egyházi és egyházi roma szakkollégium, egy határozottan vallásos réteg intézménye, ami elmondható a nem egyházi roma/cigány felzárkóztató intézményekről is (13. táblázat).

13. táblázat. Szakkollégiumi hallgatók vallásossága (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Vallásosnak tartja magát?(N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Igen vallásos vagyok, rendszeresen járok templomba, imaházba	79,7%	42,3%	44,4%	13,1%*	5,3%*
Igen, vallásos vagyok a magam módján	17,9%	50%	36,1%	37,7%	31,6%
Nem tudom megítélni, hogy vallásos vagyok-e	1,6%*	0%	8,3%*	9,8%*	9,2%*
Nem vagyok vallásos	0%	7,7%*	11,1%*	31,1%	39,6%
Határozottan nem vagyok vallásos, más meggyőződésű vagyok	0,8%	0%	0%	8,2%*	14,5%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

Adataink szerint összességében a legnépesebb hallgatói csoport a rendszeresen templomba járók csoportja az egyházi hagyományos intézmények hallgatói körében (79,7%), míg a tradicionális kisegyetemi és egyesületi szakkollégiumok esetében a maguk módján vallásosak és nem vallásos hallgatók képviseltetik magukat a legnagyobb, több mint egyharmados arányban. A szakkollégiumi típusok összevetése esetén azt tapasztalhatjuk, hogy az egyéni vallásgyakorlat tekintetében az egyházi /fenntartói és a cigány/roma csoport válik el határozottan a többitől. Az elsöben a tanulók jóval több, mint a fele a másodikban, pedig több mint egyharmada személyes vallásgyakorló (13. táblázat).

A vallásos fiatalok számára a transzcendens élményhez való kötődés egyfajta értelmezési keretet adhat az egyéni vallásosságon keresztül, mindamelllett, hogy jótékony hatással van az iskolai előre menetelre és teljesítményre is társas támogató hatása révén (Martos 2007). A személyes vallásgyakorlók esetében meghatározó az egyházi alkalmakon való részvétel, ahol személyes ismerősségi viszonyokat alakítanak ki, egyetemi létük során pedig nagy eséllyel veszik ki a részüket a közösség-szervezésből is (Róbert 2006). Korábbi eredményeink alapján azt tapasztaltuk, hogy azok a közösségek, amelyek a vallásosság mentén jönnek létre, olyan társadalmi tőkeforrásnak bizonyulnak, amelyek pozitív irányban befolyásolhatják a hallgatók tanulmányi eredményességét (Pusztai 2009, Kardos 2014). Éppen ezért is érdemes a továbbiakban figyelemmel kísérnünk a felsőoktatásban hallgató szakkollégisták vallásos kapcsolathálókhöz való kötődését. Mielőtt feltevésünk ellenőrzésére tennénk kísérletet, szükséges felmérnünk, hogy a választott kutatási csoport mekkora hányada rendelkezik

sűrűbb vagy ritkább szövésű vallásos kapcsolathálóval, így vizsgálati górcső alá vettük a vallásos kisközösségekhez való kötődésüket is és templomba járási szokásaikat is.

5.4.3. Templomba járás gyakorisága

Korábbi vizsgálatok eredményeit áttekintve azt tapasztaltuk, hogy a templomba járás intenzitásának elemzésekor már a havi néhány alkalommal történő vallásgyakorlatot is rendszeres közösségi vallásgyakorlatnak tarthatjuk, főként azért mert az utóbbi években a felsőoktatási hallgatótársadalomban megfigyelhető az a tendencia, hogy a nagyközösségi vallásgyakorlatot mindinkább felváltja a kisközösségi erősebbé válása. (Pusztai et al. 2002).

Kutatásunkban a szakkollégiumi hallgatók rendszeres vallásgyakorlatáról kaptunk szignifikáns eredményeket. A hagyományos egyházi heti vagy havi szinten többször jár templomba, illetve imaházba, míg a kisegyetemi és egyesületi szakkollégiumok tagjai körében túlsúlyban vannak azok, akik soha vagy csak évente, nagyobb ünnepek alkalmával látogatnak el ezen intézmények falai közé. A nem egyházi roma/cigány szakkollégiumok hallgatóiról is elmondható, hogy főként a rendszeresen templomba járók tábort erősítik, azonban az egyházi roma szakkollégiumok fiataljai ebben jobban teljesítenek, mivel közel háromnegyedükre jellemző a havi vagy heti többszöri templomba látogatás (14. táblázat).

14. táblázat. Templomba járás gyakorisága (%)

Milyen gyakran jár templomba, imaházba? (N=322)	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Hetente	74%	42,3%	19,4%*	9,8%*	3,9%*
Havonta többször	16,3%	30,8%*	36,1%	4,9%*	1,3%*
Havonta	4,9%*	19,2%*	22,2%*	8,2%*	2,6%*
Évente néhányszor, nagyobb ünnepeken	4,1%*	3,8%*	11,1%*	29,5%	35,5%
Soha	0,8%*	3,8%*	11,1%*	47,5%	56,6%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

Esetünkben a heti vagy havi többszöri templomba járásra úgy tekinthetünk, mint egy széles körben kiterjedt kapcsolathálózat, mindamellett, hogy a vallásosságnak is egy jól alkalmazható indikátora. Egy jól működő kapcsolathálózatban az egyének formálódnak, a közösség tagjaivá válnak, közöttük az információcsere, egymás kisegítése kiemelkedő

jelentőséggel van jelen. Már évtizedekkel korábbi kutatások is kimutatták a templomba járás vallási közösségeken keresztül kompenzáló hatását az iskolai eredményességre, az erkölcsi elköteleződésre, valamint a normakövető magatartásra (Regnerus 2001). Disszertációmban külön fejezetet szentelünk a következőkben a vallásosság felsőoktatási hallgatói eredményességre gyakorolt hatásának. A vallásos milióból érkező fiatalok nem csupán az oktatási intézmény által többé-kevésbé ellenőrzött vallásgyakorlatban jeleskednek, hanem a rendszeresen imádkozók táborát is erősítik a személyes vallásgyakorlat során.

5.4.4. Imádkozás gyakorisága

Eredményeink jól igazolják, hogy az egyházi szakkollégisták körében tapasztalható sajátos értékrend következtében intenzívebb vallásgyakorlat van jelen, mint a nem felekezethez kötődő kiségyetemi és egyesületi szakkollégiumok körében. Az egyháziasság a vizsgált egyházi szakkollégiumok körében nagyrészt együtt jár a templomba járással valamint a személyes istenhitt meglétére utaló imádkozással és a későbbiekben pedig tapasztalni fogjuk, hogy a vallásos kisközösségi tagsággal is. A fenntartói és egyházi roma/cigány intézmények esetében a kérdőívet kitöltők több mint háromnegyede napi vagy heti rendszerességgel imádkozik, míg az egyesületi és kiségyetemi szakkollégiumokban szignifikánsan magas azon hallgatók aránya, akik nem vagy csak nagyon ritkán imádkoznak. Kivételt képeznek a nem egyházi felzárkóztató szakkollégiumok hallgatói, akik imádkozási szokásaikban inkább vallásos társaikkal mutatnak hasonlóságot (15. táblázat).

15. táblázat. Imádkozás gyakorisága a szakkollégisták körében (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Milyen gyakran imádkozik? (N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kiségyetemi	Egyesületi
Napi rendszerességgel	50,4%	69,2%	44,4%	13,1%*	10,5%*
Heti rendszerességgel	45,5%	15,4%*	22,2%*	13,1%*	2,6%*
Havonta	2,4%*	7,7%*	8,3%*	11,5%*	10,5%*
Nagyon ritkán	0,8%*	7,7%*	16,7%*	27,9%	26,3%
Nem szoktam imádkozni	0,8%*	0%	8,3%*	34,4%	50%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

Korábbi eredményeink alapján azt tapasztaltuk, hogy a nem egyházi roma/cigány szakkollégiumok hallgatóinak társadalmi státusa kissé kedvezőbb, mint az egyházi roma

hallgatóké. Így feltételezzük, hogy vallásosságuk már segített előkészíteni a szülők társadalmi mobilitását. Az egyéni vallásgyakorlat és a rendszeres imádkozás továbbá elősegíti a hallgatókban a kontrolálló magatartás kialakulását, amely képességnek a későbbiekben jelentős szerepe lesz a jobb tanulmányi eredmények elérésében.

Kutatásunkban a vallásosságot több dimenzió mentén vizsgáltuk, ami csökkentette a vizsgált szakkollégiumi hallgatók között a teljesen vallástalannak mondhatók számát és arányát. Összefoglalóan, nem csupán az egyházas vallásosságot tekintjük vallásos magatartásnak, hiszen a közösségek nagy részét nem a hagyományosnak mondható vallásosság jellemzi, hanem saját egyéni személyre szabott hitbéli meggyőződése.

5.4.5. Vallásos közösségi tagság

Néhány korábbi munkánk során azt tapasztaltuk, hogy jelentős mértékben elkülönülnek egymástól a hagyományos vallásgyakorlattal rendelkező és az újonnan létrejövő kisközösségi vallásossággal bíró ifjúsági csoportok (Pusztai 2009, Kardos 2009, 2014). Az utóbb említett csoportokban az aktív részvétel és a közösségi alkalmakhoz kapcsolódó hitéleti tevékenység hasonlóan hangsúlyos jelentőséggel bírnak. A vallásos kisközösségekben folytatott vallásgyakorlat jellege főként performatív, cselekvésre irányuló, ami az összetartozás érdekében ösztönöz cselekvésre, illetve fontos szerepe van az egyén identitásának fejlődésében is (Murányi 2010, Pusztai 2004). Következő táblázatunk jól alátámasztja, hogy az egyházi szakkollégiumi hallgatók közös vonása intenzív vallásgyakorlatuk mellett a jelentős mértékű kisközösségi vallásgyakorlat (16. táblázat).

16. táblázat. Vallásos kisközösségbe járás gyakorisága (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Jár-e valamilyen közösségbe, templomba, vallásos kisközösségbe?(N=322)					
Igen rendszeresen	39,8%	23,1%*	5,6%*	3,3%*	5,3%*
Igen, alkalmanként	43,1%	69,2%	58,3%	16,4%	10,5%*
Nem	17,1%	7,7%*	36,1%	80,3%	84,2%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

Kutatásunkban azt tapasztaltuk, hogy az egyházi roma és fenntartói szakkollégiumi hallgatók több mint háromnegyede jár rendszeresen vagy alkalmanként valamilyen vallásos kisközösségbe. Csekély mértékű elmaradást mutatnak a nem egyházi

cigány/roma szakkollégisták, akiknek több mint 50%-a jár alkalmanként valamilyen vallásos kisközösségbe, amíg a nem egyházi kötődésű szakkollégiumi hallgatók esetében ez éppen az ellenkező irányba tolódik el, esetükben a hallgatók 80%-a egyáltalán nem mozog hasonló körökben.

A továbbiakban érdekes kutatási kérdés lehet, hogy mi áll a fiatalok relatíve intenzív vallásgyakorlatának hátterében. Feltételezhetjük, hogy esetleg a társadalomban megélénkült vallásos aktivitás vagy az életkori hatás eredménye, esetünkben még inkább az egyházi szakkollégiumi intézményes nevelés következménye. Nyilvánvaló, hogy az egyházi szakkollégiumi szokásrendbe egyértelműen illeszkedő közösségi alkalmak ösztönzőleg hatnak a közösségi vallásgyakorlat kialakulására, így ebben az esetben kisebb mértékben beszélhetünk a közösségkeresés szándékos voltáról (Tomka 2005), mivel ebben a sajátos közegben ez akár természetesnek is mondható. Jóval mérsékeltebb vallásos kisközösségi tagság jellemző a kiségyetemi és az egyesületi szakkollégisták körében, amit a határozottan vallásos környezet hiánya magyaráz.

Az empirikus rész negyedik nagyobb tematikus egységében a szakkollégiumi hallgatók vallásosságát helyeztük a középpontba. Röviden foglalkoztunk a vallásosság fogalmi kereteinek ismertetésével, valamint értelmeztük, hogy mit jelent egy nevelési-oktatási intézmény esetében a felekezeti/világnézeti jelleg. Adatfelvételünk során a hallgatók vallásosságára vonatkozó kérdéseink felekezeti hovatartozásukra, vallásosságuk szerinti önbesorolásukra és vallásgyakorlásukra irányultak. Felekezeti hovatartozás tekintetében azt az eredményt kaptuk, hogy a vizsgált szakkollégiumokban szignifikánsan nagyobb a római katolikus felekezethez tartozók aránya, mint minden egyéb más felekezetből érkezőké. A hallgatók felekezeti megoszlása elsősorban a minta katolikus túlsúlyáról tett tanúbizonyságot. Eredményeink azt tükrözték, hogy a legtöbb görög katolikus hallgató az egyházi/fenntartói és a cigány/roma szakkollégiumok hallgatója. Az egyesületi típusú intézményekben volt a legtöbb olyan fiatal, aki semmilyen felekezethez nem tartozik, őket követték a kiségyetemi szakkollégiumok hallgatói.

A továbbiakban arra kerestük a választ, hogy vallásosnak tartják-e magukat a kérdőíves vizsgálatban résztvevő szakkollégisták. Az eredményekből egyértelműen kitűnt, hogy az egyházi és egyházi roma és nem egyházi cigány szakkollégium is, egy határozottan vallásos leendő értelmiségi réteg intézménye. Összességében a legnépesebb hallgatói csoportot a rendszeresen templomba járók csoportja alkotta az egyházi intézmények hallgatói körében, míg a tradicionális szakkollégiumok esetében a maguk módján vallásosak és nem vallásos hallgatók képviselték magukat a legnagyobb arányban. Az egyéni vallásgyakorlat tekintetében az egyházi /fenntartói és a cigány/roma csoport vált el határozottan a kiségyetemi és az egyesületi modelltől.

Ezt követően vizsgálatunkban a szakkollégiumi hallgatók vallásos kisközösségekhez való kötődését és templomba járási szokásait vettük számba. Szignifikáns eredményeket kaptunk a szakkollégiumi hallgatók rendszeres vallásgyakorlatáról. Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy az egyházi szakkollégiumi hallgatók nagy többsége heti szinten jár templomba, illetve imaházba, míg a hagyományos nem cigány szakkollégiumok tagjai körében túlsúlyban voltak azok, akik soha vagy csak évente, nagyobb ünnepek alkalmával látogatnak el ezen intézmények falai közé. A nem egyházi roma/cigány szakkollégiumok hallgatóira ezzel szemben a havonta több alkalommal történő intézményes vallásgyakorlat jellemző. Tovább haladva a vallásosság témakörének vizsgálatában fontosnak tartottuk a személyes vallásgyakorlat, az imádkozás gyakoriságának elemzését is.

Eredményeink azt igazolták, hogy az egyházi szakkollégisták körében jóval intenzívebb vallásgyakorlat van jelen, mint a nem egyházhoz kötődő kisegyetemi és egyesületi szakkollégiumok körében. Az egyházi intézmények esetében a kérdőívet kitöltők több mint háromnegyede napi vagy heti rendszerességgel imádkozik, míg a nem egyházi felsőoktatási szakkollégiumokban szignifikánsan magas volt azon hallgatók aránya, akik nem vagy csak nagyon ritkán imádkoznak. Ez alól kivételt képeznek a nem egyházi felzárkóztató szakkollégiumok hallgatói, akiknek körében ugyancsak magas azoknak a fiataloknak a száma, akik napi (44,4%) vagy heti rendszerességgel (22,2%) végzik ezt a tevékenységet.

A vallásosság témakör utolsó kérdésében a hallgatók vallásos kisközösségekhez való tartozását vettük szemügyre. Ezen a téren is szignifikáns eredményekre derült fény, az egyházi /fenntartói is cigány/roma szakkollégisták több mint 75 %-a jár valamilyen vallásos kisközösségbe rendszeresen vagy alkalmanként, ezzel ellentétben az egyesületi vagy kisegyetemi kollégiumok hallgatói elenyésző arányban teszik ezt.

Második fő hipotézisünk, amely szerint az egyházi felsőoktatási szakkollégiumokhoz tartozó hallgatók a nem egyháziakhoz képest vallásosabbak (öndefiníció valamint egyéni és közösségi vallásgyakorlat, egyházi iskolai múlt szerint) az egyházi fenntartású intézmények, határozottan a vallásos egyetemi hallgatók intézményei. Körükben az egyházas vallásosság lényegesen magasabb arányú, mint a nem egyházi fenntartású szakkollégiumokban, amely tény alól valamelyest kivételt képeznek a nem egyházi roma/cigány hallgatók. Eredményeink alátámasztják, hogy az egyéni vallásgyakorlat tekintetében is éles elkülönülés mutatkozott a vizsgált intézménytípusok között, főként az egyházi /fenntartói és a cigány/roma szakkollégiumok javára. A vallásosság az alacsonyabb státusú hallgatók körében erősebb, ami a hátrányos társadalmi helyzet miatt kialakult deprivációs vagy önszelekciós tézisekkel (Tomka 1973) is magyarázható.

5.5. Szakkollégista típusok

A többféle egyenlőtlenségi dimenzióban való elhelyezkedés sokszínűsége miatt az árnyaltabb, plasztikusabb kép kirajzolódása érdekében a vizsgált szakkollégiumi hallgatók körében különböző hallgatótípusok felfedése volt a célunk. Többdimenziós klaszterelemzés segítségével a legfontosabb társadalmi háttérváltozók közötti összefüggések kitapintásával a hasonlóságuk által összetartozó csoportok kitapintására törekedtünk, hogy ezáltal még pontosabb leírást adhassunk a szakkollégiumi közösségek hallgatóságáról. A klaszteranalízis elvégzése előtt ellenőriztük, hogy a kiválasztott változók minden feltételnek eleget tesznek-e, például nincsenek túlságosan kiugró adatok, a változók korrelációja 0,9 alatti vagy az adatok nem egy bizonyos klaszterképző változó alapján sorba rendezettek.

A klaszterelemzés segítségével három nagyobb szakkollégiumi hallgató típus kristályosodott ki előttünk, amelyek a következők: 1. kisvárosi középosztályi fiatalok 2. hátrányokkal induló vidékiek 3. előnyös helyzetű városi elit (17. táblázat).

17. táblázat. A szakkollégisták klasztercsoportjai (K-Means klaszter-analízis, klaszter-középpontok)

	Kisvárosi középosztály (N=111)	Hátrányokkal induló vidékiek (N= 91)	Előnyös helyzetű városi elit (N=120)
Édesapja/nevelőapja legmagasabb iskolai végzettsége	2,44	9,23	4,74
Édesanyja/nevelőanyja legmagasabb iskolai végzettsége	4,48	1,23	5,29
Lakóhely település típusa	7,65	4,27	1,03
Relatív anyagi helyzet	2,36	7,82	3,70

A kisvárosi középosztály hallgatóit összesen 111 fő alkotja, akik felülreprezentáltak képviseltetik magukat az egyházi hagyományos szakkollégiumokban, ahol minden második fiatal ebből a társadalmi csoportból érkezett, valamint arányuk szintén felülreprezentáltak a kiségyetemi szakkollégiumokban, ahol minden negyedik hallgató származik ebből a társadalmi rétegből. A válaszadó szakkollégisták valamivel kisebb létszámú csoportját alkotják a hátrányokkal induló vidékiek (91 fő), akik a cigány/roma felzárkóztató szakkollégiumok hallgatói között szerepelnek felülreprezentáltak, fenntartótól függetlenül, ötödük egyházi, majd egyharmaduk nem egyházi szakkollégista. A válaszadók legnépesebb csoportját az előnyös helyzetű városi elit fiataljai alkotják, összesen 120 fő, akik az egyesületi szakkollégiumokban vannak jelen felülreprezentáltak (18. táblázat).

18. táblázat. Hallgató típusok szakkollégiumi kötődése (%)

Szakkollégium működési típusa	Klaszterek		
	Kisvárosi középosztály (N=111)	Hátrányokkal induló vidékiek (N=91)	Előnyös helyzetű városi elit (N=120)
Egyházi hagyományos (fenntartói)	50,5%	24,2%	37,5%
Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	4,5%*	19,8%	2,5%*
Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	3,6%*	30,8%	3,3%*
Kiségyetemi	25,2%	13,2%	17,5%
Egyesületi	16,2%	12,1%	39,2%
Összesen	111	91	120

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

A kisvárosi középosztály fiataljaira jellemző, hogy felsőoktatási tanulmányaik megkezdése előtt főleg kisebb városok, falvak lakói. Családjaikra leginkább az általános

anyagi jólét a jellemző, mindenük megvan, de nagyobb kiadásokat már nem engedhetnek meg magunknak. Közülük kerülnek ki a leginkább vallásos szakkollégisták ők azok a hallgatók is, akik a legnagyobb arányban részesülnek az egyházi fenntartású szakkollégiumok nyújtotta lehetőségekből és már a középiskola megválasztása során is előnyben részesítették az egyházi fenntartású oktatási intézményeket. Tanulmányi eredményeiket tekintve élen járnak, amelyre jelentős hatást gyakorol, hogy szüleikkel rendkívül szoros kapcsolatot ápolnak. Baráti kapcsolataikra jellemző, hogy a többi szakkollégiumi hallgatóhoz képest nagyobb arányban szereztek barátokat vallásos kisközösségekből. Tehetséggondozó intézményükkel való elégedettséget magas fokú gondtalanság jellemzi. Oktatóikhoz fűződő viszonyukról elmondható, hogy erősebb az egyetem/főiskola falain belül, mint a tehetséggondozó intézményükben. A szakkollégiumok céljának leginkább a közösséghez tartozás élményének megteremtését, a tanulmányi előremenetel segítését, a széles látókörre, nyitott szellemiségre nevelést, társadalmi felelősségvállalásra ösztönzést látják. A kisvárosi középosztály szakkollégistái azok a fiatalok, akik főként vallásosságuk és szorgalmuk révén emelkednek felül hallgatótársaikon.

Doktori értekezésünk következő hallgatói csoportját a hátrányokkal induló vidékiek diákjai alkotják. Többségükre jellemző, hogy a cigány/roma felzárkóztató szakkollégiumok hallgatója (50,6%). Anyagi helyzetükre elmondható, hogy mindhárom klaszter közül a legszerényebb társadalmi háttérű családokból érkeznek a felsőoktatás közegébe. Esetükben fordul elő a leggyakrabban, hogy mindennapi kiadásaikat sem tudják fedezni vagy nincs pénzük mindennapi szükségleteik fedezésére. Amennyiben a szülők iskolai végzettségét vizsgáljuk körükben elmondható, hogy legalacsonyabban iskolázott társadalmi rétegek gyermekei. Köreikben megtalálhatók azok a hallgatók is, ahol a szülők végzettsége nem éri el általános iskolai szintet, vagy, ahol a legmagasabb iskolai végzettség az általános iskolai bizonyítvánnyal egyenlő. Ilyet a másik két klaszterben egyáltalán nem tapasztaltunk. Környezetükben a legalacsonyabb azoknak a hallgatóknak a száma, akik közvetlenül a középiskola befejeztével megkezdtek felsőoktatási tanulmányaikat, a köztes időszakban jellemzően belföldön, néhány százalékuk pedig külföldön vállalt munkát, hogy a felsőoktatási tanulmányaihoz szükséges anyagi tőkét előteremthesse. Több mint egyharmaduk jelenlegi tanulmányai mellett is rendszeresen végez fizetett munkát. Az egyetemre való bejutáshoz megszerezhető többletpontok tekintetében visszatükrözik családjaik relatív anyagi helyzetét. Tudományos eredményeiket tekintve nem vagy csak nagyon csekély elmaradást mutatnak szakkollégiumi társaik mellett, tanulmányaik folytatását is ugyanolyan magas arányban tervezik, mint szakkollégiumi társaik (86,8 %). A felsőoktatásban töltött éveik alatt legkevésbé számíthatnak szüleik anyagi vagy szóbeli támogatására. A szülőkkel való rendszeres kapcsolat számukra sokkal kevésbé gyakori jelenség, mint a kutatásunkban résztvevő hallgatótársaik többségének. A hátrányokkal induló vidéki tehetségekről összességében elmondható, hogy a szakkollégiumi hallgatók közül a legszerényebb anyagi háttérrel rendelkező otthonokból, a legkevésbé kvalifikált szülők gyermekeként érkeznek a felsőoktatás világába. Szorgalmuknak és kitartó munkájuknak köszönhetően szakmai tudományos eredményeikben, továbbtanulási szándékukban nem, tanulmányi átlagaik alapján is csak csekély elmaradást mutatnak szakkollégiumi hallgatótársaik mellett.

A szakkollégiumi hallgatók harmadik csoportját az előnyös helyzetű városi elit szakkollégistái alkotják, akik főként az egyesületi és egyházi/fenntartói szakkollégiumok hallgatói. Elemzésünk további szakaszában az egyes csoportokat

összehasonlítva, legjellegzetesebb sajátosságait kiemelve mutatjuk be a teljesség igénye nélkül.

A következőkben a szakkollégista típusok összehasonlításának eredményeit mutatjuk be. A kutatásunkban részt vevő szakkollégiumi hallgatók egyharmada a tehetséges kisvárosi középosztály közegéből származik. Családi körülményeikre jellemző, hogy megközelítőleg 85%-uk teljes családokból (apa, anya, egy vagy több testvér) érkezik a felsőoktatás közegébe. Fővárosból és megyeszékhelyről érkezők nincsenek közöttük, főként kisebb városok (65,8%) és falvak lakói voltak felsőoktatási tanulmányaik megkezdése előtt.

A kérdőívet kitöltő 322 fő közül összesen 91 hallgató sorolható a hátrányokkal induló vidékiek csoportjába. Többségük a cigány/roma szakkollégiumok hallgatója (50,6%), 24,2%-uk hagyományos egyházi/fenntartói tehetséggondozó intézmények tagja, néhányuk pedig egyesületi vagy kiségyetemi intézménytípusokban élvezi a felsőoktatási tehetséggondozás nyújtotta lehetőségeket. Közel 80%-uk érkezik teljes családokból, ahol mindkét szülő részt vesz a gyermek/ek nevelésében, 86%-nak pedig legalább egy vagy több testvére is van. Származásukat tekintve főként falvak (27,5%) és kisebb városok lakói (48,4%). Körükben elmondható, hogy többen megyeszékhelyen élnek (23,1%), ami kisvárosias középosztály hallgatóira egyáltalán nem volt jellemző.

Az előnyös helyzetű városi elit hallgatói (120 fő) leginkább az egyesületi (39,2%) és egyházi/fenntartói (37,5%) szakkollégiumok hallgatói. Kisebbségben megtalálhatók a kiségyetemi (17,5%), valamint a cigány/roma (5,8%) tehetséggondozó intézményekben is. Megközelítőleg 70%-uk él kétszülős családmockelkben egy vagy több testvér társaságában, s közöttük találhatók meg azok a hallgatók is csekély százalékban, akik egyedül élnek egy háztartásban. Ez utóbbi a másik két klaszterre egyáltalán nem jellemző. Származásukat tekintve 40%-uk fővárosi, 60%-uk pedig megyeszékhelyek lakója, kisebb városokból, falvakból egyáltalán nem képviseltetik magukat mintánkban. Testvéreik számát vizsgálva közülük kerül ki a legtöbb egyedüli gyermek (25%), legfőképp egy (45%) vagy két (22,5%) testvérrel rendelkeznek. Esetükben nagyon ritkának számít a három vagy annál több testvérszám. A kisvárosias középosztály hallgatói között kevesen vannak az egyik, főként egy vagy két testvérük van. Lényeges rámutatni azonban, hogy az elvárttól eltekintve a magas gyermeklétszám nem a hátrányokkal induló vidékiek jellemző vonása lesz, (testvéreik számának aránya a kisvárosias középosztály tehetségeihez hasonlóan alakul, 38,4%-nak van legalább egy testvére, 35,1%-nak kettő, 14,5%-nak három), hanem inkább jellemzi a kisvárosias középosztály tehetségeit (19. táblázat).

19. táblázat. Testvérek száma (%)

Szakkollégium működési típusa	Klaszterek		
	Kisvárosi középosztály (N=111)	Hátrányokkal induló vidékiek (N=91)	Előnyös helyzetű városi elit (N=120)
Nincs testvére	15,3%	12,0%	25,0%
Egy testvére van	37,8%	38,4%	45%
Két testvére van	27,9%	35,1%	22,5%
Három vagy több testvére van	19,0%	10,9%	5%*
Összesen	111	91	120

Az aláhúzza közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

Korábbi tapasztalataink alapján úgy gondoljuk, hogy a családokban lévő magas gyermeklétszámnak haszna is lehet, hiszen több gyermek zárt, összehangolt normákon nyugvó bensőséges kapcsolata és a későbbi iskolai pályafutásban is érezteti hatását. Ugyan a testvérek ráhatása még nem egyértelműen tisztázott a nevelésszociológiai kutatásokban, leszögezhető, hogy a többedik gyermek javára fordíthatja a kiépült családi kapcsolatháló ösztönző erejét (Meier 1999, Pusztai 2009).

Az előnyös helyzetű városi elit szakkollégistái a legkedvezőbb társadalmi státusú családokat tudhatják magukénak. Hallgatótársaikhoz képest jóval magasabb arányban mondhatják el magukról, hogy mindenük megvan, még jelentősebb kiadásokra, pl. külföldi utazásokra is telik számukra (22,7%). Számos esetben kisebb megtakarításokat is magukénak tudhatnak (35%).

Köreikben csekély azoknak a hallgatóknak a száma, akiknek esetében előfordul, hogy mindennapi kiadásait nehezen fedezik (alig 5%), olyan hallgató pedig nincs is közöttük, aki mindennapi szükségleteiben is hiányt szenvedne. További szerencsés helyzetükhöz hozzájárul, hogy szakkollégiumi hallgatótársaik között a legkvalifikáltabb szülők gyermekei. Esetükben az édesapák mintegy 78,3%-a, az édesanyák 84,2%-a egyetemi végzettséggel rendelkezik.

A hátrányokkal induló vidéki hallgatókra ezzel ellentétben elmondható, hogy mindhárom klaszter közül a legszerényebb társadalmi háttérű családokból érkeznek a felsőoktatás közegébe. Esetükben fordul elő a leggyakrabban, hogy mindennapi kiadásait sem tudják fedezni (25,6%) vagy nincs pénzük mindennapi szükségleteik fedezésére (10%). Az utóbbi kategória a másik két klaszterünkben egyáltalán nem fedezhető fel. Többségük leginkább úgy írja le családjaik anyagi helyzetét, hogy mindenük megvan, de jelentősebb kiadásokat azért nem engedhetnek meg maguknak (50%), s viszonylag kevesen, de elmondhatják magukról, hogy időközönként van lehetőségük kisebb megtakarításokra is. Amennyiben a szülők iskolai végzettségét vizsgáljuk körükben jellemző, hogy legalacsonyabban iskolázott társadalmi rétegek gyermekei. Mind az apák, mind az anyák tekintetében a leggyakrabban megszerzett iskolai végzettség a szakmunkásképző vagy szakközépiskola, technikum. Gimnáziumi érettségit a szülők átlagosan 10-15%-a szerzett, míg egyetemi végzettség tekintetében minimálisan az apák kerekednek felül (9,9%), ez az anyák esetében csekély 5,5%. Köreikben megtalálhatók azok a hallgatók is, ahol a szülők végzettsége nem éri el általános iskolai szintet, vagy, ahol a legmagasabb iskolai végzettség az általános iskolai bizonyítvánnyal egyenlő. Ilyet a másik két klaszterben egyáltalán nem tapasztalunk.

A kisvárosi középosztály szakkollégistáinak anyagi helyzetére leginkább jellemző, hogy mindenük megvan, kisebb megtakarításokra is telik, de már nagyobb kiadásokat nem feltétlenül engedhetnek meg maguknak a családjaik. Szüleik iskolai végzettségét tekintve az apák kicsivel több mint 60%-a az édesanyák közel 45%-a egyetemi diplomával, 38%-a gimnáziumi érettségivel rendelkezik.

Felekezeti hovatartozásukat illetően főként római katolikus családok gyermekei (60,4%), de reformátusok (16,2 %), görög katolikusok (11,7%) és kisebb számban evangélikusok és megfordulnak közöttük, illetve 10%-uk úgy nyilatkozik, hogy semmilyen felekezethez sem tartozik. A kisvárosias középosztály fiataljai közül kerülnek ki a leginkább vallásos szakkollégisták, ők azok a hallgatók is, akik a

legnagyobb arányban részesülnek az egyházi fenntartású szakkollégiumok nyújtotta lehetőségekből. 50%-uk határozottan vallásos, közel 30%-uk pedig maga módján vallásosnak tartja magát. Több mint 60%-uk napi vagy legalább heti rendszerességgel imádkozik, a templomokat és imaházakat is ők látogatják a leggyakrabban (20. táblázat)

20. táblázat. Templomba járás gyakorisága (%)

Milyen gyakran jár templomba, imaházba? (N=322)	Klaszterek		
	Kisvárosi középosztály (N=111)	Hátrányokkal induló vidékiek (N=91)	Előnyös helyzetű városi elit (N=120)
Hetente	47,7%	31,8%	30,1%
Havonta többször	9%	24,1%	10,8%
Havonta	9%	10,9%	5%*
Évente néhányszor, nagyobb ünnepeken	20,7%	3,1%*	15,8%
Soha	13,6%	21,1%	38,3%
Összesen	111	91	120

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

Egyéb vallásos kisközösségekben is előszeretettel megfordulnak, 26%-uk rendszeresen, 32%-uk pedig alkalmanként teszi ezt meg. Talán nem meglepő, hogy már a középiskola megválasztása során is előnyben részesítették a felekezeti fenntartót, több mint 40%-uk ugyanis már a középiskolás éveit is egyházi alapítású oktatási intézményekben töltötte, szép számmal érkeznek azonban állami önkormányzati intézményekből is (54,1%) a felsőoktatás közegébe.

A hátrányokkal induló vidékiek felekezeti hovatartozása rendkívül hasonló a kisvárosias középosztály hallgatóihoz. Többségük római katolikus (56%), továbbá görög katolikus (17,6%), református (13,2%), evangélikus (4,4%). Néhányuk saját bevallása szerint, pedig semmilyen felekezethez nem tartozik (8,8%). Vallásosságukat tekintve szoroson felveszik a versenyt a kisvárosias középosztály fiataljaival, csekély mértékű lemaradást csupán a templomba és vallásos kisközösségekbe való járás tekintetében mutatnak. Közel 50%-uk határozottan vallásosnak vallja magát, több mint egyharmaduk pedig maga módján vallásosnak ítéli meg a hithez való viszonyát. Napi rendszerességgel 45%-uk, heti szinten 19%-uk imádkozik. Templomba, imaházba hetente legalább egyharmaduk jár, havonta több alkalommal pedig 25%-uk látogatja az egyház intézményeit. Vallásos kisközösségekben rendszeresen ritkán, de alkalmanként több mint 50%-uk megfordul.

Az előnyös helyzetű városi elit szakkollégistáit tekintve többségében római katolikusok (44,2%) és reformátusok (17,5%), számos esetben pedig semmilyen felekezethez sem tartozónak vallják magukat (27,5%). Vallásosságuk vizsgálatakor azt láthatjuk, hogy a szakkollégiumi hallgatók legkevésbé vallásos csoportját alkotják. Határozottan vallástalannak 10%-uk tartja magát, nem vallásosnak 25,8%-uk, néhányak közülük pedig nem tudják megítélni, hogy egyáltalán vallásosak-e (5,8%). Imádkozási

szokásaikban is kitűnnek, 30,1%-uk egyáltalán nem is szokott imádkozni, 15,8%-uk pedig csak nagyon ritkán (21. táblázat)

21. táblázat. Imádkozás gyakorisága (%)

Milyen gyakran imádkozik?(N=322)	Klaszterek		
	Kisvárosi középosztály (N=111)	Hátrányokkal induló vidékiek (N=91)	Előnyös helyzetű városi elit (N=120)
Napi rendszerességgel	31,5%	45,1%	30%
Heti rendszerességgel	34,2%	19,7%	18,3%
Havonta	7,2%	8,8%	5,8%
Nagyon ritkán	13,5%	13,2%	15,8%
Nem szoktam imádkozni	13,6%	13,2%	30,1%
Összesen	111	91	120

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,004

Templomba járási alkalmak hasonlóan alakulnak imádkozási szokásaikhoz. A legtöbben közülük soha nem járnak templomba (38,3%), vannak köztük olyanok, akik évente néhányszor, nagyobb ünnepek alkalmával teszik ezt meg (15,8%), 10%-uk pedig havonta, 30%-uk hetente jár templomba, ők bizonyára a klaszter egyházi szakkollégista hallgatóiból kerülnek ki. Vallásos kisközösségekbe 60%-uk egyáltalán nem jár. Főként állami/önkormányzati fenntartású középiskolából érkeznek a felsőoktatásba (64,2%), egyharmaduk viszont már korábban is egyházi fenntartású intézmények tanulója volt. Több mint 80%-uk már közvetlenül érettségi után megkezdte felsőfokú tanulmányait, elenyésző esetben vállaltak munkát vagy végeztek el OKJ-s képzést az egyetemi/főiskolai éveik előtt. A tanévet főként szakkollégiumok és egyetemi kollégiumok lakóiként töltik, a klaszterek közül az egyedüliek, akiknek csoportjában azok a hallgatók is megtalálhatók, akik saját lakásaikban élnek (6,7%).

A hátrányokkal induló vidékiek többsége állami/önkormányzati fenntartású középiskolából érkezett a felsőoktatás világába (62,6%), de 34,1%-uk már az egyetemi évek megkezdése előtt is kapcsolatban állt egyházi iskolafenntartóval. Köreikben a legalacsonyabb azoknak a hallgatónak a száma, akik közvetlenül a középiskola befejeztével megkezdtek felsőoktatási tanulmányaikat (39,6%). Ez az arány a kisvárosias középosztály és az előnyös helyzetű városi elit tehetségeinek tekintetében 80% feletti. A köztes időszakban jellemzően belföldön, néhány százalékuk pedig külföldön vállalt munkát, hogy a felsőoktatási tanulmányaihoz szükséges anyagi tőkét előteremthesse. Több mint egyharmaduk jelenlegi tanulmányai mellett is rendszeresen végez fizetett munkát, 25%-uk pedig a nyarait tölti hasonló tevékenységgel, ezzel az eredménnyel is kiemelkedve szakkollégiumi hallgatótársaik közül. A tanulmányaik melletti munkavégzés legfőbb oka az anyagi kényszer 56% esetében, (22. táblázat), valamint a szülőktől való függetlenedés vágya (38,5%).

22. táblázat. Tanulmányok melletti munkavégzés oka: anyagi kényszer (%)

Ha dolgozik, mi ennek az oka? (Több választ is megjelölhet) anyagi kényszer (N=322)	Klaszterek		
	Kisvárosi középosztály (N=111)	Hátrányokkal induló vidékiek (N=91)	Előnyös helyzetű városi elit (N=120)
Igen	25,2%	56%	24,1%
Nem	74,8%	44%	75,9%
Összesen	111	91	120

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000

Esetükben az önmegvalósítás, szakmai ambíció kevésbé játszik szerepet, hiszen számos esetben a tanulmányaik végzéséhez szükséges erőforrásokat saját magunknak szükséges előteremteni. Az általuk végzett munka egyharmaduk esetében még csak nem is kapcsolódott felsőoktatási tanulmányaikhoz. A szerencsésebbek azonban elmondhatják magukról, hogy többnyire sikerült olyan munkát találniuk felsőoktatás tanulmányaik mellett, amely valamelyest kötődött szakmai érdeklődésükhöz (39,6%). Összegezve elmondható, hogy a hátrányokkal induló vidékiek körében a munkavégzés gyakoribb, mint a másik két klaszter tekintetében. Különösen igaz ez a tanév közbeni munkavégzésre. Továbbá az is megfigyelhető, hogy az általuk végzett munka távolabb áll későbbi pályájuktól, mivel elsősorban megélhetési okokból dolgoznak, így fizetség fejében olyan feladatokat is elvállalnak, amelyek nem, vagy kevésbé kötődnek szakjukhoz.

Az intenzív munkavégzés mindenképp terhet ró a hallgatóra, mert a tanulásra szánható időből vesz el, ezáltal a fiatal mind távolabb kerül szakmájától, s munkaerőpiaci felkészültsége is csökken. Mindezek mellett a tanulmányok melletti munkavállalásnak lehet egy olyan pozitív hozadéka is, amely a leendő munkáltató számára a fiatal kitartásáról, céltudatosságáról, széles körű tapasztalatairól tanúskodik. A rendszeresen munkát vállaló hallgatók tanulmányi eredményei jobbak, mint a nem dolgozó társaiké, illetve megállapítja, hogy a munkavégzés nem akadályozza az egyetemi előrehaladást és az intézményen belüli ismeretségek kialakulását (Kocsis 2021).

A kisvárosi középosztály szakkollégistái egyetemi, főiskolai éveiket nagyon magas arányban (86%) már közvetlenül a középiskola befejezését követően megkezdték, elenyésző százalékuk dolgozott vagy végzett el valamilyen irányú OKJ-s képzést mielőtt belefogott volna felsőoktatási tanulmányaiba. Megközelítőleg 75%-uk végzett időszakosan, nyaranta vagy rendszeresen valamilyen fizetett munkát tanulmányai mellett, s az is elmondható róluk, hogy közülük végeztek a legtöbben önkéntes munkát is (10%). A tanulmányaikkal párhuzamosan végzett munka legfőbb okaként, elsőként a tapasztalatszerzést (43,2%) és szakmai ambíciót (35,1%), önmegvalósítást, valamint kisebb mértékben a szülőktől való anyagi függetlenedést jelölték. Az általuk leggyakrabban folytatott munka kisebb mértékben mindig, nagyobb részt többnyire kapcsolódott jelenlegi tanulmányaikhoz. A felsőoktatásba bejutó,

alacsonyabb társadalmi státusú hallgatók egyrészt jövedelmeik kiegészítésére szorulnak, másrészt a hagyományosan elméleti központú egyetemi képzésben mindegyre felerősödnek a gyakorlatorientáltabb kurzusok, egyre szorosabb kapcsolatot kialakítva a munka világával (Kocsis 2021, Pusztai & Kocsis 2019).

Az előnyös helyzetű városi elit hallgatói tanulmányaik végzése közben a legkevésbé kényszerültek rá, hogy munkát vállaljanak, 33,3%-uk soha nem is dolgozott még. Amennyiben munkát vállaltak, azt főként a nyári időszakban vagy alkalmanként tették, s leginkább a tapasztalatszerzés vágya az, ami motiválta őket. Az általuk végzett munkáról továbbá elmondható, hogy legtöbbször kapcsolódott jelenlegi tanulmányaikhoz. Felsőoktatási tanulmányaik megkezdésekor felvételi többletpontjaikat leginkább középfokú komplex (58,3%), felsőfokú komplex nyelvvizsga (34,2%), valamint emelt szintű érettségi vizsga eredményeik (65,8%) tükrében szerezték.

A hátrányokkal induló vidéki szakkollégisták között található legmagasabb arányban azok a hallgatók, akik halmozottan hátrányos helyzetűek (42,8%) (23. táblázat), hátrányos helyzetűek (24,2%), illetve etnikai hovatartozásuk (20,9%) miatt is részesülnek többletpontban. Az egyetemre való bejutáshoz megszerzhető többletpontok tekintetében visszatükrözik családjaik relatív anyagi helyzetét.

23. táblázat. Felvételi többletpontok: halmozottan hátrányos helyzet (%)

Az érettségi évében jogosult volt –e halmozottan hátrányos helyzet miatt többletpontra?(N=322)	Klaszterek		
	Kisvárosi középosztály (N=111)	Hátrányokkal induló vidékiek (N=91)	Előnyös helyzetű városi elit (N=120)
Igen	9%	42,8%	8,3%
Nem	81%	57,2%	91,7%
Összesen	111	91	120

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000

Eredményeikből az is kitűnik, hogy egyetemi tanulmányaik előtt már részt vettek valamilyen OKJ-s vagy technikai képzésen, mivel a többi a csoporthoz képest magas arányban kapnak többletpontot, ezért a plusz végzettségért. Esetükben közel 30% rendelkezik valamilyen OKJ-s képesítéssel, míg a kisvárosi középosztály tekintetében ez nem éri el a 20, előnyös helyzetű városi elit esetében pedig a 10%-ot sem. Nyelvvizsgára és emelt szintű érettségire adható többletpontok tekintetében jóval alul maradnak előnyösebb társadalmi státusú hallgatótársaik mellett. Középfokú komplex nyelvvizsgával az érettségi évében mintegy 38%-uk rendelkezik (kisvárosi középosztály esetén 71%, előnyös helyzetű városi elit esetén 57%).

Az előnyös helyzetű városi elit tehetsége idegen nyelvtudás tekintetében továbbra is felülkerekedik szakkollégiumi hallgatótársaikon, de kiemelkedően teljesítenek saját kutatási témával rendelkezés terén (50,8%), tanulmányi ösztöndíj esetén (68,3%), illetve számottevően magasabb számban rendelkeznek magyar (60,8%), illetve idegen nyelvű publikációval (42,5%) a kutatásban résztvevő szakkollégistáknál. A nyelvtudás fontosságának megítélése, az idegen nyelv magas szintű elsajátítása, a nyelvvizsgákon

való részvétel jelentős mértékben összefügg a családok anyagi hátterével, ezt korábban már számos kutatás bizonyította (Dusa 2012, Blaskó et al. 2014, Sebestény 2016, Szemerszki 2016, Ceglédi 2018).

A hátrányokkal induló vidékiek közül emelt szintű érettségit is mintegy 40%-uk tett, a másik két hallgatócsoport esetében ez az eredmény megközelíti a 70%-ot. Tudományos eredményeiket tekintve nem vagy csak nagyon csekély elmaradást mutatnak szakkollégiumi társaik mellett. Saját kutatási témával közel 40, tudományos publikációval 30, konferencia előadással 25%-uk rendelkezik.

A tehetséges kisvárosi középosztály szakkollégistái a legtöbb felvételihez szükséges többletpontot középfokú komplex nyelvvizsgáért (71,2%), valamint emelt szintű érettségiért (66,7%) kapták. Felsőoktatási éveik előtt már szép számmal rendelkeztek komplex felsőfokú nyelvvizsgával is (21,6%), illetve vettek részt különböző tanulmányi versenyeken pl. OKTV (19,8 %). Egyetemi éveiket középiskolás éveikhez hasonló szorgalommal töltik. Több mint 50%-uk rendelkezik saját kutatási témával, 20%-uk szerepelt már Országos Tudományos Konferencián, egyéb tudományos konferenciákon pedig legalább 35%-uk vett részt előadóként. Közel 30%-uknak van legalább egy tudományos publikációja, 36%-uk részesült legalább egyszer érdemösztöndíjban. Tanulmányi átlagaikat tekintve is az élen járnak a szakkollégiumi hallgatók között (24. táblázat).

24. táblázat. Tanulmányi ösztöndíjban részesültek aránya (%)

Részesül tanulmányi ösztöndíjban? (N=322)	Klaszterek		
	Kisvárosi középosztály (N=111)	Hátrányokkal induló vidékiek (N=91)	Előnyös helyzetű városi elit (N=120)
Igen	70,3%	44%	68,4%
Nem	29,7%	56%	31,6%
Összesen	111	91	120

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,001

Köztársasági ösztöndíjban is közel 20%-uk részesült már legalább egyszer tanulmányi éveik alatt, néhányan közülük pedig azt is elmondhatják magukról, hogy egyéb szakmai ösztöndíjat is kaptak az eredményeikért. A hátrányokkal induló vidékiek tanulmányi munkájukban kevésbé járnak az élen, ezt a tanulmányi ösztöndíjban részesülők aránya is visszatükrözi. Esetükben 44% részesült tanulmányi eredményei alapján ösztöndíjban, míg a kisvárosi középosztály tehetségei esetében ez 70,3% az előnyös helyzetű városi elit fiataljainál pedig 68%. Kimagasló szakmai eredményeik alapján, viszont kitűnnek szakkollégiumi hallgatótársaik közül, ezt tükrözi, hogy közülük kerültek ki a legnagyobb arányban azok a hallgatók, akik Köztársasági Ösztöndíjban részesültek (25. táblázat).

25. táblázat. Köztársasági Ösztöndíjban részesültek aránya (%)

Részesült már legalább egyszer Köztársasági Ösztöndíjban?(N=322)	Klaszterek		
	Tehetséges kisvárosi középosztály (N=111)	Hátrányokkal induló vidékiek (N=91)	Előnyös helyzetű városi elit (N=120)
Igen	18,9%	39,5%	11,6%
Nem	81,1%	61,5%	88,4%
Összesen	111	91	120

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000

Továbbtanulás terén hasonló motivációk játszanak szerepet náluk, mint szakkollégista társaiknál. Egyformán fontosnak tartják, hogy jól jövedelmező, megbecsült foglalkozásuk legyen, lényeges szerepet tulajdonítanak környezetük elismerésének és annak, hogy saját magukra is büszkén tekinthessenek. A folyamatos tudásgyarapítás igénye mindezek mellett némelyest háttérbe szorul, ez esetükben csak 24,2%-nak nagyon fontos, míg a másik két klaszter esetében ez az eredmény 50% körüli. Tanulmányaik folytatását ugyanolyan magas arányban tervezik, mint szakkollégiumi társaik (86,8%). Főként a tudományos fokozat megszerzésére (37,4%), valamint a mesterképzéses diploma elérésére (35,2%) törekszenek.

A kisvárosi középosztály fiataljai is tudatosan tervezik a jövőt. Több mint 50%-uk rendelkezik magyar nyelvű szakmai önéletrajzzal, idegen nyelvűvel pedig közel 40%-uk. A továbbtanulás terén a legfontosabb motivációt abban lelik, hogy önmagukra büszkének legyenek, jól jövedelmező állásra, megbecsült foglalkozásra, biztos jövedelemre tegyenek szert, illetve nagyon fontos számukra a folyamatos tudásgyarapítás is. Tanulmányai folytatását, mintegy 83,3%-uk tervezi, amely eredmény megközelítőleg mindhárom klaszterre egyaránt jellemző, következésképpen elmondható, hogy a kutatásunkban résztvevő szakkollégiumi hallgatók összességében magas arányban tervezik a továbbtanulást. Nem találunk jelentős eltérést abban sem, hogy a tehetséggondozó intézmények hallgatói általában milyen fokú végzettségre törekszenek. Megközelítőleg egyharmaduk törekszik a tudományos fokozat megszerzésére, a kisvárosi középosztály tehetségeinek 30,9%-a kívánja elérni ezt a szintet, újabb 31%-uk minimum mesterképzéses diplomát szeretne, de többen tűzik ki célul a másoddiploma vagy valamilyen szakirányú egyéb végzettség megszerzését.

A tanulmányi eredményességre jelentős hatást gyakorol, hogy a hallgató milyen kapcsolatot ápol szüleivel, valamint az, hogy mennyire támogatják tanulmányaiban, előrehaladásában. A kisvárosias középosztály fiataljainak közel 90%-ára elmondható, hogy szüleik gyakran vagy nagyon gyakran beszélgetnek velük. A leggyakoribb témák esetükben a tanulmányokra, szabadidős tevékenységekre, politikai közéleti kérdésekre, barátokra térnek ki. A csoport tagjait jellemzően magas arányban anyagi támogatásban is részesítik a szülők. Az anyagi támogatás mellett számottevő lelki gondoskodásban is osztoznak, több mint 70%-uk vallja, hogy szüleik gyakran vagy nagyon gyakran ösztönzik, bátorítják tanulásra.

A hátrányokkal induló vidékiek azok a szakkollégisták, akik tanulmányaik végzése alatt legkevésbé számíthatnak szüleik anyagi vagy szóbeli támogatására. A szülőkkel való rendszeres kapcsolat számukra sokkal kevésbé gyakori jelenség, mint a

kutatásunkban résztvevő hallgatótársaik többségének. Amennyiben bármilyen diskurzus is zajlik a felek között, témájukat inkább hétköznapi kérdések, mint például szabadidő eltöltése, barátok, filmélmények határozzák meg. Köreikben ritkán esik szó tanulmányokkal, közélettel, politikával kapcsolatos témákról. Tanulásra továbbtanulásra ösztönzés tekintetében is a legkevesebb szülői támogatásban részesülnek, amelynek okát a hátrányos szocio-kulturális társadalmi helyzetükben keressük. A hátrányokkal induló vidéki tehetségek 44%-a soha nem kap szóbeli megerősítést tanulmányi munkájával kapcsolatban. Egy olyan közegben, ahol a mindennapi megélhetés is sok esetben gondot jelent, előnyösebb, ha a fiatal minél hamarabb munkába áll, ezzel kiegészítve a háztartás közös jövedelmét. Ebben a helyzetben a felsőoktatásban való részvétel csak további teherként nehezedik a szülők vállára.

Az előnyös helyzetű városi elit hallgatói ezzel ellentétben maximális szülői támogatásban részesülnek, mind anyagi mind pedig érzelmi tekintetben. Eredményeiket tekintve szüleik 70-80%-os arányban gyakran vagy nagyon gyakran beszélgetnek velük tanulmányi munkáról, közéletéről, szabad időről, barátokról, könyvekről, filmekről. Legjobb barátaikat még az egyetem előtti időkből (49,2%), az egyetemen (39,2%) vagy a szakkollégiumukban (43,4%) ismerték meg. Összességében mind az egyetemi, mind pedig a szakkollégiumi hallgatótársaikkal szoros baráti kapcsolatot ápolnak. Egyetemi barátságai tudományos és tanulmányi problémák, valamint együtt tanulás köré szerveződnek, míg a szakkollégiumokban inkább szabadidő eltöltésére magánéleti kérdések megbeszélésére, jövőtervek megbeszélésre alapulnak baráti viszonyaik. A hallgatók viszonyát szakkollégiumukban kiemelkedően jónak gondolják a többi klaszterhez képest is. Véleményük szerint sok a baráti kapcsolat (84,2%) és jó ismeretség (11,7%).

A kisvárosi középosztály hallgatóinak baráti kapcsolatai főként az egyetemi/főiskolai előtti időkből (51,4%) vagy már a felsőoktatási évek alatt (42,3%) szereztek. Több mint egyharmaduk szakkollégiumi tagsága révén tett szert hozzá legközelebb álló barátaira. Megemlítik még emellett a közös hobby-t, hittant/vallási gyülekezetet is. Az általunk alkotott klaszterek közül a legvallásosabb csoportot képviselik, így nem meglepő talán az, az eredmény, hogy a többi szakkollégiumi hallgatóhoz képest nagyobb arányban szereztek barátokat vallásos kisközösségekből (15%, míg a többi klaszter esetében az elenyésző 4-5%-ot sem éri el ez a kategória). Társas/baráti viszonyaik a többi szakkollégiumi hallgatóéhoz képest hasonlóan szorosak, kiugró különbségeket nem vélünk felfedezni a klaszterek között. A tehetséggondozó intézményekben szerzett barátokkal nagyobb mértékben beszélgetnek olvasmányélményeikről, közéleti, művészeti kérdésekről, míg az egyetemi kapcsolataikban a tanulmányokhoz fűződő problémák megbeszélése (66,7%), tudományos kérdések megvitatása (55%), jövővel kapcsolatos felvetések (55,9%) állnak a középpontban. A hallgatók viszonyát meglehetősen szorosnak ítélik meg a szakkollégiumban, 78,4%-uk úgy gondolja tehetséggondozó intézményében sok a baráti kapcsolat.

A hátrányokkal induló vidékiek kapcsolathálózati zártságát jól szemlélteti, hogy hozzájuk közelálló barátaikat nagyrészt a felsőoktatási tanulmányaik megkezdése előtti időkből szereztek, míg az egyetemen csak 29%-uk szerzett közeli barátokat (a másik két klaszterben ez 40% körüli). Meglévő baráti kapcsolataik mind az egyetemen, mind pedig a szakkollégium közösségében hasonlóan szorosak, mint a másik két klaszter esetében, legyen ez akár szabadidő eltöltése, közös tanulmányi munka, jövőre, közéletre vonatkozó kérdések megvitatása. A hallgatók viszonyát a szakkollégiumban egyértelműen barátinak ítélik meg (65,9%). Tanóráik minimum 60%-ára bejárnak, de

esetükben nagyon magas azoknak a hallgatóknak a száma is, akik 80-100%-os részvételre törekszenek heti szinten. Napi szinten átlagosan 1-2 órát töltenek felkészüléssel, tanulással. Vizsgaeredményeiket tekintve pedig többen vannak közöttük azok a hallgatók, akiknek csak második, esetleg harmadik alkalommal sikerül eredményes vizsgát tenniük, ezzel az eredménnyel kissé alul teljesítenek szakkollégiumi társaikon. Tanulmányi munkavégzéshez való morális viszonyukat vizsgálva nem mutatnak számottevő eltérést a másik két klaszter tagjaihoz képest. Megengedőbbek viszont abban a tekintetben, hogy számukra elfogadható, ha az ember csupán a magasabb ösztöndíj miatt törekszik jó tanulmányi eredményekre. Ezzel az állítással 22%-uk teljes mértékben, 26%-uk pedig inkább egyet ért. Ennek háttérében nagy valószínűséggel, jóval szerényebb anyagi körülményeik állnak. Jegyzetet kölcsönadni számukra egyáltalán nem olyan természetes, mint általában szakkollégiumi társaik többségének, ebből előre vetíthetjük, hogy tanulmányi nehézségeiket, problémáikat meglehetősen inkább egyedül kísérlik meg először megoldani. Az alábbi eredmény talán összefüggést mutathat az óralátogatások magas számával, feltételezhető, hogy a hátrányokkal induló vidékiek kevésbé számíthatnak (vagy kevésbé nyitottak) jegyzetkérésre hallgatótársaiktól.

Az előnyös helyzetű városi elit hallgatói felsőfokú tanulmányaikat befejezve nagy valószínűséggel magas presztízsű, biztos jövedelmet nyújtó munkalehetőségek megpályázását tűzik ki célul, hiszen továbbtanulásuk elsődleges szerepét a majdani jól jövedelmező, megbecsült állás megtalálásában látják. Nagy jelentőséget tulajdonítanak ezen kívül annak, hogy környezetüket is önmagukat is büszkeséggel töltse el a jövőbeni állásuk. Közel 90%-uk tervezi a továbbtanulást, tudományos fokozat megszerzésére majd 40%-uk, mesterképzéses diploma megszerzésére szintén majd 40%-uk készül, néhányan pedig valamilyen másoddiplomát vagy valamilyen nem egyetemi/főiskolai végzettséget kívánnak megszerezni. Ők azok, akik vizsgáikat már az első alkalmakkor jó eséllyel teljesítik (70%), szívesen adják kölcsön jegyzeteiket, megengedőbbek puskázás, lesés vagy sűgás tekintetében szakkollégiumi társaiknál.

Az olyan durva szabálysértéseket, mint plagizálás, órák rendszeres ellógása, diploma pénzért való vétele mindhárom klaszter hallgatói egységesen elutasítják. Létezik azonban a hallgatói normáknak egy olyan rejtettebb dimenziója, amely megosztja a hallgatókat. A két társadalmilag jobb helyzetű klaszterre elmondható, hogy elfogadóbbak bizonyos szabálysértésekkel kapcsolatban, mint a hátrányosabb helyzetben lévő társaik. A kisvárosi középosztály és az előnyös helyzetű városi elit hallgatói vélhetőleg otthonosabban mozognak a felsőoktatás világában, tudatosabban észlelik milyen csínyek, kiskapuk járhatók a felsőoktatási lét mindennapjaiban (Ceglédi 2018). Bocsi Veronika (2013) szerint ez a tudatos szabályszegés jó esetben a kortárskapcsolatok erősítésére is szolgálhat. Tehetséggyondozó intézményükkel kapcsolatos elégedettségük nem tér el nagymértékben a másik két hallgató csoporttól. Esetükben megfigyelhető, hogy némileg elégedettebbek a szakkollégiumok nyújtotta programlehetőségekkel, közösségi élettel, felvételi rendszerrel és továbbtanulásra ösztönzésével. Előnyös társadalmi helyzetükből adódóan kevésbé elégedettek azonban a szakkollégiumok infrastrukturális, technikai felszereltségével és előadó termeivel.

A kisvárosi középosztály hallgatóinak tehetséggyondozó intézményével való elégedettségét magas fokú gondtalanság jellemzi. Összességében elmondható, hogy átlagosan vagy nagyon elégedettek, legyen szó szakkollégiumuk oktatóiról, kurzusairól, programjairól, szakmaiságáról, értékelési módjáról vagy akár infrastrukturális felszereltségéről, közösségi, spirituális életéről, ösztönző módszereiről.

A hátrányokkal induló vidéki tehetségekre általánosan jellemző, hogy 70%-uk nagyon vagy átlagosan elégedett tehetséggondozó intézményével minden területen. Némi kivetni valót csupán szakkollégiumok demokratikusságában vélnek felfedezni, az alábbiak szintén kevésbé elégedettek hallgatótársaiknál. Oktatóikkal való kapcsolatuk más-más irányban alakul az egyetem, illetve a szakkollégium falain belül. Egyetemi oktatóikkal, sokkal inkább tudományos kérdéseikről, jövő terveikről beszélgetnek, míg szakkollégiumi oktatóikkal kapcsolatuk tutoriális jellegű. Tehetséggondozó intézményeikben az oktatók nagyobb mértékben figyelnek oda személyes pályafutásukra és gyakrabban korrepetálják őket szükség esetén.

A kisvárosi középosztály hallgatóinak oktatóihoz fűződő viszonyára jellemző, hogy erősebb az egyetem/főiskola falain belül, mint a tehetséggondozó intézményükben. Tananyagról és tudományos kérdésekről például szívesebben beszélgetnek egyetemi oktatóikkal (62,2%), mint szakkollégiumi nevelőikkel (39,6%), jövőre vonatkozó terveikről, személyes pályafutásukra vonatkozó kérdéseket is hasonló arányokban vitatnak meg inkább egyetemi tanáraikkal.

Az előnyös helyzetű városi elit oktatóikkal való viszonya a felsőoktatási intézményük keretein belül tananyaggal és jövőtervekkel kapcsolatos kérdések megvitatása és korrepetálás köré összpontosul, míg a tehetséggondozó intézményükben szívesebben beszélgetnek tanáraikkal tananyagon kívüli témákról, közéleti kérdésekről. Szakkollégiumok célját a többi klaszterhez képest elsősorban a folyamatos tanulás lehetőségének biztosításában, a látókör szélesítésében, a nyitott szellemiségre nevelésben és a közösséghez tartozás megteremtésében látják. Míg a kisvárosias középosztály hallgatói a közösséghez tartozás élményének megteremtését, a tanulmányi előremenetel segítségét, a széles látókörre, nyitott szellemiségre nevelést, társadalmi felelősségvállalásra ösztönzést látják a tehetséggondozó intézményük céljának. Szakkollégiumuk hozzájárulását inkább abban látják, hogy saját kutatási témával, konferencia szereplésekkel, tudományos ösztöndíjjal, diplomás ismerősökkel és olyan oktatói ismeretségekkel rendelkeznek, akikhez szakmai kérdésekben is nyugodtan fordulhatnak. Az előnyös helyzetű városi elit tagjai tehetséggondozó intézményük tanulmányi munkájukhoz való hozzájárulását elsődlegesen a saját kutatási témával való rendelkezésben, kutató csoporttagságban, idegen nyelvű publikációk és konferencia szereplések, hazai és külföldi munkatapasztalatok meglétében, diplomás és kutató szakember ismeretségek megszerzésében látják.

A hátrányokkal induló vidékiek szakkollégiumuk célját elsősorban a továbbtanulásra, tudományos életben való részvételre ösztönző hatásában vélik felfedezni, de kiemelik a széles látókörű, minden irányban tájékozott fiatalok nevelését, a közösséghez tartozás élményét, a társadalmi felelősségvállalás hangsúlyozását és az identitás erősítését, ami főként a cigány/roma szakkollégiumok elődleges velejárója. Tehetséggondozó intézményük tanulmányi munkájukhoz való hozzájárulását nyelvvizsga eredményeikben, külföldi és hazai munkatapasztalataik megszerzésében, publikációik számában gondolják megvalósulni.

A városi elit hallgatói az egyetemek által szervezett programok közül főként a szakesteket (58,3%), bálakat (46,7%), tudományos konferenciákat (69,2%) részesítik előnyben. Mindaddig a szakkollégiumi események keretében magas részvételi arányban képviseltetik magukat kirándulásukon (67,5%), táborokon (58,3%), filmvetítéseken (64%), sportrendezvényeken (54%) és vallási összejöveteleken (40,8%). Legfőbb jellemzőiket nézve főként előnyös társadalmi helyzetüket és abból származtatható előnyeiket tekintve térnek el jelentősen szakkollégiumi hallgatótársaiktól.

A kisvárosi középosztály a felsőoktatási intézményeik által szervezett programok közül a konferenciákat (64%), szakeseteket (58,6%), bálakat (51,4%) részesítik előnyben. A szakkollégiumok nyújtotta lehetőségek közül szintén magas számban vesznek részt konferenciákon (71,2%), bulikon (71,2%), kirándulásokon (70,3%), filmklubokon (58,6%). Mindezek mellett jelentős mértékben vannak jelen a tehetséggondozó intézmények által szervezett táborokon (48,6%) és vallási rendezvényeken (42,3%).

A hátrányokkal induló vidékiek a felsőoktatási intézményeik által szervezett programok közül főként a szakeseteket (53,8%), bálakat (65%), szakmai előadásokat és konferenciákat (52,7%) látogatják. A szakkollégiumok által biztosított rendezvényeken nagyobb gyakorisággal vesznek részt. Ezek közül is szívesebben járnak el közös kirándulásokra (52,7%), táborozásokra (58,2%), vallási rendezvényekre (59,3 %), szakmai előadásokra, konferenciákra (69,2%). A hátrányokkal induló vidéki hallgatókról összességében elmondható, hogy a szakkollégisták közül a legszerényebb anyagi háttérrel rendelkező otthonokból, a legkevésbé kvalifikált szülők gyermekeiként érkeznek a felsőoktatás világába. Szorgalmuknak és kitartó munkájuknak köszönhetően szakmai tudományos eredményeikben, továbbtanulási szándékukban nem, tanulmányi átlagaik alapján is csak csekély elmaradást mutatnak szakkollégiumi hallgatótársaik mellett.

Doktori értekezésünk elemző szakaszában többdimenziós klaszterelemzés segítségével kaptunk árnyaltabb képet a kutatásban részt vevő szakkollégiumi hallgatókról. Elsődleges célunk az volt, hogy különböző hallgatótípusokat fedjünk fel, hogy ez által még pontosabb leírást adhassunk a tehetséggondozó intézmények hallgatóságáról. Ahogyan már a bevezetőnkben is megírtuk oktatáskutató szemmel a felsőoktatási szakkollégiumokat különféle módokon értelmezhetjük és csoportosíthatjuk különböző tulajdonságaik alapján. Ezek a tehetséggondozó intézmények a rendszerváltás előtti időkben biztosították az aktív politizálás lehetőségét, napjainkban már a felsőoktatás hiátusait kiegészítő intézményként kezeljük őket. Klaszterelemzésünk egyaránt alátámasztja az a korábbi állításunkat, hogy a szakkollégiumok egyfelől a jövő társadalmi elitjének képzési helyeként szolgálnak, amely főként a kisegyetemi és egyesületi típusok jellemzője. Másfelől szocializációs közeget nyújtanak a hátrányos szociokulturális háttérrel rendelkező hallgatók számára, illetve hasonló érdeklődésű fiatalok tevékeny tanulóközösségeiként is értelmezhetők (Erős 2010, Kardos 2014). A Demeter (2014) által klasszikus fenntartói szakkollégiumként értelmezhető egyházi tehetséggondozó intézmények vallásos jellegükből adódóan alapvetően kedveznek a szerényebb helyzetű, de tudásuk és szorgalmuk által kiemelkedni vágyó fiatalok számára, mindezek mellett a szilárd értékrend mentén kialakuló erős közösségek egyre inkább vonzóvá teszik ezt a tehetséggondozó formát az előnyösebb helyzetű városi elit fiataljai számára is. A főként egyházak által szervezett, valamint a nem egyházi cigány/roma szakkollégiumok a felsőoktatásban tanuló, elkötelezett, de leszakadó társadalmi rétegekből származó, főként cigány származású fiatalok felzárkóztatását tűzik ki célul (Forray 2016), amelyet eddigi eredményeink is jól kivehetően alátámasztanak.

5.6. Az egyetemi bekerülés körülményei

A felsőoktatási intézményekbe való bekerülés áttekintése alapján tudjuk, hogy összességében a vizsgált mintában közel hasonlóak az apa és az anya iskolázottságára

vonatkozó adatok, valamint a lakóhely településtípusa mentén elkülöníthető csoportok, ami arra enged következtetni, hogy az egyetemekre való bejutás során a korábbi iskolai teljesítmény az elsődleges szempont. Ugyanakkor ezt a közel azonos teljesítményt eltérő módon érik el a vizsgált társadalmi kategóriákba tartozó hallgatók. Különböznek például a szülői iskolázottsági és lakóhelyi csoportok abban, hogy kinek a tanácsára jelentkeznek, és milyen hozadékkal érkeznek a felsőoktatás világába (Ceglédi et al. 2016). Azt tapasztaltuk, hogy a vizsgálatba bevont szakkollégiumi hallgatók esetében az egyházi-nem egyházi középiskolai múlt egyfajta töréspontot jelent (Pusztai 2009, Kardos 2014), így kutatásunkban az érettségit adó iskola típusát is megvizsgáltuk. Feltételeztük, hogy az egyházi felsőoktatási szakkollégiumokhoz tartozó hallgatók, a nem egyháziakhoz képest már korábbi iskolai pályafutásuk során is előtérben részesítették az egyházi fenntartású középfokú oktatást nyújtó intézményeket. Szignifikáns különbséget tapasztalunk a hallgatók múltjában, abban a tekintetben, hogy milyen fenntartójú középiskolából érkeztek a felsőoktatás világába (26. táblázat).

26. táblázat. Érettségit nyújtó középiskola fenntartója (%)

Milyen fenntartású volt a középiskolája, amikor érettségizett? (N=322)	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Állami, önkormányzati	33,3%	61,5%	66,7%	78,7%	85,5%
Egyházi	63,4%	38,5%	33,3%	18%	7,9%*
Alapítványi	3,3%*	0%	0%	3,3%	6,6%*
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

Az egyházi hagyományos szakkollégiumok hallgatóinak 63,4%-a érettségizett egyházi fenntartású középiskolában, amíg ez az arány az egyesületi és kisegyetemi szakkollégiumok esetében 20% alatti. Az egyházi és a nem egyházi roma tehetséggondozó intézmények esetében a hallgatók átlagosan közel 40%-a egyházi fenntartójú középiskolában érettségizett.

Bebizonyosodott 2. fő hipotézisünk azon felvetése, hogy az egyházi hallgatók iskolaválasztása szándékos, célirányos cselekvés eredménye, az egyházi szakkollégisták között számottevően magas létszámban találhatók meg az egykori egyházi középiskolások. Úgy tűnik, hogy az egyházi intézmények által kínált programok, a vallásos kortárs közösség az egykori egyházi középiskolások számára jelentik a legnagyobb vonzerőt (Kardos 2011). Mindkét fenntartású roma szakkollégiumban jóval magasabb a korábbi egyházi iskolások aránya, mint a kisegyetemi vagy az egyesületi típusban. Az egyházi roma szakkollégisták majd kétötöde, a nem egyházi roma szakkollégisták egyharmada érkezett egyházi iskolából, miközben a kisegyetemiben ez az arány nem éri el az egyötödöt, az egyesületiben pedig jócskán elmarad az egytizedtől is. Még ha az egykori egyházi iskolások aránya el is marad a szektorhoz ragaszkodó,

hagyományos egyházi szakkollégistákétól, s a kis elemszám kételkedésre int, ez akkor is figyelemre, de legalább is további kutatásokra méltó jelenség. Az egyházi roma szakkollégiumokban arányuk kissé meghaladja azokét a volt egyházi iskolásokét, akik a nem egyházi roma szakkollégiumokban tanulnak.

Hazánkban mind elvi, mind pedig konkrét oktatáspolitikai intézkedések szintjén megvalósításra kerültek olyan lépések, amelyek hozzájárulnak a felsőoktatásba való bekerülési lehetőségek bővítéséhez, így a főiskolai/egyetemi képzésbe való bemenetnek nem csupán egyféle útja létezik, hanem több variációja (Szemerszki 2015). Számos kutatás szól arról, hogy bejutási lehetőségek expanziójával és a felsőoktatás szélesebbre tárt kapui által ma már nem okvetlen a bekerülés okoz nehézséget a jelentkező fiatalok számára, hanem maga a bent maradás, illetve a felsőoktatásban elérhető legmagasabb színvonal elérése így például a hazai és nemzetközi kutatásokban való részvétel, kiemelkedő ösztöndíj lehetőségek, külföldi tanulmányutak, sikeres felvételi a doktori képzésbe és még sorolhatnánk. Itt kell említést tennünk arról, hogy napjainkban már nem elegendő, hogy a különböző hátrányokkal induló hallgatói csoportoknak lehetőségük van a felsőoktatásban való részvételre, amennyiben nem kapcsolódnak hozzájuk olyan rendelkezések, amelyek a heterogén hallgatói rétegek felsőoktatásban való bent maradását is segítik, illetve felkészítenek a későbbi munkaerő-piaci kilépésre (Szemerszki 2015), mint ahogyan a hazai felsőoktatási szakkollégiumok is teszik.

Az eredményesség hipotézisünk tekintetében fontos mutatónak tartjuk a felsőoktatásba való bejutást és a bennmaradást. A bejutáskori eredményességet több mutatóban mérte a kérdőívünk. Így vizsgálta egyebek mellett, hogy a középiskolában tanulmányi eredményért kapott-e díjat, ösztöndíjat a hallgató, továbbá a középiskolai teljesítménnyel és nyelvvizsgával megszerzhető felvételi többletpontok mennyiségére is kitért (Kovács 2015). Ennek alapján a jelenlegi nem egyházi szakkollégiumi hallgatók bejutáskori eredményessége nagyobb arányú a minta többi részénél, több változó is szignifikáns eltérést mutat ebben a tekintetben. Ahogy a következő táblázatban is látható, középiskolai versenyeredményért többen kaptak többletpontot a nem egyházi szakkollégisták hallgatói közül, mint az egyházakhoz kötődő szakkollégiumokban (27. táblázat). Kivételt ez alól a roma/cigány felzárkóztató szakkollégiumok képeznek, ahol az egyházi fenntartó intézményeiben a hallgatók az érettségi megszerzésének évében egyáltalán nem voltak jogosultak tanulmányi versenyhelyezésért járó többletpontra, míg a nem egyházi társaikban számuk elenyésző.

27. táblázat. Tanulmányi versenyért járó többletpontra való jogosultság (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Az érettségi évében jogosult volt-e tanulmányi versenyhelyezés (pl. OKTV) miatt többletpontokra? (N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Igen	11,4%	0%	5,6%*	34,4%	23,7%
Nem	81,3%	76,9%	88,9%	63,9%	76,3%
Nincs válasz	7,3%*	23,1%*	5,6%*	1,6%	0%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

Bár a középiskolai versenyeredményeket jelentős mértékben befolyásolhatta az egykori oktatási intézmények célkitűzése, versenyszelleme vagy a pedagógusok motiváltsága, kapacitása a versenyekben való részvételre és felkészítésre, mégis úgy gondoljuk ez a mutató alkalmas lehet arra, hogy azonosítsuk a szakkollégiumi képzésbe bekerülő kiemelkedő teljesítményű hallgatókat (Ceglédi 2018). Fontos megemlítenünk Ceglédi (2018) nyomán, hogy a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentéséhez jelentősen hozzájárul a hazai felsőoktatás azon tulajdonsága, hogy még nemzetközi viszonylatban is tandíjmentesen juttat be magas létszámban hallgatókat az egyetemi képzésbe (Shavit et al. 2007, Szemerszki 2016), ami nagyfokú társadalmi nyitottságra is vall. Egyetértünk abban, hogy mindez jótékony hatással lehet az eltérő társadalmi státuszú hallgatók közötti egyenlőtlenségek enyhítésére.

A kutatásba bevont szakkollégiumi hallgatók között az egyetemi felvételikor a hátrányos helyzet és az etnikai hovatartozás miatti preferálást szolgáló többletpontokra vonatkozó igényüket többen is jelezték a vizsgált mintában. Többletpontokra és a felvételi eljárási díj csökkentésére jogosultak azok a hallgatók, akik a mindenkori hatályos törvényi előírásoknak megfelelően a hátrányos helyzetű vagy halmozottan hátrányos helyzetű kategóriákba sorolhatók (Szemerszki 2016). A hátrányos helyzet miatt megszerezhető többletpontokra való jogosultság tekintetében nagyon magas arányú a válaszmegtagadás az egyházi roma szakkollégisták körében, hiszen közülük minden negyedik kívánta elhallgatni az erre adandó választ. Náluk ritkábban, de szintén gyakran tagadták meg a választ a nem egyházi roma és az egyházi szakkollégisták közül. A hátrányos helyzet miatt megszerezhető többletpontokra való jogosultság megközelítőleg hasonló arányban van jelen az egyházi roma (19,2%) és a nem egyházi roma (22,2%) szakkollégiumi típusban, valamivel kevésbé jellemző az a hagyományos fenntartói típusban (14,6%), legkevésbé pedig a kiségyetemi és egyesületi szakkollégisták jellemzője (28. táblázat).

28. táblázat. Hátrányos helyzetért járó többletpontra jogosultság (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Az érettségi évében jogosult volt-e hátrányos helyzet miatt többletpontokra? (N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kiségyetemi	Egyesületi
Igen	14,6%	19,2%*	22,2%*	9,8%*	5,3%*
Nem	78%	57,7%	66,7%	90,2%	94,7%
Nincs válasz	7,3%*	23,1%*	11,1%*	0%	0%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

Társadalmitőke-hipotézisünk alapján feltételezzük, hogy a kisebbségi etnikai csoportokból származó hallgatók esetében a szakkollégiumi lét lehetőséget biztosít a felsőoktatási intézményi közösséggel történő minél szorosabb összekapcsolódásra, amely a későbbi tanulmányi út folyamán jótékonyan hasznosítható erőforrás. Korábbi munkáink során azt tapasztaltuk, hogy az utóbbi években megnövekedett az alacsonyabb társadalmi státuszú tanulók létszáma a hallgatói társadalomban, mindinkább a felsőoktatás egyre magasabb évfolyamain és képzési szintjein találkozhatunk velük (Pusztai 2011). A felsőoktatás hallgatói társadalmának heterogenitását nemcsak a különböző társadalmi háttérű hallgatók felsőoktatási jelenléte, hanem az etnikailag vegyes összetétele mutatja. Az etnikai hovatartozás miatt megszerezhető többletpontokra jogosultak főként az egyházi roma és nem egyházi roma szakkollégiumok hallgatói, kisebb arányban fordulnak elő a hagyományos egyházi tehetséggondozó intézményekben, amíg a kisegyetemi és egyesületi típusokban az előfordulásuk száma csekély mértékű, sőt az egyesületi szakkollégiumokban kifejezetten alulreprezentáltak jelennek meg (29. táblázat).

29. táblázat. Etnikai hovatartozásra járó többletpont (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Az érettségi évében jogosult volt-e etnikai hovatartozás miatt többletpontokra? (N=322)					
Igen	14,6%	19,2%*	22,2%*	9,8%*	5,3%*
Nem	78%	57,7%	66,7%	90,2%	94,7%
Nincs válasz	7,3%*	23,1%*	11,1%*	0%	0%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

A felsőoktatási felvételi esetében többletpontnak minősül, ha valaki közvetlenül a felsőfokú tanulmányai megkezdése előtt technikus vagy OKJ-s végzettséget szerzett. A középiskola befejezését követő tanulmányi döntések több motívumból állhatnak össze. A technikus, OKJ-s végzettség háttérében állhat egy elsősre sikertelen felvételi vagy egy esetleges döntésképtelenség, amikor a fiatal diáknak éppen annyi időre van szüksége a magasabb fokú tanulmányok elvégzéséhez kellő motiváció megszerzéséhez, mint egy ilyen jellegű képzés időtartama. A kérdőívünket megválaszolók közül az egyházi roma/cigány és a nem egyházi roma/cigány szakkollégiumok hallgatóinak közel fele volt jogosult OKJ-s vagy technikus végzettség miatti többletpont megszerzésére, amíg ez az arány a hagyományos egyházi intézményekben a hallgatók egynegyedét sem éri el, a kisegyetemi és egyesületi típusokban pedig alig érzékelhető számban vannak jelen (30. táblázat).

30. táblázat. OKJ, technikumi végzettségért járó többletpont (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Az érettségi évében jogosult volt-e OKJ-s vagy technikusi végzettség miatt többletpontokra? (N=322)					
Igen	21,1%	46,2%	47,2%	1,6%*	1,3%*
Nem	72,4%	50%	47,2%	96,7%	98,7%
Nincs válasz	6,5%*	3,8%*	5,6%*	1,6%*	0%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

A továbbiakban, kérdőívünkben vizsgáltuk a középiskolai évek alatt megszerzett nyelvvizsgáért járó többletpontokra vonatkozó ismereteket is, ahol szignifikáns különbséget csupán a felsőfokú idegen nyelvtudás tekintetében tapasztalunk, ami az eredményesség hipotézisünk tekintetében jelentős mértékben hozzájárulhat a felsőfokú tanulmányok további folytatásához, illetve egy előre vetítheti az esetleges doktori képzésbe történő belépést (Pusztai 2009). Az egyházi hagyományos és egyházi roma szakkollégiumi hallgatók eredményei a felsőfokú komplex nyelvvizsgáért járó többletpont tekintetében szinte megegyeznek a kisegyetemi típus hallgatóknak eredményeivel. Mintegy egynegyedük mondhatja el magáról, hogy rendelkezik felsőfokú nyelvismerettel, míg ez a nem egyházi roma szakkollégisták esetében a 20%-ot sem éri el. Szembetűnő eredmény, hogy az egyesületi szakkollégisták közül már az érettségi évében is közel kétszer annyian voltak jogosultak felsőfokú nyelvvizsgáért járó többletpontra, mint a többi tehetséggondozó intézmény hallgatója, ami nyilvánvalóan összefügg az egyesületi szakkollégisták előnyösebb társadalmi háttérével (31. táblázat). Az eredmények alapján azt tapasztaljuk, hogy nyelvvizsga eredményeikben a magasabb társadalmi státusú diákok eredményesebbek, mivel azokban a családokban nőnek fel, ahol a tanulás értéket képvisel, s a szülők minden rendelkezésükre álló anyagi erőforrással és infrastruktúrával segíteni tudják gyermekeik tanulmányi sikerességét és felsőoktatási felvételi és továbbtanulási eredményességét (Pusztai & Kovács 2015).

31. táblázat. Felsőfokú nyelvvizsgára járó többletpont (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Az érettségi évében jogosult volt-e felsőfokú komplex nyelvvizsga miatt többletpontokra? (N=322)					
Igen	25,6%	26,9%*	16,7%*	25,6%	47,4%
Nem	76,4%	73,1%	83,3%	73,8%	52,6%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzza közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

A felsőoktatási felvételi esetében még magától értetődő miben kell jó teljesítményt nyújtania a jelentkezőnek, hogy eljuthasson az általa választott intézménybe vagy szakra. Többletpontokat kell gyűjtenie, sikeres és eredményes érettségi vizsgát szükséges tennie, tanulmányi versenyeken kell részt vennie, nyelvvizsgát kell szereznie. Ezt követően az egyetemi/főiskolai élet már nem diktál ilyen egyértelmű feltételeket, amíg a felvételikor a nyelvvizsgák hiányát még valamelyest ellensúlyozzák az egyéb megszerezhető többletpontok, addig a későbbiekben az egyetemi eredményességi versenyben ez már valódi hátránnyal jár (Szemerszki 2016, Ceglédi 2018).

A szakkollégiumi hallgatók továbbtanulási terveiben fontos szerepe van annak, hogy milyen jellemző tényezőkkel írható le az eddigi tanulmányi életút, például milyen átlagos eredményeket ért el középiskolai éve alatt, tett-e emelt szintű érettségi vizsgát. A hagyományos egyházi és kiségyetemi intézménytípusban a szakkollégisták több mint 50%-a rendelkezik valamilyen tantárgyból emelt szintű érettségivel, míg az egyesületi szakkollégiumokban számuk meghaladja a 80%-ot a vizsgált mintában. A roma szakkollégisták esetében, mindkét fenntartói típusban elenyésző azoknak a hallgatóknak a száma, akik az ezzel járó többletpontokból részesültek, azonban a nem egyházi cigány tehetséggondozó intézmények hallgatói néhány százalékkal jobban teljesítettek ebben a tekintetben. (32. táblázat).

32. táblázat. Emelet szintű érettségire járó többletpont (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Az érettségi évében jogosult volt-e emelt szintű érettségi teljesítése miatt többletpontokra? (N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kiségyetemi	Egyesületi
Igen	69,1%	11,5%*	19,4%*	62,3%	82,9%
Nem	30,9%	88,5%	80,6%	37,7%	17,1%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzza közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

Valójában a nyelvvizsgával és emelt szintű érettségivel való rendelkezés olyan tényezőknek számítanak, amelyek megszerzésére inkább a magasan képzett szülők gyermekeinek, a városiaknak és az előnyösebb társadalmi helyzetben lévőknek nagyobb esélyük van, tekintve, hogy az utat sok esetben költséges magánórákkal teszik zökkenőmentessé, amíg a fiatal eljut a sikeres vizsgáig (Pusztai 2009).

Mivel az a feltevésünk, hogy az egyházi intézményekben a társadalmi háttér hátrányait társadalmi tőkeként működő kapcsolati erőforrásokkal sikerül kompenzálni, ezért kutatásunk következő szakaszában társadalmi tőke-hipotézisünk kapcsán arra

próbáltunk meg választ kapni, hogy általában milyen mélységűek a fiatalok kapcsolatai, számíthatnak-e egymásra, meg tudják-e beszélni esetleges problémáikat, felvetődő kérdéseiket tanulmányi munkájukkal, hétköznapi életükkel kapcsolatban.

5.7. A hallgatók egyetemi és szakkollégiumi integrációja

Mivel a szakkollégiumokat Tinto (2020) nyomán speciális tanulóközösségeknek tekintjük, melyek tanulmányi és társas integráltsága révén segítik eredményessé válni tagjaikat, ezért a kapcsolathálózati integráltság részletes vizsgálatának fontos szerepet szántunk a disszertációban.

5.7.1. Hallgatói kapcsolatok

Számos kutatás szól az iskolai eredményesség magyarázatának kereséséről, amelyekben a kutatók nemcsak a hallgatók társadalmi háttérmutatóit vizsgálják, hanem kiemelten foglalkoznak az egyén társas kapcsolatainak a tanulmányozásával is (Pascarella & Terenzini 2005). Ezek a vizsgálatok elsősorban a kortárs közösségek hatásait elemzik, tanulmányozva az informális (pl. baráti kör, önkéntes közösségi tagság) és a formális (pl. oktatási intézmény) kapcsolatok összefüggéseit (Tinto 1993, Pusztai 2011). A felsőoktatásban kialakult hallgatói kapcsolatok elősegítik a társadalmi felemelkedés lehetőségét azzal, hogy lehetőséget teremtenek a vertikális státusz-hierarchia egyes szintjei közötti átjárásra (Mikó & Ungvári 2018, Kmetty & Koltai 2016). Úgy gondoljuk, hogy az egyetemi, szakkollégiumi közösségben kialakult társas kapcsolatok, a tanulmányi, érzelmi támogatás és segítségnyújtás, a szélesebb kapcsolathálózat stabilitása és kiszámíthatósága növelheti az egyén elégedettségét és javíthatja mindennapi közérzetét (Mikó & Ungvári 2018). Továbbá társadalmi-tőke-hipotézisünk (H3) alapján feltételezzük, hogy a szakkollégiumi élet az egyházi intézményekben fontos társadalmi tőkeforrás, azaz a közösen vallott értékek és normák kohézióval hatással lehetnek a szakkollégistákra. Tartalmasabb kortárs és intergenerációs kapcsolattartásra van lehetőség, több közösségi programon vehetnek részt a hallgatók, mint a nem egyházi intézményekben.

Ennek alapján meglepő eredménynek tekintjük, hogy az egyházi szakkollégiumok hallgatói a következőkben felsorolt kérdéskörökben nem értek el kimagaslóan jobb eredményeket a nem egyházi szakkollégiumokban hallgató társaiknál. A nem egyházi roma/cigány szakkollégiumok hallgatói magánéleti problémáik megbeszélése kapcsán főként 1-2 fős barátságokat ápolnak, mindaddig egyházi társaikban többen vannak azok a hallgatók, akik akár 2-3 fővel is szorosabb baráti viszonyban vannak, tehát valamelyest szélesebb baráti körrel rendelkeznek. Ugyanez jellemzi a hagyományos egyházi szakkollégiumok hallgatóit is. Az egyházi szakkollégiumoktól eltérően főként a kiségyetemi, valamint az egyesületi szakkollégiumok hallgatói szűkebb, 1-2 fős baráti körben osztják meg magánéleti problémáikat (33. táblázat).

33. táblázat Magánéleti problémák megbeszélése (%)

Van-e olyan barátja az egyetemen? Akivel megbeszéli magánéletével kapcsolatos problémáit. (N=322)	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Igen, 1-2 fő	35,8%	38,5%	45,7%	67,2%	47,4%
Igen, 2-3 fő	29,3%	26,9%*	11,4%*	16,4%	15,8%
Igen, 3-5 fő	3,3%*	3,8%*	5,7%*	0%	0%
Nincs ilyen barátom	31,6%	30,8%*	37,2%	16,4%	36,8%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,019. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

Nem váratlan, hogy a szakkollégiumi hallgatók között, minden vizsgált intézménytípusban a fiatalok több mint a felének van legalább 1-2 vagy 2-3 olyan barátja, akivel rendkívül szoros baráti viszonyt ápol, hiszen a magánéletével kapcsolatos problémáit is bátran megosztja vele. Pusztai (2011) nyomán tudjuk, hogy a hallgatók tanulmányi orientációja, extrakurrikuláris vállalásai, munkavégzési attitűdjei nem kizárólag a társadalmi státus függvényében alakulnak ki, hanem a hallgatótársak által létrehozott értelmező közösségek következményeként formálódnak. Amennyiben a baráti kört a már korábban sokszor hivatkozott társadalmi-tőke-felfogás alapján erőforrásként értelmezzük, akkor ennek hatását érdemes vizsgálnunk a tovább tanulási tervekhez vonatkozóan is. A jövőre vonatkozó elképzelésekkel kapcsolatos párbeszédekben a felértékelődik a baráti kör megléte, akik nem kizárólag a szakkollégiumi körökből kerülnek ki. Mind az egyházi szakkollégiumok hallgatói, mind pedig a hagyományosan nagy egyetemekhez kötődő tehetséggondozó intézmények diákjai elmondhatják magukról, hogy számos olyan baráttal rendelkezik az egyetemi körökből, akikkel jövőre vonatkozó terveit is meg tudja beszélni.

Amennyiben figyelembe vesszük, hogy a szakkollégiumban folyamatos szakmai munka folyik a hallgatók együttműködésének köszönhetően, úgy az intézmény inkább tekinthető egyfajta szakmai egyesülésnek, mint kollégiumi közösségnek. Ezekben a felsőoktatási tehetséggondozó intézményekben az együtt élő tagok között olyan személyes vagy csoportközi kapcsolatok jönnek létre, amely társas dinamikája közben a hallgatók széleskörű ismeretekre tehetnek szert, mindezek mellett hatást gyakorolva egymás nézeteire és gondolkodásmódjára. Itt nem csupán az új készségek, képességek elsajátítására nyílik lehetőség, hanem a hallgatók egyidejűleg tanulják meg a csapatmunkában történő együttműködést és az aktív közösségformálást. Korábbi munkáinkban is említést tettünk már arról, hogy a szakkollégium életében jelentős szerepet játszik tagjainak közéleti és társadalmi szerepvállalásra sarkallása, amely részben intézményi, részben pedig hallgatói kezdeményezésen alapul (Mikó & Ungvári 2018, Kardos 2011). Korábbi kutatási eredmények alátámasztják, hogy a barátokkal közösen végzett tevékenységek és a hallgatókat körülvevő támogató körök a

leghatékonyabbak a tanulmányi pályafutás szempontjából. Hatékonyságukat az olyan közös intellektuális elfoglaltságok növelik, mint a tudományos kérdések együttes megvitatása, közéleti kérdésekről való társalgás vagy a közös tanulmányi munka. Kiemelkedő erőforrást biztosítanak azok a baráti szövetségek, amelyek tagjai magánéleti problémáikat, jövőre vonatkozó terveiket és tanulmányaikkal kapcsolatos nehézségeiket is megosztják egymással.

Elemzésünk során kiemelten foglalkoztunk azokkal a tényezőkkel, amelyek az emberi kapcsolatokban az értelmiségivé válás folyamatában ugyancsak fontos szerepet játszanak. A hallgatói kötelek vizsgálatakor azokra a kijelentésekre is fókuszáltunk, amelyek az értelmiségi léthez kötődnek, mint például beszélgetés közéleti kérdésekről, tudományos problémákról.

34. táblázat. Tudományos problémák megbeszélése (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Van-e olyan barátja az egyetemen? Akivel tudományos problémákról tud/tudott beszélni. (N=322)					
Igen, 1-2 fő	48,8%	50%	41,7%	70,5%	56,6%
Igen, 2-3 fő	29,3%	38,5%	30,6%	21,3%	14,5%
Igen, 3-5 fő	8,9%	0%	2,8%*	0%	2,6%*
Nincs ilyen barátom	13%	11,5%*	25%	8,2%*	26,3%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,002. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

Azt tapasztaltuk, hogy a tudományos kérdésekről való elmélyülésben és közéleti kérdésekről való beszélgetésekben mindegyik intézménytípus hallgatóinak nagy többsége minimum 1-2, esetenként 2-3 fő olyan baráti kapcsolattal rendelkezik, akikkel megoszthatja ez irányú érdeklődését és tapasztalatait. Az egyházi fenntartású szakkollégiumok és a nem egyházi roma szakkollégiumok hallgatói jellemzően szélesebb baráti körrel rendelkeznek, esetükben többen vannak azok a fiatalok, akik 2-3 fővel is jól elbeszélgetnek komolyabb témákról. Mindaddig a kisegyetemi és az egyesületi és típusban a hallgatók jelentős mértékben, ám szűkebb baráti körben tudják megosztani a gondolataikat (34. táblázat). Ugyanezeket az arányokat tapasztaltuk abban az esetben is, amikor a közéleti kérdésekről szóló diskurzusokat vizsgáltuk.

Hallgatói szemszögből tanulmányozva a kapott eredményeket, azt feltételezzük, hogy ezek az egymás közötti interakciók nem kizárólag egy-két ponton gyarapíthatják a fiatalok esetlegesen hiányos kulturális tőkét, hanem hatásukra szélesedhet a világszemléletük, változhat életcéljuk, értékrendjük, vagy a továbbtanuláshoz fűződő viszonyuk. A kortárs csoporthoz való egyik legerősebb kötődés az, amikor a hallgató interiorizálja a másoktól kapott információkat és jelzéseket, annak érdekében, hogy beilleszkedjen vagy hasonlóságot mutasson társaival (Riesman 1983, Pusztai 2012).

Mindegyik szakkollégium típus hallgatótársadalmára jellemző, hogy összességében több mint 75%-uk rendelkezik min. 1-2 vagy 2-3 olyan baráttal, akivel rendszeresen együtt tanul, amelynek célja egyrészt a másokkal való közösség megélése, illetve a saját tudást tökéletesítő tevékenység végzése (35. táblázat).

35. táblázat. Rendelkezik-e olyan baráttal, akivel együtt tanul? (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Van-e olyan barátja az egyetemen? Akivel együtt tanul/tanult. (N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Igen, 1-2 fő	45,5%	61,5%	50%	59%	73,7%
Igen, 2-3 fő	22,8%	23,1%*	25%*	26,2%	10,5%*
Igen, 3-5 fő	5,6%*	3,8%*	5,6%*	0%	2,6%*
Nincs ilyen barátom	26%	11,5%*	19,4%*	14,8%*	13,2%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,140. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

Értekezésünk eredményesség hipotézise alapján (H4) feltételezzük, hogy a szoros baráti kapcsolatok magas száma pozitívan hat a fiatalok továbbtanulási szándékára. Az egyetemen és a szakkollégiumi tehetséggondozó intézményekben létrejött személyes, baráti kapcsolatok olyan társadalmi tőkét (H3) jelentenek a hallgatói közösségben, amelyekből, azok a fiatalok is hatékonyan részesülhetnek, akik maguk kevésbé rendelkeznek ezzel az erőforrással (Pusztai 2011).

Számos korábbi kutatásban olvashatunk arról, hogy a különböző felsőoktatási tapasztalatokkal rendelkező ismerősök, barátok létrehozhatnak egy továbbtanulásra orientáló kapcsolathálót, ahol a kapcsolatok közötti kötések jelentősen befolyásolják a tanulmányi mobilitást (Pusztai 2017). A kevésbé jó társadalmi körülményekből érkező hallgatók számára különösen gyümölcsözők lehetnek ezek a kapcsolatok, mert a közvetlenül kialakult társas, baráti környezet megkönnyíti számukra a korábban elérhetetlen információk áramlását, áthidalva a társadalmi réteghatárokat (Pusztai 2009). Az előbbieken jól érzékelhető volt, hogy vizsgált szakkollégiumok hallgatói abban a tekintetben is széleskörű kapcsolati tőkével rendelkeznek, ha tanulmányaikkal kapcsolatos problémáikat kell megoldaniuk, megbeszélniük egy-egy hallgatótársukkal, akivel baráti viszonyt ápolnak.

5.7.2. Egyetemi élet

Az utóbbi évtizedek felsőoktatása az oktatási expanzió hatására ma már egyértelműen más jellemzőkkel írható le, mint a korábbi magyar oktatási intézményrendszer. A folyamatosan formálódó intézményi klímában, amely alkalmazkodott a megváltozott

hallgatói összetételhez, megváltoztak az oktató-hallgató kötelékek, a tananyag, a tudásátadás formái és a követelményrendszer, mindezek mellett pedig már a klasszikus hallgató képe is átformálódott napjaink felsőoktatási intézményeiben. Egy-egy évfolyamon a magas hallgatólétszám révén a hallgatói közösségek határai gyengülnek meg, vagy éppen bomlanak fel, amely folyamat az egyetemi kampuszokon belüli elszemélytelenedéshez vezethet. Egyre inkább vonzóbbá válnak az olyan hallgatói közösségek, amelyek szakmai műhelyekként működve, az együtt lakás keretei között nyújtanak a felsőoktatás mellett igénybe vehető extra lehetőségeket a fiatalok számára.

Az angolszász szakirodalomban már évtizedek óta foglalkoznak a lakhatás és a tanulási folyamat ilyen módon történő összekapcsolódásának eredményeivel, s az együtt élő tanulóközösségek tanulmányi eredményességre gyakorolt hatásával (Gablenick 1990, Inkelas et al. 2018, Tinto 2000). Az európai kollégiumi elhelyezésnek számos tradíciója alakult ki, hazai szakkollégiumaink is rokoníthatók a már jól ismert együtt élő tanulóközösségek társadalmával. A poszt szocialista országokban számottevően magas a kollégiumban élő hallgatók száma, azonban ezekben az országokban „*nem gyakori a szervezett tanulmányi együttműködés*” (Pusztai 2011: 109), nem úgy, mint a hazai szakkollégiumi intézményekben. A korai kutatások szerint a tanulmányi integráció tekintetében azok a hallgatók mutatnak elmaradást, akik az egyetemi éveik alatt szülőknél vagy albérletben laknak, mert ők nem integrálódnak az intézmény társadalmába (Tinto 1993, 2020, Pusztai 2011). Több tanulmány érdeklődésének középpontjában főként az áll, hogy a lakóhely milyen erősen befolyásolja a hallgatók integráltságát a felsőoktatási intézmény tanulmányi és társas közegébe, ahol a szerzők nagyrészt arra a következtetésre jutottak, hogy a kollégiumi lakóhely számos előnyhöz juttatja az ott élő hallgatót (Astín 1993, Tinto 1993, 2006, Pusztai 2011, Inkelas et al. 2018, Hurtado et al. 2020). A lakókörnyezet fontosságát kiemelten hangsúlyozó nevelésszociológiai kutatásokban főként a családi háttér nélkülözhetetlen szerepét emelik ki a reprodukciós elméletre hivatkozva, míg mások az intézményi társas környezet, a baráti és lakóhelyi kollektív környezet hatását hangsúlyozzák (Tinto 1993, 2000, Coleman 1988, Bourdieu 1998, Pusztai 2009, Dunn & Dean 2013, Gablenick 1990). Az előbbieken összefoglaltak alapján feltételezzük, hogy a szakkollégiumok nyújtotta lehetőségek pozitív irányban befolyásolják a hallgatók felsőoktatási részvételét és eredményeit.

Kutatásunkban a szakkollégiumi és egyetemi kollégiumi épületben, valamint az egyetemi kollégium épületében élők magas százalékos aránya azt sugallja, hogy a szakkollégiumi hallgatók esetében az előnyös társadalmi státusszal sem járnak együtt az olyan lakhatási típusok, melyek jelentősebb anyagi ráfordítást igényelnének – mint pl.: a saját lakás, vagy az albérlet, azaz az intézményekre jellemző, hogy a bentlakásos rendszer kihasznált (36. táblázat).

36. táblázat. Szakkollégiumi hallgatók lakhatása (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Hol lakik ebben a tanévben? (N=322)					
A szakkollégium épületében	71,5%	34,6%*	8,3%*	36,1%	13,2%
Szakkollégiumban, ami az egyetemi kollégiumi épületben van	24,4%	42,3%	2,8%*	14,8%*	35,5%
Egyetemi kollégiumban	0%	23,1%*	38,9%	16,4%	3,9%*
Bejáró vagyok, vidéken lakom	2,4%*	0%	33,3%	4,9%*	7,9%*
Helybeli vagyok, a családommal lakom	0,8%*	0%	8,3%*	16,4%	14,5%
Helyben, saját lakásomban, párommal	0%	0%	0%	0%	11,8%
Albérletben	0,8%*	0%	8,3%*	11,5%*	10,5%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva köztölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

A fenti adatok szerint az egyházi szakkollégiumi hallgatók között, mind a hagyományos mind a roma szakkollégiumokban jóval magasabb arányban fordulnak elő azok a fiatalok, akik a szakkollégium épületében lelnek lakhatásra. Szembetűnő eredmény, hogy az egyházi roma szakkollégisták 100%-ban kollégiumi épületekben élnek, eltéréseket csak abban tapasztalunk, hogy a kollégium a szakkollégium épületén belül vagy kívül helyezkedik el. Ennek okát abban látjuk, hogy az egyházi oktatási intézmények esetében a kollégiumi bentlakás szorosan hozzátartozik az egyházi intézmények sajátos nevelésfelfogásához. Az állami fenntartó esetében a roma szakkollégisták több mint egyharmada az egyetemi kollégium épületében él, s szintén valamivel több, mint egyharmaduk vidékről jár be. A kisegyetemi és egyesületi szakkollégiumi hallgatók lakhatása meglehetősen változatos képet mutat, többen albérletben vagy helyben családjukkal laknak. A kisegyetemi típus hallgatóinak egyharmada a szakkollégium épületében talált lakhatásra, míg az egyesületi típusban főként az egyetemi kollégiumban elhelyezkedő szakkollégium nyújt lakhatást.

A szakirodalom szerint a hallgatók felsőoktatási integráltságát jelentős mértékben befolyásolja a tanulmányai alatti lakóhelye (Pusztai 2011). Több szocializációs modellben tüntetik fel úgy a külső és belső kollektív szervezeti környezetet, mint a hallgatók szabad idejéért versengő riválisokat, ahol a kívülről jövő ráhatások a hallgatói szocializáció sikere ellen hatnak (Pusztai 2011). Mind a hallgatói eredményesség, mind pedig az elégedettség különböző mértékű lehet annak tekintetében, hogy a felsőoktatásban tanulmányait végző hallgatónak van-e párhuzamos kötelezettsége nappali tagozatos munkarendje mellett, például vállal-e munkát vagy dolgozik-e jelenlegi tanulmányai mellett (Engler 2016). A nemzetközi szakirodalomban

meglehetősen ellentmondásos nézeteket találunk a hallgatók fizetett munkavállalásának tanulmányi eredményességre kifejtett hatásával kapcsolatban (Kocsis 2021, Perna 2010 in Kocsis 2021). Előzetes szakirodalmi ismereteink alapján azt feltételezzük, hogy a rendszeres munkavégzés megrövidíti a tanulmányokra szánt időt, illetve csökkenti az akadémiai részvételt, ezáltal a hallgató kevesebb kurzuson vesz részt, csekély mértékben kapcsolódik be a hallgatói kultúrába, így növelve lemorzsolódásának esélyeit (Astin 1984, Tinto 1975). Egy magyarországi kutatás adatai szerint (PERSIST 2019), a hallgatók tanulmányok melletti munkavállalása nem csökkenti a továbbtanulási terveket, viszont a kapcsolat mértéke összefügg azzal, hogy a fiatal milyen szakterületen, milyen intenzitással vesz részt a munkában (Kocsis 2021, Hámori et al. 2018). Az egyetemi/főiskolai tanulmányok melletti munkavállalás motivációja több okból is gyökerezhet. Számos tanulmány ír arról, hogy egyrészt az orientáció lehet anyagi eredetű vagy szerveződhet értékek mentén, illetve az alábbi két eset kombinációja, amikor mind az elvégzett munka minősége és az érte járó anyagi megbecsülés is fontos szerepet játszik (Szócs 2014, Ceglédi 2018). Feltételezzük, hogy a hallgatói munkavállalás elsődleges mozgatórugója a tanulmányok melletti megélhetés szükségességéből adódik, tehát a munkavégzés szoros összefüggést mutat a hallgatók anyagi helyzetével (Ceglédi 2018, Gáti & Róbert 2013, Pusztai 2009, Nyüsti 2014). Eredményeink azt mutatják, hogy a kérdőíves felmérésbe bevont szakkollégiumi hallgatók átlagosan közel egyharmada vállal munkát, pusztán abból az okból, mert anyagilag is rá van kényszerülve a tanulmányai melletti munkavégzésre. Jelen esetben nem az anyagi kényszer okozta tanulmányok melletti munkavégzés az egyházi és nem egyházi roma/cigány felzárkóztató intézmények fiataljait terheli leginkább (37. táblázat), amely negatívan is hathat az egyébként is hátrányos társadalmi helyzetű fiatalok tanulmányi előmenetelére (Markos 2012, Nyüsti & Ceglédi 2010).

37. táblázat. Munkavállalás anyagi kényszer miatt (%)

Ha dolgozik mi ennek az oka? Több választ is megjelölhet!(anyagi kényszer)(N=322)	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Választotta	30,9%	38,5%	41,7%	24,6%	25%
Nem választotta	52,8%	30,8%*	44,4%	72,1%	68,4%
Nincs válasz	16,3%	30,8%*	13,9%*	3,3%*	6,6%*
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,001. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

A rendszeres tanulmányok melletti munkavégzésnek számos pozitív hozadékát is ismerjük, mint például a hallgatók kommunikációs kompetenciáinak fejlődését, kapcsolati tőkájük gyarapodását és interperszonális, szociális készségeik finomodását (Kocsis 2021, Gáti & Róbert 2011). A vizsgált szakkollégiumi csoportokban a hagyományosan nagy egyetemekhez kötődő, nem egyházi tehetséggondozó intézmények hallgatóinak, több mint egyharmada végez munkát az anyagi

függetlenedés vágya miatt, az egyházi szakkollégisták esetében ez az arány átlagosan kevesebb, mint egyharmad. Kiemelkedő a nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató) intézmények hallgatóinak szülői háztól való függetlenedési vágya. Az, hogy a hallgatók közül, ki milyen munkalehetőségek közül válogat vagy, hogy milyen lehetőséget talál meg, számos esetben függ a családi, származási háttértől, kapcsolati tőkétől. A fiatal felnőtt munkaértékei elsősorban abból a miliőben gyökereznek, ahol gyermekkori éveit töltötte, majd a későbbiekben saját munkatapasztalati alapján formálódhatnak a munkavégzéssel kapcsolatos attitűdjei (Bocsi 2016). A szerényebb anyagi körülmények közül érkező hallgató nem minden esetben csak azt a munkát vállalja el, amely személyes fejlődése szempontjából a legszínvonalasabb. Az anyagi kényszer vagy anyagi függetlenedés vágya miatti munkavégzés által megszerzett munkatapasztalatok is készség és képességfejlesztő hatással bírnak, amely a jövőbeni elhelyezkedés szempontjából számos előnnyel ruhazza fel az egyetemista vagy főiskolás munkavállalót (Markos 2012, Ceglédi 2018).

Mindezek mellett a felsőoktatási tanulmányokkal párhuzamosan végzett munkavállalás lehet az önmegvalósítás egyik módja, amely esetben a választott feladatkör értéket képvisel, melyet az egyén autonóm módon, aktívan valósít meg a közösséggel közreműködve. A fiatal felnőtt céljait is ezek mentén fogalmazza meg, így a választott tevékenység akár eszköznek is tekinthető a jövőbeni célok megvalósításában.

Nem tapasztalunk számottevő különbséget abban a tekintetben a vizsgált szakkollégiumi hallgatók között, hogy a felsőoktatási tanulmányaik mellett önmegvalósítás céljából végeznek e munkát vagy sem. Összességében a kutatásban résztvevők alig egyharmadára jellemző az önmegvalósítási szándékból eredményezhető munkavállalás, ettől erősebb szerepet játszik az szülőktől való anyagi függetlenedés vágya és az anyagi kényszerűség. Úgy véljük a későbbi pályakezdés szempontjából hasznos készségek és képességek egy része sem feltétlenül szerezhető meg a frontális egyetemi oktatás keretein belül (Sipos 2015, Mikó & Ungvári 2018). A szakkollégiumi közösségek létszáma szűkebb, amelynek hatására egy olyan környezet alakul ki a tagok körül, ahol bizalommal fordulhatnak egymáshoz és eredményesen működhetnek közre szakmai kérdésekben, így különösen a tanulásra és közösségi munkára van jelentős pozitív hatással a szakkollégiumi lét (Gablenick 1990, Tinto 2000, Dunn & Dean 2013). A későbbiekben az itt megszerzett kompetenciák nagymértékben befolyásolhatják a napjainkban munkaerő-piacon való helytállást (Mikó & Ungvári 2018).

A felsőoktatási rendszer korunkban tapasztalható átalakulása magával hozta azt az elvárást, amelyben a hallgatóknak újabb stratégiákat kell kialakítaniuk arra vonatkozóan is, hogy milyen tapasztalatokkal kívánják elhagyni az egyetem/főiskola biztonságot nyújtó intézményét, kilépve a munkaerő-piac bizonytalan világába. A felsőoktatásban tanulmányokkal eltöltött időszak, napjainkban kiegészül számos más olyan szabadon választható tevékenységgel, amelyek a jövőben alapvető tapasztalatokkal gazdagítják a hallgatókat az értelmiségivé válás útján. A szülők munkaerő-piaci helyzete is jelentős hatással van a hallgatók munkához fűződő viszonyához. Amennyiben a családtagok a munkára, mint értékre tekintenek, nagy valószínűséggel a fiatalok is a mielőbbi munkavállalás és munkanélküliség elkerülése érdekében fognak cselekedni. Előző adatainkból már kiderült, hogy a tanulmányok melletti munkavállalás nem csupán a kedvezőtlenebb társadalmi státusú hallgatókra jellemző, hanem a kedvezőbb anyagi körülmények között élő családok gyermekei is egyre több esetben vállalnak munkát. A hallgatók egy részét nem az anyagi kényszer

vezérli, mindinkább a függetlenedés és tapasztalatszerzés vágya, valamint saját egyéni ambícióik beteljesítése (Medvet al. 2006 in Kocsis 2021).

A hallgatók egy bizonyos rétegére jellemző, hogy szűkebb vagy tágabb környezetükben szeretnének elismerést kivívni, így esetükben erős motívum az anyagi és erkölcsi megbecsültség, ami a jövőbeni elhelyezkedési lehetőségeiket érinti. Ők azok a szakkollégisták, akiket a vizsgált mintánkban a szakmai ambíció vezérel a felsőoktatási tanulmányok melletti munkavégzés során. Kiemelkedő eredmény, hogy a szakmai ambíció leginkább a nem egyházi roma szakkollégisták jellemzője (47,2%), esetükben 20%-al többen vállalnak munkát ezen indok miatt, mint a hagyományos egyházi (felzárkóztató) társaikban. Ebben a tekintetben nem tapasztalunk különbséget a tradicionális fenntartói és egyházi roma szakkollégiumok hallgatóit illetően. A szakmai ambíciói miatti munkavállalás legkevésbé a kiségyetemi szakkollégistákat jellemzi (24,6%), mindaddig az egyesületi típus hallgatóinak több mint egyharmadára jellemző az ez irányú törekvés (38. táblázat).

38. táblázat. Munkavállalás szakmai ambíció okán (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
	Egyházi hagyományos fenntartói	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kiségyetemi	Egyesületi
Ha dolgozik mi ennek az oka? Több választ is megjelölhet! (szakmai ambíció) (N=322)					
Választotta	27,6%	26,9%*	47,2%	24,6%	38,2%
Nem választotta	52,8%	38,5%	36,1%	72,1%	55,3%
Nincs válasz	19,5%	34,6%*	16,7%*	3,3%*	6,6%*
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

Az egyetemi és főiskolai éveket követően a hallgatóknak a folyamatosan változó gazdasági élettel és elhelyezkedési lehetőségekkel kell szembenéznie. Ebben az állandóan formálódó világban azok lesznek helyzeti előnyben, akik tanulmányaik mellett számos tevékenységben, akár a munka világában is kipróbálták magukat, széleskörű tapasztalatokkal rendelkeznek, tovább képezhetők és kellően innovatívak is egyben (Ceglédi 2018). A hallgatók nem csupán a munkaerő-piaci alkalmazhatóság miatt szélesítik látókörüket és próbálják ki magukat a munka világában, hanem egyrészt az értelmiségivé válás része is ez a folyamat (Bocsi 2016, Ceglédi 2018). Egyetértünk azzal a megfogalmazással, hogy pusztán az egyetemi tanulmányoknak való megfelelés, vizsgákra való felkészülés, nem pótolhatja azokat a gyakorlatban megszerzett tapasztalatokat, amelyeket a tanulmányokhoz szervesen kapcsolódó munkavégzés során sajátítottak el a hallgatók, legyen ez kapcsolatépítés, társadalmi szerepvállalás vagy kutatómunka (Ceglédi 2018).

A kutatásban részt vevő szakkollégiumi hallgatók közül az egyesületi típus hallgatói, kiemelkedő, 55,3%-os arányban, főként tapasztalatszerzés céljából vállalnak munkát a felsőoktatási tanulmányaik mellett. Ezt a szempontot a legkevésbé fontosnak az egyházi roma/cigány tehetséggondozó intézmények hallgatói tartják, a maguk 11,5%-os

eredményével. Ezzel szemben a nem egyházi roma szakkollégium fiataljainak egynegyedére jellemző a tapasztalatszerzés célú munkavégzés. Ebben a tekintetben a hagyományos fenntartói kollégiumok valamelyest jobban teljesítenek kisegyetemi társaiknál (39. táblázat). Korábbi tapasztalatainkból tudjuk, hogy a roma szakkollégistákat, főként az anyagi kényszer okozta nehézségeik terelik az tanulmányaik melletti munkavégzés irányába.

39. táblázat. Munkavállalás tapasztalatszerzés okán (%)

Ha dolgozik mi ennek az oka? Több választ is megjelölhet! (tapasztalatszerzés vágya) (N=322)	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Választotta	39,8%	11,5%*	25%*	31,1%	55,3%
Nem választotta	40,7%	53,8%	58,3%	65,6%	38,2%
Nincs válasz	19,5%	34,6%*	16,7%*	3,3%*	6,6%*
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

A felsőoktatási tanulmányok végeztével a későbbi elhelyezkedési lehetőséget nagymértékben elősegítheti a kötelező szakmai gyakorlaton való részvétel. Amennyiben a hallgatónak van alkalma szakjához illeszkedő munkát végeznie a képzésben való részvétel mellett, az jelentősen befolyásolhatja a jövőre vonatkozó terveit, továbbtanulási szándékát, növeli a munkába állási esélyeket és lerövidíti az elhelyezkedésre szükséges időt a diplomaszerzést követő időszakban (Veroszta 2014, Ceglédi 2018, Gáti & Róbert 2013).

Azt gondoljuk, hogy a képzésbe beépített szakmai gyakorlat felbecsülhetetlen előnyt jelenthet abban a tekintetben, hogy gyakorlati tevékenységgel egészíti ki az egyetemen/főiskolán oktatott elméleteket, mindezek mellett a hallgató akár anyagi elismerést is kaphat az elvégzett munka tükrében. Szakkollégista körökben azt az eredményt kaptuk, hogy tehetséggondozó intézmények hallgatói egyetemi tanulmányaik mellett nem választják a szakmai gyakorlatot, mint munkavégzési lehetőséget. Feltételezzük, hogy a szakkollégiumi intézménytípus sajátos specifikuma áll a háttérben, miszerint a tehetséggondozásban részt vevő hallgatók eleve részesülnek abban az előnyben, hogy a felsőoktatási tanulmányaik mellett jelentős szakmai felkészítésben részesülnek, ami együtt jár a szakkollégista léttel.

Az egyetemi/főiskolai képzést kiegészítő szakmai gyakorlattal szemben sok esetben bírálat fogalmazódik meg a szakirodalomban. A szükségszerűségéből végzett szakmai gyakorlat a hallgatókat akár több hétre is távol tarthatja a lényegi feladatoktól és az egyetemi közösségtől, mindezek mellett sok esetben nem is járul hozzá a megszerzett diploma színvonalának emeléséhez (Markos 2012, Bordás et al. 2011, Ceglédi 2018). A felsőoktatási tanulmányok mellett célszerűen megválasztott munkavégzés hozzájárul a kapcsolati és kulturális tőke kiszélesedéséhez és esélyt

teremthet arra, hogy a diplomaszerzést követően az első munkahely is kapcsolódjon a megszerzett végzettséghez (Markos 2016, Gáti & Róbert 2013).

A kutatásban részt vevő szakkollégisták közül leginkább az egyházi roma/cigány intézmény fiataljai mondhatják el magukról, hogy a többnyire általuk végzett munka kapcsolódott a jelenlegi tanulmányaikhoz, majd őket szorosán a nem egyházi roma társaik követik. A tradicionális fenntartói szakkollégiumi hallgatók több mint fele nem mondhatja el magáról ugyanezt, az egyesületi és kisegyetemi típus fiataljaival egyetemben, ahol a legmagasabb azoknak a hallgatóknak az aránya, akiknek a felsőoktatásban való részvétel mellett elvégzett munkájuk egyáltalán nem kapcsolódott jelenlegi tanulmányaikhoz. (40. táblázat).

40. táblázat. Leggyakrabban végzett munka kapcsolódása tanulmányokhoz (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Amennyiben dolgozik, akkor az általa leggyakrabban végzett munka ... (N=322)					
Mindig kapcsolódott a jelenlegi tanulmányaihoz	13,8%	15,4%*	13,9%*	13,1%*	18,4%
Többnyire kapcsolódott a jelenlegi tanulmányaidhoz	31,7%	61,5%	47,2%	23%	30,3%
Nem kapcsolódott jelenlegi tanulmányaihoz	54,5%	23,1%*	28,9%	63,9%	51,3%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,029. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt

Több szakirodalomban találkozhatunk azzal a megközelítéssel, hogy a tanulmányok melletti munkavégzés jótékony hatással van a minél szélesebb körű kapcsolatok építésére, segít a távlati célok kitűzésében, növeli a motivációt és megerősíti a távlati célokkal szembeni elkötelezettséget (Pusztai 2011, Szócs 2013, 2014, Nyüsti & Ceglédi 2010). Hallgatói munkavégzést elemző kutatások általános tapasztalata, hogy a tanulmányaikat elkötelezetten folytató tanulók úgy vállalnak munkát, hogy ne befolyásolja negatívan a képzésben és tanulással eltöltött időt, így inkább a hétvégeken vagy a hosszabb szünidőkben dolgoznak inkább (Szócs 2013, 2014). A tanulmányokhoz szervesen nem kapcsolódó munkavégzés önmagában elvonja a figyelmet a hallgató egyetemi tanulmányairól, mégis előkészítheti a későbbi szakhoz illeszkedő szakmában történő elhelyezkedés lehetőségét. A hallgatók által végzett munka számottevően különbözhet egymástól, ettől függetlenül véleményünk szerint egy erős, összetartó, célorientált munkaközösség pozitív hatással van a tanulók teljesítményére, így a diplomaszerzés utáni időszakban térül meg a munkavégzésre fordított idő (Pusztai 2011). Azt tapasztaltuk, hogy a tanulmányok melletti munkavégzéssel kapcsolatos meglátások megoszlanak abban a tekintetben, hogy milyen pozitív vagy negatív hatásai vannak a hallgatókra nézve. Egyfelől időigényes, ami a tanulmányokra szánt időt is megrövidítheti csökkentve ez által a tanulmányi eredményességet, növelve viszont a

lemorzsolódás esélyét. Pozitív hozadéka a jövedelemszerzésen túl, a munkaerő-piac működésének kiismerése, a munkatapasztalat szerzése, az együttműködési készség fejlődése, társas kapcsolatok bővülése, hatékony időfelhasználás és a szóbeli kommunikáció hatékonyságának növelése (Kocsis 2020, Bocsi et al. 2017, Markos 2014, Beerkens et al. 2011).

5.7.3. Hallgató-oktató kapcsolatok az egyetemen

Az intézményi hatás egyik fontos tényezője a hallgatók oktatókhoz fűződő kapcsolata, így a következőkben olyan hallgató-oktató kapcsolati tartalmakat fogunk vizsgálni, amelyeken keresztül az oktatók, hallgatók eredményességére, tanulmányi munkájára gyakorolt hatása érvényesül.

A hallgatótársadalom heterogenitásával és a jelentős arányú hallgatói lemorzsolódással szembesülő felsőoktatásban egyre inkább előtérbe kerül az oxbridge modellből eredeztethető tutori rendszer hiánya, amely elősegítené a személyes kapcsolattartást oktató és hallgató között, csökkentené a hallgatói elidegenedést, a deperszonalizálódott oktatói szerepvállalással szemben (Pusztai 2011, Dunn & Dean 2013, Pusztai & Szigeti 2021). Az oktatókkal való kapcsolat egyik leggyakoribb eleme a tudományos kérdésekről való diskurzus, de mindezek mellett tanulmányoztuk a tananyagon kívüli, magánéletre és jövőtervekre vonatkozó kérdéseket is. A hallgatók és az oktatók közötti kapcsolattartás tekintetében vizsgálatunk következő részében elkülönítve elemezzük, hogy az interakciók, a megbeszélhető témák középpontjában a tananyag vagy a hallgató pályafutása, személyes sorsa áll-e (Pusztai 2011), különválasztva az egyetemi és szakkollégiumi oktatókkal való kontaktust. Pusztai 2011-es munkájában az oktató-hallgató interakciók négyféle irányultságát azonosította faktoranalízis segítségével. Ennek alapján a következőkben az oktató-hallgató kapcsolatokat érintő kérdéseinket négy kategóriába soroltuk. Azokat az interakciókat, ahol főként a szakmai tudományos kérdések és közéleti témák állnak a középpontban távolságtartó, értelmiségi kommunikációnak nevezzük. Ettől eltérően a hallgatók személyes pályafutására koncentráló, jövőtervekre és magánéleti problémákat középpontba helyező típust mentori kommunikációként tartjuk nyilván. Mindezek mellett jelen van a partneri, személyes típus, ahol a szabadidő témaköre hangsúlyos, illetve a szakmai, támogató kommunikáció, ami a tanulmányi segítségnyújtásra és a korrepetálásra összpontosít.

Eredményeinket előrevetítve összefoglalóan elmondható, hogy a leggyakoribb az értelmiségi, majd mentori és partneri s végül a legritkébbak a tanulmányi segítséget nyújtó oktató-hallgató kommunikációs kapcsolatok a vizsgált szakkollégiumi intézmények hallgatóinak körében. Ahogyan a következő ábránk is mutatja, jól látható, hogy már a felsőoktatási intézmény keretein belül is, a szakkollégiumi hallgatók többsége a tanítási időn kívül is felkeresi oktatóit, annak érdekében, hogy tudományos szakmai kérdéseket vitassanak meg. Kimagasló számban ezt főként a kisegyetemi és az egyházi hagyományos szakkollégisták hallgatói teszik meg, míg a nem egyházi roma tehetséggondozó intézmények hallgatói valamivel bizalmatlanabbak ebben a tekintetben az egyetemi oktatóikkal szemben. Ceglédi Tímeához (2018) hasonlóan úgy véljük, hogy a szakkollégiumi típusok közötti különbségek a hallgatók társadalmi háttérének hatásáról tanúskodnak. A cigány/roma szakkollégiumok hallgatói fenntartótól

függetlenül a többi szakkollégiumi hallgatóhoz képest kevésbé jó eredményeket produkálnak az olyan egyetemi oktatókkal folytatott diskurzusokban, amelyek a tananyagon kívüli témákról szólnak, mindezek mellett a tananyagról vagy egyéb tudományos témákról is szórványosan beszélgetnek oktatóikkal az egyetemi órai kereteken kívül. A nem egyházi fenntartású roma szakkollégiumok hallgatói az egyedüli csoport, melyben az ilyen kérdésekben az oktatóikkal nem kommunikáló hallgatók jelennek meg felülreprezentáltak, az egyházi fenntartású roma szakkollégiumok hallgatói náluk valamivel jobb kapcsolatot tartanak fent az oktatókkal, noha tudjuk, hogy bármely tantárgyban való elmaradást képes lehet kompenzálni az oktatókkal való szakmai diskurzus és együttműködés (Ceglédi et al. 2016). Az oktatókkal történő tudományos kérdések megvitatásában a kisegyetemi szakkollégisták járnak az élen, közel háromnegyedükre jellemző ez a tevékenység, majd őket a hagyományos egyházi hallgatók követik. A hagyományos egyházi szakkollégiumok hallgatóinak majd kétharmada folytat ilyen jellegű beszélgetéseket, mindezek mellett az oktatókkal tananyagról vagy tudományos kérdésekről kommunikáló egyesületi szakkollégisták aránya elmarad mögöttük. Az egyházi roma és a nem egyházi cigány/roma szakkollégiumok hallgatói esetében nem éri el az 50%-ot azoknak az aránya, akik tudományos kérdések megvitatásának ügyében az egyetemi oktatóikhoz fordulnának (41. táblázat).

41. táblázat. Beszélgetés egyetemi oktatóval tudományos kérdésekről (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Van-e olyan oktatója az egyetemen, akire igazak az alábbiak? Tananyagról, tudományos kérdésekről beszélget tanítási időn kívül. (N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Igen	61%	46,2%	41,7%	72,1%	55,3%
Nem	39%	53,8%	58,3%	27,9%	44,7%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,076.

A hallgató-oktató kapcsolatok szemszögéből azoknak az interakcióknak van kulcsszerepe, amelyek közvetlenül hatnak a tanulók intellektusára, mint pl. a tudományos, szakmai kérdésekről szóló diskurzusok (Veroszta 2010). Amennyiben az oktatóval történő kapcsolatfelvétel könnyed és nem ütközik akadályokba, már önmagában és kedvezően hat a tanuló tanulmányokhoz való hozzáállására, hiszen a szakmai támogatásra vágyó félben a hitelesség és megbízhatóság benyomását kelti, s a kapcsolati tőke erősségéről ad visszajelzést. Mester és tanítvány között kialakult kölcsönös együttműködésen alapuló bizalom kimutathatóan hozzájárul a tanulmányi eredmények sikerességéhez. Ezek az interakciók arról is egyértelmű visszajelzést adnak a hallgatóknak, hogy mind az oktatók, mind pedig a felsőoktatási intézmény is elkötelezett irányukban (Pusztai 2011). Kutatások igazolják, hogy a hallgatók által

közkedvelt oktatók tárgyi és módszertani felkészültségüket tekintve, nem csupán a felsőoktatás során kötelezően megtartott kurzusokon részesednek a hallgatóság figyelmében, hanem a tantermen kívül is, így hozzájárulnak ahhoz, hogy a hallgatók olyan többletinformációk birtokába kerüljenek, melyek segítik a felsőoktatási pályafutásuk előrehaladását (Engler 2016).

A korábbiakban említett mentori kommunikáció szerves része a hallgatók jövőterveire vonatkozó kérdések megvitatása. Kérdőívünkben kitértünk, annak vizsgálatára is, hogy a szakkollégiumi hallgatók körében mennyire jellemző a személyes kérdések megvitatása az egyetemi oktatóikkal, így például jövőterveik átbeszélése. Ebben a tekintetben jelentős eltérést tapasztalunk a kisegyetemi és egyházi szakkollégiumok, valamint a két különböző roma szakkollégium hallgatósága között.

42. táblázat. Beszélgetés egyetemi oktatóval jövőre vonatkozó tervekről (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Van-e olyan oktatója az egyetemen, akire igazak az alábbiak? Akivel jövőre vonatkozó terveiről beszélget. (N=322)					
Igen	47,2%	23,1%*	30,6%	70,5%	43,4%
Nem	52,6%	76,9%	69,4%	29,5%	56,6%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 fő

Kiemelkedően magas ez az arány a kisegyetemi típusú (hagyományosan nagy egyetemekhez kötődő) szakkollégiumok körében, ahol a hallgatók 70,5%-a megosztja jövőre vonatkozó terveit, valamely egyetemi oktatójával. A hagyományos egyházi szakkollégiumok hallgatóinak már csak 47,2%-ára jellemző ugyanez a magatartást. Az egyetemi oktatókkal történő jövőre vonatkozó kérdések megvitatása kedvezőtlenebbül alakul az egyesületi típusú (alapítványi fenntartású) tehetséggondozó intézmények hallgatói között, a legkevésbé pedig az egyházi cigány/roma szakkollégiumok hallgatói osztják meg jövőre vonatkozó terveiket egyetemi oktatóikkal (23,1%). A nem egyházi cigány szakkollégium hallgatói ebben a kérdésben jobban teljesítenek, mintegy egyharmaduk jelezte, hogy a jövővel kapcsolatos elképzeléseit egyetemi oktatóikkal is meg tudják vitatni. A kisegyetemi szakkollégistákétól messze elmarad a mentori figyelmet élvező egyházi szakkollégisták aránya. Úgy véljük, hogy az egyházi szakkollégiumok vallásos jellegéből adódó közvetlenebb légkör eleve olyan oktató-hallgató kapcsolatokat eredményez, amelyben kevésbé szükséges az egyetemi oktatók mentorálás céljából való felkeresése. Hasonlóképpen, közvetlen szakkollégiumi légkör jellemezheti a kisebb tanulói létszámmal működő egyesületi szakkollégiumokat is, ahol szintén kevésbé jellemző a mentor-mentorált kapcsolat kiépítése az egyetemi oktatókkal (42. táblázat).

Azt gondoljuk, hogy a hátrányaik ellenére sikeresen teljesítő hallgatók hiába lépnek be kiváló eredményekkel a felsőoktatás világába, az egyetemi, főiskolai élet

kulcsfontosságú szereplőivel kialakított kapcsolataik még valószínűsíthetően mindig hiányosak. Az egyetemi oktatók mentori törődését élvező roma szakkollégisták alacsony aránya jellemző a mintában. Ennek hátterében valószínűleg egyrészt a felsőoktatásba vetett törekény bizalom szintjük, tartózkodásuk állhat (Ceglédi 2018), másrészt feltételezzük, hogy a mentorálást a szakkollégium a saját keretei között biztosítja számukra. Számos kutatás igazolja azonban, hogy az oktató-hallgató közötti interakció a tanulók társadalmi háttérétől függetlenül pozitív hatással van az eredményesség mutatókra, kulcsszerepe megkérdőjelezhetetlen a hátrányos társadalmi közegekből érkezők számára (Pusztai 2009, 2016). Az egyetemi előrehaladás szempontjából a roma szakkollégiumok hallgatói esetén kockázatként merülhet fel, ha a szakkollégisták kapcsolathálózatának súlypontja az intézményen kívülre kerül, s az egyetemi oktatókkal való kapcsolatuk az átlagosnál is lazábbá válik.

Azon elméletek szerint, amelyek főként a tanulás hatékonyságával foglalkoznak, az oktatók pozitív hatása abban az esetben érvényesül, ha a személyes kapcsolat olyan dimenziói válnak elérhetővé, amelyekben a hallgató teljes személyiségével részt vehet (mint például odafigyelés, törődés, támogatás, visszajelzés stb.) (Kálmán 2009, Pusztai 2011). Az előbbieken tárgyalt mester-tanítvány dimenzió a tutori tevékenységben nyilvánul meg, amelyben az ingyen szabadidőben történő korrepetálás, a jövőtervekről való beszélgetés, az egyéni pályafutásra történő odafigyelés a jellemző, de nem áll távol tőle a rendszeres e-mailes kapcsolattartás sem (Ceglédi 2018).

Az oktatók és hallgatók személyes kapcsolattartásának azonban kialakulhat árnyoldala is, például a bizalommal történő visszaélés. Mind az oktatók, mind a hallgatók óvatos hozzáállását magyarázhatja, hogy a távolságtartás kockázat- és probléma mentesebb, mint a személyes kapcsolattartáson alapuló kapcsolat (Pusztai 2011). A távolságtartó kommunikáció egy jól megragadható dimenziója az elektronikus kapcsolattartás, amelyben megnyilvánulhat a pályára való odafigyelés és a szakmai konzultáció is. A kutatásban résztvevő szakkollégisták több mint egyharmada tart rendszeres e-mailes kapcsolatot egyetemi oktatójával. Közülük is leggyakrabban a kiségyetemi tehetséggondozó intézmények lakói választják a kommunikáció ilyen formáját, mintegy 62,3%-uk. Az egyházi cigány/roma és hagyományos egyházi tehetséggondozó intézmények hallgatói elmaradást mutatnak az egyetemi oktatókkal történő elektronikus kapcsolattartás tekintetében (43. táblázat). Esetükben a későbbi elemzéseink során is látni fogjuk, hogy a szakkollégiumi oktatókkal történő e-mailes kommunikáció is kevésbé lesz meghatározó a többi típus hallgatóihoz képest, aminek valószínűsíthető oka, hogy a hallgatóknak gyakrabban van lehetőségük a személyes kapcsolattartásra az kollégium nyújtotta keretek között.

43. táblázat. Egyetemi oktatóval tartott e-mail-es kapcsolat (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Van-e olyan oktatója az egyetemen, akire igazak az alábbiak? Akivel rendszeres e-mail-es kapcsolatban vagy. (N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Igen	35%	30,8%	44,4%	62,3%	42,1%
Nem	65%	69,2%	55,6%	37,7%	57,9%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,004.

A tanórán kívüli, s a tananyaghoz kevésbé kapcsolódó beszélgetések megtapasztalása az egyetemi tanárokkal való kapcsolatfenntartás rendkívüli sokoldalúságról tanúskodik, amelyben a társadalmi tőke elmélet alapján a kapcsolatok minősége is fontos szerepet játszik (Pusztai 2009, Ceglédi 2018). Az alsóbb évfolyamokon az oktatókkal folytatott tantermen kívüli tudományos témájú diskurzusok a hallgatók társadalmi háttére szerint még nem differenciáltak, de az egyetemi években előre haladva az idősebb, magasabb társadalmi státusból érkezőkkel egyre gyakoribbá válik. Mindezek mellett a magánéleti témájú, tananyagtól eltérő párbeszédok folytatása sokkal inkább az alacsonyabb gazdasági háttérrel rendelkező hallgatók körében gyakori. Ugyanez elmondható az oktatóktól kapott szívességi alapon történő korrepetálásról is (Bocsi 2016, Ceglédi 2018).

Azt tapasztaltuk, hogy az egyházi fenntartású cigány és a felzárkóztató roma szakkollégiumok hallgatói élen járnak az egyetemi oktatókkal történő magánéleti problémák megvitatásában. A többi típus hallgatóihoz képest többször beszélgetnek oktatóikkal tananyagtól eltérő témákról, magánéleti problémákról. Ez a tevékenység a nem egyházi roma szakkollégisták mintegy 50%-ra, valamint az egyházi cigány szakkollégiumi hallgatók 34,6%-ára igaz. Valószínűleg ezt nemcsak az oktatók és a hallgatók kölcsönös nyitottsága magyarázza, hanem a magánjellegű problémák gyakorisága. Az instabil családszerkezet, a gyakori anyagi gondok, melyek gyakoribbak a roma szakkollégiumok hallgatóinak körében, indokolhatják a téma előfordulási gyakoriságát. A kisegyetemi és a hagyományos egyházi szakkollégiumok hallgatói lemaradnak a roma szakkollégiumok mögött az oktatóikkal történő magánéleti diskurzusok folytatásában, alig egyharmados arányukkal. Az egyesületi intézmény szakkollégistáinak körében alig jellemző ez a tevékenység, mindösszesen 11,8%-uk beszélget a magánéletében előforduló gondjairól valamely egyetemi oktatójával (44. táblázat).

44. táblázat. Beszélgetés az egyetemi oktatóval magánéleti problémáról (%)

Van-e olyan oktatója az egyetemen, akire igazak az alábbiak? Magánéleti problémáiról beszélget. (N=322)	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Igen	23,6%	34,6%*	50%	29,5%	11,8%*
Nem	76,5%	65,4%	50%	70,5%	88,2%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,001. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

Egy korábbi kutatásunkban azt tapasztaltuk, hogy az egyházi oktatási intézményekben dolgozó oktatók feladatuknak tekintették, hogy segítsék a hallgatókat tanulmányi munkájuk előmenetelében, esetleges gondjaik feldolgozásában, megoldásában, legyen az akár iskolai vagy személyes jellegű probléma (Pusztai 2009, Kardos 2011, 2014). Az oktatókkal történő személyes kapcsolattartás és a tanárok inspiráló szerepe helyettesítheti vagy pótolhatja a hallgatók számára a családi ösztönzés hiányát. Ez a támogatás pedig hozzájárulhat a hallgatók társadalmi státusából adódó hátrányok leküzdéséhez.

Az oktató-hallgató kapcsolatok a felsőoktatás keretein belül többségében személytelenek (Kozma 2004, Pusztai et al. 2000), a mester-tanítvány interakciók jelenleg is az oktató-nevelő tevékenységre szorítkoznak. A hagyományos vizsgáztatás, a tesztek és felmérések tömeges gyártása mellett, kevésbé van lehetőség valódi értékelésre, tudományos eszmecserére, s mindezek mellett a hallgató személyes figyelemmel kísérése háttérbe szorul. Ennek ellenére azt láthatjuk, hogy a vizsgált csoportok között kimutathatók különbségek ezen a téren.

Amikor arra a kérdésre kerestük a választ, hogy van-e szakkollégiumi hallgatóknak olyan oktatója az egyetemen, aki személyesen is odafigyel a pályafutásának alakulására, figyelemreméltó eredményeket kaptunk. Pályafutás tekintetében a vizsgált szakkollégisták több mint egyharmada érzi azt, hogy van olyan egyetemi oktatója, aki személyesen is figyelemmel kíséri sorsuk alakulását. A kisegyetemi szakkollégisták majd kétharmada érzékelt a tutori figyelmet. A felzárkóztató roma és a hagyományos egyházi szakkollégisták kétötöde nyilatkozott arról, hogy van olyan oktatója, aki személy szerint is odafigyel pályafutására. Az egyesületi szakkollégisták kevesebb, mint egyharmada, az egyházi roma szakkollégisták kevesebb, mint egyötöde tapasztalta ezt. Ennek alapján felmerül annak a magyarázatnak a lehetősége, hogy az egyházi szakkollégiumok nem tartanak szoros kapcsolatot a hallgatók felsőoktatási intézményeinek oktatóival (45. táblázat).

45. táblázat. Oktató személyes pályafutásra figyelése (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Van-e olyan oktatója az egyetemen, akire igazak az alábbiak? Személy szerint odafigyel pályafutása alakulására.(N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Igen	41,5%	19,2%*	44,4%	59%	31,6%
Nem	59,6%	80,8%	55,6%	41%	68,4%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,004. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

Az egyetemi oktatókkal való kapcsolattartás vizsgálata során tehát azt tapasztaltuk, hogy a hagyományos egyházi szakkollégisták egyformán jelentős támogatást kapnak a tananyagról, tudományos kérdésekről való beszélgetések valamint a magánéleti problémák megbeszélésére való nyitottság formájában, ami mögött a hallgatói kezdeményezések gyakorisága is sejthető. Az is közösen jellemzi az egyházi szakkollégistákat, hogy kevesen preferálják a digitális technológia alapú kapcsolattartást egyetemi oktatóikkal. Az egyházi roma szakkollégisták tapasztalatai viszont eltérnek a hagyományos egyházi szakkollégistákétól abban, hogy a jövőjükre vonatkozó terveiről kevésbé tudnak oktatóikkal beszélgetni és jóval kevesebben mondhatják el magukról azt, hogy egy egyetemi oktatójuk személy szerint is odafigyel a pályafutásukra. Úgy tűnik, hogy a hagyományos egyházi szakkollégisták, ha nem is olyan erősen, mint a kisegyetemi szakkollégisták, de integráltak az intézmény intergenerációs kapcsolathálózába, azonban az egyházi roma szakkollégisták esetén a mentori és tutori pártfogás nélkül az egyetemen belüli integráció kevésbé valósul meg. Mindezen tényezők együttesen befolyásolják, hogy az interakciókból származó előnyök milyen mértékben érvényesülnek a hallgatói pályafutás során, különös tekintettel az alacsony társadalmi státusú nem tradicionális hallgatók tekintetében (Pusztai 2011).

5.7.4. Szakkollégiumi hallgatók közösségi élete

Több esetben kiemelten írtunk már arról, hogy a szakkollégiumi lét a közösség formálódásának is egy rendkívül fontos eszköze, azáltal, hogy a tehetséggondozó intézményekben együtt lakó fiatalok idejük egy jelentős részét olyan közösségekben töltik, ahol fontos a tudás és a szakmaiság. Az együtt töltött idő alatt kialakulhat egy közös megegyezés az alapvető értékek, normák és az attitűdök mentén, amelynek folytonosságát az együttélés és a közös tevékenységekben való részvétel biztosítja, ezzel pozitív hatást gyakorolva a hallgatók tudományterületi összetartozására a felsőoktatási intézményekben (Pataki 2004, Pusztai 2010, Kardos 2014). Amennyiben a hallgató gyakran találkozik a felsőoktatási intézmények egyes aktoraival, hallgatótársakkal, oktatókkal, ennek hatására nagy valószínűséggel növekszik az

érzelmi elköteleződés és az odatarozási szándék, ami a fiatalok tevékenységrendszerében a későbbiek során meg is nyilvánul (Pataki 2004, Pusztai 2011). A szélesebb értelemben vett részvétel az extrakurrikuláris és a felsőoktatási, valamint szakkollégiumhoz kötődő egyéb tevékenységekben támogató hatással bír a kapcsolathálózati integráltságra (Pusztai 2011).

Figyelmünk a továbbiakban arra irányul, hogy a vizsgált közösségben milyen arányú a hallgatói részvétel a tanórán kívüli, szakkollégium vagy felsőoktatási intézmény szervezésében történő szabadidős tevékenységekben. Egyúttal kérdéseket vet fel bennünk, hogy vajon a közösségi tevékenységekre szánt idő nem vonja-e el a figyelmet a tanulástól, valamint, hogy valójában támogatja-e a hallgatói teljesítményt? A továbbiakban harmadik fő, társadalmitőke-hipotézisünk (H3) szempontjából, lényeges kérdés, hogy a vizsgált tehetséggondozó intézmények hallgatói milyen arányban vesznek részt a szakkollégiumuk vagy felsőoktatási intézményük által biztosított, szervezett különböző programokon, csoportos tevékenységeken, így közelebbről is szemrevételeztük ezeket az elfoglaltságokat. Feltételezzük, hogy az eredményes hallgatói részvételt biztosító tevékenységek közül lényeges hatással bír a szakmai előadásokon, konferenciákon, szakesteken, szakhéten való jelenlét, de kiemelkedő a kirándulások, színházi programok, tánc-és énekkörökön való részvétel pozitív hozadéka is. A szakkollégiumok és egyetemek által szervezett közös bulik, bálók, filmklubok, sportesemények a közösséghez tartozás szintjén nyújtanak előnyöket, a magasabb teljesítményre azonban széles körű elterjedtsége ellenére sincs kimagasló hatással (Pusztai 2011). Hatékonyságukat tekintve azok az intragenerációs programok a kiemelkedők, amelyek során az együttlétek valamilyen magas-kultúra átadással is társulnak, mint például szakest, szaknap, konferencia, vallási rendezvény (Pusztai 2011).

Kutatásunkban a kérdőívet kitöltők átlagosan több mint 50%-a szívesen vesz részt szakkollégiuma által szervezett szakesten vagy szakmai napon. A hagyományosan nagy egyetemekhez kötődő szakkollégiumok hallgatóinak körében ez az arány valamivel magasabb (kisegyetemi 52,5%, valamint egyesületi 75%), míg az egyházi szakkollégisták körében alacsonyabb 45,5%. A roma/ cigány szakkollégisták fenntartótól függetlenül körülbelül megegyező arányban (megközelítőleg 40%) vesznek részt intézményük által szervezett szakesteken (46. táblázat).

46. táblázat. Szakkollégiumi szakesten való részvétel (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Részt szokott-e venni szakkollégiuma által szervezett ...? Szakesten, egyetemi napokon (N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Igen	45,5%	38,5%	38,9%	52,5%	75%
Nem	54,5%	61,5%	61,1%	47,5%	23,7%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,001.

Úgy véljük, hogy a nem egyházi fenntartású intézmények esetében régebbi egyetemi hagyományokra nyúlik vissza a szakestek szervezése és az azokon való részvétel, amelynek nyoma jelen esetben is kitapintható. A kifejezetten nem tanulmányi jellegű szabadidős programok is jelentős népszerűségnek örvendenek a szakkollégiumi hallgatók körében, amennyiben az ezeken való részvételtől van szó. Ilyen például az intézmények által szervezett kirándulás vagy több napos együttlétet igénylő táborozás, ahol a szakmaiságon kívül lehetőség nyílik szórakozásra, kikapcsolódásra, egymás tanulmányi munkán kívüli szorosabb megismerésére. A nem egyházi roma/cigány szakkollégisták, valamint az egyesületi szakkollégiumi hallgatók kimagasló arányban (több mint 80%) vesznek részt ilyen eseményekben, majd őket az egyházi roma cigány szakkollégiumi hallgatók követik, több mint 60%-os részvételi arányukkal. Kevésbé jellemzi a szakkollégiumi táborozáson való részvétel a hagyományos egyházi szakkollégistákat, azonban még így is megelőzik a kisegyetemi típus hallgatóit, ahol ez a tevékenység az egyharmados részvételi arányt sem éri el (47. táblázat).

47. táblázat. Szakkollégiumi táborozáson való részvétel (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Égyesületi
Részt szokott-e venni szakkollégiuma által szervezett...? Táborozáson (N=322)					
Igen	40,7%	65,4%	80,6%	29,5%	82,9%
Nem	59,3%	34,6%*	19,4%*	70,5%	17,1%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

Az intézmény által szervezett táborozáson való részvétel úgyis értékelhető, mint a tanulmányi-tudományos szervezeti beilleszkedés egyik lehetséges indikátora. Vannak azonban olyan programok is, amelyek inkább speciális érdeklődési kör és értékorientáció mentén jönnek létre, mint például a szabadidős vallási-kulturális közösségi tevékenységek, amelyek multiplex baráti kapcsolatok kialakítására adnak lehetőséget, ugyanakkor az egyént kisebb vagy nagyobb, de viszonylag szilárd közösségekhez kötik. Hallgatók vallásos ifjúsági közösségi tartozásához kapcsolódó kutatások kimutatták, hogy a vallásos programokon, rendezvényeken való részvétel lehetőséget nyújt formális és informális tanulásra, mindezek mellett viszont egy olyan sajátos kapcsolatrendszert is biztosít, ahol a résztvevők eredményesen befolyásolják egymás magatartásmintáit, értékpreferenciáit, tevékenység-és normarendszerét (Pusztai et al. 1999, Hámori 2008, Pusztai 2011, Dusa 2009, Kapocska 2010). Ennek tekintetében kérdeztük meg a szakkollégiumi hallgatókat arról, hogy részt vesznek-e felsőoktatási intézményük vagy szakkollégiumuk által szervezett vallási rendezvényeken. Ahogy a következő ábránk is jól szemlélteti, jelentős különbséget tapasztalunk az eredményekben, abban a tekintetben, hogy a vallási rendezvény melyik intézménytípus szervezésében történik. A kérdőívet kitöltők között ugyanis nagyobb arányban vannak azok a hallgatók, akik a tehetséggondozó intézmény által életre hívott

vallásos programon vesznek részt szívesebben (lásd 49. táblázat). A felsőoktatási intézmény által szervezett vallási rendezvényeken való részvételben élen járnak az egyházi fenntartású szakkollégiumok hallgatói, hiszen az igennel válaszolók egyharmadát ők alkotják, hozzájuk csatlakoznak még a nem egyházi roma/cigány felzárkóztató szakkollégiumok tagjai is (25%). A kiségyetemi és egyesületi típusú intézmények hallgatóit nagyon kismértékben jellemzi a felsőoktatási intézményük által szervezett vallási rendezvényeken való részvétel (48.táblázat).

48. táblázat. Vallási rendezvényen való részvétel – az egyetem szervezésében (%)

Részt szokott-e venni egyeteme/főiskolája által szervezett...? Vallási rendezvényen (N=322)	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kiségyetemi	Egyesületi
Igen	34,1%	26,9%*	25%*	8,2%*	2,6%*
Nem	65,9%	73,1%	75%	91,8%	97,4%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

Feltételezzük, hogy a személyes vallásgyakorlat hozzásegíti az egyént a rendszeres önvizsgálat, kontrolláló magatartás kialakulásához, amely képességnek jelentős szerepe lehet a jó tanulmányi eredmények elérésében. Ezzel szemben a közösségi vallásgyakorlat az összetartozás érzésének érdekében jön létre, ahol a vallásgyakorlatnak fontos szerepe van az egyéni identitás kialakulásában. Az egyházi oktatási intézmények hallgatóinak közös vonásai közé tartozik, hogy közösségi vallásgyakorlatuk nem kisebb mértékű a személyes vallásgyakorlatuknál. Egyértelmű magyarázat, hogy még az egyházi szakkollégiumok oktatási-nevelési elveibe szorosan illeszkedő közösségi alkalmak egyértelműen bátorítják a vallásos rendezvényeken való részvételt, addig a hagyományosan nagy egyetemekhez kötődő tehetséggondozó intézmények esetében a személyes vallásgyakorlók egy csekélyebb hányada fog részt venni a vallásos közösségi rendezvényeken, még ha szakkollégiuma szervezésében történik is az esemény. Kivételt ez alól a nem egyházi roma/cigány tehetséggondozó intézmények hallgatói képeznek, akiknek mintegy 75%-a vesz részt a szakkollégiuma által szervezett vallási rendezvényeken, kismértékben megelőzve ezzel az eredménnyel a hagyományos egyházi (74%) és egyházi roma szakkollégistákat is (61,5%) (49. táblázat).

49. táblázat. Vallás rendezvényen való részvétel – a szakkollégium szervezésében (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Részt szokott-e venni szakkollégiuma által szervezett...? Vallási rendezvényen (N=322)					
Igen	74%	61,5%	75%	14,8%	9,2%
Nem	36%	38,5%	25%*	85,2%	90,8%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

Előre valószínűsíthető volt, hogy az egyházi szakkollégiumi hallgatók között magas lesz a vallási közösségkeresők aránya, hiszen a vallási programokon való részvétel, az egyházas közösségekhez való tartozás számukra mindennapi intézményi realitás. Ettől eltekintve a vallásos közösségkereső orientáció a nem egyházi cigány/roma szakkollégiumok hallgatóinak jelentős hányadát is érinti, nagy valószínűséggel ők azok, akiknek múltjában már korábban kitapintottuk a vallási szocializáció nyomait.

Az egyéb külső közösségi alkalmakon való részvétel aránya is növekszik a szakkollégiumi hallgatók körében. Kiemelkedő ezek közül a közös buli, szórakozás, szakesten, színházi programon való részvétel. Amíg a kínált lehetőségek kikapcsolódást szolgáló profilja erősödni látszik, addig kiemelkedően megnőtt az intellektuális tevékenységekben résztvevők aránya is. Itt szeretnénk felhívni a figyelmet arra, hogy nem képezi vizsgálatunk tárgyát az, hogy a szakkollégiumok és egyetemek nyújtotta programkínálat, milyen mértékben határozza meg a szakkollégiumi hallgatók ez irányú választásait. A közösségi időtöltések struktúrája hasonló abban a tekintetben, hogy a külső programok a szakkollégiumok vagy a felsőoktatási intézmény szervezésében jönnek létre. Mindkét esetben jelentős azoknak az aránya a kérdőívet kitöltők között, akik szívesen vesznek részt a szakkollégiumok és a felsőoktatási intézményük által életre hívott rendezvényeken is. Igen erőteljes a közösségi elfoglaltságok közül a résztvevők aránya a közös szórakozáson alapuló eseményeken, bulikon. Mind az egyházi intézmények hallgatói, mind pedig a nem egyházi szakkollégiumi hallgatók meglehetősen magas arányban vesznek részt az egyetem/főiskola által szervezett mulatságban. Nem tapasztalunk jelentős különbséget abban a tekintetben, amikor a szórakozással egybekötött, zenés kikapcsolódás a tehetséggondozó intézmények szervezésében történik. Vizsgálati eredményeink azt mutatják, hogy akár a felsőoktatási intézmény, akár a szakkollégiumok rendezésében kerül sor a buli megszervezésére, mindkét intézménytípus hallgatóságának több mint fele vesz részt az eseményen. A kapott eredmény szintén alátámasztja a szakkollégiumi közösségek közötti szoros kapcsolatháló létezését (50. és 51. táblázat).

50. táblázat. Egyetem által szervezett bulin, közös szórakozáson való részvétel (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Részt szokott-e venni egyeteme/főiskolája által szervezett...? Bulin, közös szórakozáson (N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Igen	56,1%	88,4%	61,1%	73,8%	61,8%
Nem	43,9%	19,2%*	38,2%	26,2%	38,2%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,018. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

Ismételten kiemelkedő a roma szakkollégista fiatalok részvételi aránya. Az egyházi roma/cigány típusú intézmények hallgatóinak mintegy 90%-a vesz részt a felsőoktatási intézménye által szervezett közös szórakozáson, megelőzve ezzel a nem egyházi fenntartású társaikat, a kisegyetemi és egyesületi, valamint a tradicionális egyházi szakkollégium tagjait is. Eredményeink alapján azt tapasztaljuk, hogy a kollektív elfoglaltságok szórakoztató és intellektuális, valamint tudáskonstruáló arculata erősödik (Pusztai 2011).

Következő táblázatunk a hallgatók szakkollégium által szervezett közösségi programjain való részvételi számát szemlélteti. Fenntartótól függetlenül a roma szakkollégisták közel 80%-a vesz részt tehetséggondozó intézménye által szervezett szórakozáson, őket csak az egyesületi típus tagjai előzik meg közel 90%-os részvételi arányukkal. A hagyományos egyházi intézmények hallgatói még mindig igen magas, közel 70%-ot elérő arányban állnak a sor végén kisegyetemi társaikkal, akinek részvételi aránya meghaladja a 60%-ot, amennyiben szakkollégiumi buliról, szórakozásról van szó (51. táblázat).

51. táblázat. Szakkollégium által szervezett bulin, közös szórakozáson való részvétel (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Részt szokott-e venni szakkollégiuma által szervezett...? Bulin, közös szórakozáson (N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Igen	67,5%	80,8%	77,8%	62,3%	89,5%
Nem	32,5%	19,2%*	22,2%*	37,7%	10,5%*
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,004. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

A szakkollégiumi közösséghez való tartozás alapelveihez hozzátartozik a szakkollégiumi programokba történő bevonódás. Ezek a programok nem csupán a szakmai munkába történő aktív részvételt kívánják elősegíteni, hanem a valahová tartozás élményét is felerősítik, megteremtve a közösségi-társadalmi beágyazottságot, lehetőséget adva, hogy az egyén saját életminőségében is előrelépést érjen el (Szabó 2018, Vercseg 2005).

Azt tapasztaltuk, hogy összességében a vizsgálatban résztvevő szakkollégiumi hallgatók közel kétharmada vesz részt egyeteme vagy főiskolája szervezésében szakmai előadáson, konferencián. Ettől is magasabb a részvételi arány, amikor a tudományos eszmecserén alapuló program a tehetséggondozó intézmények közreműködésével zajlik. Mindkét esetben a nagy egyetemekhez kötődő szakkollégiumok hallgatósága vesz részt nagyobb arányban szakmai programokon, aminek okát abban látjuk, hogy ezen intézménytípusok központi elvárásai között szerepel a magas színvonalú szakmaiság, ami elméleti és gyakorlati képzéssel is kiegészül. Ezzel szemben az egyházi fenntartású intézmények előtérbe helyezik a közösséget, melynek alapját feltételezhetően, az egyházi szakkollégiumok szellemiségét gyökeresen meghatározó vallásos értékrend jelenti (Kardos 2016). Az egyesületi szakkollégisták több mint 90%-a, a kisegyetemi intézmények hallgatóinak pedig 86,9%-a vesz részt a tehetséggondozó intézménye által szervezett szakmai programon. A hagyományos egyházi szakkollégisták kissé lemaradva, de még mindig magas százalékban (71,6%) vesznek részt tehetséggondozó intézményük szakmai programján. Ehhez nagyon közeli mértékű részvételi arány jellemzi az egyházi roma (69,2 %) és a nem egyházi cigány szakkollégiumok (69,5%) hallgatóit (52. táblázat).

52. táblázat. Szakkollégiuma által szervezett szakmai előadáson való részvétel (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Részt szokott-e venni szakkollégiuma által szervezett...? Szakmai előadáson (N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Igen	71,6%	69,2%	69,5%	86,9%	93,4%
Nem	28,5%	30,8%*	30,6%	13,1%*	6,6%*
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,001. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

Harmadik fő hipotézisünk, amely szerint feltételeztük, hogy a szakkollégiumi élet az egyházi intézményekben fontos társadalmi tőkeforrás (több és tartalmasabb a kortárs és intergenerációs kapcsolattartás, közösségi program stb.) nyújt, mint a nem egyházi intézményekben, csak részben teljesült. Szemmel látható, hogy mind az egyházi, mind pedig a nagy egyetemekhez kötődő intézménytípusokban törekszenek a tartalmas közösségi események szervezésére, ahol a hallgatóknak lehetősége adódik közvetlen kortárs kapcsolatok kialakítására és társadalmi tőke teremtésére. A leírt eredmények

alapján figyelemre méltó az öt szakkollégium típus hallgatóságának eltérő érdeklődése a programok tartalmának függvényében.

Létezik egy egyre népszerűbbé váló fogalom a student engagemant, amely szorosabb értelemben a tanulmányi munkában történő elszánt és érték specifikus elköteleződést jelenti, bővebb értelmezésben pedig a külső tanulmányi környezetbe, extrakurrikuláris tevékenységekbe való bekapcsolódást. Astin (1993) szerint a hallgatói elkötelezettséget a felsőoktatási intézményben végzett és az extrakurrikuláris tevékenységekre szánt idő fejezi ki a leghatékonyabban. A student engagemant létezését az ezredforduló óta számos mutatóval próbálták mérni, amelyek egyfelől a hallgatói kapcsolattartásra vonatkoztak, valamint az akadémiai elvárásoknak való megfelelést és az együttműködő tanulás mértékét is vizsgálták. A külső tevékenységekben történő részvételt, s az ezekhez kapcsolódó elkötelezettséget egy olyan attitűdként is értelmezhetjük a továbbiakat tekintve, amelyet az intézményi eredményesség fontos mutatójaként is számba vehetünk következő elemzéseink során (Pusztai 2011).

Az előbbiekben áttekintettük a kutatásban résztvevő hallgatók egyetemi életére vonatkozó főbb pontokat. Kitekintést kaptunk lakókörnyezetükről, felsőoktatási tanulmányaik melletti munkavégzési attitűdjeikről, egyetemi oktatókkal fenntartott kapcsolatrendszerükről. Ezt követően vizsgáltuk a felsőoktatási intézmény és a szakkollégiumok által kínált külső szabadidős programokon való részvételi arányt. A következőkben a kérdőívet kitöltők szakkollégiumi életét ismerhetjük meg részletesebben, kitekintést kapva baráti-oktatói kapcsolataikra, elégedettségük mértékére, valamint szakkollégiumukhoz fűződő viszonyukra.

5.7.5. Szakkollégiumi élet

Disszertációnk bevezető részeiben foglalkoztunk már a szakkollégiumokkal, mint speciális az egyetemi oktatás keretein kívül működő tehetséggondozó intézményekkel. A következő alfejezetben a szakkollégiumok mindennapi működésébe kívánunk betekintést nyújtani a résztvevők szemszögéből.

Azon hallgatók számára, akik társadalmilag zártabb közegből érkeznek, meglehet, hogy elsőként a felsőoktatási környezetben nyílik lehetőség szociokulturális hiányosságaikat kiegészíteni új társadalmi határokat átívelő ismeretségekkel és barátokkal (Pusztai 2004, Ceglédi 2018). Kérdőívünk egyik fontos kérdése, hogy a kutatásban részt vevő szakkollégiumi hallgatók hol és mikor ismerkedtek meg hozzájuk közel álló barátaikkal. Mindkét szakkollégiumi típus esetében a hallgatók megközelítőleg fele még az egyetem, főiskola megkezdése előtti időkből ismerte meg szorosabban vett barátait. Hasonló arányokat tapasztalunk abban az esetben is, amikor a szakkollégisták arról nyilatkoznak, hogy legkedvesebb barátaikat az egyetemen vagy a szakkollégiumban szerezték. Mindkét esetben közel 50% nyilatkozik erről, nem találunk számottevő különbséget a különböző fenntartói típusok között sem.

A szakkollégiumi környezet hatásai közül az egyik legjelentősebbnek tekinthetjük a zárt, baráti tanulói kapcsolatokat. A zártságot ebben a tekintetben nem formai jellemvonásnak tekintjük, hanem a kapcsolati mechanizmusok tartalmi jellemzőjének, amely az azonos normák, célok, attitűdök kollektív elismerését jelenti (Pusztai 2004). A tanulmányi munka legeredményesebbjei mindig azok, akik hajlandók a közös kooperációra hallgatótársaikkal. A szakkollégiumi intézményrendszer kiváló terepe az együtt tanulás lehetőségének kiaknázására. Számos tanulásvizsgálat elemzi az

együtt tanuló hallgatók egymásra hatását, különböző nézőpontokból tekintve (Dunn & Dean 2013). Azon koncepciók szerint, amelyek a társas-kognitív folyamatokat helyezik előtérbe, a közös tanulás lényege a tapasztalatcsere, vélemények egymásnak vetése (Grove 2012, Inkelas et al. 2018). Ezzel ellentétben más elméletek a megértés fontosságát és a tudásátadás jelentőségét hangsúlyozzák (Kálmán 2008, Pusztai 2011). Korábbi kutatások eredménye, hogy a felsőoktatási élményekkel rendelkező barátok és ismerősök csoportjából létrejöhet egy tanulásra inspiráló kapcsolatháló, amely jelentős hatással lehet a tanulmányi mobilitásra. Feltételezzük, hogy különösen nagy értékkel bír egy ilyen kapcsolati tőke a hátrányosabb társadalmi státusú hallgatók körében, akik így közvetlen baráti körükben tehetnek szert a tanulmányokkal kapcsolatos információkra és attitűdökre (Pusztai 2009, Pusztai 2011).

Kérdőívünkben megkérdeztük a szakkollégiumi hallgatókat arról, hogy hány olyan barátal rendelkeznek a tehetséggondozó intézmények falain belül, akikkel szívesen tanulnak együtt. A hagyományos egyházi szakkollégiumi hallgatók közel felének van legalább 1-2 fő olyan barátja, akivel együtt tanulhat, ez a kisegyetemi és egyesületi szakkollégiumok hallgatóinak átlagosan több mint az 50%-ára igaz. A roma/cigány szakkollégiumok tanulói kiemelkednek, esetükben fenntartótól függetlenül 70% feletti azoknak a száma, akik minimum 1-2 fő olyan barátal rendelkeznek a tehetséggondozó intézményben, akivel együtt tanulnak. Számottevő azoknak a szakkollégistáknak az aránya is, akik 2-3 fő közül is választhatnak, amennyiben közös tanulásról van szó (54. táblázat).

54. táblázat. Szakkollégiumban együtt tanuló barátok száma (%)

Van-e olyan barátja a szakkollégiumban? Akivel együtt tanul?(N=322)	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
, 1-2 fő	49,6%	73,1%	77,8%	42,6%	64,5%
lgen, 2-3 fő	13,8%	15,4%*	11,1%*	11,5%*	14,5%
lgen, 3-5 fő	3,3%*	3,8%.*	8,4%*	1,6%*	1,3%*
Nincs ilyen barátom	30,1%	7,7%*	2,8%*	44,3%	17,1%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,002. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

Úgy véljük a társas tudáskonstruálás kiváló terepeinek bizonyulnak a szakkollégiumok. Egyaránt lehetőséget biztosítanak a monologikus, egyszemélyes tanulásra, ugyanakkor számos lehetőséget kínálnak a dialogikus kétirányú, közvetlen társas kapcsolatban megvalósuló tudásátadásra (Wenger 1999, Ceglédi et al. 2016, Hurtado et al. 2020). Tinto (2003) gyakorlati tapasztalatai alapján megállapította, hogy számos eredménye van a hallgatók tanulóközösségekhez való tartozásának. A szakkollégiumokat is tekinthetjük ilyen tanulóközösségeknek, ahol lehetőség adódik véleménycserére és az egymás munkájára történő reflektálásra. A közösen végzett tanulmányi munka során a

szakkollégiumi hallgatók kölcsönösen kontrollálják, bátorítják egymást, mindez a társadalmi tőkébe való befektetésnek minősül, amelyben fontos szerepet kap a közösség iránti elkötelezettség (student engagement) és a társas beágyazottság (Gablenick 1990, Tinto 2003, Pusztai 2011, Inkelas et al. 2018, Hurtado et al. 2020).

A kérdőívet kitöltő szakkollégiumi hallgatók mindegyikére, intézményi fenntartótól függetlenül jellemző, hogy több mint 50%-ának van minimum 1-2 olyan barátja a szakkollégiumban, akivel tudományos kérdésekről tud beszélgetni, számos esetben ez akár 2-3, vagy akár 3-5 fő is lehet. A szakkollégiumi hallgatótársakkal kialakított kapcsolatok mélységét jelzi, hogy rendelkeznek-e olyan hallgatótársakkal, akikkel magánéleti problémáikról, jövő terveikről, közéletéről, kultúráról beszélnek, vagy éppen füzetet, jegyzetet cserélnek. Hatékonyságukat tekintve az ilyen jellegű kapcsolatok is hozzájárulnak az átlagból való kiemelkedéshez, hiszen egy olyan támogató légkört feltételez, amely sokoldalú interakciót, szolidaritást és mélyebb kötődést feltételez (Pusztai 2011).

A megkérdezett szakkollégiumi hallgatók közül az egyházi szakkollégisták esetében a tanulók 50%-a minimum 1-2 olyan barátal rendelkezik, akivel meg tudja beszélni magánéletére vonatkozó problémáit, s közel egyharmaduk 2-3 főre is számíthat, ha személyes gondjait kell megosztania valakivel. A nagy egyetemekhez kötődő tehetséggyondozó intézmények esetében is hasonló arányokat tapasztalunk.

Azt tapasztaljuk, hogy a baráti kör stabilitásának fenntartók szerint nincsenek számottevő különbségei, megközelítőleg mindkét intézménytípusban hasonlóan szilárd kapcsolathálóval rendelkeznek a hallgatók, ami a magánéleti problémákra vonatkozó problémák megoldását jelenti. A szakkollégiumi hallgatók nagy többsége jövőre vonatkozó terveit is meg tudja osztani minimum 1-2 fővel, számottevő részük pedig akár 2-3 fővel is tud erről a témáról beszélgetni szakkollégiumi hallgatótársai közül. Jelentősebb különbséget nem tapasztalunk a jövővel kapcsolatos elképzeléseik megbeszélésre vonatkozóan. Feltételezzük, hogy az általunk vizsgált közösségekben az egymással megosztott értékek, javak és normák, valamint tudásátadás lesz az, ami hatást gyakorol a hallgatói teljesítményre (Pusztai 2011).

Összességében a vizsgált szakkollégiumi hallgatók átlagosan több mint 70%-a elmondhatja magáról, hogy adandó alkalommal van lehetősége kollégiumi hallgatótársaitól könyvet, jegyzetet vagy füzetet kölcsönkérni. Nem elhanyagolható azoknak a száma sem, akik ilyen tekintetben 2-3 fő segítségére is számíthatnak. Fenntartónként és szakkollégium típusonként nem tapasztalunk kimagasló eltéréseket (55. táblázat).

55. táblázat. Jegyzetek megosztása szakkollégiumi barátokkal (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Van-e olyan barátja a szakkollégiumban? Akitől könyvet, jegyzetet, füzetet tud/tudott kölcsönkérni. (N=322)					
Igen, 1-2 fő	48%	61,5%	47,2%	45,9%	61,8%
Igen, 2-3 fő	22,8%	7,7%*	19,4%*	21,3%	25%

Igen, 3-5 fő	10,6%	3,8%*	8,4%	0%	2,6%*
Nincs ilyen barátom	18,7%	26,9%*	25%*	32,8%	10,5%*
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,036. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

Korábbi kutatásainkból tudjuk, hogy a szakkollégiumok központi elképzelései között, egy a megszokottól eltérő társadalom középpontú oktatási-nevelési elgondolás áll, amelynek középpontjában a szakkollégiumi tagok együttműködése, a hallgatótársak segítése, egymás megismerése és a társadalmi felelősségvállalás áll az intézményesített együttműködés nyújtotta keretei között (Ceglédi et al. 2016, Ceglédi 2018). Előző munkáink tapasztalatai alapján tudjuk, hogy a hallgatók tanulmányi elkötelezettsége, munkavégzési attitűdje, extrakurrikuláris vállalása, valamint az oktatóiba és hallgatótársaiba vetett bizalma nem csupán társadalmi státusa, hanem azon értelmező közösségek által is meghatározott, amelynek a hallgató részese tanulmányi pályafutása során (Pusztai 2011, Pusztai 2016).

A szakkollégiumi tanulóközösségek egyik jellemzője, hogy könyvélményekről, kultúráról, politikai és közéleti témákról is rendszeres eszmecserét folytatnak, ami a kulturális tőke spontán közvetítését is jelenti a kollégiumi tagok között (Ceglédi 2018). A közéleti kérdések egymás közti megvitatásában valamelyest a hagyományosan nagy egyetemekhez kötődő szakkollégiumok hallgatói állnak jobban, főként az egyesületi kollégiumok tekintetében (63,2%), igaz az eltérés ebben az esetben sem számottevő. Korábbi tapasztalatinkból viszont tudjuk, hogy a közéleti szerepvállalás elsősorban a nem egyházi szakkollégiumokra jellemző sajátosság (56. táblázat).

56. táblázat. Közéleti kérdések megvitatása szakkollégiumi barátokkal (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Van-e olyan barátja az szakkollégiumban? Akivel közéleti kérdésekről tud/tudott beszélgetni?(N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Igen, 1-2 fő	54,5%	34,5%	33,3%	54,1%	63,2%
Igen, 2-3 fő	32,5%	34,6%	30,6%	18%	22,4%
Igen, 3-5 fő	6,5%*	7,6%*	11,2%*	0%	2,6%*
Nincs ilyen barátom	6,5%*	23,1%*	25%*	27,9%	11,8%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,003. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

Úgy gondoljuk, hogy a szakkollégiumi hallgatók szemszögéből tekintve interakcióik nem csupán egy-két ponton járulhatnak hozzá az esetlegesen hiányos kulturális tőkájuk gazdagításához, hanem az egymással való folytonos kapcsolattartás új

szemléletmódokat nyithat meg világlátásunkban, valamint életcéljaik, értékrendjük is formálódhat. Fejlődésük azon is múlik, hogy milyen mértékben képesek egymástól tanulni, mennyi alkalmuk nyílik információcserére s vitáik révén az értelmiségi attitűd gyakorlására (Ceglédi 2018). A hallgatóknak folyamatosan és rendszeresen szükségük van tudományos, tanulmányi, intellektuális és közéleti párbeszédre, mivel ezek mentén lesznek képesek fontolóra venni egyéni jövőre vonatkozó terveiket, munkavállalói pályára lépésüket (Pusztai 2011).

Végül, de nem utolsó sorban megkérdeztük a hallgatókat arról is, hogy mit gondolnak arról, milyen a hallgatók egymás közti viszonya a szakkollégiumukban. A következő ábránk szakkollégiumi típusonként lebontva szemlélteti, hogy átlagosan több mint a hallgatók 90%-a úgy véli, hogy az általa választott tehetséggondozó intézményben sok a baráti kapcsolat. A válaszadók közül kiemelkednek az egyesületi szakkollégiumok hallgatói (93,4%), majd őket követve az egyházi hagyományos szakkollégisták (84,6%). A kiségyetemi intézmények hallgatói és az egyházi roma szakkollégisták kétharmada gondolja úgy, hogy intézményében sok a baráti kapcsolat, mindaddig az egyházi cigány/roma intézményekben ez az arány már nem éri el a hallgatóik felét sem (57. táblázat).

57. táblázat. Hallgatók egymás közti viszonya a szakkollégiumban (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kiségyetemi	Egyesületi
Mit gondol, milyen a hallgatók viszonya egymással a szakkollégiumban?(N=322)					
Sok a baráti kapcsolat	84,6%	65,4%	44,4%	65,6%	93,4%
Ismerősségre korlátozódik	10,6%	7,7%*	16,7%*	29,5%	6,6%*
Jól vagy kevésbé jól ismerik egymást	4,9%*	26,9%*	38,9%	4,9%*	0%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

Tudjuk, hogy az eredményes cigány származású hallgatók tekintetében egy jól működő, stabil baráti kör, csökkentheti a felsőoktatás világa iránt érzett bizonytalanságot. A roma diplomások életútját vizsgáló kutatások eredményei alátámasztják, hogy esetükben a felsőoktatásban megtapasztalt erős kötéseknek jelentős szerepe van a sikeres tanulmányi pályafutásban, főként abban az esetben, ha ezek a kapcsolatok a többségi társadalmat megtestesítő nem roma barátok és oktatók irányába fordultak (Pusztai 2004, Lukács 2018). Elemzéseink során arra a következtetésre jutottunk, hogy az azonos szervezeti körülmények között tevékenykedő identitásukat kereső hallgatókat legfőbbképp saját hallgatótársaik segítik a felsőoktatás világában. Kiemelt szerepük van az információk cseréjében, az emocionális támogatásban, magatartásmintákat szolgáltatnak hozzásegítve az egyént a hallgatói integrációhoz és a tanulmányi pályafutás melletti kitartáshoz (Pusztai 2011). Kimondhatatlanul fontos a hallgató számára, hogy társai között együttműködő partnereket, barátokat találjon, gyarapítva tudását, képességeit, értékszemléletét (Pascarella & Terenzini 2005).

Disszertációnkban már említést tettünk az oktatók és hallgatók közötti informális kapcsolat voltáról, mely az évek alatt eltöltött közös munka során alakul ki és jótékony hatást fejt ki a szakkollégiumi tagok egyetemi pályafutására. Fontos megemlíteni, hogy a szakkollégiumi tagságnak és az ott tapasztalható széles kapcsolathálónak köszönhetően a részt vevő hallgatók olyan szakmai tőkéhez jutnak, amely képessé teszi őket a tanulmányaikban való eredményesebb előrehaladásra. A magasabb teljesítmény elérésére azonban nem csupán az oktatókkal való közvetlenebb kapcsolat van hatással, hanem a szakkollégista barátok, társak által is bővülő szakmai kapcsolatok is hozzájárulnak a sikerhez. A sajtószerű intézményi forma lehetővé teszi, hogy a tagjai egymás személyében barátokat, tanuló társakat, példaképeket találjanak, inspirálóan, motiválóan hassanak egymásra (Mikó & Ungvári 2018). Már az 1990-es évek első vizsgálatait azt mutatták, hogy a lakó-tanuló közösségek – a szakkollégiumok és felfoghatók ilyen csoportosulásoknak - nagyon hatékony környezettel veszik körül a hallgatókat, a tapasztalatok szerint programjaik épp a hallgatótársakkal és az oktatókkal való kapcsolattartás hatására működnek jól (Tinto 2003, Pascarella & Terenzini 2005, Pusztai 2011, Kardos 2014).

Számos elméletalkotó az oktatóknak tulajdonítja a legkiemelkedőbb szerepet a felsőoktatási szocializáció során. Mindezek mellett felerősödni látszik a konkrét intézményi kortárs közösség, hallgatótársak és barátok hatása. Összességében nincs egyértelmű konszenzus arra vonatkozóan, hogy a felsőoktatási szocializációs folyamatban, melyik szereplőnek erősebb a ráhatása, aminek az egyik lehetséges oka, hogy nem az egyes aktorok által betöltött szerep lesz az elsődleges, hanem a kommunikáció mikéntje és a kapcsolattartás módja (Pusztai 2011). Ennek okán kérdőívünkben kíváncsiak voltunk arra is, hogy a vizsgált tehetséggondozó intézmények hallgatói milyen kapcsolatban vannak szakkollégiumi oktatókkal. E következőkben erre a kérdésre keressük a választ.

5.7.6. Hallgató-oktató kapcsolatok a szakkollégiumban

Az intézményi hatáskutatások hívták fel a figyelmet arra, miután kiszűrték a hallgatók társadalmi háttérmutatóiból adódó hatásokat, hogy a tanulók jobban teljesítenek abban az esetben, ha legalább egy olyan oktatót meg tudnak nevezni, akivel említésre méltó kapcsolatban állnak. A megnövekedett hallgatói diverzitás okán az oktatói hatás nem tekinthető állandó tényezőnek, mivel egyéni szinten vannak különbségek abban a tekintetben, hogy a hallgatók közül ki mer, akar és képes kommunikálni az adott oktatóval (Pusztai 2011, Pusztai 2016).

Kutatási kérdőívünkben többek között arról is megkérdeztük a szakkollégiumi hallgatókat, hogy van-e olyan oktatója a szakkollégiumban, akivel jövőre vonatkozó terveiről beszélget, valamint magánéleti problémáit is megosztja. Meglepő módon mindkét szakkollégium típus esetében legyen az egyházi vagy nagy egyetemekhez kötődő tehetséggondozó intézmény, csupán a hallgatók megközelítőleg egyharmada mondta azt, hogy van olyan oktatója a szakkollégiumban, akivel ezen irányú gondolatait személyesen is megosztja. Ennek magyarázatát, korábbi elemzéseinkben találjuk, amikor a hallgató-hallgató relációkat vizsgálva eredményeink azt mutatták, hogy a szakkollégiumi hallgatók egymás közti viszonya rendkívül erős kapcsolati struktúrát mutat, így az oktatók szerepe egyelőre másodlagosnak látszik a felsőoktatási szocializációt tekintve. Érdeemes azonban egy pillantást vetni szakkollégiumi típusonként a válaszadók arányának megoszlására magánéleti problémákkal kapcsolatos

kérdés esetében. A továbbiakban is azt tapasztaljuk, hogy a kérdőívet kitöltő szakkollégisták közül csekély számban vannak azok, akik meg tudják osztani magánéleti problémákkal kapcsolatos kérdéseiket szakkollégiumi oktatóikkal. Eltérést látunk viszont abban a tekintetben, hogy a nem egyházi roma/cigány szakkollégiumok hallgatói nagyobb arányban élnek ezzel a lehetőséggel, mint az egyesületi és kisegyetemi vagy egyházi típusok hallgatói (58. táblázat).

58. táblázat. Szakkollégiumi oktató, akivel magánéleti problémáról beszélget (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Van-e olyan oktatója a szakkollégiumban, akire igazak az alábbiak? Magánéleti problémákról beszélgetnek (N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Igen	30,1%	26,9%*	55,6%	21,3%	23,7%*
Nem	69,9%	73,1%	44,4%	78,7%	76,3%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0, 010. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

Forray R. Katalin és munkatársai kutatásaikban már régóta vizsgálják a cigány/roma származású hallgatók sikeres pályafutása mögött rejlő beállítottságot és magatartásformákat szocioökonómiai megközelítés módjában (Forray R. & Hegedűs 2003, Forray R. 2004, 2014, 2015). Legfrissebb munkáikban magyarázó tényezőként alkalmazzák a reziliencia fogalmát, vizsgálataik középpontjába helyezve a család, iskolai és vallásos közösségek, támogató felnőttek és oktatók által nyújtott erőforrások ráhatását a sikeres felsőoktatási pályafutásra (Forray 2016, Kerülő & Jenei 2016).

A szakkollégium keretén belül nyújtott speciális támogatások, mint például az oktatókkal történő személyes kapcsolattartás felhívja a figyelmet arra, hogy egy-egy intézménytípus, milyen pedagógiai elvek és célok mentén működik és járul hozzá hallgatói eredményes munkavégzéséhez. Amennyiben a Roma Szakkollégiumi Hálózat alapító levelében megfogalmazottakat vesszük alapul, összefoglalóan elmondhatjuk, hogy az egyházi cigány szakkollégiumokban nem csupán a hallgatók tanuláshoz való jogát és a felsőoktatásban való sikeres előrehaladást kívánják biztosítani, hanem a közösségi támogatást és egyéni támogatást is az egyéb fenntartású tehetséggondozó intézményekhez hasonlóan.

A következőkben fontosnak tartottuk megkérdezni, hogy a van-e a szakkollégiumi hallgatók életében a tehetséggondozó intézmények falain belül olyan oktató, aki személyesen is odafigyel pályafutása alakulására. Ebben az esetben szintén érdemes szakkollégium típusokként vizsgálni a válaszok eloszlását. Ugyancsak figyelemre méltó eredmény, hogy a személyes törődés kapcsán ismételt az egyházi roma (61,5%) és a nem egyházi cigány roma/szakkollégiumok (75%) oktatói járnak az élen a szakkollégisták meglátása szerint. Őket követik a hagyományos egyházi (35,8%), az egyesületi (31,6%), majd a kisegyetemi szakkollégiumok (27,9%) oktatói (59. táblázat).

59. Szakkollégiumi oktató, aki személy szerint odafigyel pályafutására (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Van-e olyan oktatója a szakkollégiumban, akire igazak az alábbiak? Személy szerint odafigyel pályafutása alakulására.(N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Igen	35,8%	61.5%	75%	27,9%	31,6%
Nem	64,2%	38,5%	35%	44,1%	68,4%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000

Eddigi tapasztalataink alapján az egyházi roma és a nem egyházi cigány/roma szakkollégiumok elsősorban nem a szakmai ambíciókra, hanem a szakkollégiumi tagok identitására és a közösségi tevékenységek fontosságára alapozva végzik tehetséggondozó munkájukat, olyan környezetet biztosítva, ahol a hallgatók képességeikhez mértén kapcsolódhatnak az értelmiségi létbe. Számos eltérő szakkollégium létezik, diverzitásuk pedig csak tovább erősíti, hogy különböző felsőoktatási intézményekhez és tudományterületekhez kapcsolódnak (Demeter 2014). A szakkollégiumi tehetséggondozás olyan terepe lehet az oktató-hallgató kapcsolatoknak, ahol szabályos, rendszeres, támogató keretet kap a mentor-mentorált vagy tutor-tutorált közötti együttműködés (Ceglédi et al. 2016). Az oktatókkal történő személyes kapcsolattartás a szakkollégiumi keretek között sokkal kedvezőbben alakul a cigány/roma származású hallgatók számára. A szakkollégiumi háttér hozzájárul, ahhoz, hogy az alacsonyabb társadalmi helyzetű hallgatók a magasabb társadalmi státusú társaikkal, egyenlő eséllyel jussanak hozzá a felsőoktatás kínálta lehetőségekhez különös tekintettel az egyenlő bánásmód folyamatos fenntartása mellett (Varga 2017). Az esélyegyenlőség megnyilvánulási formáihoz hozzá tartozik, hogy a hallgatók részére valódi lehetőségeket teremtenek a társadalmi egyenlőtlenségekből eredő hátrányok kompenzálásaként (Trendl 2015). Főként a felsőoktatási roma szakkollégiumok hallgatóközössége esetében fontos, hogy az intézmények programkínálata és szolgáltatásai személyre szabottan célozzák meg az egyes hátrányos társadalmi környezetből érkező fiatalokat, hogy valóban élni tudjanak a felsőoktatás által felkínált lehetőségekkel (Trendl 2015). A roma/cigány szakkollégiumok támogató rendszerének elsődleges szerepe, hogy hozzáférést biztosítsanak azokhoz az utakhoz is, amelyek a későbbiekben a pályaválasztás során, a munkaerő-piacra történő kilépéskor válnak igazán fontossá.

A személyes pályafutásra vonatkozó kontaktus kapcsán elemeztük, a kapcsolatfelvételek gyakoriságára is külön szakkollégiumi intézménytípusokra lebontva az adott válaszokat. Figyelemfelkeltő, hogy az egyházi és kisegyetemi szakkollégiumok hallgatói közül nyilatkozták az egyik legtöbben, mintegy 50%-uk, hogy a szakkollégiumi oktatók soha vagy csak ritkán figyelnek oda egyénileg is a szakmai pályafutásukra. Esetükben ezt a hiányt a magasabban kvalifikált szülők ösztönzése ellensúlyozhatja. Kevésbé tudhatják magukénak az oktatók figyelmét az alacsonyabb státusú, cigány/roma szakkollégiumok fiataljai, márpedig számukra különösen fontos az

oktatói jelenlét szakmai pályafutásuk egyengetésében, hiszen a családi ösztönző erő sem kiemelkedő körökben, ami pályafutásukat illeti (60. táblázat).

60. táblázat. Oktató, aki személy szerint odafigyel pályafutására (%)

Milyen gyakran fordul elő, hogy... szakkollégiumi oktató odafigyelnek személyesen is a pályafutására? (N=322)	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Soha	45,5%	50%	36,1%	49,2%	39,5%
Ritkán	22,8%	38,5%	41,7%	16,4%	27,6%
Gyakran	25,2%	3,8%*	11,1%*	26,2%	18,4%
Nagyon gyakran	6,5%*	7,7%*	11,1%*	8,2%*	14,5%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,027. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

A kapott eredmény, várakozásunktól eltérő ugyan, de további magyarázatra adhat okot azon feltételezés, hogy a kiemelkedő teljesítményű, azonban hátrányos társadalmi helyzetű reziliens hallgatók jobbra elfogadják a felsőoktatás formális keretein belül kapható tanácsokat, javaslatokat, mert az akadémiai körökbe vetett bizalmuk jelentősen magasabb, mint előnyösebb státusú társaiké (Ceglédi Tímea 2018).

Tovább vizsgálva a szakkollégiumi hallgató-oktató kapcsolatot, olyan tevékenységeket ragadunk ki, amelyek főként a tutorálási folyamatban tapinthatók ki, mint például az ingyen korrepetálás, a tudományos kérdések tanórán kívüli megvitatása, vagy a rendszeres e-mail-es kapcsolattartás. Az ingyen korrepetálás és a tudományos kérdések megvitatása kapcsán sem kapunk kimagasló eredményeket, ezekben az esetekben is a megkérdezett hallgatók mintegy egyharmada igényli az oktatókkal történő kapcsolattartás fent említett formáit mind a két fenntartójú szakkollégiumi intézményben. Figyelemfelkeltő azonban az e-mail-es kapcsolattartás népszerűsége főként a hagyományosan nagy egyetemekhez kapcsolódó, nem egyházi szakkollégiumok hallgatóinak körében. Esetükben a nem egyházi roma/cigány szakkollégiumok hallgatóinak több mint 50%-a, az egyesületi 40,5%-a kommunikál rendszeresen elektronikusan szakkollégiumi oktatójával, míg ez az egyházi szakkollégisták körében ez átlagosan 30% körüli.

Kutatók egy csoportja mára úgy gondolja, hogy az oktatók tanítási, nevelési módszereit, kommunikációját és hozzáállását a diverzifikálódott hallgatói összetételhez kell igazítani (Bocsi & Ceglédi 2016). Minél változatosabb a szervezett keretek közötti oktató-hallgató kommunikáció és együttes munkavégzés, annál inkább mérhető hatása van a tanulmányi eredményességre. Kiemelendő az oktató-hallgató közötti informális kapcsolatok jelentősége és sokoldalúsága, ami előre jelzi, hogy az átlagosnál jobban teljesítő hallgatóknak szüksége van olyan mentorokra/tutorokra, akik a hagyományos oktatói szerepértelmezés mellett, egy valamelyest kiterjesztett oktatói szerepfelfogást, szükséges képviselniük (Pusztai 2011). Korábbi ismereteink alapján arra a

megállapításra jutottunk az oktató-hallgató kapcsolatokban maguk az oktatók is számos előnyre tesznek szert a tanulókkal történő együttműködés során. Egyrészt a szakkollégiumi oktatói lét egyfajta elismerést, presztízst jelent, ahol az oktató büszke lehet a hallgató eredményeire, másfelől a tehetséggondozó intézményekben zajló pedagógiai munka lehetőséget nyújt a kiteljesedésre az eltömegesedett felsőoktatás kereteivel szemben. A közös tanulmányi munka során olyan diskurzusokra nyílik lehetőség, amelyben nem csupán közlők és befogadók vannak jelen, hanem konstruktívan együtt gondolkodó, alkotó partnerek (Bordás & Ceglédi 2012, Ceglédi 2014, Ceglédi et al. 2016).

5.7.7. A szakkollégiumi nevelés célja és hatása

A szakkollégiumi közösséget az öntevékenységen alapuló közösség-szervezés jellemzi, amelyben a hallgatók érdeklődési köreik szerint maguk alakítják, szervezik kulturális, társadalmi programjaikat. A roma szakkollégiumok esetében az alábbiakban felsoroltaknak része az identitás erősítése, a roma/cigány kultúra elsajátítása, bensővé tétele. A felsőoktatási tehetséggondozó intézmények szerves része a mentori rendszer, amely során egy-egy fiatalabb hallgatót egy idősebb, már tapasztaltabb hallgatótársa vesz pártfogásába és vonja be a hallgatói közösség munkájába (Godó 2021). A további egyéni gondoskodást a tutori rendszer szolgálja, ahol egy-egy oktató személyes támogatásával egyénileg segíti a szakkollégista tanulmányi munkáját. Az előbbieken láthattuk, hogy az oktatóval való együttműködés szerves része, hogy a hallgatók egyéni szükségleteikhez igazodva kapnak segítséget a tanulmányi előrehaladáson át, a személyes problémák megoldásáig, nyelvtanulásig vagy akár a karriertervek kialakításáig. Az oktatókkal történő szoros együttműködés teret nyit olyan tevékenységek végzésére is, amelyeket a későbbiek során a szakkollégista hallgató akár a munkaerő-piacon is kamatoztathat, hiszen, ezáltal részt vehetnek a tutorokkal közös kutatásokban, előadóként és szervezőként konferenciákon vagy különböző tanulmányutakon.

A felsőoktatás által kínált széles tudományos lehetőségek választékából így minden szakkollégiumi hallgató egyenlő eséllyel érdeklődési körének, szakjának megfelelően válogathat (Varga 2017). A felsőoktatási szakkollégiumok vizsgálatakor egyben arra is vállalkozunk, hogy a már-már határtalan felsőoktatási hatásoknak egy kisebb komponensét elemezzük. Ezekben a tehetséggondozó intézményekben az egyetemek/főiskolák legalapvetőbb céljai és hatásai koncentráltan vannak jelen, előre kiválasztott oktatókkal dolgoznak együtt, mind a személyi, mind a tárgyi feltételek adottak a fejlődéshez, szakmai előre lépéshez. Céljaikat részletezve a szűkebb közösségre vonatkoztatva, konkrétumokban fogalmazzák meg (Bordás & Ceglédi 2012, Kardos 2013, Erős 2010, Gerő et al. 2011, Ceglédi et al. 2016).

Disszertációkban több esetben írtunk már a szakkollégiumok céljáról különböző fogalmi keretek meghatározásában. A következőkben érdeklődésünk középpontjában az állt, hogy vajon a szakkollégiumi hallgatók elképzelése és az általunk korábban intézményi célként megfogalmazottak között van-e hasonlóság, avagy hogyan gondolkodnak a kutatásban résztvevő tehetséggondozó intézmények fiataljai a szakkollégiumok céljairól. A továbbiakban megkérdeztük a kutatásban részt vevő szakkollégiumi hallgatókat arról, hogyan gondolkoznak, célja-e a szakkollégiumnak a tanulmányi előmenetel és szálláslehetőség biztosítása. Az egyházi szakkollégiumok esetében a hallgatók háromnegyede gondolja úgy, hogy határozottan vagy inkább célja

a tehetséggondozó intézménynek a szálláshely lehetőség biztosítása, s csak csekély százalékuk nyilatkozik arról, hogy kevésbé vagy nem célja. Eltérést tapasztalhatunk a két fő szakkollégiumi típus között abban a tekintetben, hogy a nem egyházi intézmények hallgatóinak több mint egyharmada úgy véli a szakkollégiumnak kevésbé vagy nem is célja az együttlakás biztosítása. Ennek oka, hogy számos szakkollégium esetében a hallgatók elhelyezése napjainkban is változó tendenciát mutat. Amíg a legtöbb szakkollégium rendelkezik saját felhasználású külön álló épülettel, addig vannak olyan tehetséggondozó intézmények is, amelyek egy-egy nagyobb egyetemi kollégium épületéből kapnak részesedést, emeleti szintet vagy folyosórészt. Továbbá nem ritka, hogy a nem egyházi szakkollégiumok résztvevői számos esetben felsőoktatási intézményük egyetemi kollégiumában találja meg szálláshelyét, s a szakkollégiumban csak extrakurrikuláris tevékenységeit végzi.

Előzetes ismereteink alapján az intézményesített együttlakás kereteinek biztosítása mellett a szakkollégium célja, hogy hallgatói a kibocsátó intézményük tanulmányi elvárásait magas színvonalon, kiváló eredménnyel teljesítsék, s ehhez kapcsolódóan vegyenek részt folyamatos szakmai munkában. Ennek egyik eszköze a már korábban is említett felsőoktatási oktatók munkáján alapuló tutori rendszer, akiknek segítségével a felsőoktatásban közvetített elméleti anyag gyakorlati alkalmazására is lehetőség nyílik szervezett keretek között (Demeter 2014). A válaszadók közül a nem egyházi szakkollégisták átlagosan 60%-a gondolja úgy, hogy szakkollégiumok határozott célja, hogy biztosítsa a folyamatos tanulás és tájékozódás lehetőségét, míg az egyházi intézmények hallgatói esetében ez 48,8%, az egyházi roma/ cigány hallgatók viszonylatában ennél is kevesebb, 26,9% gondolja úgy, hogy intézményük határozott célja a folyamatos tanulás lehetőségének biztosítása (61. táblázat).

61. táblázat. Szakkollégium célja: biztosítja a folyamatos tanulás lehetőségét

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Mit gondol célja- e a szakkollégiumának a következő? Biztosítja a folyamatos tanulás, tájékozódás lehetőségét. (N=322)					
Határozott célja	48,8%	26,9%*	61,1%	57,4%	68,4%
Inkább célja	26%	52,8%	25%*	18%	14,5%
Kevésbé célja	10,6%	11,5%*	8,3%*	14,8%*	9,2%*
Nem célja	14,6%	7,7%*	5,6%*	9,8%*	7,9%*
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzott közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,019. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt

Korábban is megfogalmaztuk már azt, ami jelenleg is beigazolódni látszik, hogy az egyházi fenntartású szakkollégiumok esetében elsődleges célként a keresztény értelmiségivé válás és a vallásos identitás megerősítése fogalmazódik meg (Forray R. 2012, Kardos 2014, Ceglédi et al. 2016). Ennek alapján az egyházi tehetséggondozó

intézmények tevékenységét, szervezett programjait, kurzusait alapjaiban átjárja a keresztény szemlélet és a vallásos közösség megerősítése (Demeter 2014).

Számos tehetséggondozó intézmény esetében előfordul, hogy tagjai több tudományterületről verbuválódnak, így nyújtanak lehetőséget tudáscserére, tudásmegosztásra és tudásbővítésre, illetve látókör szélesítésre. Ebben az esetben nem csupán konkrét szakmai ismereteket nyújtanak, hanem olyan értelmiségképzést, amelynek keretei a felsőoktatáson belül nem állnak rendelkezésre. Műszaki területen tanuló hallgatók egyaránt részt vehetnek humán irányultságú kurzusokon, mint ahogyan humán beállítottságú hallgatók akár gazdasági ismeretekre is szert tehetnek. Olyan képességek fejlesztésére is lehetőség nyílik, mint a vitakészség, íráskészség, nyelvtudás elmélyítése (Demeter 2014). Amennyiben szakkollégiumi típusokra lebontva vizsgáljuk a hallgatók válaszait arra a kérdésre, hogy szakkollégiumuk céljának tekintik-e a széles látókörű fiatalok nevelését, azt tapasztaljuk, hogy legnagyobb arányban az egyesületi és kiségyetemi intézmények hallgatói gondolják azt, hogy az alábbi intézményük határozott célja (62. táblázat).

62. táblázat. Szakkollégium célja: széles látókörű fiatalokat nevel (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Mit gondol célja- e a szakkollégiumának a következő? Széles látókörű fiatalokat nevel (N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kiségyetemi	Egyesületi
Határozott célja	50,4%	26,9%	58,3%	68,9%	72,4%
Inkább célja	24,4%	53,8%	25%*	11,5%*	13,2%
Kevésbé célja	10,6%	11,5%*	13,9%*	3,3%*	3,9%*
Nem célja	14,6%	7,6%*	2,8%*	16,4%	10,5%*
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt

Az egyesületi szakkollégisták közel háromnegyede úgy véli, hogy szakkollégiumának kifejezett célja, hogy széles látókörű fiatalokat neveljen. Erről a modellről tudjuk, hogy kurzusaik az egyetemi képzés kifejezett kiegészítésére törekednek oly módon, hogy olyan képzési programokat nyújtanak a hallgatóinak, amelyek a felsőoktatás hagyományos keretein belül nem elérhető. Ebben a modellben a kurzuskínálat kialakításában a tagok érdeklődése az elsődleges, akik saját maguk keresik fel az egyes előadások megtartásához a megfelelő szakembert (Gerő 2012, Kardos 2014). Nem sokkal maradnak le a kiségyetemi típus hallgatói kétharmados arányukkal, akik mellett a hagyományos egyházi és nem egyházi roma szakkollégisták, több mint fele is úgy gondolja, hogy intézményükben célként jelenik meg a széles látókör biztosítása. Az egyházi cigány szakkollégisták esetében nem éri el az egyharmadot azoknak a hallgatóknak száma, akik hasonlóan gondolkodnának tehetséggondozó intézményük rendeltetéséről. Előzetes ismereteink alapján tudjuk, hogy az egyházi cigány

szakkollégiumok elsődleges törekvéseként a cigány identitás megőrzését és a keresztény világszemlélet kialakítását fogalmazzák meg.

A továbbiakban fontosnak tartottuk megkérdezni a kutatásban résztvevő hallgatókat arról, hogyan gondolkodnak, vajon célja-e tehetséggondozó intézményének, hogy nyitott szellemiségű, érdeklődő, széles látókörű fiatalokat neveljen. Ennek oka, hogy a szakkollégiumok felvételi eljárásakor a jelentkezők tanulmányi eredményén túlmutatóan, számos más szempont is előtérbe kerül, ilyen például az együttműködési készség, kreativitás, belső motiváltság, világnézet, világszemlélet, nyitottság. Eredményeink alapján a megkérdezett hallgatók fele úgy véli, hogy intézményének határozott célja a minden irányban nyitott szellemű, sikeres, érvényesülni tudó emberek nevelése. Figyelemre méltó, hogy a legmagasabb arányban az egyesületi (78,9%) és kiségyetemi szakkollégiumok hallgatói (59%) gondolják ezt, majd őket követik a hagyományos egyházi (43,9%) és nem egyházi cigány/roma (41,7%) szakkollégisták. Legkevésbé az egyházi roma/cigány tehetséggondozó intézmények hallgatói vélik úgy, hogy a szakkollégiumuk határozott célja lenne a nyitott szellemiségre nevelés, számuk nem éri el az egyharmados arányt sem (63. táblázat).

63. táblázat. Szakkollégium célja: nyitott szellemiségre nevel (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Mit gondol célja-e a szakkollégiumának a következő? Nyitott szellemiségre, folyamatos érdeklődésre tanít. (N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kiségyetemi	Egyesületi
Határozott célja	43,9%	26,9%*	41,7%	59%	78,9%
Inkább célja	25,2%	30,8%*	27,8%	18%	9,2%*
Kevésbé célja	16,3%	30,8%*	19,4%*	13,1%*	2,6%*
Nem célja	14,6%*	11,5%*	11,1%*	9,8%*	9,2%*
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt

Az egyesületi szakkollégiumokról Demeter (2014) nyomán tudjuk, hogy tanulmányi programjaiban elsődlegesen olyan kurzuskinálatra törekszenek, amelyek a felsőoktatási intézményekben kevésbé vagy egyáltalán nem érhetők el. A kurzusok kialakításában aktív szerep hárul a hallgatókra, akik érdeklődésüknek megfelelően keresik fel az előadókat és kérik fel egy-egy előadás megtartására. A kiségyetemi szakkollégiumokról elsősorban elmondhatjuk, hogy szakmai műhelyként működnek, ahol főként tudományos-szakmai nevelés és utánpótlás folyik. Az egyházi szakkollégiumok tekintetében elsődleges a keresztény identitás megteremtése, ezt figyelembe véve működésüket a vallásos életmód átadása és megerősítése járja át. Tagjaik több tudományterületről verbuválódnak, így a tudáscsere, tudásmegosztás és tudásbővítés szempontjából alapvető igény a hallgatókkal szemben a nyitott szellemiség és érdeklődő magatartás. Az egyházi/roma cigány szakkollégium tagjainak válaszai erősen

elkülönülnek ebben az esetben a többi tehetséggondozó intézmény hallgatóinak választól. Esetükben az elsődleges cél az identitás megerősítése, valamint a mobilitási csatorna biztosítása felsőoktatás egyre magasabb szintjeinek eléréséhez.

Az egyéni fejlődés szempontjából a felsőoktatási tehetséggondozó intézmények különösen fontos szerepet töltenek be a hallgatók életében. Amennyiben a szakkollégiumokat olyan intézményeknek tekintjük, amelyek egy vagy több meghatározott diszciplína köré szerveződnek és feltételezzük, hogy a nevezett szakterület sajátosságai jellemzik, úgy hozzájárulnak a hallgatók szakmai-tudományos társadalomba való beilleszkedéséhez. A roma/cigány és egyházi cigány szakkollégiumok ugyan nem tudományágak szerint szerveződnek, s nem kifejezetten egy-egy szakterület dominál képzéseik során, ettől függetlenül szintén a tudományos életbe való belépés elősegítését szolgálják, mint ahogyan ezt a vizsgálatunkban résztvevő hallgatók is gondolják (Pusztai 2011, Ceglédi et al. 2012, Ceglédi et al. 2016) (64. táblázat).

64. táblázat. Szakkollégium célja: Tudományos munkára ösztönöz

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Mit gondol célja-e a szakkollégiumának a következő? Ösztönöz a tudományos életben való részvételre, a tanulmányok tovább folytatására. (N=322)					
Határozott célja	35%	46,2%	69,4%	68,9%	65,8%
Inkább célja	27,6%	26,9%*	13,9%*	6,6%*	22,4%
Kevésbé célja	20,3%	19,2%*	11,1%*	11,5%*	5,3%*
Nem célja	17,1%	7,7%*	5,6%*	13,1%*	6,6%*
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt

A nem egyházi roma/cigány szakkollégisták több mint kétharmada szakkollégiuma határozott céljának tekinti a tudományos életben való részvételre ösztönzést, szorosan csatlakozva a nagy egyetemekhez kötődő kisegyetemi és egyesületi intézményének hallgatóságának véleményéhez. Az egyházi hagyományos tehetséggondozó intézmények hallgatóinak egyharmada, míg az egyházi cigány szakkollégiumok fiataljainak közel fele ért egyet az előző állásponttal. Különbséget az egyházi intézmények esetében tapasztalunk, abban a tekintetben, hogy a hallgatók magasabb arányban vélik, azt hogy tehetséggondozó intézményüknek kevésbé vagy nem célja a tanulmányi tovább lépésre és tudományos életben való részvételre történő ösztökélés. Feltételezzük, hogy ennek hátterében az állhat, hogy az egyházi szakkollégiumok esetében kiemelt jelentőséget kap a közösségi életben, közösségi munkában való részvétel, valamint a vallásos identitás elmélyítése, s csak ezt követően helyeznek hangsúlyt a tanulmányi munka és eredményesség kérdésére.

A felsőoktatási szakkollégiumok további legfontosabb céljai között említést kell tennünk a hallgatók sikeres pályafutásának elősegítéséről, amely magában foglalja a szakmai szocializáció eredményességének támogatását is. A sikeres szocializációs folyamat során a szakkollégiumi hallgatóban internalizálódnak az intézménye által képviselt normák, értékek, elvárások, középpontba helyeződik a szakma iránti elköteleződés, formálódik a szakmai identitás (Koltói 2012, Kardos 2014). Szignifikáns különbséget tapasztalunk abban a tekintetben az egyházi és hagyományosan nagy egyetemekhez kötődő szakkollégiumok között, hogy a hallgatóik, hogyan vélekednek arról, vajon intézményük céljai között szerepel-e a lehetőség megteremtése a szakmai tudás megszerzéséhez. A kutatásunkban részt vevő nem egyházi egyesületi és kiségyetemi szakkollégiumok hallgatóinak több mint 60%-a úgy gondolja, hogy intézményük határozott célja a szakmai tudás megszerzésének a támogatása. Ezzel ellentétben az egyházi hagyományos tehetséggondozó intézmények hallgatóinak csupán 26%-a, az egyházi roma szakkollégisták 46,2%-a véli ugyanezt, ahogyan ezt a következő ábránk is jól szemlélteti (65. táblázat).

65. táblázat. Szakkollégium célja: szakmai tudást nyújt (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kiségyetemi	Egyesületi
Mit gondol célja-e a szakkollégiumának a következő? Lehetőséget biztosít a szakmai tudás megszerzésére (N=322)					
Határozott célja	26%	46,2%	47,2%	63,9%	72,4%
Inkább célja	32,5%	34,6%*	33,3%	19,7%	11,8%*
Kevésbé célja	26,8%	15,4%*	13,9%*	8,2%*	6,6%*
Nem célja	14,6%	3,8%*	5,6%*	8,2%*	9,2%*
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt

Eredményeink alátámasztják feltételezésünket, miszerint az egyházi szakkollégisták körében a szakkollégiumok célja leginkább a közösségmegtartás, míg az egyéb fenntartók tehetséggondozó intézményeinek hallgatói a magas tanulmányi színvonal elérését látják a szakkollégiumi élet legfőbb céljának. Korábbi kutatási eredményeinkből tudjuk, hogy az egyházi fenntartású szakkollégiumok elsődleges feladatuknak tekintik a vallásos, keresztény értelmiség kinevelését, mindez speciális színezetet kap, az egyházi alapítású roma szakkollégiumokban, ahol az előbbieken felsoroltak mellett a roma identitás megerősítése is a fő célok között jelenik meg (Forray & Marton 2012). Az egyházi szakkollégiumok tevékenységét, értékrendjét, kurzusait döntően a keresztény szemlélet és identitás átadása és megerősítése határozza meg. A tanulmányi programok és az ezek mellett biztosított egyéb szabadidős tevékenységek is a vallásos értékrend mentén szerveződnek, amelyek elsődleges rendeltetése a közösség megerősítése és az egyén személyiségének a fejlesztése.

Doktori értekezésünkben többször hivatkoztunk már Coleman társadalmi tőke elméletére, aki a közösséghez való tartozásra is egyfajta tőkeforrásként tekint. A szűkebb közösségekben, így akár a szakkollégiumokban is a csoportnormák hatása rendkívül hasznos lehet a kiemelkedő tehetségű fiatalok számára, amennyiben a közösség által kialakított normarendszer jutalmazza a magas iskolai teljesítményt. Ebben az esetben az egyéni szintű kapcsolatok hatása csekélyebb mértékű, mint maga a közösségi hatás (Forray R. & Kozma 1992). Pusztai Gabriella és Fényes Hajnalka (2014) szerzőpáros nyomán tovább gondolva, amennyiben egy hallgató nem rendelkezik szerteágazó társadalmi kapcsolathálóval, viszont ennek ellenére szorosan kötődik a tanulmányi közösséghez, akkor hasonlóan részesül azokban az előnyökben, amelyekben a széles kapcsolatrendszerrel rendelkező társaik. Az egyházi szakkollégiumokban a kapcsolati struktúra zárt szerkezete és a közösséget összetartó vallásos normák egyszerre állnak rendelkezésre (Pusztai 2004), s a szakkollégisták megkérdezésekor kiderült, hogy az egyházi szakkollégiumok tagjai éppen e közösséghez tartozást tartják a szakkollégiumi lét egyik legfontosabb céljának (Erős 2010). Nem véletlen, hisz a vallásos nevelésfelfogás legmarkánsabb megkülönböztető jegyei éppen a közösségiség magasra értékelése. (Pusztai 2011, Kardos 2014). Elkövetkező ábránkon (66. táblázat) azt látjuk, hogy az egyesületi szakkollégiumi hallgatók, több mint 70%-a úgy gondolja, hogy a tehetséggondozó intézmények határozott célja a közösséghez való tartozás élményének a megteremtése. Így véli a kiségyetemi szakkollégisták 55,7%-a is. Az hagyományos egyházi tehetséggondozó intézmények hallgatóinak szintén több mint 50%-a határozott szakkollégiumi célnak látja a közösségi élmény megteremtését. A kutatásban részt vevő hallgatók elenyésző hányada gondolja azt, hogy a tehetséggondozó intézményeknek nem célja a közösséghez való tartozás élményének a megteremtése, annak ellenére, hogy az 1991-es Szakkollégiumi Charta elsődlegesen úgy fogalmaz, hogy a szakkollégium olyan magas színvonalú szakmai képzést és közösségformálást folytató autonóm intézmény, amelynek célja a társadalmi problémák iránt elkötelezett, szakmailag igényes értelmiség kinevelése.

66. táblázat. Szakkollégium célja: közösséghez való tartozás élményét adja (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kiségyetemi	Egyesületi
Mit gondol célja-e a szakkollégiumának a következő? A közösséghez való tartozás élményét adja. (N=322)					
Határozott célja	52,8%	23,1%*	38,9%	55,7%	71,1%
Inkább célja	22%	42,3%	27,8%	21,3%	13,2%
Kevésbé célja	13,8%	34,6%*	19,4%*	13,1%*	5,3%*
Nem célja	11,4%	0%	13,9%*	9,8%*	10,5%*
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,002. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt

A felsőoktatási szakkollégiumok további célja lehet, ahogyan arról már korábban is írtunk, hogy egy konkrét szak, kar tanulmányi rendjével összefüggésben és azt kiegészítve, kiscsoportos környezetben, elmélyültebb, professzionálisabb tudás megszerzésére adjon lehetőséget saját oktatási-nevelési rendszerében. Ahhoz, azonban, hogy mindez megvalósulhasson, egy stabil oktatói gárda háttér munkája szükséges (Demeter 2014, Golde & Pribbenow 2000). Nem látják ezt másképp a kérdőívben megkérdezett egyházi hagyományos, kiségyetemi és egyesületi szakkollégiumi hallgatók sem, hiszen több mint egyharmaduk véleménye szerint intézményük egyik kiemelkedő célja megteremteni az oktatókkal, tudományos kutatókkal való kapcsolattartás lehetőségét. Meglepő, hogy a megkérdezett cigány/roma szakkollégiumok hallgatói fenntartótól függetlenül jóval alacsonyabb mértékben tartják szakkollégiumuk célkitűzésének az előzőket, aminek magyarázatát abban találjuk, hogy ezeknek a speciális intézményeknek az elsődleges törekvése a felzárkóztatásban és az identitásfejlesztésben nyilvánul meg (67. táblázat).

67. táblázat. Szakkollégium célja: kapcsolattartás oktatókkal, kutatókkal (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kiségyetemi	Egyesületi
Mit gondol célja-e a szakkollégiumának a következő? Megteremti annak a lehetőségét, hogy oktatókkal, tudományos kutatókkal tarthassa a kapcsolatot. (N=322)					
Határozott célja	30,9%	23,1%*	25%*	41%	38,2%
Inkább célja	23,6%	11,5%*	13,9%*	24,6%	35,5%
Kevésbé célja	25,2%	15,4%*	16,7%*	24,6%	19,7%
Nem célja	20,3%	50%	44,5%	9,8%*	6,6%*
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 fő.

Korábbi kutatási tevékenységünk során szakkollégiumok alapító okiratait vizsgálva arra a következtetésre jutottunk, hogy a felsőoktatási tehetséggondozó intézmények olyan szervezeti formaként határozzák meg maguk, ahol az egyetemeken, főiskolákon folyó szakmai munka mellett a tudás elmélyítésére, a kutatómunka aktív elvégzésére és az egyetemi oktatás kiegészítésére van lehetőség. Elsődleges követelményként fogalmazzák meg a szakkollégiumi kurzusokhoz kapcsolódó tudományos, szakmai tevékenységek végzését és tudományos igényű létrehozott produktumok elkészítését. Mindezek mellett a megszerzett ismeretanyag részletes számonkérése sem ritka esemény ezekben az intézményekben, hiszen számos esetben előfordul, hogy a szakkollégiumi kurzusok a fő tantárgyak mellett találhatóak meg az indexben, melyek ugyanúgy kreditet érnek, mint az egyetemi tantárgyak. Éppen a fentiekben felsoroltak indokolják, hogy a tehetséggondozó intézményekben meghirdetett kurzusok teljesítése kötelező a szakkollégiumi hallgatók számára. A szakkollégiumok központi céljai között szerepel továbbá, hogy olyan témákhoz és

tudományterületekhez nyújtsanak hozzáférést, amelyek az anyaintézményekben korlátozottan vagy nem elérhetők, biztosítva az elméleti és gyakorlati tudáselemek elsajátítását is, szem előtt tartva a szakkollégiumi tagok érdeklődését és kezdeményezéseit (Kardos 2014, 2015).

Kutatásunkban lényeges kérdés, hogy a kérdőívet kitöltő hallgatók mit gondolnak arról vajon szakkollégiumuk hozzá járul-e ahhoz, hogy valamilyen tanszéki vagy intézeti kutatásban vegyenek részt. Feltételezzük ugyanis, hogy az egyetemi/főiskolai tanulmányok alatt tanúsított szakmai elkötelezettség előre jelzi a hallgató későbbi tanulmányi munkával kapcsolatos attitűdjeit és hozzáállását, valamint a felsőoktatásból kikerülve a munka világában tanúsított szakértelmét és felelősségvállalását (Pusztai 2009). A vizsgált szakkollégiumi hallgatók összességében több mint 50%-a úgy gondolta, hogy tehetséggondozó intézménye nagyon vagy inkább hozzájárul ahhoz, hogy tanszéki vagy intézeti kutatásban vehessen részt. A 2011-ben és 2015-ben végzett országos szakkollégiumi vizsgálatok kérdőíves eredményei azt bizonyították, hogy a szakkollégista hallgatók felsőoktatáson túli extrakurrikuláris tevékenysége kiemelkedően magas, nem csak a kézzelfogható tudományos eredményeket tekintve (TDK, hazai, nemzetközi publikációk), hanem társadalmi felelősségvállalás, önkéntes munka és számos egyéb eredményességet befolyásoló aktivitás tekintetében (Gerő et al. 2011, Ceglédi et al. 2016). A valóságos tudományos munkán szerveződő közösségek lehetőséget nyújtanak a magányosan tevékenykedő hallgatóknak a kollektív munkavégzésre (Grove 2012, Inkelas et al. 2018, Hurtado et al. 2020).

A kérdőívünket kitöltő szakkollégiumi hallgatók több mint háromnegyede gondolja úgy, hogy szakkollégiuma hozzájárul, ahhoz, hogy kutató csoport tagja legyen. Az eltérő fenntartású tehetséggondozó intézmények esetében e tekintetben nem tapasztalunk jelentős eltérést. Ennek hátterében az áll, hogy számos szakkollégium saját keretein belül ad lehetőséget hallgatóinak kutatási tevékenységbe való szerves bekapcsolódásra. A kutató csoporttagság egyéni hallgatói pályafutásra gyakorolt hatását tekintve, több erőforrást is számba vehetünk. Egyrészt a kollektív szakmai munkán alapuló együttműködő közösségekben kiéleződik a kapcsolatok eszköz jellege, amely révén a bennük tevékenykedő egyén számára hasznos információkhoz jut ösztöndíjakról, konferencia-és publikációs lehetőségekről. Másrészt, ugyan rejtettebb módon, de jelen vannak azok a normák, amelyek hozzájárulnak az identitás kialakításához és a sikerre ösztönző normák közvetítéséhez (Pusztai 2011). Kutatásunk eredményei arra engednek következtetni, hogy a szakmai önazonosság (Shin & Kelly 2013), a szakmai habitus (Braun 2012), valamint a munkavégzéshez kapcsolódó motiváció és értékek megteremtéséhez is hozzájárulnak a felsőoktatási tehetséggondozó intézmények. A magyar és idegen nyelvű publikációk és önéletrajzok megléte, a tanulmányutakon való részvétel, hazai és nemzetközi konferenciákon és kutatásokban való együttműködés mind olyan elemek, amelyek elősegítik a munkaerő-piaci célok megvalósulását és a munkaerő-piaci beilleszkedést.

Egy külföldi tanulmányúton való részvétel, egy idegen nyelvű szakmai publikáció megírása például megkívánja egy idegen nyelv magas szintű ismeretét. Egy hosszabb időtartamú külföldi tanulmányút során lehetősége nyílik a hallgatónak az adott ország kultúrájának, társadalmának és oktatási rendszerének mélyebb megismerésére. A motivációs törekvések között ugyanakkor a magasabb szintű tudományos munka ambíciója is szerepet játszik (Erős 2010, Aradi 2016). A formális képzések mellett válik jelentőssé a szakkollégiumok szerepe abban a tekintetben is, hogy létezésükkel megteremtik a szakmai tapasztalatszerzés azon útjait, ahol a hallgatók nagyobb

mértékben meríthetnek a gyakorlati ismeretek megszerzésének tárházából. A szakmai gyakorlat esetenként a képzés részét is képezheti, ugyanakkor pályaválasztási tanácsadással, szakmai tapasztalatok megbeszélésével könnyítik meg a hallgatók pályára kerülését.

Kutatási eredményeinket összegezve elmondható, hogy többnyire a szakkollégiumi hallgatók egyharmada úgy véli a tehetséggondozó intézmény, amelyben az egyetemi tanulmányai mellett mindennapjait éli jelentős mértékben hozzájárul ahhoz, hogy rendelkezzen magyar vagy idegen nyelvű publikációval, tudományos ösztöndíjjal, részt vegyen hazai vagy nemzetközi kutatásban és három hónapot meghaladó külföldi tanulmányi úton, megértsen idegen nyelvű szöveget, rendelkezzen nyelvvizsgával és hazai munkatapasztalattal. Szakkollégiumi típusonként nem tapasztaltunk jelentős eltérést vagy szignifikáns eredményt a kérdések megválaszolása tekintetében.

Napjainkban mind a felsőoktatási intézményeknek, mind pedig a munkájukat kiegészítő szakkollégiumoknak fontos feladata, hogy alkalmazkodjanak a hallgatói igényekhez és a munkaerő-piaci követelményekhez (Polónyi 2013). Az egyetemi/főiskolai tanulmányok melletti rendszeres munkavégzés egyfelől a hallgató anyagi forrásainak kiegészítését, másfelől a gyakorlati tapasztalatszerzés lehetőségét teremti meg. A szakterülethez, tanulmányokhoz kapcsolódó munkavégzés hozzájárul a későbbi szakmai, munkaerő-piaci érvényesüléshez. Amennyiben a hallgató ezt kiegészíti külföldi tanulással vagy szünidei munkavállalással a szakmai ismereteken túl tágabb kontextusba helyeződik a szakma és a szakmai gyakorlat. Mindkét eset nyelvtudást feltételez, amely már önmagában is lehetővé teszi a tágabb szakmai ismeretek megszerzését (Imre 2015). A szaktudás és gyakorlati ismeretek megszerzésén túl nélkülözhetetlen a kellő motiváció és elkötelezettség kibontakoztatása és fenntartása, mivel a pozitív attitűd a későbbiekben a munkaerő-piacon is jól kamatoztatható képesség (Engler 2016).

Korábbi kutatások eredményei azt igazolják, hogy munkaerő-piaci sikerességet nem csak a felsőoktatásban megszerzett tudás, hanem az ismeretszerzés iránti elkötelezettség és motiváció befolyásolja. Ennek mértéke pedig nagymértékben függ attól a tanulmányi környezettől, társas közegtől, oktatói jelenléttől, amellyel a hallgató nap, mint nap interakcióba lép (Dunifon & Duncan 1998, Engler 2016). A hallgatók által rokonszenvesnek tekintett oktatók, nem csak az adott kötelező kurzusokon nyerik el a tanulók figyelmét, hanem hosszabb távon maradandóbb információk megszerzésére sarkallja őket. Napjaink eltömegesedő felsőoktatásában ritkán találkozunk az egyetem falain belül olyan hosszú életű, szakmai együttműködésekben alapuló tanulóközösségekkel, amelyek a tanulástól elszigetelődött magányos hallgatói csoportokat fogják közre, kiküszöbölve a többszintű képzés közösségromboló hatását, valamint az állandó oktató és forráshiányt (Gablenick 1990, Pusztai et al. 2011, Ceglédi 2015, Ceglédi et al. 2016, Veroszta 2010, Bordás et al. 2011, Dunn & Dean 2013, Hurtado et al. 2020). A felsőoktatási tehetséggondozó intézményekre, szakkollégiumokra a fent említett okok miatt úgy is gondolhatunk, mint a hagyományos felsőoktatási hiányosságokat kitöltő, tartalmas oktató-hallgató és hallgató-hallgató kapcsolatokat támogató tanulóközösségek (Kilpatrick et al. 2003, Ceglédi et al. 2016, Dunn & Dean 2013, Golde & Pribbenow 2000). A kutatásunkban részt vevő hallgatókat megkérdezve jól látható, hogy a szakkollégisták több mint 50%-a úgy véli, szakkollégiuma nagyon vagy inkább hozzájárul ahhoz, hogy olyan oktatókat, kutatókat ismerhessen meg, akikre tanulmányaik végzése alatt szakmai kérdésekben is számíthatnak. A kérdés megválaszolásában jelentősebb különbséget tapasztalunk egyházi szakkollégiumi hallgatók és nagy egyetemekhez kötődő tehetséggondozó

intézmények hallgató között a hozzájárulás mértékének megítélésében. Míg a vallásos intézmények hallgatói kevésbé érzékelik szakkollégiumok jótékony hatását a szakmai kapcsolatok kialakítására, addig a nem egyházi fenntartójú szakkollégiumok hallgatói erőteljesebb hatást tapasztalhatnak meg (68. táblázat).

68. táblázat. Szakkollégium hozzájárulása: oktató, kutató kapcsolatok (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Mit gondol, mennyiben járul hozzá a szakkollégium az alábbihoz? Ismer olyan oktatót, kutatót, akire számíthat szakmai kérdésekben. (N=322)					
Nagyon hozzájárul	17,1%	7,7%*	27,8%	32,8%	47,4%
Inkább hozzájárul	8,9%	7,7%*	38,9%	21,3%	17,1%
Inkább nem járul hozzá	19,5%	19,2%*	2,8%*	13,1%*	11,8%*
Egyáltalán nem járul hozzá	54,4%	65,4%	30,6%	32,8%	23,7%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt

Az egyházi hagyományos szakkollégisták több mint 50%-a úgy gondolja, hogy intézménye egyáltalán nem járul hozzá, ahhoz, hogy olyan oktatókkal vagy kutatókkal lépjen kapcsolatba, akikre szakmai kérdésekben számíthat. Ez egyházi roma tehetséggondozó intézmények esetében ez az arány még magasabb, meghaladja a körükben válaszadók kétharmadát. A nem egyházi cigány szakkollégisták esetében mérséklődik ez a vélemény, esetükben már a hallgatók több mint fele nyilatkozik úgy, hogy a szakkollégium inkább vagy nagyon hozzájárul ahhoz, hogy szakmai/tudományos kérdésekben jártas kutatót ismerhessen.

A hatékony együttműködés nem csak szakkollégium vagy felsőoktatási intézmény falain belül fontos, mivel ezeknek a szakmai kapcsolatoknak hosszú távú hatása van az egyén tanulmányi karrierjét tekintve. A kooperáción alapuló tudományos képzés ugyanis a szakmai szocializáció szerves része, amely meghatározza a későbbi életpályát és jelentős hatást gyakorol a társadalmi felelősségvállalásra is (Hughes 2011, Engler 2016). A tanulmányi pályafutás szempontjából számottevő a hatása annak, hogy a hallgató milyen kapcsolati tőkére tesz szert, mivel a hallgatói csoportok egy része jelentős tőkehiánnyal érkezik a felsőoktatásba. Az elmaradt kulturális tőke hiányát a felsőoktatásban kialakított hallgató, oktató kapcsolatok, diplomás barátok kompenzálják leginkább (Pusztai 2011). Kérdőívünk eredményeiből az is kiderül, hogy a nem egyházi szakkollégiumi hallgatóknak több mint fele, az egyházi szakkollégistáknak pedig megközelítőleg a harmada a szakkollégiumának tulajdonítja, hogy rendelkezik olyan diplomás ismerőssel, akire számíthat szakmai kérdésekben tanulmányi munkája folyamán (69. táblázat).

69. táblázat. Szakkollégium hozzájárulása: van olyan diplomás ismerőse, akire számíthat szakmai kérdésekben (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Mit gondol, mennyiben járul hozzá a szakkollégium az alábbihoz, van olyan diplomás ismerőse, akire számíthat szakmai kérdésekben. (N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Nagyon hozzájárul	21,1%	23,1%*	27,8%	32,8%	50%
Inkább hozzájárul	10,6%	7,7%*	22,2%*	19,7%	11,8%
Inkább nem járul hozzá	15,4%	23,1%*	8,3%*	6,6%*	11,8%
Egyáltalán nem járul hozzá	52,9%	46,2%	41,7%	41%	26,3%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

Az együttes, megosztott kollektív tudás, a közös csoportmunka és együtt gondolkodás fontosságára a felsőoktatásban már több tanulmány is felhívta a figyelmet (Halász 2012, Tinto 2000, Inkelas et al. 2018, Hurtado et al. 2020). Eddigi tapasztalatainkat összegyűjtve a szakkollégiumokban fokozottan jelenik meg az együttes tudáskonstruálás, amely csoportteljesítmény jelentős mértékben járul hozzá a tehetséggondozó intézmények hozzáadott értékéhez.

Disszertációnk leíró részének ötödik nagyobb tematikus egységének középpontjában, az egyetemi és a szakkollégiumi körülmények vizsgálata állt a kutatásban részt vevő szakkollégiumi hallgatók szemszögéből tekintve. Elemeztük szakkollégisták felsőoktatási intézményekben való bekerülésének folyamatát, amely során a hallgatók iskolai pályafutását kutatva egészen az érettségit adó iskolatípusig tekintettünk vissza. Szignifikáns különbséget tapasztaltunk abban a tekintetben, hogy a szakkollégiumi hallgatók milyen fenntartójú középiskolából érkeztek a felsőoktatás világába. Az egyházi szakkollégiumok hallgatóinak több mint a fele érettségizett egyházi fenntartású középiskolában, amíg ez az arány az egyetemekhez kötődő szakkollégiumok esetében kevesebb, mint a kérdőívet kitöltők egyharmada. Bebizonyosodott 2. fő hipotézisünk azon felvetése, hogy az egyházi hallgatók iskolaválasztása szándékos, célirányos cselekvés eredménye.

A szakkollégisták egyetemi bekerülésének folyamatát több mutatón keresztül mértük. Az eredmények alapján a jelenlegi nem egyházi szakkollégiumi hallgatók nagyobb részt tűntek eredményesnek az egyetemi bekerülésüket tekintve a minta többi részénél, nem egy változó szignifikáns eltérést mutatott ebben a tekintetben. Kivételt ez alól a roma/cigány felzárkóztató szakkollégiumok képeztek. Ez esetben sikerült beazonosítanunk azokat a reziliens (Ceglédi 2018) hallgatókat, akik hátrányaik ellenére is kiemelkedő teljesítményt nyújtanak.

Kutatásunk következő szakaszában arra kerestük a választ, hogy általában milyen mélységűek a fiatalok kapcsolatai, számíthatnak-e egymásra, meg tudják-e beszélni esetleges problémáikat, felvetődő kérdéseiket tanulmányi munkájukkal,

hétköznapi életükkel kapcsolatban. Ennek eredményeként összességében megállapítottuk, hogy a vizsgált szakkollégiumi hallgatók széleskörű kapcsolati hálóval rendelkeznek.

Foglalkoztunk továbbá a szakkollégiumi hallgatók egyetemi életével is, ezen belül a tanév közbeni lakóhely kérdéskörének vizsgálatával. Megállapítottuk, hogy a szakkollégiumi és egyetemi kollégiumi épületben, valamint a családdal élők magas százalékos aránya azt sugallja, hogy a szakkollégiumi hallgatók esetében a magas társadalmi státusszal sem járnak együtt az olyan lakhatási típusok, melyek magasabb anyagi ráfordítást igényelnének, ezáltal az intézményekre jellemző, hogy a bentlakásos rendszer kihasználta. Ezt követően kitekintettünk a szakkollégiumi hallgatók felsőoktatási tanulmányok melletti munkavállalására és annak motivációjára. Megállapítottuk, hogy a megélhetési kényszer mellett egyre szélesebb körben válik elterjedté hazánkban is az érték orientált szemlélet, ahol a motivációk között a szülőktől való függetlenedés vágya, az önmegvalósítás, a szakmai ambíció, a tapasztalatszerzés vágya is fontos szerepet játszik (Ceglédi 2018).

Tovább kutatva a hallgatók egyetemi és szakkollégiumi életének momentumait részletesen elemeztük a hallgatók oktatókhoz fűződő kapcsolatát. Többek között Ceglédi Tímeával (2018) egyet értve arra a megállapításra jutottunk, hogy a szakkollégiumi típusok közötti különbségek az oktatókkal történő kapcsolattartás tekintetében, a hallgatók társadalmi háttérének hatásairól tanúskodnak. A cigány/roma szakkollégiumok hallgatói a többi szakkollégiumi hallgatóhoz képest kevésbé vesznek részt az olyan egyetemi oktatókkal folytatott diskurzusokban, amelyek a tananyagot kívüli témákról szólnak, mindezek mellett a tananyagról vagy egyéb tudományos témákról is elszórtabban beszélgetnek oktatóikkal, ha az egyetemi órai kereteken kívül zajlik. Azt tapasztaltuk, hogy a hátrányaik ellenére sikeresen teljesítő hallgatók hiába lépnek be kiváló eredményekkel a felsőoktatás világába, az egyetemi, főiskolai élet kulcsfontosságú szereplőivel kialakított kapcsolataik még mindig hiányosak. A felsőoktatás által kínált értelmiségi lét elnyeréséhez szükséges lehetőségek kiaknázásában hordozzák társadalmi státusuk örökségeit (Ceglédi 2018).

Figyelmünk a továbbiakban arra irányult, hogy a vizsgált szakkollégiumi közösségben milyen arányú a hallgatói részvétel a tanórán kívüli, tehetséggondozó vagy felsőoktatási intézmény szervezésében történő szabadidős tevékenységekben. Érdeklődésünk arra vonatkozóan is kiterjedt, hogy a vizsgált tehetséggondozó intézmények hallgatói milyen arányban vesznek részt szakkollégiumok vagy felsőoktatási intézményük által biztosított, szervezett különböző programokon, csoportos tevékenységeken, így közelebbről is szemrevételeztük ezeket az elfoglaltságokat. Ennek eredményeként megállapítottuk, hogy a közösségi időtöltések struktúrája erősen eltér a tekintetben, hogy külső programok a szakkollégiumok vagy a felsőoktatási intézmény szervezésében jönnek létre. Mindkét esetben határozottan magasabb azoknak az aránya a kérdőívet kitöltők között, akik szívesebben vesznek részt a szakkollégiumok által életre hívott rendezvényeken. Továbbá azt tapasztaltuk, hogy a közösségi programok szórakoztató és intellektuális, valamint tudáskonstruáló jellege fokozódik.

Korábbi kutatásainkban is felhívtuk már a figyelmet arra a jelenségre, hogy a szakkollégiumi hálózatban a szoros, kis létszámú kapcsolathálónak milyen erős kulcsszerepe van (Bean 2005). Számos kérdéskört vizsgálva jutottunk el addig a pontig, hogy a kérdőívet kitöltő hallgatók szakkollégiumi életét is részletesen megismerjük, kitekintést kapva baráti-oktatói kapcsolataikra, elégedettségük mértékére, valamint

szakkollégiumukhoz fűződő viszonyukra. Disszertációkban több esetben írtunk már a szakkollégiumok céljáról különböző fogalmi keretek meghatározásában. A fejezet záró szakaszában fontosnak tartottuk megvizsgálni, hogy vajon a szakkollégiumi hallgatók elképzelése és az általunk korábban intézményi célként megfogalmazottak között van-e hasonlóság, avagy hogyan gondolkodnak a kutatásban résztvevő tehetséggondozó intézmények fiataljai a szakkollégiumi élet céljairól, hatásairól, valamint a hallgató-oktató kapcsolatok minőségéről. Feltételezéseinkkel ellentétben, elemzéseink során arra a következtetésre jutottunk, hogy az azonos szervezeti körülmények között tevékenykedő identitásukat kereső hallgatókat legfőképp saját hallgatótársaik segítik a felsőoktatás világában. Az oktatók hatása, illetve szerepe ebben a tekintetben másodlagosnak látszik. Eredményeink továbbá alátámasztották feltételezésünket, miszerint az egyházi szakkollégisták körében a szakkollégiumok célja leginkább a közösségmegtartás, míg az egyéb fenntartók tehetséggondozó intézményeinek hallgatói a magas tanulmányi színvonal elérését látják a szakkollégiumi élet legfőbb rendeltetésének.

Tudományos értekezésünk következő nagyobb s egyben záró fejezetében a szakkollégiumok tanulmányi eredményességre gyakorolt hatásával és hozzáadott értékével fogunk foglalkozni. Ceglédi Tímea és szerzőtársai (2016) munkája alapján hivatkozunk Braxmair (2011) modelljére, aki a hozzáadott értékre úgy tekint, mint az intézmény és hallgató közötti kapcsolat eredménye. Amennyiben a modellt a szakkollégiumok keretein belül interpretáljuk újabb dimenziókban a szakkollégiumi hallgató és szakkollégium, mint intézmény szintjén gondolkodhatunk tovább. Braxmair modelljében ugyanis mindkét fél szerves közreműködése szükséges a hozzáadott érték felgyülemeléséhez. Feltételezzük, hogy egyrészt az intézmény infrastrukturális felszereltsége, fizikai környezete, a fejlődésre ösztönző kulturális közege, másrészt a hallgató szakkollégiummal szembeni elkötelezettsége, közösségi szakmai munkában, kulturális programokban, tudományos rendezvényeken való részvétele alakítja, formálja a felsőoktatási tehetséggondozás hozzáadott értékét (Bordás & Ceglédi 2012). Úgy gondoljuk, hogy a kölcsönös egymásra hatás során mindkét fél előnyösen részesül a folyamatból, amely során nem csak a hallgató profitál a szakkollégium nyújtotta előnyökből, hanem a szakkollégium vagy a szakkollégium által képviselt felsőoktatási intézmény is, mivel a hallgatók jelenléte egyfajta minőségi megítélésről tanúskodik. További munkánkban így nem csupán az intézmények hallgatókra gyakorolt hatását, hanem a hallgatók által az intézményekben és az őket körülvevő közösségekben megjelenő hozzáadott érték jelenlétét vizsgáljuk (Pusztai et al. 2012, Hrubos 2012, Ceglédi et al. 2016).

5.8. Eredményesség

A hallgatói eredményesség vizsgálata mind a hazai, mind pedig a nemzetközi szakirodalomban igencsak komplex: oktatásszociológiai nézőpontból a társadalmi mobilitás jelzőszámaként tartható nyilván, míg az oktatáspolitikai és oktatás-gazdaságtan szemszögéből a nemzetgazdaság termelőképességének egyik mérőeszköze (Kovács 2015). A tanulmányi eredményesség mérésével kapcsolatos kutatások jelentős hányada bizonyos kompetenciákat, képességeket és készségeket mérő sztenderizált tesztek eredményeit veszi alapul, azonban számos kutató felhívja a figyelmet az eredményesség összetett voltára és sokkal árnyaltabb, szubjektívabb mutatók használata mentén tanulmányozza az eredményesség témakörét (Kovács 2015).

Doktori értekezésünkben a hallgatói eredményesség meghatározásakor fenntartjuk azt az álláspontot, hogy az eredményesség egy rendkívül komplex fogalom. A kutatási kérdőívünkéből készített adatbázis segítségével négy dimenzióban és azok komponensei mentén vizsgáltuk a szakkollégiumi hallgatók eredményességét. A dimenziókat alkotó elemekhez ordinális típusú változókat rendeltünk.

Az első dimenzióban a szakkollégiumi hallgatók elégedettségét kívántuk felmérni. Az elégedettséggel kapcsolatban azokat a tényezőket vontuk be, amelyekről úgy gondoltuk, hogy hatással vannak a hallgatók tanulási szándékára. Így vizsgáltuk a szakkollégisták oktatókkal és kurzusokkal, idegen nyelvoktatással, infrastrukturális felszereltséggel, közösségi élettel, tanulásra, tudományos munkára ösztönzéssel, szakmai segítségnyújtással való elégedettségét. Kutatói szemszögéből tekintve az elégedettség túlságosan puha fogalom, amelyre számos más bizonytalan tényező is hatással van, mint például előzetes ismeretek, elvárások, kapcsolódási pontok, érzelmi benyomások és tapasztalatok. (Bean & Bradley 1986, Pusztai 2011).

A hallgatók elégedetlenségét az esetek többségében izoláció, kirekesztettség, alacsony baráti támogatás kíséri. Több kutatás eredménye rávilágított arra, hogy a hallgatók kapcsolatai és intézményhez fűződő viszonya hatással van elégedettségük mértékére, amely befolyásolja a hallgató tanulmányi pályafutására vonatkozó előzetes elképzeléseit (Mihály 2008, Heuser 2007, Pusztai 2011).

Az eredményesség vizsgálatának második dimenziójaként a hallgatók tanulásra való nyitottságát, a nem kötelezően elvégzendő feladatokra történő hajlandóságát, a szakmai-tudományos élet kihívásaira adott válaszait vizsgáltuk, mint például saját kutatási téma, publikációs tevékenység, nyelvvizsgák száma, demonstrátori feladatok végzése, magántanítványok fogadása, ösztöndíjpályázatok benyújtása. A többlet tanulmányi munka melletti elkötelezettség és befektetés fontossága az eredményesség szempontjából nem kérdőjelezhető meg, hiszen számos esetben már előre jelzője a felsőoktatásban való tovább tanulási szándék melletti elhatározásnak (Tinto 1993, Thomas 2000, Pusztai 2011).

A harmadik dimenzió a tanulmányi munka melletti kitartás és elköteleződés volt, vizsgáltuk emellett a tanulmányi részvétel intenzitását, a befektetett idő mértékét is. Az előre elhatározott továbbtanulási szándék és diplomaszerezési cél, valamint a választott felsőoktatási intézmény melletti tudatos elköteleződés a felsőoktatás-kutatás szakirodalmában is egy fontos eredményességi mutató (Tinto 1993, Thomas 2000, Pusztai 2011). Kutatásunkban ezt a tanulmányi munka intenzitásával, az óralátogatások gyakoriságával, a sikeres vizsgák arányával, a tanulásra szánt idő mennyiségével, az

előadásokon való részvétel és a jövőre vonatkozó kérdések mentén próbáltuk megragadni. A hallgatói eredményesség fontos részét képezi ezen kívül a hallgató önmagába vetett hite, önbizalma, a munka világához fűződő képzetek, feladatorientáltsága, a minél jobb eredmények megszerzéséhez való elszántsága (Pusztai 2017).

Az utolsó negyedik dimenzióit az erkölcsi, morális tudatosság alkotja, amelyet disszertációnkban hallgatói integritásnak nevezünk (Pusztai 2017). A hallgatói integritás azt a hozzáállást vagy magatartást jelenti, ahogyan a hallgató az oktatási intézmény írott vagy íratlan szabályaihoz viszonyul. A kérdőívünkben a vonatkozó kérdésblokkban a vizsgákon és vizsgákra való felkészüléskor tanúsított normakövető magatartást vettük szemügyre. Az etikus viselkedés, a szabályok betartásának jelentősége azért is kiemelten fontos, mert előre jelzi a későbbi munkavállalói megbízhatóságot, társadalmi és állampolgári felelősségvállalást (Pusztai 2017).

A felsőoktatási eredményesség vizsgálata kutatásunk szempontjából azért is érdekes, mert ha a teljesség igénye nélkül is, de betekintést kaphatunk abba, hogy egy-egy speciális képzési funkciót betöltő intézmény, tehetséggondozási gyakorlat – esetünkben a felsőoktatási szakkollégiumok, – milyen módon és mértékben járulnak hozzá a hallgatók tudásának és képességeinek gyarapításához, hogyan befolyásolja értékrendjüket, attitűdjeiket vagy éppen az akadémiai normáknak való megfelelést (Ceglédi et al. 2016). A következőkben a szakkollégiumi hallgatók elégedettségének és eredményességének együttes vizsgálatára törekszünk. Szűkebb értelemben, kizárólag a szakkollégiumi intézményrendszer falain belül vizsgáljuk a felsőoktatási tanulmányok mentén kialakuló eredményességet pusztán a tanulmányi időszakban, eltekintve a jövőbeni munkaerő-piaci hozamoktól (Pusztai 2011, Varga 2013, Polónyi 2013, Engler 2015).

5.8.1. Hallgatói elégedettség

Doktori értekezésünkben egymás mellett tanulmányozzuk a hallgatói eredményességet és elégedettséget, a lehetséges kapcsolódási pontok feltárásának céljából (Engler 2015). Az oktatást kutatók számára az elégedettség egy meglehetősen puha fogalom, hiszen rendkívül bizonytalan jelentéstartalommal rendelkezik. A fogalomhoz számtalan előzetes elvárást, érzelmi beállítódást, viszonyítási pontot kapcsolunk, valójában egy attitűdről beszélünk (Pusztai 2011). Az elégedetlen hallgatót a tanulmányi, társas integráció sikertelensége, csekély számú baráti kapcsolat, az intézménybe való beilleszkedés hiánya és kevés társas támogatás jellemzi (Mihály 2008, Pusztai 2011). Úgy gondoljuk, hogy a hallgatók felsőoktatási intézményükkel való köteleke, benyomásai, inter-és intragenerációs kapcsolatai hatással vannak saját előrehaladásukhoz való hozzáállásukra (Pusztai 2011). A felsőoktatási intézmény szempontjából lényeges aspektus a hallgatók elégedettsége, mivel a beágyazatlan hallgató teljesítménye nagy valószínűséggel, jóval alacsonyabb lesz jól integrált társainál, így az intézmény jó hírének terjedésében sem fognak szerepet játszani (Mihály 2008, Pusztai 2011).

Feltételezzük, hogy a kollégiumban lakók és a bejáró hallgatók között nagymértékben tapasztalhatók különbségek abban a tekintetben, hogy körükben milyen a lemorzsolódás aránya, milyen mértékben elégedettek saját oktatási intézményükkel,

terveznek-e továbbtanulást a felsőoktatás következő szintjén vagy, hogy mennyire aktívan vesznek részt különböző extrakurrikuláris tevékenységekben. A kollégiumi hallgatók számos előnyben részesülnek abban a tekintetben, hogy gyakrabban találkozhatnak oktatóikkal és hallgatótársaikkal, ezáltal a velük folytatott gyakori kommunikáció pozitív hatással van elégedettségükre, mind a tanulmányi kínálatra, mind pedig az intézményi működésre vonatkozóan (Gablenick 1990, Astin 1993, Pusztai 2011, Golde & Pribbenow 2000). Számos intézményi hatás vizsgálat eredménye, hogy amíg a kollégiumi közösségekben való együttműködés erősíti a hallgatók részvételét a felsőoktatási intézményi életben, az egyéni találkozásokban, növeli az interakciók gyakoriságát, jótékony hatással van az extrakurrikuláris tevékenységekben való részvételre, addig a családjukkal lakó vagy bejáró hallgatókat kevésbé vagy el sem éri az intézményi közösség kedvező hatásai (Berger 1997, Pascarella & Terenzini 2005, Pusztai 2011, Tinto 2000, Hurtado et al. 2020).

Az eredményességre hatást gyakorló összetevők közül a tanulási folyamatra ható szubjektív és objektív összetevőket vesszük számba, valamint a felsőoktatási integráció mértékét vizsgáljuk, amely alatt főként a hallgatók oktatókkal való kapcsolatát helyezük előtérbe (Engler 2016, Pascarella & Terenzini 2005, Tinto 2006, Pusztai 2014). Disszertációnkban már több esetben felhívtuk a figyelmet az oktatók hallgatókkal történő aktív együttműködésére, amely jótékony hatással van a hallgató eredményességre. A hallgatók motiváltsága nagymértékben függ a környezettől, amelyben a mindennapi tanulmányi munkájukat végzik, illetve azoknak az oktatóknak a tárgyi-szakmai felkészültségétől, akikkel rendszeres kontaktusban állnak. A hallgatók által népszerűnek tartott, közkedvelt tanárok, nem csupán a felsőoktatás keretein belül részesülnek a hallgatóság figyelmében, hanem hosszú távú, időtálló ismereteket nyújtanak számukra (Engler 2016).

Az oktatókkal való elégedettség mértéke a várttól eltérően alakult a vizsgált két intézménytípusban. Szembetűnő eredmény, hogy a hagyományosan nagy intézményekhez kötődő kisegyetemi és egyesületi, valamint a nem egyházi roma/cigány szakkollégiumok hallgatói jóval elégedettebbek a tehetséggondozó intézmények oktatóival, mint az egyházi szakkollégiumokban tanuló hallgatók. Az egyházi hagyományos intézmények hallgatóinak több mint egytizede, míg az egyházi roma/cigány szakkollégisták közel egyötöde egyáltalán nem elégedett szakkollégiumának oktatóival (Melléklet: 1. táblázat).

A hazai kutatások is rámutattak, hogy a hallgatók oktatókkal való informális vagy formális interakciója pozitívan hat a hallgató tanulmányi előmenetelére, elégedettségére, illetve az intézmény és a továbbtanulás iránti elköteleződésére (Pusztai 2011). Számos kutatásban olvashatunk szignifikáns eredményekről, azonban kevés kutató vállalkozik arra, hogy az eredmények mögötti elméleteket, működési elveket részleteiben értelmezzék, vagy elméleti szinten magyarázzák a hallgató-oktató kapcsolattartás jellegét. Doktori értekezésünk egy korábbi fejezetében megkíséreltük mind elméleti szinten, mind pedig kutatási eredményeink szempontjából leírni a szakkollégiumi hallgatók egyetemi és szakkollégiumi oktatókkal való kapcsolatát. Megállapítottuk, hogy a szakkollégiumi hallgatók szemszögéből tekintve az oktatók hatásának legfontosabb összetevője a kapcsolattartás intenzitása és közvetlen volta, amely tanulmányi munkára való hatását az oktató-hallgató között aktív diskurzusokban fejt ki (Pusztai 2011, Veroszta 2010). Úgy gondoljuk, hogy az oktatók közvetlen elérhetősége, a kapcsolatteremtés könnyedsége erőforrás többletként értelmezhető, ami már önmagában és jótékony hatással van a tanulmányi eredményességre, ezáltal, hogy

biztonságérzetet kelt a hallgatókban, hangsúlyozva a kontaktus társadalmi tőke jellegét (Coleman 1988, Pusztai 2011).

Ahogy az oktatóknak is, úgy egy-egy szakkollégiumi vagy akár egyetemi/főiskolai kurzusnak is egyértelmű célja lehet pozitív változást elérni a hallgatók tanulmányi munkáját illetően. A felsőoktatás-pedagógiai kihívások átalakulása során azt figyeltük meg, hogy a szakkollégiumok nyújtotta tanulóközösségek célozzák meg leginkább a hallgatói kurzusmunka megújítására való törekvést. A szakkollégiumi intézményrendszer lehetőséget nyújt különböző, tematikusan összefüggő kurzussorozatok látogatására, ahol a hallgatók aktív részvételükkel egymást gazdagító tanulmányi élményekhez jutnak diszciplináris vagy interdiszciplináris együttműködési keretek között (Tinto 2003, Pusztai 2011). Kutatásunkban vizsgáltuk a hallgatók elégedettségének mértékét a szakkollégiumi kurzusokra, előadásokra, programsorozatokra vonatkozóan. Nem találtunk szignifikáns különbséget az eltérő szakkollégium típusok hallgatóságának véleménye között, viszont kimagaslóan magas volt azoknak az aránya, akik nagyon vagy átlagosan elégedettek a fentiekben felsoroltakkal. A válaszadók átlagosan kétharmadára volt jellemző magas fokú elégedettség, ami a szakkollégiumok szakmai programjait, képzéseit illeti.

A hallgatói kontaktusok irányát tekintve külön kell vizsgálnunk a szakmai, illetve személyközpontú kapcsolatokat. Korábbi kutatások kimutatták, hogy a jó teljesítményt nyújtó hallgatók esetében nélkülözhetetlen az oktatókkal történő rendszeres kapcsolattartás. A megkívánt eredmény elérésében a szakmai és tanulmányi diskurzusoknak és személyre szabott segítségnyújtásnak van jelentős hatása, ennek okán érdeklődésünk arra is kiterjedt, hogy a tehetséggondozó intézmények hallgatói milyen mértékben elégedettek a kollégiumok szakmai segítségnyújtásával. A nem egyházi fenntartású szakkollégiumok hallgatóinak átlagosan fele nagyon elégedett intézményének szakmai segítségnyújtásával, míg az egyházi szakkollégiumok fiataljaira sokkal inkább átlagos elégedettség jellemző e tekintetben, közülük is az egyházi roma/cigány tanulók lesznek azok, akik átlagosan elégedettebbek hagyományos egyházi társaiknál (Melléklet 2. táblázat). Ebből arra következtetünk, hogy a hagyományos egyházi szakkollégiumoknál komplexebb pedagógiai megközelítés, amely a roma/cigány egyházi szakkollégiumokat jellemzi, sokkal inkább találkozik a hallgatói elvárásokkal.

Korábbi kutatómunkánk szerint a felsőoktatási intézmények mellett tevékenykedő szakkollégiumok elsődleges céljai között szerepel az egyetemi/főiskolai oktatást kiegészítő, sikeres szakmai szocializáció elősegítése. A folyamat sikere nagymértékben függ attól, hogy az intézmény mekkora hangsúlyt helyez a szakmai identitás, értékek, normák kialakítására és bensővé tételére szakmai kurzusain és a kurzusokon kívül elérhető programokon. Amennyiben a szakmai szocializációra mint folyamatra tekintünk, úgy a kezdeti szakaszban a hallgató interiorizálja azt a tudást, készséget, attitűdöt, amelyek megszerzésével később a közösség hasznos, aktív tagjává válik (Weidman et al. 2001, Garder & Barnes 2007, Koltói 2015). A felsőoktatási szakkollégiumi képzés alapja a szakmai kiválóság ígérete, történeti gyökereit tekintve már maga az intézményi modell is a tehetséges hallgatók felkarolására, a szakmai elit képzésére irányult, később a felsőoktatás tömegesedésével az igény magától értetődően fogalmazódott meg az átlagos képzésnél többet megkívánó diákok részéről, akik a kollégiumokon belül az egyetemi képzésen túlmutató kurzusokon, rendezvényeken, szakmai programokon, tanulmányi megmérettetéseken vehetnek részt (Chikán & Ilyés 2016).

Az eredményesség egyik fontos mutatójaként tartjuk számon a szakkollégiumi hallgatók nyelvvizsga eredményeit is, mint az egyébként nehezen mérhető nyelvtudás dokumentált reprezentációját, a későbbi tanulmányok folytatásában, elhelyezkedésben és a karrierlehetőségekben tapasztalt kimagasló jelentősége miatt. Az, hogy egy hallgató rendelkezik-e kellő nyelvtudással, nyelvvizsga bizonyítvánnyal hosszú távú következményekkel járhat. Nyelvvizsga hiányában kevesebb eséllyel indul a magas presztízsű szakokra való bejutásban, a tudományos-nemzetközi életbe való bekapcsolódási esélyei kisebbek, s a kutatásunk időpontjában a diploma megszerzése is kérdésessé válhatott a nyelvvizsgával nem rendelkezők számára²². Enélkül a hallgatói évek alatt a nemzetközi mobilitásra és szakmai tapasztalatszerzésre és széleskörű kapcsolatháló kialakítására is csak bizonyos korlátok között van lehetőség és a későbbi elhelyezkedésben is akadályt jelenthet a nyelvtudás hiánya (Ceglédi 2016, Nyüsti 2012). A kutatásunkban résztvevő szakkollégiumi hallgatókról általánosságban elmondható, hogy nagyon vagy átlagosan elégedettek tehetséggondozó intézményük nyelvoktatásával, fenntartónként és típusonként nem találhatók jelentős különbségek.

A hallgatók elégedettségét, motivációját és eredményeit számos intézményi hatás befolyásolja, mint például az oktatók elhivatottsága, a megtartott szakmai programok színvonala, mindezek mellett pedig a megfelelő infrastruktúra. Braxmair (2011) modelljében az intézményi infrastruktúrális környezet jelentőségéről számol be. Osztozunk véleményében, miszerint a megfelelő környezeti, fizikai feltételek megteremtése inspiráló hatással van a hallgatók fejlődésére (Ceglédi et al. 2016). Kutatási eredményeink alátámasztják, hogy a szakkollégiumok kitüntetett szerepet töltenek be az ösztönző közeg létrehozásában. A kérdőívet kitöltő hallgatók több mint kétharmada a vizsgált intézménytípusokban nagyon vagy átlagosan elégedett szakkollégiumuk infrastruktúrális felszereltségével.

A jól felszerelt, szakmai munkát elősegítő környezet hozzáadott értéket teremt azáltal, hogy keretet ad a különböző szakmai aktivitások, tudományos, kulturális és társadalmi megmozdulások lebonyolításához, mely programokból a felek kölcsönösen profitálnak. A hallgató a szakkollégium nyújtotta környezet számos előnyét élvezzi, míg az intézmény minőségének megítélése pozitívabb (Pusztai et al. 2012, Hrubos 2012, Ceglédi et al. 2016). A szakkollégiumok tanulásra ösztönző tevékenységével kapcsolatban szintén nem találtunk jelentős különbségeket a vizsgált intézmények hallgatósága között. A kutatásunkban résztvevő intézmények mindegyikére elmondható, hogy a megkérdezett hallgatók több mint kétharmados arányban nagyon vagy átlagosan elégedettek kollégiumok tanulmányaikra gyakorolt motiváló hatásával. A szakkollégiumok esetében a világosan lefektetett intézményi célok és ezzel összecsengő következetes gyakorlat, a jól áttekinthető intézményi struktúra, a gyakori oktató-hallgató és hallgató-hallgató kapcsolatok, az aktív tanulmányi munkában való részvétel, a közösségépítő programok, a kollégiumi forma, mind olyan feltételek, amelyek a hallgatók egyéni fejlődésének biztosítanak háttérrel (Pusztai 2011). Általában a hallgatók egyetemen belüli kortárs kapcsolattartásának hatásását a korábbi hazai kutatások ellentmondásosnak találták, tehát ez önmagában nem jelent ösztönző erőt, csak bizonyos kapcsolatok mentén képes kifejteni felhajtó erejét. Amikor viszont a hallgatók a felsőoktatási intézmény falain kívül, más fiatalokkal egyetemben, részükről

---

²² Vizsgálatunk időpontjában a diplomaszerezés előfeltétele az adott felsőoktatási intézmények által előírt nyelvvizsga megléte volt. 2022. december 7-én szavazta meg az Országgyűlés a diplomaszerezéshez szükséges nyelvvizsga-követelmény megszüntetését. A Felsőoktatási Törvény módosítása értelmében a diploma kiadásának megkövetelt előfeltétele csak a sikeres záróvizsga lett.

többletmunkát megkívánó szakkollégiumok tagjai lesznek, azt az elhatározást erősítik egymásban, hogy a befektetett munkának van pozitív hozadéka. Korábbi kutatási eredmények alapján azt feltételeztük, hogy a tanulóközösségekben létrejövő kollektív feladatvállalás mind egyéni, mind pedig közösségi szinten is felhajtóerőt képez, a hallgatótársak között létrejövő együttműködés pedig megerősíti a fiatalt a céljai melletti elkötelezettségben (Coleman 1988, Pusztai 2011), s ez az elégedettségben is megnyilvánul. Hatékonyságukat tekintve azok az intragenerációs együttműködések a legkedvezőbbek, ahol valamilyen kulturális-szakmai tevékenység átadás is történik, önmagában a közösségi lét nem nyújt kellő motivációt (Pusztai 2011).

Eredményeink szerint a szakkollégista fiatalok kétharmadát a szakkollégiumok nyújtotta közösségi étellel kapcsolatos elégedettségük jellemzi. A hallgatók kevesebb, mint egyharmada nyilatkozott úgy, hogy kevésbé vagy egyáltalán nem elégedett szakkollégiuma közösségi életével. A szakkollégium közösségi életében való részvétel az egyéni cselekvés, a saját értékrend és az egyéni felelősségvállalás szintjén jelenik meg. A közösség szintjét tekintve a szakkollégiumon belüli kapcsolatokat, egymás kölcsönös támogatását és a közösen kialakított normákat jelenti. A közösségi elvek, célok, nem kívülről megfogalmazott szabályszerűségek, hanem a tehetséggondozó intézményrendszeren belül, a tagok kollektív döntése alapján kerülnek elfogadásra és megvalósításra (Szabó 2018). Ahogyan kutatási eredményeink is alátámasztják a hallgatók véleménye alapján, olyan tehetséggondozó formáról beszélünk, ahol mind az objektív, mind pedig a szubjektív feltételek adottak ahhoz, hogy a résztvevők tanulmányi előmenetele biztosítva legyen. A Szakkollégiumi Chartában megfogalmazott céljaikat is kisebb hallgatói közösségekre vonatkozóan, konkrét teljesíthető pontokba szedve írják le, ellentétben a felsőoktatás egészével, melynek céljai szerteágazók, kevésbé megragadhatók, a gyakorlati megvalósítással pedig nehezen összeegyeztethetők (Hrubos 2012, Kozma 2004, Ceglédi et al. 2012, Gerő et al. 2011, Kardos 2013).

A továbbiakban fontosnak tartottuk megvizsgálni, hogy mennyire elégedettek az általunk megkérdezett szakkollégisták tehetséggondozó intézményeik tudományos, kutatási munkára való ösztönzésével. Szignifikáns eredményt kaptunk abban a tekintetben, hogy a hagyományosan nagy egyetemekhez kötődő egyesületi és kiségyetemi szakkollégiumok diákjai jelentős mértékben elégedettebbek a szakkollégiumban folyó tudományos munkára való ösztönzéssel, mint az egyházi fenntartású intézményben lévő társaik vagy a nem egyházi cigány szakkollégiumok. Ezt a kimagasló eredményt a következő ábránk is jól szemlélteti (Melléklet 3. táblázat).

Az egyházi roma és nem egyházi cigány szakkollégiumok hallgatóságának több mint a fele átlagosan elégedett intézménye tudományos, kutatási munkára való ösztönzésével, míg a hagyományos egyházi szakkollégiumok fiataljai körében jellemzően többen vannak a kevésbé elégedett hallgatók, arányuk meghaladja a köreikből válaszadók egyharmadát. A fentiek okát abban találjuk, hogy a nem egyházi szakkollégiumok tagjai egy adott szakhoz vagy karhoz tartoznak, így ezekben az intézményekben jól körül határolt, homogén tudományos képzést folytatnak, addig az egyházi szakkollégiumok függetlenek a felsőoktatási intézményektől, és bármely egyetem, bármelyik szakjáról felvételizhetnek a hallgatók, ez által a tudományterületek kevésbé egységesek, a tudományos kutató munka pedig nem tölt be központi szerepet a hallgatók szakkollégiumi életében (Kardos 2016). További fontos különbség, amelyet már korábbi kutatásainkban is megállapítottunk, hogy az egyházi szakkollégiumok tagjai az intézményükkel kapcsolatban sokkal fontosabbnak tartják a közösséget, melynek alapját feltételezhetően az egyházi szakkollégiumok szellemiségét gyökeresen

meghatározó vallásos értékrend jelenti (Erős 2010, Kardos 2011, 2016, Ceglédi et al. 2016).

A szakmai segítségnyújtás, tudományos munka és kutatás mellett kiemelten fontosnak találtuk megvizsgálni, hogy a szakkollégiumi hallgatók mennyire elégedettek intézményük demokratikusságával. A demokratikus állampolgári szerepvállalás ugyanis véleményünk szerint előre vetíti, hogy a hallgató vajon morális értelemben elég érettséget mutat-e, képes-e az adott intézményi közegben általános érvényű normákat elfogadni, interiorizálta-e a fennálló akadémiai normarendszer elvárásait (Pusztai 2011).

A következő ábránkból jól látható, hogy a különböző típusú szakkollégiumok hallgatói eltérő mértékben elégedettek az intézményük nyújtotta demokratikusság mértékével.

70. táblázat. Demokratikussággal való elégedettség a szakkollégiumokban (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Elégedett szakkollégiuma demokratikusságával? (N=322)					
Egyáltalán nem vagyok elégedett	13%	38.5%	41.7%	11,5%	0%
Kevésbé vagyok elégedett	17,9%	46,2%	38,9%	6,6%*	6,6%*
Átlagosan vagyok elégedett	46,3%	11,5%*	5,6%*	32,8%	30,3%
Nagyon elégedett vagyok	22,8%	3,8%*	13,9%*	49,2%	63,2%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt

Amíg a hagyományosan nagy egyetemekhez kötődő kisegyetemi és egyesületi szakkollégiumokban a hallgatók szignifikáns mértékben nagyon elégedettek a közösségükben megteremtett demokráciával, úgy a hagyományos egyházi és cigány/roma egyházi intézmény fiataljaira inkább egy átlagos vagy átlagosnál gyengébb elégedettség jellemző. Figyelemre méltó eredmény, hogy a nem egyházi és az egyházi roma/cigány szakkollégiumok fiataljainak több mint egyharmada egyáltalán nem vagy kevésbé elégedett a tehetséggondozó intézményük demokratikusságával (70. táblázat).

Doktori értekezésünkben a szakkollégiumokra olyan értelmező közösségként interpretáljuk, amelyben tagok a saját maguk által létrehozott normarendszert tekintik kölcsönösen elfogadottnak. A demokratikus elvek elfogadását és a velük való azonosulást tekinthetjük a társadalmi szerepvállalásra való felkészülés egyik eredményességi mutatójának is, hiszen amennyiben ebben a tekintetben nem tanul meg együttműködni a hallgató, a társadalom egészének működésére is negatív hatással lehet (Giczi & Sík 2009, Pusztai 2011). Szembetűnő eredmény, hogy a roma/cigány szakkollégiumok hallgatói a legkevésbé elégedettek intézményük demokratikusságával, ellentétben a kisegyetemi és egyesületi tehetséggondozó kollégiumok fiataljaival. Úgy gondoljuk, ennek hátterében az állhat, hogy felsőoktatási roma szakkollégiumok működésük során érezhetően kerülnek a nagy nyilvánosságot és a kieléződő szakmai

vitákat különböző fórumokon. Elsődleges céljaik között mindinkább a roma származású tehetséges fiatalok támogatása, a roma értelmiségi utánpótlás biztosítása szerepel (Híves 2019), mindezek mellett tevékenységükben pedig a cigány fiatalok sikeres felsőoktatási tanulmányai segítésére törekcszenek.

A fenntartók közötti összehasonlítást azt mutatja, hogy a hagyományos egyházi szakkollégiumok hallgatói leginkább a szakkollégium által szervezett speciális programokkal, a közösségi étellel, tájékoztatással, kurzusokkal elégedettek, míg az idegennyelv oktatással, a tudományos kutatómunkára való ösztönzéssel és a demokratikus működéssel a legkevésbé. Az egyházi fenntartású roma/cigány szakkollégisták a szakkollégiumuk technikai felszereltségével, értékelési módjával, közösségi életével és kurzusaival nagyon elégedettek, míg a legkevésbé a demokratikus működéssel, a kulturális és hagyományörző programokkal valamint az igénybe vehető szolgáltatásokkal (például könyvtárhasználat, fénymásolás). A nem egyházi roma szakkollégisták az értékelési módot, a kurzusokat, a szakmai segítségnyújtást, az előadótermeket és a közösségi életet emelik ki, miközben a legkevésbé a demokratikus működéssel, a kulturális és hagyományörző programokkal valamint a tudományos munkára való ösztönzéssel elégedettek. A kiségyetemi szakkollégiumok hallgatói leginkább az oktatókkal, a programokkal, a tájékoztatással, a felvételi rendszerrel és a tanulásra ösztönzéssel elégedettek, a technikai felszereltség és a közösségi étellel kevésbé. Az egyesületi szakkollégiumok a demokratikus működésükkel a legelégedettebbek a tájékoztatás, a szakmai segítségnyújtás és a programok mellett, azonban a nyelvi képzéssel és az infrastruktúrával kevésbé. Az összehasonlítás a hallgatói elvárások különbségeit is érzékletesen tükrözi.

5.8.2. Tanulmányi többletmunka

Ahogy azt már korábban is említettük doktori értekezésünkben a hallgatói eredményességet, mint komplex fogalmat kezeljük, így különböző dimenziók és azok változói mentén írjuk le. Az előzőkben az általunk mérni kívánt első eredményességi dimenziót, a hallgatói elégedettséget mutattuk be. Figyelemre méltó eredmény, hogy a szakkollégiumi hallgatók jelentős többsége elégedett az oktatókkal és kurzusokkal, idegen nyelvvoktatással, infrastrukturális felszereltséggel, közösségi étellel, tanulásra, tudományos munkára ösztönzéssel, szakmai segítségnyújtással. A következőkben az eredményesség vizsgálatának második dimenziójaként a hallgatók tanulásra való nyitottságát, a nem kötelezően elvégezendő feladatokra történő hajlandóságát, a szakmai-tudományos élet kihívásaira adott válaszait vizsgáljuk. Ceglédihez hasonlóan a szakkollégiumi hallgatók eredményességét a „*Humboldt-i kutatóegyetemi modell hallgatói ideálját*” (Ceglédi 2018: 208) felelevenítő mutatókkal írjuk le, amelyek jól szemléltetik, hogy a szakkollégiumi hallgatók milyen mértékben élnek az egyetemi kereteken túlmutató tudásszerzés lehetőségeivel (Ceglédi 2018, Pusztai 2014). Ide soroljuk a saját kutatási témát, a demonstrátori megbízást, a tudományos-szakmai tevékenység szóbeli és írásbeli megnyilvánulásait, mint például OTDK dolgozat, konferencia előadás és publikáció, számba vesszük az ösztöndíjakat, valamint a tehetséggondozó programokban való részvételt. Mindezek mellett vizsgáltuk a magyar és idegen nyelvű szakmai önéletrajzzal való rendelkezést, magántanítványokkal való foglalkozást, nyelvvizsgaeredményeket. A fenti eredményességi mutatók tükrözik leginkább a tanulmányi évek alatt az értelmiségivé válás lehetőségeinek kiaknázását. Saját kutatási témával a vizsgálatban részt vevő szakkollégiumi hallgatók összességében

kicsivel több, mint 50%-a rendelkezik. A hagyományosan nagy egyetemekhez kötődő szakkollégiumokban (kisegyetemi és egyesületi), mint egy 20%-al több hallgató dolgozik már saját kutatási témáján, mint az egyházi szakkollégiumokban. Legalacsonyabb mértékben a roma/cigány szakkollégiumok fiataljai rendelkeznek saját tudományterületükön belül kutatási témával, arányuk nem éri el a válaszadók egyötödét. (Melléklet: 4. táblázat). A kisegyetemi és egyesületi szakkollégisták esetében valószínűsíthetően nem csupán egyszerű érdeklődésről lehet szó, mivel publikációs tevékenységükben is hasonló eredmények tükröződnek. Magyar nyelvű tudományos publikációval a szakkollégisták több, mint egyharmada rendelkezik, a nem egyházi szakkollégiumok hallgatói közül számottevően magasabb arányban, mint az egyházi fenntartású társaikban.

A tanulmányi-tudományos intézményi beágyazódás iránti érdeklődés egyik jelzője a demonstrátori szerep vállalása, melyben szintén a nem egyházi szakkollégiumok hallgatói jeleskednek. Ezekben az intézményekben az egyházi társaikkal szemben alapvető szerep jut a tagok érdeklődésének, ahol a hallgatók maguk keresik fel kurzusaik megtartásához a megfelelő szakembereket. Ugyanebben a típusban a közéletiség, a társadalmi felelősségvállalás fontossága is jelentős szerepet játszik, ami már a felvételi eljárásukban is érvényesülő szempont (Demeter 2014).

Az eredményesség további mutatójának tekinthetjük a szakkollégiumi hallgatók nyelvvizsga eredményeit is, ahol a felsőfokú nyelvtudás tudás megszerzésében az egyesületi típusú szakkollégiumok hallgatói eredményesebbnek bizonyulnak, mint a hasonló, intézményekben tanuló társaik.

71. táblázat. Középfokú komplex nyelvvizsgával rendelkezők aránya (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Van középfokú komplex nemzetközileg elismert nyelvvizsgája? (N=322)					
Igen	75,6%	30,8%*	25%*	68,9%	65,8%
Nem	24,4%	69,2%	75%	31,1%	34,2%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt

Középszintű nyelvismeret tekintetében az egyházi szakkollégiumok hallgatói jelentősen felülmúlják társaikat, mintegy 75%-uk rendelkezik legalább középfokú komplex nemzetközileg elismert nyelvvizsgával, amíg a kisegyetemi és egyesületi intézményekben ez a hallgatók kétharmadára jellemző. Az egyházi roma cigány szakkollégisták egyharmadának, míg a nem egyházi cigány tehetséggondozó intézmények hallgatói egynegyedének van középfokú nyelvvizsgája (71. táblázat). A felsőfokú idegen nyelvi készségeket figyelembe véve számottevő különbség van a kisegyetemi, egyesületi, egyházi és cigány/roma szakkollégista hallgatók eredményei között. A kisegyetemi és egyesületi szakkollégiumokban jóval magasabb volt azoknak a hallgatóknak a száma, akiknek van legalább egy felsőfokú komplex nyelvvizsgája.

A nyelvtudás fontosságának megítélése és elsajátítása, valamint a nyelvvizsgán való részvétel nagyban összefügg a hallgatók családi hátterével, amit több kutatás is alátámaszt (Hárs et al. 2004, Dusa 2012, Blaskó et al. 2014, Ceglédi 2008, 2018, Szemerszki 2016, Sebestyén 2016, Nyüsti 2012). Fenti eredményeink megerősítik, hogy még a szakkollégiumi tehetséggondozásba sikeresen bejutott hátrányos helyzetű hallgatók is lemaradásban vannak ezen a téren a többi szakkollégiumi hallgatóhoz képest. A kapott eredmény abból a szempontból is érdekes, hogy dolgozatunk elején már megállapítottuk, azt a tényt, hogy a nem egyházi szakkollégiumok hallgatói a magasabb státuszú családok gyermekei, ami hatással van a hallgatók idegen nyelv ismeretére, abból a szempontból, hogy az idegen nyelv elsajátítása, nyelvvizsga megszerzése sok esetben jelentős anyagi ráfordítást is igényel. Törésvonalat a középfokú nyelvismeretekről a felsőfokra való átlépésben tapasztalunk, ami azt igazolja, hogy a hátrányos helyzetű „reziliens ígéretek” nyelvvizsgák tekintetében csak egy bizonyos szintig jutnak el, mind a bemenetkor, mind pedig a felsőoktatásban eltöltött éveik alatt (Ceglédi 2018).

A cigány/roma szakkollégiumok hallgatói olyan eredményességi mutatókban zárkóznak fel társaik mellett, mint a Köztársasági és az érdemösztöndíj, amelyek közös sajátossága, hogy a kiváló tanulmányi munka elismerése mellett megélhetést is segítő illetménnyel járnak. Ceglédi (2018) munkájában úgy véli, hogy a hátrányiak ellenére jól teljesítő reziliens hallgatók láthatóan egy egyéni (tudatos vagy kevésbé tudatosult) stratégia mentén haladnak céljaik felé. Eredményei alapján azt tapasztalja, hogy a hátrányos helyzetű hallgatók elsősorban a jelenre fókuszálnak (jövedelemszerzés), rövid távú elhatározásaik között pedig mindenekelőtt a diploma megszerzése jelenik meg (Ceglédi 2018). Azok a felsőoktatásban tanuló diákok, akik kiemelkedő tanulmányi munkájukkal és kimagasló szakmai eredményeikkel nappali vagy levelező tagozaton kitűnnek hallgatótársaik között, Köztársasági Ösztöndíjban részesülnek. A Felsőoktatási törvény (2005. évi 139. törvény) 104. §-ának (5) bekezdése szerint: (5) * A miniszter a szenátus kezdeményezésére köztársasági ösztöndíjat adományoz a kimagasló teljesítményt nyújtó hallgatók részére. Az ösztöndíj adományozásának rendjét és feltételeit a Kormány határozza meg (Aradi 2016). A Köztársasági Ösztöndíjak megszerzése tekintetében láthatóan élen járnak az egyházi és hagyományos cigány/roma szakkollégiumi hallgatók, őket követik a kiségyetemi szakkollégisták, majd az egyházi hagyományos és egyesületi típusú intézmények hallgatói (Melléklet: 5. táblázat).

A szakkollégiumokban történő egyéni gondoskodás, oktatókkal történő szoros kapcsolattartás hozzásegíti a hallgatókat a felsőoktatási javakhoz való hozzáféréshez, a tanulói hátrányokkal való sikeres megküzdéshez (Jancsák 2015). A személyes szinten történő támogatás a cigány/roma szakkollégiumok esetében kimagasló eredményt mutat az ösztöndíjakban való részesülés esetében, mindezen tőkék megszerzése hozzásegíti a hallgatókat a későbbi társadalmi javak megszerzéséhez is.

A Köztársasági Ösztöndíj mellett megszerezhető másik államilag támogatott forma „ az érdemösztöndíj, amely előző féléves kreditek átlagához kötött, alsó küszöbökönként eltérő, mérnöki vagy közgazdasági szakokon alacsonyabb küszöbökkel, mint a társadalom vagy humántudományok esetében ” (Mandel 2016: 405). Amennyiben az érdemösztöndíjakban való részesülés arányát tekintjük, ismételten arra az eredményre jutunk, hogy elsősorban cigány/roma, valamint az egyházi szakkollégiumok hallgatói kiemelten magas arányban rendelkeznek ezzel az elismerési formával, a többi szakkollégium típus tanulói mellett (72. táblázat).

72. táblázat. Érdemösztöndíjban részesültek aránya a szakkollégiumokban (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Részesült már legalább egyszer érdemösztöndíjban? (N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Igen	28,5%	61,5%	72,2%	34,4%	35,5%
Nem	71,5%	38,5%	27,8%	65,6%	64,5%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000.

A nem egyházi cigány/roma szakkollégisták közel háromnegyede, míg az egyházi cigány szakkollégiumi hallgatók közel kétharmada rendelkezik érdemösztöndíjjal. A hagyományosan nagy egyetemekhez kötődő kisegyetemi és egyesületi típusú intézményekben a hallgatók mintegy egyharmadának, az egyházi hagyományos szakkollégisták bő egynegyedének van a birtokában érdemösztöndíj. Tehát a roma/cigány szakkollégistáktól eltekintve az egyházi szakkollégisták részesülnek legritkábban érdemösztöndíjban.

Természetesen vannak olyan ösztöndíjprogramok, melyek előfeltétele a cigány/roma identitás vállalása, s a különböző tehetséggondozó programok és szakkollégiumok pedig úgynevezett sorstársakat állítanak a cigány származású hallgatók mellé (Lukács J. 2018). A felsőoktatásban tapasztalható hallgatói diverzitás, a tanulmányi úton történő helytállás, az ösztöndíjakért való szellemi versengés számos új kihívás elé állítja a hallgatókat. A hátrányos társadalmi közegekből érkező fiatalok számára az ösztöndíjakban való részesülés alapjaiban járul hozzá mindennapi megélhetésük biztosításához, ezáltal mérsékelve a felsőoktatásból való lemorzsolódás kockázatát. A szociális alapon járó ösztöndíj lehetőségek a hallgatók családi háttéréből adódó társadalmi egyenlőtlenségeket próbálják meg kiegyenlíteni. A hallgatók részére adható, megpályázható ösztöndíj juttatások nagymértékben hozzájárulnak a hallgató évek alakulásához, egyrészt, mert elősegítik a rászoruló fiatalok mindennapi boldogulását, másrészt az érdem szerint járó ösztöndíjak felhajtó erőt képeznek azok számára, akiket az adott juttatás követelményei alapján méltónak találnak rá (Ceglédi 2018).

A Köztársasági, valamint különböző érdemösztöndíjak és szociális alapon adható ösztöndíjak mellett említést kell tennünk a tanulmányi alapon megszerezhető ösztöndíjakról is. A tanulmányi ösztöndíjak elnyeréséhez szükséges átlagokat az érdemösztöndíjak megítélése után állapítják meg (Mandel 2016). A tanulmányi ösztöndíj egy olyan lehetőség, melyből minden felsőoktatásban részt vevő nappali tagozatos hallgató ugyanolyan feltételek mellett részesülhet (Mandel 2016). Kimagasló eredmény, valamint a tanulmányi átlag alapján adható, minden nappali tagozatos, jó jegyeket produkáló hallgató számára elérhető ösztöndíj tekintetében, a hagyományos, nem cigány egyházi szakkollégiumok hallgatói szorososan követik a nem egyházi szakkollégista társaikat (Melléklet: 6. táblázat). Tanulmányi ösztöndíjban a kisegyetemi szakkollégisták háromnegyede, az egyesületi és a hagyományos egyházi intézmények fiataljainak több mint kétharmada rendelkezik. Figyelemfelkeltő eredmény, hogy a roma szakkollégiumi hallgatók mindkét fenntartó esetében alig egyharmada rendelkezik

csupán tanulmányi átlageredményei alapján ösztöndíjban. Korábbi eredményeink alapján tudjuk, hogy a társadalmi hátrányaik miatt szűkösebb anyagi körülményekkel rendelkező roma/cigány származású hallgatók gyakorta végeznek munkát nappali tagozatos tanulmányaik mellett. A tanulmányi ösztöndíjak tekintetében elért gyengébb eredményeik mögött álló tényezők felderítése további kutatást igényel.

Doktori értekezésünk társadalmi és kulturális háttér fejezetében a vizsgált szakkollégium típusok tekintetében nem találtunk számottevő különbséget azoknak a hallgatóknak a létszámában, akik átlagos családi körülményekből érkeztek a felsőoktatás világába. Jól kivehetők voltak azonban azok a diákok is, akiket a korábbiakban ismertetett nem-tradicionális hallgatók körébe is sorolhatnánk. Ők azok, akiknek az esetében előfordul, hogy mindennapi kiadásaikat sem tudják fedezni vagy éppen a mindennapi szükségleteik megteremtése is nehézségekbe ütközik. A vallásgyakorló hallgatókkal kapcsolatos más kutatások rámutattak, hogy a vallásgyakorló csoportok között érzékelhetően jelen vannak a magasabb státusú, felfelé mobil rétegek, akik jelentős pozitív hatással vannak az alacsonyabb státusú, vallásos elkötelezettségű társaik tanulmányi eredményére (Pusztai 2004, Kardos 2011, Pusztai 2020). A Pusztai (2020) arra is felhívta a figyelmet, hogy a vallásosság hatása rétegspecifikus tulajdonsággal rendelkezik, ami alatt azt értjük, hogy a társadalmi struktúrában különböző szinteken elhelyezkedők körében más-más intenzitású korrekciós hatást fejt ki, a magasabb státusú vallásosak eredményességét nem emeli a magas státusú nem vallásosaké fölé. A vallásos közösségekhez való tartozásnak a legerősebb pozitív hatása azon hallgatók körében van, akik valamilyen szempontból veszélyeztetettek, családi és lakókörnyezeti tőkeforrásaik gyengék (alacsony jövedelmi-képzettségi mutatók, hátrányos társadalmi környezet) (Regnerus & Elder 2003, Jeynes 2003, Pusztai 2009, Pusztai 2020). Különböző társadalmi státusú hallgatók esetében másképpen lép működésbe ez a hatás, s egy olyan közegben, ahol a különböző háttérű vallásos hallgatók együtt tanulnak, egy jól teljesítő közegben a pozitív hatások felerősítik egymást (Regnerus 2001).

Nem ritka, hogy a szakkollégiumokban a hátrányos társadalmi közegből érkező hallgatókat egy-egy személyes segítő, mentor veszi szárnyai alá. A mentor feladata, hogy felhívja mentoráltja figyelmét az aktuális pályázatokra, szociális és tanulmányi ösztöndíjakra, továbbá, hogy az egyénileg felmerülő tanulmányokkal kapcsolatos problémákra segítsen személyes megoldásokat találni (Godó 2021). Ennek a fajta mentorálási folyamatnak a gyökerei megtalálhatók az angolszász rendszerekből ismert együtt élő tanulóközösségekben is (Golde & Pribbenow 2000). A mentoráltak maguk is elkötelezettek lehetnek a mentorálás mellett. A szakkollégiumi hallgatók egyharmadánál jellemzően jelen van a magántanítvánnyal való foglalkozás is, amely kétségkívül már bizonyos szakmai öntudat vagy önbizalom megjelenési formája, s egyben a szakmai szerepsajátítás gyakorlóterepe (Astin 1993, Pusztai 2011). Nem rendelkezünk adatokkal azzal kapcsolatban, hogy a magántanítványokat anyagi ellenszolgáltatásért vagy önkéntes munkában foglalkoznak. Adatfelvételünk még a Tanítsunk Magyarországot Program előtt történt, amely jelentős előrelépést jelentett a hazai kortárs vagy „big brother” mentorálás elterjedése felé (Godó 2021). Adatfelvételünk időszakában ez a tevékenység sokkal inkább a tanulmányokkal összefüggő fizetett munkavállalás kategóriájába sorolható (Kocsis 2021). Amennyiben a hallgatói közösségekbe történő integráltságot vesszük figyelembe, úgy magántanítványokkal történő foglalkozás a külső munkavállalással ellentétben mindenképp az intézményi bevonódásra van pozitív hatással (Astin 1993). A magántanítvánnyal rendelkezők közül 62,2% a nagy egyetemekhez kötődő

szakkollégiumok hallgatói közül kerül ki, míg az egyházi tehetséggondozó intézményekben ez csupán 37,8%, vagyis az egyházi szakkollégisták ebben a tekintetben is elmaradnak társaiktól.

A különböző típusú nyelvvizsgák, ösztöndíjak, demonstrátori megbízások, magántanítványok száma mellett az önértékelés és későbbi boldogulás előrejelzői közé soroljuk a magyar és idegen nyelvű szakmai önéletrajzok meglétét (Ceglédi 2018). A munkakeresésre való előkészületet, vagy a tanulmányok melletti munkavégzést jelző magyar nyelvű szakmai önéletrajz birtoklásában kiugróan magas különbségeket nem tapasztalunk a kiségyetemi, egyesületi és egyházi szakkollégiumok hallgató között, azonban a cigány/roma szakkollégiumi hallgatók alulreprezentáltsága jellemző (Melléklet: 7. táblázat). A jobb pozíciót sejtető idegen nyelvű önéletrajzok tekintetében szinte ugyanerre az eredményre jutottunk, ami azt engedi sejtetni, hogy a jövőbeli munkavállalás és elhelyezkedés mentén felsejleni látszanak, a társadalmi törésvonalak (Ceglédi 2018).

Az előzőekben az eredményesség vizsgálatának második dimenziójaként a hallgatók szakmai-tudományos élet kihívásaira adott válaszait vizsgáltuk, kitekintést nyújtva saját kutatási téma, publikációs tevékenység, nyelvvizsgák száma, demonstrátori feladatok ellátása, magántanítványokkal való rendelkezés, ösztöndíjak, szakmai önéletrajzok témaköreire.

73. táblázat. Tanulmányi többletmunka a szakkollégiumokban (%)

	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)			szign.
	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kiségyetemi	Egyesületi	
Van saját kutatási témája	43,9%	19,2%*	38,9%	70,5%	50%	0,000
Rendelkezik OTDK dolgozattal	21,5%	16,7%*	25%*	26,2%	19,7%	NS
Előadással vagy poszterrel más konferencián	28,9%	29,2%*	25,7%*	42,6%	28,9%	NS
Volt vagy van demonstrátori megbízása	18,3%	12,5%*	30,6%	32,8%	36,8%	0,001
Van legalább egy tudományos publikációja	28,1%	17,4%*	38,9%	49,2%	22,4%	0,004
Részesült érdemösztöndíjban	28,5%	61,5%	72,2%	34,4%	35,5%	0,000
Részesült egyéb tanulmányi ösztöndíjban	66,7%	30,8%*	27,8%	77%	69,7%	0,000
Van középfokú komplex nyelvvizsgálója	75,6%	30,8%*	25%*	68,9%	65,8%	0,000
Van felsőfokú komplex nyelvvizsgálója	23,3%	20%*	20%	31,1%	52,6%	0,000
Van vagy volt magántanítványa	32,2%	39,1%*	44,4%	44,3%	48%	NS
Van magyar nyelvű szakmai önéletrajza	52,1%	19,2%*	44,4%	67,2%	65,8%	0,000

Van idegen nyelvű szakmai önéletrajza	33,1%	13%*	34,3%	29,5%	51,3%	0,005
Évfolyamfelelős/csoportfelelős	12,6%	20,8%*	41,7%	23%	25%	0,005
Önálló alkotása van	21,5%	16,7%*	17,1%*	34,4%	22,4%	NS
Tehetséggondozó program tagja	14,9%	16,7%*	25,7%*	26,2%	23,7%	NS
Tehetséggondozó program ösztöndíjasa	11,7%	13%*	17,1%*	23%	9,2%*	NS
Köztársasági ösztöndíjas	13,8%	61,5%	55,6%	19,7%	6,6%*	0,000
Van középfokú komplex nyelvvizsgálója	75,6%	30,8%*	25%*	68,9%	65,8%	0,000

Az eredményesség tanulmányi többletmunkában realizálódó dimenzióját vizsgálva összességében megállapítottuk, hogy az egyházi fenntartású szakkollégiumok hallgatói a középfokú nyelvvizsga eredmények tekintetében teljesítenek kiemelkedően. A kiségyetemi és egyesületi szakkollégiumok hallgatói több szempontból teljesítettek a többiekénél jobban: saját kutatási téma, tudományos publikáció, felsőfokú komplex nyelvvizsga eredmények, magyar-és idegen nyelvű önéletrajz, demonstrátori megbízás, önálló alkotással való rendelkezés. Mindezek arra vallanak, hogy a családi háttérből magukkal hozott kulturális tőkájüket nagyon hatékonyan gyarapították a hallgatók, ami a szakkollégium komoly támogató potenciáljára is rávilágít. Az egyházi roma/cigány szakkollégiumok hallgatói a többiekénél jobban teljesítettek az érdem- és Köztársasági ösztöndíjak elnyerése terén, és a nem egyházi roma szakkollégiumok hallgatói hasonlóan egyházi roma szakkollégiumok hallgatóihoz, szintén az érdem- és Köztársasági Ösztöndíjak tekintetében, valamint évfolyamfelelős/csoportfelelős feladatkör vállalása terén teljesítettek jobban.

5.8.3. Tanulmányok melletti elköteleződés

A következőkben a harmadik dimenzió változóit: így a tanulmányi munka melletti kitartást és elköteleződést, a tanulmányi részvétel intenzitását, a befektetett idő mértékét vizsgáljuk. Az alábbiakat a tanulmányi munka intenzitásával, az óralátogatások gyakoriságával, a sikeres vizsgák arányával, a tanulásra szánt idő mennyiségével, az előadásokon való részvétel és a jövőre vonatkozó kérdések mentén próbáltuk megragadni. Ahogyan doktori értekezésünkben is kitűnik a felsőoktatás és az eredményesség több dimenzióban vizsgálható, nem csupán a munkaerő-piaci sikeresség szempontjából. A tanulmányi eredményesség belső mutatói társadalmi és etikai vonalon is levezethetők. Feltételezzük, hogy a felsőoktatásból kilépő egyén a humán és társadalmi tőke mellett jó esetben erkölcsi-morális értékrenddel is gyarapszik. A humán tőke szempontjából az eredményesség a tanulmányi munkába vetett tudatos és maximális befektetésben valósul meg, valamint, hogy az egyén felsőfokú tanulmányait célravezető, szellemi próbatételnek tartja (Pusztai 2011, Pusztai 2017).

Az eredményesség társadalmi hasznosság szempontjából is megközelíthető, így érdeklődésünk arra is kiterjedt, hogy a szakkollégiumi hallgatók tanulmányi életében mennyire játszik vajon szerepet az, hogy a jövőben biztos jövedelemre és jól

jövedelmező állásra tegyenek szert. Mindkét esetben a szakkollégiumi hallgatók megközelítőleg 75%-a nyilatkozott úgy, hogy fontos vagy nagyon fontos szerepe van tanulmányai végzése során annak, hogy a felsőoktatás világából kilépve magas hasznot hozó munkája legyen. A válaszadók közül kiemelkednek az egyesületi és kisegyetemi szakkollégiumok hallgatói, akik közül mintegy 30%-al többen gondolkodnak az előzőknek megfelelően egyházi szakkollégista társaikhoz képest. A tanulmányokba történő beruházásnak egyik alapvető mozgatórugója a munkaerő-piacon való rövid távú megtérülés és magas kereset, ami többedik diploma megszerzése esetén nagyobb eséllyel elérhető (Fuller & Robinson 1999, Kiss & Tábori 2003, Kertesi & Köllő 2006, Polónyi 2012, Engler 2015). Kutatásunkban arra az eredményre jutottunk, hogy a szakkollégiumi hallgatók több mint 75%-ának fontos vagy nagyon fontos, hogy tanulmányai végzése közben büszke lehessen magára, ebben az esetben, köreikben is érvényesül egy rendkívül erős belső motivációs tényező. Szakkollégium típusonként nem tapasztaltunk jelentős különbséget ebben a tekintetben.

Napjainkban jól megfigyelhető jelenség az ifjúsági életszakasz eltolódása (Bocsi & Ceglédi 2016). A hallgatók jelentős része még a húszas éveik közepén is családi körben tölti meghosszabbított hétvégéit (Csizmadia & Tóth 2014), lényeges döntéseiket sem egyedül hozzák meg, ezáltal kötelezettségeik és felelősségvállalásuk is mérséklődik, munkaerő-piacra történő kilépésük pedig egy későbbi életszakaszba tolódik ki. Az egyházi hagyományos, kisegyetemi és egyesületi szakkollégiumi hallgatók megközelítőleg egyharmadára jellemző, hogy tanulmányaikat többek között azért is folytatják, mert nem szeretnék még munkába állni. Az egyházi roma és a nem egyházi cigány szakkollégiumok hallgatói között többen vannak azok a fiatalok, akik a bizonytalan tünő munkaerő-piaci kilépéssel szemben inkább a felsőoktatás és a szakkollégium nyújtotta „védelmező” környezet előnyeit élvezik, mindaddig, amíg körülményeik ezt lehetővé teszik számukra (Melléklet: 8. táblázat).

További eredményességi mutatóként használjuk a szakkollégiumi hallgatók továbbtanulási szándékát, ami egyben az élethosszig tartó tanulás iránti hajlandóságot is előrejelzi, illetve kulcsfontosságú szerepet tölt be a tudás alapú társadalomban (Pusztai 2009, 2014, Kovács 2014, Engler 2013, Tözsér 2014). A továbbtanulás az új ismeretekre való befogadásként, tudatos karrier tervezésként is felfogható, de jelentheti a korábbi továbbtanulási tervek kiegészítését, korrekcióját is (Pusztai 2009, Ceglédi 2018). A továbbtanulási szándék számos módon értelmezhető, hiszen egy fiatalnak megannyi oka lehet, ami miatt érdekeltté válik számára tanulmányai folytatása. Korábbi pozitív tapasztalatai is megerősíthetik döntésében vagy éppen az elégedetlenség és hiányérzet jelenlegi diplomájának munkaerő-piaci értékével kapcsolatban. Bármilyen okból is dönt a hallgató a továbbtanulás mellett, feltétlenül eredménynek tekintjük, ha életpályáját a tanulás által törekszik sikeressé tenni (Pusztai 2016). Doktori értekezésünk alapját képező kérdőíves kutatásunkban fontosnak tartottuk megkérdezni, hogy a szakkollégiumi hallgatók elképzelései között szerepel-e a továbbtanulás, s amennyiben igen, az oktatás melyik szintjére tervezik a továbblépést. Összességében azt láthatjuk, hogy a szakkollégiumi hallgatók, több mint háromnegyede tervez jelenlegi tanulmányait követően valamilyen irányú továbbtanulást. Jelentős különbséget nem tapasztalunk a vizsgált szakkollégium típusok hallgatósága között, még a cigány/roma tehetséggondozó intézmények tekintetében sem, ahol a továbbtanulási szándék mindkét típusban 80% feletti. Ez az ambiciózus hozzáállás a hátrányosabb helyzetű szakkollégista csoportok körében is a szakkollégiumi környezet hatására bekövetkező felzárkózásnak tekinthető.

Doktori értekezésünk korábbi elemző szakaszában már megállapítottuk, hogy a szakkollégiumi hallgatók teljesítménye összességében jelentős, ami az extrakurrikuláris tevékenységeket illeti. Korábbi kutatásokkal egybehangzóan állítjuk, hogy nem csupán a szakmai tudományos eredmények tekintetében járnak élen, hanem a társadalmi felelősségvállalás, önkéntes munka, önszerveződés tekintetében is (Gerő et al. 2011, Ceglédi et al. 2016). Az általunk vizsgált szakkollégium típusokban a hallgatók jelentős arányban tervezik a továbbtanulást a felsőoktatás egy következő szintjén. Kiemelkedő eredmény, hogy összességében a szakkollégisták több mint egyharmada tudományos, kutatói pályára készül, ezzel megcélozva a felsőoktatás legmagasabb szintjét a doktori képzést. Ennél is figyelemreméltóbb eredmény, hogy az egyházi cigány/roma szakkollégiumok hallgatóinak szintén több mint egyharmada készül a tudományos fokozat megszerzésére. Feltételezzük, hogy a felsőoktatásba érkező hátrányos társadalmi helyzetű tanulók pozitív továbbtanulási attitűdjének háttérében a szakkollégiumi környezet származási hatásokra gyakorolt befolyása áll, amely jól leírható a társadalmi tőke elmélet alkalmazásával (Pusztai 2005, 2009). Szembeötlő eredmény, hogy a cigány származású hallgatók hátrányaik ellenére is jól teljesítenek tanulmányaik során, mindezek mellett pedig jelentős mértékben törekszenek továbbtanulásra. Az előzőekben leírtak alapján az egyházi tehetséggondozó intézményekben elérhető társadalmi tőke hallgatói mobilitásra gyakorolt hatására is fény derült.

Egyes szempontok a szakirodalomban esetenként az eredményességi dimenziók között lépnek fel, más esetben pedig magyarázatként szolgálnak. Az alábbi változókat előrejelző vagy közvetítő változónak hívja a szakirodalom. A fiatalok fejlődésének jól használható indikátora a hallgatói elkötelezettség (student engagement), amely előrejelző és közvetítő változóként is felbukkan különböző tanulmányokban. A fogalom magába zárja az iskolai előírásokhoz, követelményekhez, oktatóhoz és hallgatóhoz fűződő emocionális és kommunikatív kapcsolatot. Általában a hallgatói elkötelezettség két dimenzióját különítik el, amelyből az egyik a belső (kognitív, ideológiai) a másik a külső, gyakorlati jellegű, tevékenységeket, magatartást leíró dimenzió (Pascarella & Terenzini 2005, Pusztai 2011). A hallgatói elkötelezettséget számos esetben a hallgató szakmai jártasságaként értékelik, és az alapján mérik, hogy mennyi időt fektet a tanulási folyamatba (Klein et al. 2005, Pusztai 2016), de közvetítő változóként attitűdként is értelmezhető, melynek során nő az egyén befogadóképessége az állandó tudásgyarapításra (Pusztai 2016). Doktori értekezésünkben eredményességi mutatóként kezeljük a felsőoktatási intézmény tantermi és tantermen kívüli helyszínein felmutatott erőfeszítéseket. A hallgatói elkötelezettség mértékét az intézményben a tanulmányi tevékenységre fordított idő fejezi ki a legjobban (Astin 1993, Pusztai 2015).

A megkérdezett szakkollégiumi hallgatók megközelítőleg 60%-a egy átlagos héten óráinak 80-100%-ára jár be, közülük is kiemelkednek a roma/cigány szakkollégiumok (60% felett) és az egyházi fenntartású intézmények hallgatói (65%). Kivételt képeznek, a kisegyetemi típusú tehetséggondozó intézmények hallgatói, akik alul maradnak a heti óralátogatások számában, részvételi arányuk alig haladja meg a 40%-ot. Ceglédi Tímeával egyetértve úgy véljük, hogy a hátrányiak ellenére is jól teljesítő reziliens fiatalok felsőoktatásig való eljutásáig mindvégig az oktatási rendszer szabályainak következetes, határozott követése szükséges, amely a szigorú tanulmányi elköteleződésben nyilvánul meg (Ceglédi 2016, 2018). A hagyományos egyházi és a roma/cigány szakkollégiumok hallgatói testesítik meg ezt a viselkedésmódot.

A felsőoktatásban is egyre gyakrabban megfigyelhető az a jelenség a hallgatóknál, hogy az egyetemen megszerezhető és a mindennapi tudás határozottan

elkülönülnek egymástól (Csapó & B. Németh 1995). Az egyetemi/főiskolai hallgatók csupán igen kis hányada készül óráról órára, legnagyobb százalékuk számonkérések alkalmával ismétli át a tanórai anyagot, főként a vizsga alkalmakra összpontosítva. Ennek eredménye, hogy a tudás nem rögzül úgy, mint a rendszeres, tanulmányi anyagot ismétlő tanulási tevékenység során. A szakkollégiumok létezésükkel a jelenség kiküszöbölésére tesznek kísérletet, azáltal, hogy elsődleges céljukként fogalmazzák meg hallgatóik egyetemi tanulmányainak segítését, ismereteik bővítését, lehetőséget biztosítva az elméletek gyakorlati megvalósítására, szervezett, intézményi keretek között. A hallgatói időráfordítás és energia befektetés a tanulmányok előrehaladásában nehezen konceptualizálható, azonban ebben az értelmezésben olyan beállítottságként tekinthetünk rá, ami a hallgató saját minőségi és mennyiségi időtöltésében nyilvánul meg (Astin 1984). Így olyan mutatókat hozhatunk létre, amelyek a társadalomtudomány számára is megragadhatók, például az oktatókkal vagy hallgatókkal való kapcsolattartás gyakorisága, szabadidős tevékenységek, tanulmányokra vagy azzal összefüggő tevékenységekre szánt idő mértéke (Astin 1984, 1993, Pusztai 2011). A vizsgált intézményekben a szakkollégiumi hallgatók körülbelül fele egy átlagos napon egy-két vagy két-két és félórányi időintervallumot fordít tanulásra. Közülük is kiemelkednek a hagyományos egyházi fenntartású intézmények tanulói, akiknek egynegyede saját bevallása szerint napi, több mint 3 órát is eltölt tanulással, s átlagosan is ők azok a hallgatók, akik a napi szinten a legtöbb időt fordítják a tanórákra való felkészülésre. A kiségyetemi és egyesületi szakkollégisták között nem találunk jelentős különbséget e tekintetben, megközelítőleg 50%-uk úgy nyilatkozik, hogy egy átlagos napon kevesebb, mint 2 órát töltenek tanulással. Mindkét típusú cigány tehetséggondozó intézmény hallgatóinak 40%-a kevesebb, mint két órát, 30%-a pedig kevesebb, mint egy órát foglalkozik napi rendszerességgel tanulással. Ennek okát ismételten abban látjuk, amit már korábbi eredményeink is alátámasztottak, hogy a szűkösebb anyagi körülményekkel bíró roma/cigány származású hallgatók sok esetben végeznek munkát nappali tagozatos tanulmányaik mellett.

A továbbiakban fontos kérdés, hogy a jó eredményekre törekvés, az óralátogatás gyakorisága, a tanulással eltöltött idő vajon megtérül-e a szakkollégiumi hallgatók vizsgasikereiben is. A rendszeres felkészülés eredménye azonnal meg is mutatkozik a következő ábránkon, amelyből jól kivehető, hogy a kiségyetemi és hagyományos egyházi szakkollégiumok hallgatói magasan kiemelkednek hallgatótársaik között abban a tekintetben, hogy vizsgáikat már az első alkalommal, halasztás nélkül, 80-100%-ban sikerül letenniük. Őket követik egyesületi típus képviselői, majd jelentős lemaradásban a cigány/roma származású hallgatók, akiknek esetében jóval nagyobb arányban fordul elő, hogy vizsgáikat elsőre, halasztás nélkül nem sikerül letenni (73. táblázat).

74. táblázat. Halasztás nélküli vizsgák aránya (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Hány olyan vizsgája volt az előző fél évben, amit első alkalomkor (halasztás nélkül) sikerült letennie? (N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kiségyetemi	Egyesületi
80-100%	76,4%	38,5%	33,3%	83,6%	71,1%
60-80%	14,6%	23,1%*	22,2%*	11,5%*	15,8%*

40-60%	5,7%*	23,1%*	22,2%*	3,3%*	1,3%*
20-40%	3,2%*	15,4%*	22,2%*	1,6%*	1,3%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzába közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt

Feltételeztük, hogy a cigány/roma származású hallgatók korábbi eredményességi mutatóikból adódóan megcáfolják azt az irányzatot, hogy az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkező szülő a hallgató esetében gyengébb tanulmányi eredményt feltételez (Veroszta 2014, Kovács 2014). Előző táblázatunkból azonban azt tapasztaljuk, hogy a cigány/roma szakkollégiumok hallgatói nem járnak élen vizsgasikerekben, legalább is az első alkalommal sikeres vizsgák letételében. A sikertelen vizsgák hátterében azonban magyarázatul állhat, hogy a hátrányos helyzetű hallgatók esetében a vizsgák halasztása egyfajta stratégiaként van jelen, a legjobb jegy megszerzése érdekében, ami az elnyerhető tanulmányi ösztöndíjak miatt nélkülözhetetlen a szerényebb családi háttérrel rendelkezők számára (Ceglédi 2018).

A hagyományos egyházi szakkollégiumok hallgatói majdnem elérik a kiségyetemi szakkollégiumok hallgatóit a vizsgák halasztás nélküli letétele tekintetében, s az egyesületi szakkollégistákat meg is előzik, annak ellenére, hogy a családjuk társadalmi helyzete kedvezőtlenebb ezeknél. Korábban már felfigyeltünk arra a jelenségre, hogy az egyházi szakkollégiumok összességében pozitív hatást gyakoroltak az egyetemi hallgatók eredményességére, ahol a magasabb társadalmi státusú szülői háttérnek kisebb, míg a család anyagi helyzetének nincs jelentős szerepe a jó eredmények elérésében. Az iskolai sikerekre sokkal inkább jelentős hatása lehet a vallásos környezetből származók esetén a családi társadalmi tőkét képező szülői odafigyelésnek, valamint a pozitív tanár-diák kapcsolatnak, illetve a hallgató személyes vallásgyakorlatának (Pusztai et al. 2023). A szakkollégium falain belül ezek mellé sorakozik fel a vallásos ifjúsági környezet, valamint az intézmény falain kívül a vallásos kisközösségekbe járók magas aránya és a tanulóorientált kapcsolathálózat (Pusztai 2009, Kardos 2011, 2013).

5.8.4. Hallgatói integritás

Az előző néhány bekezdésben a szakkollégiumi hallgatók tanulmányi munka melletti kitartását és elköteleződését, tanulmányi részvételük intenzitását, valamint az előzőkre fordított idő mértékét vizsgáltuk. Doktori értekezésünk záró fejezetének utolsó szakaszában az eredményesség negyedik dimenzióját helyezzük középpontba. Az általunk hallgatói integritásnak nevezett negyedik dimenziót olyan elemek alkotják, mint az erkölcsi, morális tudatosság, az a magatartás, amely során a hallgató az oktatási intézménye deklarált vagy kimondatlan szabályaihoz viszonyul. Korábbi tapasztalataink alapján úgy gondoljuk, hogy a tanulmányi eredmények, az ismeretszerzés és ennek gyakorlati megvalósításának sikeressége mellett, további dimenziók, attitűdök és a hallgatók értékorientációi is egyértelműen számításba vehetők az eredményesség kutatásakor (Pusztai 2011, 2015, Pascarella & Terenzini 2005). Disszertációnkban a minőségi és becsületes, lelkiismeretes munkavégzéshez szükséges készségek meglétét,

az etikus magatartást és az ezzel kapcsolatos tudatosságot, szellemi érettséget is eredménynek tekintjük (Pusztai 2011).

Utolsóként tehát a szakkollégiumi hallgatók tanulmányi munkavégzéshez való morális viszonyát vizsgáljuk, amely közvetlen előre jelzője a későbbi értelmiségi létre történő felkészülésnek. A hallgatók szabálysértő munkavégzési formákról alkotott véleménye feltételezhetően visszatükröződik a jövőbeni munkavállalói és társadalmi tevékenységeikben. A hallgatói válaszokat négyfokú Likert-skálán értékeltük, s olyan állításokat soroltunk fel, mint például szakdolgozat pénzért vétele, puskázás vagy plágium elfogadása. Hangsúlyozzuk, hogy elemzésünk a számba vett értékekről és tevékenységekről alkotott általános hallgatói véleményt mutatja be, tényleges cselekvésekben megnyilvánuló, etikátlan magatartásról nem szereztünk információt. Elsőként arra a kérdésre kerestük a választ, hogy a szakkollégiumok hallgatói szerint elfogadható-e, hogy egyesek csak a magasabb ösztöndíj megszerzése érdekében tanulnak. A válaszadók több mint a fele egyáltalán nem vagy inkább nem ért egyet az állítással, ebben az esetben az egyházi szakkollégiumok hallgatói által adott válaszok emelkednek ki szignifikánsan. Beszédesebb tény, hogy a nem egyházi roma szakkollégiumok hallgatóinak egynegyede inkább egyet ért, több mint egyharmada pedig teljes mértékben egyet ért azzal, hogy elfogadható csak a magasabb ösztöndíj érdekében tanulni. Az egyházi cigány intézményekben a hallgatók egyharmada inkább egyet ért, közel egynegyede teljes mértékben egyetért a fenti állítással (Melléklet: 9. táblázat). Ennek háttérben feltételezhetően az állhat, hogy a szűkösebb anyagi háttérrel rendelkező cigány/roma származású fiatalok számára a jó tanulmányi eredményért járó ösztöndíjak megszerzése egyfajta megélhetési szükséglet is. A jó jegyek megszerzése által kiérdemelt elismerés, azonban jótékony hatással van a hátrányos társadalmi helyzetű hallgatók felsőoktatásba való bevonódására, a külső motiváció támogathatja a belső motívumok megszilárdulását (Pusztai 2009).

Kutatásunk következő részében további negatív előjelű értékítéleti megállapításokat sorakoztattunk fel. Amennyiben a megállapításokat együttesen vizsgáljuk, és nem külön-külön kezeljük, akkor azt tapasztaljuk, hogy egymástól két különféle hallgatói attitűd, vélemény különül el. Az egyik megítélésben a súlyos szabálysértések elfogadásával kapcsolatos állítások sorakoztak fel, mint például szakdolgozat pénzért való megvétele, plágium, diploma megszerzése igazi tanulmányi eredmény nélkül, órák rendszeres ellógása. A durva szabálysértések tekintetében mindegyik szakkollégium típus esetében létezik egy közös norma, amely alapján az előzőekben felsorolt cselekvéseket megközelítőleg megegyező arányban elutasítják, elítélik. A szakkollégiumi hallgatók által elfogadható normáknak azonban létezik egy látens, rejtettebb oldala, amely megosztja a hallgatók véleményét. Fennállnak ugyanis olyan enyhébb, hallgatói körökben elfogadható, kisebb szabálysértésekhez köthető cselekmények, amelyek nem váltanak ki felháborodást a hallgatókból (Ceglédi 2018). Ilyen például a puskázás, lesés, sűgás, az ajánlott-és kötelező irodalmak figyelmen kívül vétele, csak az őt érdeklő tárgyakból törekedjen alapos tudásra. Az alábbiak tekintetében azt tapasztaltuk, hogy az egyesületi típusú és egyházi fenntartójú szakkollégiumok hallgatói, akik társadalmi helyzetüket tekintve jobb háttérrel rendelkeznek, mint cigány/roma vagy kiségyetemi szakkollégista társaik, sokkal megengedőbbek a kisebb szabálysértések esetében, amíg a kedvezőtlenebb családi körülményekből származó hallgatók morálisan felelősebb válaszokat adnak. Az előnyösebb társadalmi státusú hallgatók otthonosabban mozognak a felsőoktatás közegében, több esetben észreveszik azokat a kiskapukat, amelyek összeegyeztethetők a hallgatói lét mindennapjaival (Ceglédi 2018). Itt kell megjegyeznünk, hogy az

egyházi/fenntartói szakkollégiumokban a vallásos szellemiség ugyan pozitívan hat a morális tudatosságra, a morális érvelés képességére, míg az etikus viselkedést már nem garantálja (Pascarella & Terenzini 2005, Pusztai 2011).

Eddigi tapasztalatainkat összegezve megállapíthatjuk, hogy a tanulmányokban nyújtott teljesítmény szoros összefüggést mutat a hallgatók elégedettségi szintjével, tekintve tehetséggondozó intézményeik színvonalát, az oktatói munkát, intézményi struktúrát, szakmai elemeket, az oktatásszervezés minőségét. A tanulmányi munkájukban eredményesebb hallgatók integráltsága sikeresebb, hallgatótársaikkal és oktatóikkal is szélesebb körű, szorosabb kapcsolatokat ápolnak. Elmondható, hogy az oktatási intézmények részéről mérhető hatások esélykiegyenlítő, esélynövelő, de a hallgató egyéni döntései, motivációja és elkötelezettsége jelentős mértékben befolyásolja mind a felsőoktatási, mind a szakkollégiumi intézmény hozzáadott értékének érvényesülését a tanulmányi pályafutás során és a hallgatói beágyazódásban.

Doktori értekezésünk zárásaként, ahhoz, hogy még árnyaltabb képet kapjunk az egyházi és hagyományosan nagy egyetemekhez kötődő szakkollégiumok hallgatóságának eredményességéről a korábban bemutatott négy dimenzióra ható tényezőket logisztikus regressziós módszerrel vizsgáltuk. A függő változók a már bemutatott dimenziók voltak, melyekből összevont mutatókat (indexeket) képeztünk²³, majd az indexek átlaga mentén dummy (0-1 értékű) változókat hoztunk létre²⁴. A magyarázó változókat szintén dummy (0-1 értékű) változókká alakítottuk és az interakciós hatások nyomon követése érdekében öt lépcsőben vontuk be²⁵.

Az *elégedettségi dimenzióra*²⁶ ható tényezők vizsgálata során a logisztikus regressziós eredmények azt mutatják, hogy a nem felekezeti fenntartású szakkollégiumi hallgatók,

---

²³ Elégedettségi dimenzió index (1-18 item), Tanulásra való nyitottság dimenzió index (1-18 item), Tanulmányok melletti elköteleződés dimenzió index (1-14 item), Erkölcsi, morális tudatosság dimenzió index (1-14 item).

²⁴ 0=átlag vagy átlag alatti, 1=átlag feletti

²⁵ 1. lépcső: fenntartó típusa (1=egyházi, 0=nem egyházi)

2. lépcső: szociodemográfiai háttér: édesapa iskolai végzettsége (1=felsőfokú végzettség, 0=alacsonyabb mint felsőfokú), édesanya iskolai végzettsége (1=felsőfokú végzettség, 0=alacsonyabb mint felsőfokú), településtípus (1=főváros, megyeszékhely 0=város, község, falu), anyagi helyzet (1=kedvezőbb anyagi helyzetű, 0=kedvezőtlenebb anyagi helyzetű).

3. lépcső: szakkollégium típusa (1=roma szakkollégium, 0=nem roma szakkollégium)

4. lépcső: vallásosság (1=vallásos, 0=nem vallásos)

5. lépcső: szakkollégiumi együttlakás (1=együttlakó szakkollégista, 0=nem együttlakó szakkollégista)

²⁶ A 18 item-ből álló index elemei a következők: Elégedett szakkollégiuma...oktatóival? Elégedett szakkollégiuma...kurzusaival, előadássorozataival? Elégedett szakkollégiuma...által szervezett egyéb programokkal? Elégedett szakkollégiuma...szakmai segítségnyújtásával? Elégedett szakkollégiuma...által igénybe vehető szolgáltatásokkal (könyvtárhasználat, fénymásolás stb.)? Elégedett szakkollégiuma...idegen nyelv oktatásával? Elégedett szakkollégiuma...technikai felszereltségével (számítógép, nyomtató, projektor)? Elégedett szakkollégiuma...tájékoztató módszereivel? (e-mail üzenetek, plakátok) Elégedett szakkollégiuma...tanulásra ösztönzésével? Elégedett szakkollégiuma...felvételi rendszerével? Elégedett szakkollégiuma...értékelési módjával? Elégedett szakkollégiuma...előadótermeivel? Elégedett szakkollégiuma...kurzusainak/előadássorozatainak időpontjával (pl. az előadások az esti órákban vannak)? Elégedett szakkollégiuma...közösségi életével? Elégedett szakkollégiuma...spirituális, hitéleti programjaival? Elégedett szakkollégiuma...kulturális és hagyományörző programjaival? Elégedett szakkollégiuma...tudományos kutatási munkára ösztönzésével? Elégedett szakkollégiuma...demokratikusságával? (1=egyáltalán nem elégedett 2=nem elégedett 3=átlagosan elégedett 4=nagyon elégedett)

A felsorolt 18 item-et dummy változókká kódoltuk, ahol 0=átlagos vagy annál kevésbé elégedett 1=nagyon elégedett)

illetve azok, akiknek édesapja nem rendelkezik felsőfokú végzettséggel nagyobb elégedettségről adtak számot. A második lépcsőben bevont társadalmi háttértényezők esetén az édesanya iskolázottsága is szignifikáns összefüggést mutatott, de a magasabb anyai végzettség támogatta az eredményességet. A harmadik lépcsőben bevont, a szakkollégium típusa változó beemelésével az anyai iskolázottság hatása is megszűnt, de alacsonyabb apai végzettség és a nem egyházi fenntartás javította az elégedettséget. A szakkollégiummal való elégedettség vizsgálatakor tehát az egyházi intézményekhez tartozás kedvezőtlen hatása mutatkozott meg. Emellett a szülők magas iskolai végzettsége sem kedvez a szakkollégiummal való elégedettségnek. Az egyházi szakkollégisták és a magasan kvalifikált szülő gyermekeinek elvárásai magasak, ezeknek a csoportoknak az igényeit a szakkollégiumok a jelenlegi lehetőségek és tevékenységek mellett nem tudják kielégíteni.

A második regressziós modellben a *tanulással, kutatással és önképzéssel kapcsolatos többletfeladatokra való nyitottság dimenziójára*²⁷ ható tényezőket vizsgáltuk. Az egyházi fenntartó szignifikáns, negatív hatása a negyedik lépcsőig megmaradt, ami arra engedett következtetni, hogy a nem felekezeti fenntartású szakkollégiumok hallgatói mutattak nagyobb nyitottságot a tanulásra. A hallgatói együttlakást mutató változó bevonását követően azonban a fenntartó szignifikáns, negatív hatása megszűnt, vagyis az együttlakás az egyházi szakkollégiumban inkább támogatja a többletfeladatoknak a vállalását. A nem felekezeti szakkollégiumban szignifikánsan alacsonyabb azok aránya, akik együtt laknak szakkollégista társaikkal, s habár az egyházi szakkollégiumnak nem a tanulmányi-kutatói kiválóságra nevelés az elsődleges célja, az együttlakó közösségekben ezekbe a tevékenységekbe is bevonódnak a hallgatók, s a nem egyházi szakkollégistákhoz képest mért lemaradásuk itt csökken. A regressziós elemzésből az is kirajzolódik, hogy az édesanya iskolázottságának szignifikáns hatása a többi változó beemelésével sem változik, azaz a felsőfokú végzettséggel rendelkező édesanyák gyermekei –tartozzanak bármely fenntartású szakkollégiumhoz– nagyobb nyitottságot mutatnak a tanulásra, mint az alacsonyabb végzettségű édesanyák gyermekei.

A harmadik regressziós modellben a *tanulmányok melletti elköteleződés*²⁸ esélyét növelő tényezőket vizsgáltuk. Az eredmények alapján megállapítható, hogy az egyházi

---

²⁷ A 18 item-ből álló index elemei a következők: Van saját kutatási témája? Rendelkezik OTD dolgozattal vagy poszterrel? Előadott vagy posztert készített konferencián (OTDK-n kívül)? Volt vagy van demonstrátori megbízása? Van legalább egy tudományos publikációja? Részesült legalább egyszer érdemösztöndíjban? Részesült egyéb tanulmányi ösztöndíjban? Van felsőfokú komplex nemzetközileg elismert nyelvvizsgálója? Rendelkezik vagy rendelkezett már magántanítvánnyal? Van magyar nyelvű szakmai önéletrajza? Van idegen nyelvű szakmai önéletrajza? Évfolyamfelelős/csoportfelelős posztot tölt be vagy töltött be? Valamilyen önálló alkotással rendelkezik? Rendelkezett vagy rendelkezik egyetemi/főiskolai tehetséggondozó program ösztöndíjával? Tagja volt vagy tagja egyetemi/főiskolai tehetséggondozó programnak? Rendelkezett vagy rendelkezik tudományos ösztöndíjjal (DETEP ösztöndíjon kívül)? Részesült már legalább egyszer köztársasági ösztöndíjban? Van középfokú komplex nyelvvizsgálója? (1=igen 2=nem)

A felsorolt 18 item-et dummy változókká kódoltuk, ahol 0=nem 1=igen)

²⁸ A 12 item-ből álló index elemei a következők: Mennyire játszik szerepet abban, hogy tanul... Legyen biztos jövedelme, amiből eltarthatja a családját? Legyen jól jövedelmező állása. Büszke legyen rá a környezet. Büszke legyen magára. Megbecsült foglalkozása legyen. Úgy érzi több végzettségre van szüksége az elhelyezkedéshez. Tovább gyarapítja tudását. (1=egyáltalán nem fontos 2=nem fontos 3=fontos 4=nagyon fontos)

A változókat átlagok alapján dummy változókká kódoltuk (0=átlag alatt vagy átlagosan fontos 1=átlagnál fontosabb).

fenntartó szignifikáns, negatív hatása a harmadik lépcsőig állt fenn, a vallásosság bevonásával annak hatása megszűnt, ugyanis a vallásos hallgatók aránya felülreprezentált az egyházi fenntartású szakkollégiumokban. Bár átmenetileg úgy tűnt, hogy az édesanya magasabb iskolai végzettsége pozitív hatással van a tanulmányok melletti elköteleződésre, a szakkollégium típusának bevonásával ez a hatás megszűnt. A végső modell alapján megállapítható, hogy szakkollégiumi fenntartótól és a szülők iskolázottságától függetlenül a roma szakkollégistáknak nehezebb folyamatosan magas szinten tartani a tanulmányokkal kapcsolatos elkötelezettségüket, hinni a sikeres diplomaszerzésben, eredményesen letenni a vizsgákat, készülni az órákra.

A negyedik regressziós modellben pedig a tanulmányokkal kapcsolatos *morális tudatosság*²⁹ dimenzióra ható okokat vizsgáltuk. Az egyházi fenntartó szignifikáns pozitív hatása a negyedik lépcsőig, a vallásosság bevonásáig megmaradt, innentől mindkettőnek pozitív, de egyik sem szignifikáns önmagában. Kirajzolódott, hogy azok a hallgatók, akiknek az édesapja felsőfokú végzettséggel rendelkezik, akik kisebb településen élnek, és akik nem roma szakkollégium tagjai, azoknak az erkölcsi és morális tudatosságuk fenntartótól függetlenül szignifikánsan magasabb, mint azoknak, akiknek édesapja felsőfokú végzettségtől alacsonyabb iskolázottságú, akik megyeszékhelyen vagy fővárosban élnek, és akik roma szakkollégium tagjai.

75. táblázat. A háttérváltozók hatásának vizsgálata többlépcsős logisztikus regressziós vizsgálattal az egyes dimenziókra (N=322)

	Elégedettségi dimenzió				
	1.	2.	3.	4.	5.
Fenntartó (ref: nem egyházi)	,629*	,587*	,567*	,542*	,440*
Apa magas iskolai végzettsége		,485*	,466**	,466**	,447**
Anya magas iskolai végzettsége		1,998*	1,706	1,707	1,750

További dummy változók: Tervei között szerepel még, hogy tovább tanul? (0=nem 1=igen) Milyen fokú végzettségre törekszik? (0=alacsonyabb mint tudományos fokozat 1=tudományos fokozat) Egy átlagos héten az órái hány százalékára járt be? (0=kevesebb mint 80% 1=80-100%) Hány olyan vizsgája volt az előző fél évben, amit első alkalomkor (halasztás nélkül) sikerült letennie? (0=kevesebb mint 80% 1=80-100%) Egy átlagos napon hány órát készül az óráira (tanulás, beadandó készítése)?(0=2 óránál kevesebb 1=legalább 2 óra vagy több)

²⁹ A 14 item-ből álló index elemei a következők: Egyetért- e az alábbi állítással? *Szakkolgozatot pénzért venni elfogadható. A rendszeres puskázás az egyetemen elfogadható. Elfogadható, ha csak a magasabb ösztöndíj miatt tanul az ember. Jegyzetet kölcsönadni természetes. Elfogadható az órát rendszeresen ellőgni. Elfogadható, hogy csak az engem érdeklő tárgyakra törekedjek alapos tudásra. Más szerzők szövegeit, gondolatait hivatkozás nélkül átvenni elfogadható. Fontos tanulni akkor is, ha puskázással is megszerezhető a jó jegy. Elfogadható az, ha a diplomát valaki igazi tanulmányi teljesítmény nélkül veszi át. Kerülni kell azokat az oktatókat, akik szigorúan osztályoznak vagy sokat követelnek. Elfogadható teszt vagy vizsga esetén lesni. Elfogadható teszt vagy vizsga esetén sügni.* (1=egyáltalán nem értek egyet 2=inkább nem értek egyet 3=inkább egyetértek 4=teljes mértékben egyetértek). A változókat átlagaik alapján dummy változókká kódoltuk (0=átlag alatt vagy átlagosan fontos 1=átlagnál fontosabb).

A dőlt-el kiemelt változók esetén a skálát a következőképp kódoltuk át: (1=teljes mértékben egyetértek 2=inkább egyetértek 3=inkább nem értek egyet 4=egyáltalán nem értek egyet).

Nagyvárosi településtípus		,900	,896	,910	,909
Kedvezőbb anyagi helyzet		1,179	1,133	1,137	1,139
Roma szakkollégium (ref: nem roma szakkollégium)			,618	,610	,699
Vallásos				1,112	1,115
Együttlakás					1,531
Nagelkerke R-Square	,018	,067	,074	,075	,082
Tanulásra való nyitottság dimenzió					
Fenntartó (ref: nem egyházi)	,557*	,484**	,483**	,567*	,664
Apa magas iskolai végzettsége		,823	,817	,783	,811
Anya magas iskolai végzettsége		2,065*	2,017*	2,033*	2,009*
Nagyvárosi településtípus		1,057	1,057	1,018	1,010
Kedvezőbb nyagi helyzet		,826	,822	,818	,814
Roma szakkollégium (ref: nem roma szakkollégium)			,931	,965	,860
Vallásos				,727	,727
Együttlakás					,719
Nagelkerke R-Square	,027	,064	,064	,068	,073
Tanulmányok melletti elköteleződés dimenzió					
Fenntartó (ref: nem egyházi)	,600*	,583*	,553*	,600	,692
Apa magas iskolai végzettsége		,506	,745	,757	,784
Anya magas iskolai végzettsége		1,984*	1,276	1,268	1,260
Nagyvárosi településtípus		,810	,781	,739	,726
Kedvezőbb nyagi helyzet		1,187	1,091,	1,059	1,065
Roma szakkollégium (ref: nem roma szakkollégium)			,279**	,286**	,259**
Vallásos				0,806	0,797
Együttlakás					,745
Nagelkerke R-Square	,021	,055	,110	,112	,115
Erkölsi, morális tudatosság index dimenzió					
Fenntartó (ref: nem egyházi)	1,665*	1,712*	1,704*	1,519	1,738
Apa magas iskolai végzettsége		1,886*	1,760*	1,848*	1,923*
Anya magas iskolai végzettsége		1,413	,736	,724	,716
Nagyvárosi településtípus		,557*	,525*	,521*	,515*
Kedvezőbb nyagi helyzet		1,029	,895	,877	,873
Roma szakkollégium (ref: nem roma szakkollégium)			,092***	,090***	,082***
Vallásos				1,208	1,215
Együttlakás					,746
Nagelkerke R-Square	,021	,078	,204	,207	,210

A *** jelöli a 0,000-es, a ** jelöli a 0,001 és a 0,01 közötti, a * jelöli a 0,01 és a 0,05 közötti szignifikanciákat.

Negyedik és egyben utolsó hipotézisünk (H4) csak részben teljesült. Feltételeztük, hogy az egyházi felsőoktatási szakkollégiumokhoz tartozó hallgatók a

velük megegyező társadalmi státusú nem egyházi kollégista társaikhoz képest eredményesebbek (kevesebb a lemorzsolódás esélye, elégedettebbek saját intézményükkel, gyakrabban tervezik a továbbtanulást a felsőoktatás következő szintjén, s aktívabban vesznek részt extrakurrikuláris tevékenységekben, akadémiai integritásuk kedvezőbb). Elégedettségüket tekintve a nem egyházi szakkollégiumok hallgatói jóval elégedettebbek a tehetséggondozó intézmények oktatóival, mint az egyházi szakkollégiumokban tanuló hallgatók. A kérdőívet kitöltők átlagosan kétharmadára volt jellemző magas fokú elégedettség, ami a szakkollégiumok szakmai programjait, képzéseit illeti. Szignifikáns különbséget tapasztaltunk abban a tekintetben, hogy a nem egyházi fenntartású szakkollégiumok hallgatói nagyobb arányban elégedettebbek az intézményükben tapasztalható szakmai támogatással. Számottevő a különbség abban is, hogy hagyományosan nagy egyetemekhez kötődő szakkollégiumok diákjai jelentős mértékben elégedettebbek (mintegy kétszer annyian) a szakkollégiumban folyó tudományos munkára való ösztönzéssel, mint az egyházi fenntartású intézményben lévő társaik. Tehát ezek a szakkollégiumok sokkal karakteresebben képviselik a tudományos-szakmai elítképzési célokat, s ez találkozik hallgatóik elvárásával.

Figyelemfelkeltő eredményt kaptunk abban a tekintetben, hogy az eltérő típusú szakkollégiumok hallgatói különböző mértékben elégedettek az intézményük nyújtotta demokratikusság mértékével. Az egyházi intézmény fiataljaira átlagos vagy átlagosnál gyengébb elégedettség jellemző, amíg a nem egyházi és az egyházi roma/cigány szakkollégiumok tagjai egyáltalán nem, vagy kevésbé elégedettek tehetséggondozó intézményük demokratikusságával. Úgy gondoljuk, ennek hátterében az áll, hogy felsőoktatási roma szakkollégiumok működésük során kitapinthatóan kerülnek a nagy nyilvánosságot és a kieleződő szakmai vitákat különböző plénumokon. Elsődleges feladataik és céljaik között elsősorban a cigány származású tehetséges fiatalok támogatása, a roma értelmiségi utánpótlás biztosítása szerepel, s a teljesítményorientált normák megszilárdításának támogatására inkább a paternalisztikus, mint a közvetlen demokratikus működési módot tartják célszerűnek.

Az extrakurrikuláris tevékenységekben való részvétel esetében azt tapasztaltuk, hogy a nagy egyetemekhez kötődő szakkollégiumok hallgatósága nagyobb arányban van jelen a szakkollégiuma vagy felsőoktatási intézménye által szervezett szakmai programokon, aminek okát abban látjuk, hogy ezen intézménytípusok központi elvárásai között szerepel a szakmai aktivitás. Ezzel szemben az egyházi fenntartású intézmények hallgatói előtérbe helyezik a közösségépítő programokat melynek alapját feltételezhetően, az egyházi szakkollégiumok szellemiségét gyökeresen meghatározó vallásos értékrend, valamint az egyházi roma szakkollégiumok közösségi felelősségvállalás iránt elkötelezett, keresztény szellemiségű pedagógiai koncepciója jelenti (Kardos 2016). Mindkét fenntartói típusú szakkollégium esetében, még a roma/cigány tehetséggondozó kollégiumok esetében is, jelentős arányban tervezik a továbbtanulást jelenlegi képzésük befejeztével, eltérést nem tapasztaltunk ebben a tekintetben a hallgatók között.

A szakkollégisták többsége úgy gondolja, hogy a továbbtanuláshoz szükséges jó tanulmányi eredmények eléréséhez a szakkollégium nyújtott segítséget. Főként a nem egyházi fenntartójú tehetséggondozó intézmények esetében volt hangsúlyos, hogy a tanulmányi eredményeikben való sikerességet a szakkollégiumi tagság pozitív hatásaként élték meg. Kimagasló eredményt kaptunk a tanulmányi átlag alapján adható ösztöndíj tekintetében, ahol a hagyományos egyházi szakkollégiumok hallgatói szorosán felveszik a versenyt az egyesületi, kisegyetemi társaikkal. A hagyományos

egyházi szakkollégisták közül kerülnek ki azok a hallgatók is, akiknek egynegyede saját bevallása szerint napi több mint, 3 órát is eltölt tanulással, s átlagosan is ők azok a hallgatók, akik a napi szinten a legtöbb időt fordítják a tanórákra való felkészülésre. A kisegyetemi szakkollégisták mellett szorosán haladva a hagyományos egyházi intézmények hallgatói magasan kiemelkednek hallgatótársaik között abban a tekintetben, hogy vizsgáikat már az első alkalommal, halasztás nélkül, 80-100%-ban sikerül letenniük. A cigány/roma szakkollégiumok hallgatói fenntartótól függetlenül nem járnak élen vizsgasikerekben, legalább is az első alkalommal sikeres vizsgák letételében. A sikertelen vizsgák hátterében azonban magyarázatul állhat, hogy a hátrányos helyzetű hallgatók esetében a vizsgák halasztása egyfajta stratégiaként van jelen, a legjobb jegy megszerzése érdekében.

Korábbi eredményeink alapján, arra a következtetésre jutottunk, hogy általában a szakkollégiumi közösségek, valamint a szakkollégiumok által kínált lehetőségek, pedagógiai módszerek jótékony hatással vannak a hallgatók eredményességére, továbbtanulási szándékára. A felsőoktatási kutatások alapján a hallgatótársadalom szélesebb köreivel összevetve (Pusztai & Szigeti 2021) a szakkollégisták fenntartótól és típustól függetlenül a szakkollégiumi közösségben lakók között alacsonyabb a lemorzsolódási rizikó, elégedettebbek saját intézményükkel, gyakrabban tervezik a továbbtanulást a felsőoktatás következő vagy akár legmagasabb szintjén, s aktívan vesznek részt különböző extrakurrikuláris tevékenységekben is.

6. Összegzés

Disszertációnk elsődleges célja az volt, hogy bemutassa a rendszerváltás után megváltozott tartalommal újraéledő szakkollégiumi rendszert hazánkban, különös tekintettel az egyházi szakkollégiumokra és az újonnan megalakuló egyházi és világi fenntartású roma szakkollégiumokra vonatkozóan. Témánk újszerűsége abban rejlik, hogy meglehetősen szűknek mondható azoknak a munkáknak a köre, amelyek a szakkollégiumok felsőoktatásban betöltött szerepével, tanulmányi eredményességre gyakorolt hatásával foglalkoznak különböző elemzési szempontok alapján. Ugyan az utóbbi néhány évtizedben számos magyar nyelvű tanulmány látott napvilágot, melyek a szakkollégiumok kialakulásának történeti bemutatásával foglalkoztak, azonban ezek a kutatások nem terjedtek ki az intézményfenntartó szektorok közötti különbségekre, nem alkalmazták a társadalmi tőke elméletet a szakkollégiumokra vonatkozóan, illetve nem tárták fel a szakkollégiumokban honos felsőoktatás-pedagógiai lehetőségeket, amelyek az oktatási szempontból sok és komplex kihívással küzdő felsőoktatásban is hasznosíthatók lehetnek.

Vizsgálatunk során hagyományos kérdőíves adatfelvételt végeztünk el a szakkollégiumi hallgatók körében, online lekérdezéssel kiegészítve. A kérdőívek mindkét esetben formailag azonosak voltak és ugyanazon kérdéssorokat tartalmazták. A kérdőív a nemzetközi és hazai szakirodalom ismeretében megfogalmazott hipotézisek alapján, részben pedig a Debreceni Egyetem CHERD kutatócsoportjának közreműködésével született meg. A szakkollégiumi hallgatók körében kitöltött kérdőívek feldolgozását a kézi rögzítést követően SPSS adatelemző program segítségével végeztük el. A 2015 és 2016 tavaszán megvalósuló hallgatói kérdőíves vizsgálatunkat összesen 32 intézmény 322 hallgatójával végeztük el. A kutatásban résztvevő intézmények közül 11 egyházi szakkollégium (123 fő), 3 egyházi roma/cigány szakkollégium (26 fő), 3 roma/cigány felsőoktatási fenntartásban (36 fő) és 15 nem egyházi – kiségyetemi (61 fő) és egyesületi (76 fő) – szakkollégium került be a mintába. Mivel a szakkollégista hallgatókról nem állt rendelkezésre teljeskörű lista, csupán a szakkollégiumokról, ezért többlépcsős, rétegzett, csoportos mintavételt hajtottunk végre. Első lépésben minden oktatásökológiai régióban a szakkollégiumok összes gyakorisága alapján, elemszámmal arányosan meghatároztuk a mintába bekerülő szakkollégiumok számát. Ez a következőképpen alakult: Főváros és központi régió: 16, Észak-Alföld: 6, Dél-Alföld: 3, Észak-Dunántúl: 3, Észak-Magyarország: 2, Dél-Dunántúl: 2. Ezután egy adott régióban a megfelelő számú szakkollégiumot szisztematikus mintavétellel választottuk ki a listából. Az adatfelvétel során az adott szakkollégiumok vezetőivel vettük fel a kapcsolatot, akik segítségünkre voltak a személyes és online önkitöltős kérdőívek hallgatókhoz történő eljuttatásában. A kérdőívek kitöltése a szakkollégisták részéről teljes mértékben önkéntes alapon történt. A szakkollégiumi hallgatók körében kitöltött kérdőívek feldolgozását a kézi rögzítést követően SPSS adatelemző program segítségével végeztük el. Az elemzéseink során leíró statisztikákat alkalmaztunk. A kétváltozós elemzések esetében Chi-négyzet próbát használtunk. A vizsgált szakkollégiumi hallgatók körében egy összetettebb, árnyaltabb kép kirajzolódása érdekében különböző hallgatótípusokat különböztettünk meg többdimenziós klaszterelemzés segítségével. A hallgatói eredményesség dimenzióira ható tényezőket logisztikus regressziós módszerrel vizsgáltuk.

Disszertációnk empirikus részének első fejezetében a felsőoktatási szakkollégiumi hallgatók társadalmi és kulturális háttérével foglalkoztunk. Eredményeink alapján azt tapasztaltuk, hogy az egyházi szakkollégisták szerkezetileg stabilabb családok köréből érkeztek a felsőoktatás közegébe. Mind az egyházi, mind pedig a nem egyházi szakkollégiumok esetében megfigyeltük, hogy a megyeszékhelyek és kisebb városok lakóit vonzották leginkább, jelentős mértékű eltérés tapasztalható azonban a nem egyházi roma szakkollégisták javára, akik többnyire kisebb városok lakói (58,3%), illetve a nem egyházi, egyesületi intézmények tekintetében, ahol a hallgatók több, mint 40%-a a fővárosból érkezett. A különböző fenntartású roma szakkollégiumok hallgatói között kisebb eltérést találtunk, s ez elsősorban az, hogy az egyházi roma szakkollégiumokba nagyobb arányban jutottak be falusi hallgatók, mint a nem egyházi fenntartású roma szakkollégiumokba.

A hagyományos egyházi szakkollégiumok minden negyedik hallgatója falusi származású. A vizsgált csoportokra jellemző, hogy az édesanyák iskolai végzettsége mind az egyházi, mind pedig a nem egyházi intézménytípusokban magasabb az apákénál a felsőfokú tanulmányokra vonatkozóan, amely alól kivételt képeznek a roma/cigány felzárkóztató szakkollégiumok. Esetükben az egyházi és nem egyházi intézményekben is jóval magasabb az édesapák felsőfokú végzettsége az édesanyákénál. Adataink alapján arra a megállapításra jutottunk, hogy az egyházi roma és nem egyházi cigány szakkollégiumok hallgatóinak társadalmi státusában nem mutatkozik számottevő különbség. A tanulást támogató szülői magatartásformák mind a hagyományos egyházi, egyesületi és kiségyetemi szakkollégiumban megközelítőleg egyformán voltak jelen, azonban ez alól kivételt képeztek az egyházi cigány és a nem egyház roma tehetséggondozó intézmények hallgatói, akiknek családjában mind a kulturális tőke áramlása, mind a szülői bevonódás jelentős elmaradást mutatott.

Az empirikus rész következő nagyobb tematikus egységében a szakkollégiumi hallgatók vallásosságát helyeztük a középpontba. A vizsgált szakkollégiumok hallgatóinak felekezeti besorolása azt mutatja, hogy szignifikánsan magasabb a római katolikus felekezethez tartozók aránya, mint minden egyéb más felekezetből érkezőké. A kutatásban szereplő nem egyházi, kiségyetemi és egyesületi szakkollégisták több mint egyharmada egyéb vagy semmilyen felekezethez tartozónak vallotta magát, miközben a felekezethez nem tartozó kategória a hagyományos egyházi és egyházi roma szakkollégiumokban alig volt érzékelhető. Az egyéni vallásgyakorlat tekintetében éles elkülönülés mutatkozott a vizsgált intézménytípusok között az egyházi és a cigány/roma szakkollégiumok javára. Az egyházi szakkollégiumi hallgatók nagy többségére heti szinten jellemző a közösségi vallásgyakorlat (templomba, imaházba járás), míg a nem egyházi, nem cigány szakkollégiumok tagjai körében túlsúlyban vannak azok, akik soha vagy csak évente, nagyobb ünnepek alkalmával látogattak el ezen intézmények falai közé. A nem egyházi roma/cigány szakkollégiumok hallgatói ezzel szemben kilógnak a nem egyházi szakkollégisták közül, hiszen a havonta több alkalommal történő intézményes vallásgyakorlat jellemzi őket. A vallásosság az alacsonyabb státusú hallgatók körében erősebb. Eredményeink tehát igazolták, hogy az egyházi szakkollégisták intenzívebb vallásgyakorlat van jelen, mint a nem felekezethez kötődő kiségyetemi és egyesületi szakkollégiumok körében. A világnézeti önbesorolást tekintve a legnépesebb hallgatói csoportot a rendszeresen templomba járók csoportja alkotta az egyházi intézmények hallgatói körében, míg a nem egyházi szakkollégiumok esetében a maguk módján vallásosak és nem vallásos hallgatók képviselték magukat a legnagyobb arányban.

Ezt követően többdimenziós klaszterelemzés segítségével a vizsgált szempontok alapján hasonlóságuk által összetartozó csoportokat alakítottunk ki a válaszadók adatai alapján, hogy ez által még árnyaltabb és pontosabb leírást adhassunk a szakkollégiumi közösségek hallgatóságáról. Három nagyobb szakkollégiumi hallgató típus kristályosodott ki előttünk, melyek közül az első a kisvárosi középosztályi fiatalok csoportja, a második a hátrányokkal induló vidékieké és a harmadik az előnyös helyzetű városi elit környezetből származók. A kisvárosi középosztályi háttérrel rendelkező hallgatók közül kerültek ki a leginkább vallásos szakkollégisták. Ők azok, akik a legnagyobb arányban részesültek az egyházi fenntartású szakkollégiumok nyújtotta lehetőségekből és már a középiskola megválasztása során is előnyben részesítették az egyházi fenntartású oktatási intézményeket. A kisvárosi középosztályból érkező szakkollégisták főként vallásosságuk és szorgalmuk révén emelkedtek ki környezetükből.

A második szakkollégista típusba a hátrányokkal induló vidékiek kerültek, akiknek többsége valamelyik cigány/roma szakkollégium hallgatója. Anyagi helyzetükre jellemző, hogy mindhárom klaszter közül a legszerényebb kondíciókkal jellemezhető családokból érkeztek a felsőoktatás közegébe, valamint a legalacsonyabban iskolázott szülők gyermekei. Vallásosságukat tekintve hasonlóságot mutattak a kisvárosias középosztály szakkollégistáival, csekély mértékű lemaradást csupán a templomba és vallásos kisközösségekbe való járás tekintetében mutattak.

A szakkollégiumi hallgatók harmadik csoportját az előnyös helyzetű városi elit fiataljai alkották, akik főként az egyesületi és egyházi /fenntartói szakkollégiumok hallgatói. Közülük került ki a legtöbb egyedüli gyermek, a szakkollégiumi hallgatók legelőnyösebb társadalmi-gazdasági státusú családjaikat tudhatták magukénak, illetve ők a legkvalifikáltabb szülők gyermekei. A szakkollégiumi hallgatók legkevésbé vallásos csoportját alkották.

A különböző fenntartású szakkollégiumok hallgatótársadalmának összehasonlítása során a tanulmányi karrier sajátosságait is vizsgáltuk. Szignifikáns különbséget tapasztaltunk a hallgatók múltjában, abban a tekintetben, hogy milyen fenntartójú középiskolából érkeztek a felsőoktatás világába. Az egyházi hagyományos szakkollégiumok hallgatóinak több mint kétharmada érettségizett egyházi fenntartású középiskolában, míg ez az arány az egyesületi és kiségyetemi szakkollégiumok esetében a hallgatók egyötödét sem érte el. Mindkét fenntartású roma szakkollégiumban jóval magasabb a korábbi egyházi iskolások aránya, mint a kiségyetemi vagy az egyesületi típusban. Az egyházi roma szakkollégisták majd kétötöde, a nem egyházi roma szakkollégisták egyharmada érkezett egyházi iskolából, miközben a kiségyetemi ez az arány nem éri el az egyötödöt, az egyesületiben pedig jócskán elmarad az egytizedtől is. Ez megerősíti az egyházi iskolák hátrányos helyzetűekre gyakorolt pozitív hatásáról, felzárkóztató eredményességéről szóló korábbi kutatási eredményeket (Pusztai 2004, Morvai 2017).

Értekezésünkben a kapcsolathálózati integráltság összehasonlításának is fontos szerepet szántunk. A hallgatók tanulmányai alatti lakóhelye jelentős mértékű hatást gyakorol a felsőoktatási integráltságra. Az egyházi szakkollégiumi hallgatók között, mind a hagyományos mind a roma szakkollégiumokban jóval magasabb arányban fordultak elő azok a fiatalok, akik a szakkollégium épületében leltek lakhatásra. Szembetűnő eredmény, hogy az egyházi roma szakkollégisták 100%-ban kollégiumi épületekben éltek, eltéréseket csak abban tapasztalunk, hogy a kollégium a szakkollégium épületén belül vagy kívül helyezkedik el. A nem egyházi roma/cigány

szakkollégisták több mint egyharmada az egyetemi kollégium épületében élt, de valamivel több, mint egyharmaduk vidékről járt be. A kiségyetemi és egyesületi szakkollégiumi hallgatók lakhathatása meglehetősen változatos képet mutatott, többen albérletben vagy helyben családjukkal laktak. Az egyházi szakkollégiumok tehát ebben a tekintetben jobban megfelelnek a Tinto (2003) által leírt hatékony lakó-tanuló hallgatói közösség modelljének.

Az egyetemi oktatókkal való kapcsolattartás vizsgálata során azt tapasztaltuk, hogy a hagyományos egyházi szakkollégisták egyformán jelentős támogatást kaptak a tananyagról, tudományos kérdésekről való beszélgetések valamint a magánéleti problémák megbeszélésére való nyitottság formájában, ami mögött a hallgatói kezdeményezések gyakorisága is sejthető. Az is közösen jellemzi az egyházi szakkollégistákat, hogy kevesen preferálták a digitális technológia alapú kapcsolattartást egyetemi oktatóikkal. Az egyházi roma szakkollégisták tapasztalatai viszont eltértek a hagyományos egyházi szakkollégistákétól abban, hogy a jövőjükre vonatkozó terveiről kevésbé tudtak oktatóikkal beszélgetni, és jóval kevesebben jelentették, hogy egy egyetemi oktatójuk személy szerint is odafigyel a pályafutásukra. Úgy tűnik, hogy a hagyományos egyházi szakkollégisták, ha nem is olyan erősen, mint a kiségyetemi szakkollégisták, határozottan integráltak a felsőoktatási intézmény intergenerációs kapcsolathálójába, azonban az egyházi roma szakkollégisták esetén a mentori és tutori pártfogás nélkül az egyetemen belüli integráció kevésbé valósult meg.

Megállapítható, hogy a különböző fenntartású szakkollégiumok hallgatóinak az oktatókkal való kapcsolattartására jelentős befolyással bír a hallgatók társadalmi háttere, tehát ennek kiegyenlítése még a szakkollégiumi erőfeszítése révén sem eredményes, ahogy azt általában a hallgatók körében tapasztalták a kutatások (Pusztai 2011, Ceglédi 2018). A cigány/roma szakkollégiumok hallgatói a többi szakkollégiumi hallgatóhoz képest még kevésbé vettek részt az olyan egyetemi oktatókkal folytatott diskurzusokban, amelyek a tananyagon kívüli témákról szóltak, mindezek mellett a tananyagról vagy egyéb tudományos témákról is szórványosan beszélgettek oktatóikkal, ha az egyetemi órai kereteken kívül zajlott. Elemzéseink során arra a következtetésre jutottunk, hogy az azonos szervezeti körülmények között tevékenykedő szakkollégiumi hallgatókat legfőbbképpen saját hallgatótársaik segítik a felsőoktatás világában, az oktatók hatása, illetve szerepe ebben a tekintetben másodlagosnak látszott.

Értekezésünk záró fejezetében a szakkollégiumok tanulmányi eredményességre gyakorolt hatásával foglalkoztunk. Az elégedettségre úgy tekintettünk, mint az elvárások teljesülésének és a hallgatói illeszkedésnek a mutatójára. A kiségyetemi és az egyesületi szakkollégisták elvárásai teljesülnek leginkább, az egyházi szakkollégisták elégedettsége elmarad az átlag mögött. A fenntartók közötti összehasonlítást azt mutatja, hogy a hagyományos egyházi szakkollégiumok hallgatói leginkább a szakkollégium által szervezett speciális programokkal, a közösségi élettel, tájékoztatással, kurzusokkal elégedettek, míg az idegennyelv oktatással, a tudományos kutatómunkára való ösztönzéssel és a demokratikus működéssel a legkevésbé. Az egyházi fenntartású roma/cigány szakkollégisták a szakkollégiumuk technikai felszereltségével, értékelési módjával, közösségi életével és kurzusaival nagyon elégedettek, míg a legkevésbé a demokratikus működéssel, a kulturális és hagyományörző programokkal valamint az igénybe vehető szolgáltatásokkal (például könyvtárhasználat, fénymásolás). A nem egyházi roma szakkollégisták az értékelési módot, a kurzusokat, a szakmai segítségnyújtást, az előadótermeket és a közösségi életet emelik ki, miközben a legkevésbé a demokratikus működéssel, a kulturális és hagyományörző programokkal valamint a tudományos munkára való ösztönzéssel

elégedettek. A kisegyetemi szakkollégiumok hallgatói leginkább az oktatókkal, a programokkal, a tájékoztatással, a felvételi rendszerrel és a tanulásra ösztönzéssel elégedettek, a technikai felszereltség és a közösségi élettel kevésbé. Az egyesületi szakkollégiumok a demokratikus működésükkel a legelégedettebbek a tájékoztatás, a szakmai segítségnyújtás és a programok mellett, azonban a nyelvi képzéssel és az infrastruktúrával kevésbé. Az összehasonlítás a hallgatói elvárások különbségeit is érzékletesen tükrözi.

Az elégedettségre ható tényezők befolyását összehasonlító vizsgálat során a logisztikus regressziós eredmények azt mutatták, hogy a nem felekezeti fenntartású szakkollégiumi hallgatók illetve azok, akiknek édesapja nem rendelkezik felsőfokú végzettséggel nagyobb eséllyel elégedettek. A szakkollégiummal való elégedettség vizsgálatakor az egyházi intézményekhez tartozás növelte az átlagnál kevésbé elégedett szakkollégistává válás esélyét. Emellett a szülők magas iskolai végzettsége sem kedvezett a szakkollégiummal való elégedettségnek. A tudományos munka támogatásával és az oktatókkal való elégedettség mértéke a várttól eltérően alakult, a nem egyházi szakkollégiumok hallgatói jóval elégedettebbek voltak, mint az egyházi szakkollégiumokban tanuló hallgatók. Ugyanakkor az egyházi és a roma/cigány szakkollégisták elégedettebbek voltak a közösségi élettel.

Az eredményesség tanulmányi többletmunkában realizálódó dimenzióját vizsgálva összességében megállapítottuk, hogy az egyházi fenntartású szakkollégiumok hallgatói a középfokú nyelvvizsga eredmények tekintetében teljesítenek kiemelkedően. A kisegyetemi és egyesületi szakkollégiumok hallgatói több szempontból teljesítettek a többiekénél jobban: saját kutatási téma, tudományos publikáció, felsőfokú komplex nyelvvizsga eredmények, magyar-és idegen nyelvű önéletrajz, demonstrátori megbízás, önálló alkotással való rendelkezés. Mindezek arra vallanak, hogy a családi háttérből magukkal hozott kulturális tőkéjüket nagyon hatékonyan gyarapították a hallgatók, ami a szakkollégium komoly támogató potenciáljára is rávilágít. Az egyházi roma/cigány szakkollégiumok hallgatói a többiekénél jobban teljesítettek az érdem- és Köztársasági ösztöndíjak elnyerése terén, és a nem egyházi roma szakkollégiumok hallgatói hasonlóan egyházi roma szakkollégiumok hallgatóihoz, szintén az érdem- és Köztársasági Ösztöndíjak tekintetében, valamint évfolyamfelelős/csoportfelelős feladatkör vállalása terén teljesítettek jobban.

A cigány/roma szakkollégiumok hallgatói olyan eredményességi mutatókban zárkóznak fel társaik mellett, mint a Köztársasági és az érdem ösztöndíj, amelyek közös sajátossága, hogy a kiváló tanulmányi munka elismerése mellett megélhetést is segítő illetménnyel járnak. Ebből arra következtethetünk, hogy a felsőoktatási intézmények odafigyelnek arra, hogy a magas teljesítményű hallgatók körében a reziliens roma/cigány hallgatók komoly visszajelzést kapjanak arról, hogy az intézmény elismeri a teljesítményüket. Nyilvánvalóan ennek más hátrányos helyzetű, igyekvő fiatalra is pozitív hatása lehet.

Az extrakurrikuláris vállalások, a tanulással, kutatással és önképzéssel kapcsolatos többletfeladatokra való nyitottság fontos eredményességi mutatónak tekintettük, azonban a logisztikus regresszióelemzés eredményei szerint egyik fenntartói típushoz tartozás sem növeli, de nem is csökkenti szignifikánsan az ezirányú eredményesség kialakulását, ugyanakkor az anya magas iskolázottsága igen. Ebből arra következtethetünk, hogy egyik szakkollégium típus sem képes kompenzálni a hallgatók családból hozott társadalmi egyenlőtlenségeit. A kimagasló tanulmányi eredmény alapján adható hallgató számára elérhető ösztöndíj tekintetében viszont az egyházi

szakkollégiumok hallgatói magasan felültejesítettek az egyesületi, kisegyetemi vagy cigány/roma szakkollégista társaikon.

Az általunk vizsgált szakkollégium típusokban a hallgatók jelentős arányban tervezték a továbbtanulást a felsőoktatás egy következő szintjén. Összességében a szakkollégisták több mint egyharmada tudományos, kutatói pályára készül, ezzel megcélozva a felsőoktatás legmagasabb szintjét a doktori képzést. Figyelemreméltó eredmény, hogy a cigány/roma szakkollégista válaszadóknak több mint egyharmada készül a tudományos fokozat megszerzésére.

Az egyházi szakkollégisták körében nagyobb arányban vannak a továbbtanulni akaró, a tanulásra több időt szánók, a szorgalmasabb órára járók és az otthoni tanulásra több időt fordítók, azonban a tanulmányok iránti elkötelezettséget vizsgálva a magyarázó változók egymás kontrollja alatti vizsgálata alapján kijelenthető, hogy egyik szakkollégiumi fenntartó típushoz tartozás sem növeli szignifikánsan ennek esélyét. A logisztikus regresszióelemzéssel vizsgált tényezők közül szakkollégiumi fenntartótól és a szülők iskolázottságától függetlenül a roma szakkollégista csoportokhoz tartozás csökkentette a tanulmányokkal kapcsolatos elkötelezettséget, tehát még a szakkollégiumi támogatás ellenére is nekik a legnehezebb folyamatosan magas szinten tartani az elkötelezettséget, a hitet, hogy a tanulmányi erőfeszítések sikert eredményeznek.

Az akadémiai integritás tekintetében az egyházi fenntartó esélynövelő szerepét tapasztaltuk a vallásossággal összefonódva, egymást kiegészítve. A hallgatók édesapjának felsőfokú végzettsége, a család lakóhelyének kisebb települési jellege, valamint nem roma szakkollégiumi tagság erősíti az erkölcsi és morális tudatosságot.

Végezetül négy fő hipotézisünkre, melyeket a tanulmányozott nemzetközi és hazai szakirodalomból levont következtetéseink és korábbi kutatási eredményeink alapján fogalmaztuk meg, kívánunk válaszokat adni kutatási eredményeink alapján.

H1: Társadalmi helyzet. Feltételezzük, hogy az egyházi felsőoktatási szakkollégiumokhoz tartozó hallgatók, a nem egyháziakhoz képest szociodemográfiai és kulturális tekintetben hátrányosabb helyzetben vannak (nők, többgyermekes családból származók, kisvárosi, falusi-vidékiek, alacsonyabb iskolázottságú szülők gyermekei).

H2: Vallásosság. Feltételezzük, hogy az egyházi felsőoktatási szakkollégiumokhoz tartozó hallgatók, a nem egyháziakhoz képest vallásosabbak (öndefiníció, valamint egyéni és közösségi vallásgyakorlat terén, egyházi iskolai múlt szerint).

H3: Társadalmi tőke. Feltételezzük, hogy a szakkollégiumi élet az egyházi intézményekben fontos társadalmi tőkeforrás. Tartalmasabb kortárs és intergenerációs kapcsolattartásra van lehetőség, több közösségi programon vehetnek részt a hallgatók, mint a nem egyházi intézményekben.

H4: Eredményesség. Feltételezzük, hogy az egyházi felsőoktatási szakkollégiumokhoz tartozó hallgatók a velük megegyező társadalmi státusú nem egyházi kollégista társaikhoz képest eredményesebbek (kevesebb a lemorzsolódás esélye, elégedettebbek saját intézményükkel, gyakrabban tervezik a továbbtanulást a felsőoktatás következő szintjén, s aktívabban vesznek részt extrakurrikuláris tevékenységekben, akadémiai integritásuk kedvezőbb).

H1. Eredményeink alapján az első fő hipotézisünk, amely szerint az egyházi felsőoktatási szakkollégium hallgatói szociodemográfiai és kulturális tekintetben

hátrányosabb helyzetben vannak (nők, többgyermekes családból származók, kisvárosi, falusi-vidékiek, alacsonyabb iskolázottságú szülők gyermekei) a nem egyházi tehetséggondozó intézmények hallgatóihoz képest, részben beigazolódt. Az egyházi felsőoktatási szakkollégiumokban a női hallgatók ugyan magasabb létszámban vannak jelen, viszont közel megegyező arányban vesznek fel kisvárosi, falusi hallgatókat intézményeikbe a többi szakkollégium típushoz hasonlóan. Az egyházi intézményekben több az olyan hallgató, akik többgyermekes családból származtak, hallgatóiknak szülei között valamelyest alacsonyabb arányban voltak a főiskolát, egyetemet végzettek. A hagyományos egyházi szakkollégiumok hallgatói között található legnagyobb számban azok, akik esetenként három vagy annál is több testvérrel rendelkeztek, míg a cigány tehetséggondozó intézményekben a legtöbben két testvéres családokból kerültek ki. Az egyházi cigány szakkollégiumokban jellemzően magasabb a testvérek száma, mint a nem egyházi társaikban. A hagyományos egyházi és az egyházi cigány szakkollégiumok esetében a hallgatók nagyobb arányban érkeztek a felsőoktatás közegébe vidéki, falusi környezetből, mint a nem egyházi felzárkóztató cigány szakkollégiumok hallgatói, ahol a diákok inkább kisebb városok lakói. A nem egyházi szakkollégisták többsége fővárosi, eleve magasabb státusú családok gyermekei, anyagi helyzetükre nagyrészt jellemző, hogy mindenük megvan még jelentősebb kiadásokat is megengedhetnek maguknak, ezzel szemben az egyházi szakkollégiumi hallgatók között gyakran előfordult, hogy a mindennapi kiadások és szükségletek megteremtése is nehézségekbe ütközött, ami főként az egyházi roma szakkollégiumok jellemzője. A szülők iskolai végzettségét tekintve fontos említést tennünk a cigány szakkollégiumokról, ahol az egyházi és nem egyházi intézményekben is jóval magasabb és közel megegyező volt az édesapák felsőfokú végzettsége mint az anyáké, szemben a nem cigány/roma szakkollégiumokkal, ahol az apáknál kvalifikáltabb anyák dominálnak.

H2. Feltételeztük, hogy az egyházi felsőoktatási szakkollégiumokhoz tartozó hallgatók, a nem egyháziakhoz képest vallásosabbak (öndefiníció valamint egyéni és közösségi vallásgyakorlat terén, egyházi iskolai múlt szerint). Az egyéni vallásgyakorlat tekintetében éles elkülönülés mutatkozott a vizsgált intézménytípusok között, főként az egyházi /fenntartói és a cigány/roma szakkollégiumok javára. A vallásosság az alacsonyabb státusú hallgatók körében erősebb volt, ami a hátrányos társadalmi helyzet miatt kialakult kompenzációval is magyarázható. Továbbá eredményeink azt igazolták, hogy az egyházi szakkollégisták körében jóval intenzívebb vallásgyakorlat van jelen, mint a nem egyházhhoz kötődő egyetemi szakkollégiumok körében. A hallgatók vallásos kisközösségekhez való tartozása terén szignifikáns eredményekre derült fény az egyházi /fenntartói is cigány/roma szakkollégisták több mint 50%-a jár valamilyen vallásos kisközösségbe, ezzel ellentétben az egyesületi vagy kiségyetemi kollégiumok hallgatói elenyésző arányban teszik ezt. Beigazolódt, hogy az egyházi fenntartású intézmények, határozottan a vallásos egyetemi hallgatók intézményei. Körükben az egyházas vallásosság lényegesen magasabb arányú, mint a nem egyházi fenntartású szakkollégiumokban.

H3. Feltételeztük, hogy a szakkollégiumi élet az egyházi intézményekben fontos társadalmi tőkeforrás. Tartalmasabb kortárs és intergenerációs kapcsolattartásra van lehetőség, több közösségi programon vehetnek részt a hallgatók, mint a nem egyházi intézményekben. Eredményeink alapján azt tapasztaltuk, hogy mindkét intézménytípus törekszik a tartalmas közösségi események szervezésére, ahol a hallgatóinak lehetősége adódik közvetlen kortárs kapcsolatok kialakítására és társadalmi tőke teremtésére. Nincs jelentős különbség a részvételi hajlandóság tekintetében. Figyelemre méltó azonban a két szakkollégium típus hallgatóságának eltérő érdeklődése a programok tartalmának

függvényében. A nagy egyetemekhez kötődő szakkollégiumok hallgatósága nagyobb arányban vesz részt szakmai programokon, aminek okát abban látjuk, hogy ezen intézménytípusok központi elvárásai között szerepel a magas színvonalú szakmaiság és tudományos munka, ami elméleti és gyakorlati képzéssel is kiegészül. Ezzel szemben az egyházi fenntartású intézmények előtérbe helyezik a közösséget, melynek alapját feltételezhetően, az egyházi szakkollégiumok szellemiségét gyökeresen meghatározó vallásos értékrend jelenti (Kardos 2016). Harmadik fő hipotézisünk az összefoglaltakat tekintve csak részben teljesült.

H4. Feltételeztük, hogy az egyházi felsőoktatási szakkollégiumokhoz tartozó hallgatók a velük megegyező társadalmi státusú, nem egyházi kollégista társaikhoz képest eredményesebbek (kevesebb a lemorzsolódás esélye, elégedettebbek saját intézményükkel, gyakrabban tervezik a továbbtanulást a felsőoktatás következő szintjén, s aktívabban vesznek részt extrakurrikuláris tevékenységekben, akadémiai integritásuk kedvezőbb). Negyedik és egyben utolsó hipotézisünk is szintén csak részben teljesült. Szignifikáns különbséget tapasztaltunk abban a tekintetben, hogy a nem egyházi szakkollégiumok hallgatói nagyobb arányban elégedettebbek az intézményükben tapasztalható szakmai támogatással. a szakkollégiumban folyó tudományos munkára való ösztönzéssel, mint az egyházi fenntartású intézményben lévő társaik. Az extrakurrikuláris tevékenységekben való részvétel esetében azt tapasztaltuk, hogy a nagy egyetemekhez kötődő szakkollégiumok hallgatósága nagyobb arányban van jelen a szakkollégiuma vagy felsőoktatási intézménye által szervezett szakmai programokon, aminek okát abban látjuk, hogy ezen intézménytípusok központi elvárásai között szerepel a magas színvonalú szakmaiság. Ezzel szemben az egyházi fenntartású intézmények hallgatói előtérbe helyezik a közösségépítő programokat melynek alapját feltételezhetően, az egyházi szakkollégiumok szellemiségét gyökeresen meghatározó vallásos értékrend jelenti (Kardos 2016). Mindkét fenntartói típusú szakkollégium esetében, még a roma/cigány tehetséggondozó kollégiumok esetében is, jelentős arányban tervezik a továbbtanulást jelenlegi képzésük befejeztével, eltérést nem tapasztaltunk ebben a tekintetben a hallgatók között. A szakkollégisták többsége úgy gondolja, hogy a továbbtanuláshoz szükséges jó tanulmányi eredmények eléréséhez a szakkollégium nyújtott segítséget. Főként a nem egyházi fenntartójú tehetséggondozó intézmények esetében volt hangsúlyos, hogy a tanulmányi eredményeikben való sikerességet a szakkollégiumi tagság pozitív hatásaként élték meg. Kimagasló eredményt kaptunk a tanulmányi átlag alapján adható ösztöndíj tekintetében, ahol a hagyományos egyházi szakkollégiumok hallgatói szoroson felveszik a versenyt az egyesületi, kiségyetemi társaikkal. A hagyományos egyházi szakkollégisták napi több órát töltenek tanulással, legtöbb időt fordítják a tanórákon való jelenlétre és a felkészülésre. A kiségyetemi szakkollégisták mellett szoroson haladva a hagyományos egyházi intézmények hallgatói magasan kiemelkednek hallgatótársaik között abban a tekintetben, hogy vizsgáikat már az első alkalommal, halasztás nélkül, 80-100%-ban sikerül letenniük. A hallgatók tanulmányi integritása tekintetében az egyházi fenntartású szakkollégiumok vallásos hallgatói az eredményesebbek még abban az esetben is, ha a szüleik nem magas iskolázottságúak. Összességében tehát az eredményesség többdimenziós mérése és a változók kontrollált vizsgálata alapján megállapítható, hogy a különböző fenntartású szakkollégiumok hallgatói más-más területen eredményesek, vagyis az egyházi szakkollégiumok egyértelmű eredményesség előnyére vonatkozó hipotézis nem volt megerősíthető.

Vizsgálatunk egyik korlátjaként említendő, hogy a válaszadási hajlandóság nem volt egyenletes, annak ellenére, hogy a mintakiválasztás eredményeképpen

elemszámmal arányos mintát terveztünk. A kiválasztott szakkollégiumokban teljeskörű lekerdezés volt a célunk, hogy a különböző létszámú szakkollégiumok arányosan kerüljenek be a mintába. Munkánk során nem értük el a teljes körűséget, a válaszadási hajlandóság változó volt, de a szakkollégisták számát arányaiban jól követte a válaszadók száma. A kritikus mértékben hiányosan kiöltött kérdőívek szelektálása után így összesen 32 intézmény 322 szakkollégistájának adatait tudtuk elemezni. Az elemzés során a kritikusan alacsony esetszámot minden alkalommal jelöltük a táblázatainkban. A minta nem tekinthető reprezentatívnak, ugyanakkor – mivel a szakkollégiumok egy jelentős részét sikerült elérni – a kapott eredmények jól általánosíthatók a vizsgált csoport egy részére, illetve néhány jelenség észlelésére, valamint további kutatások számára szolgáló hipotézisek megfogalmazására is alkalmasak. Tekintettel arra, hogy a vizsgált csoportokban az empirikus elemzés során alacsony elemszámok is jellemzők, meg kell jegyeznünk, hogy az adatfelvétel idején a szakkollégiumok kis létszámmal működtek, s bár a hallgatók megszólítása teljeskörű volt, nem mindenki adott választ az önkéntes alapon kitölthető kutatási kérdőívünkre. Mindennek ellenére fontos tendenciákat tártunk fel a felsőoktatási szakkollégiumok hallgatóságára vonatkozóan.

Kutatásunk újdonság értéke abban rejlik, hogy az intézményfenntartó szektorok közötti különbségek feltárása, valamint a társadalmi tőke koncepcióra épülő, hallgatói értelmező közösségek elméletének szakkollégiumokra vonatkozó alkalmazása során hívja fel a figyelmet azokra a felsőoktatás-pedagógiai innovációkra, amelyek a felsőoktatásban is jól hasznosíthatók lehetnek a hagyományos munkaformák mellett.

Munkánk további értéke, hogy nemzetközi kitekintés során mutattuk be a magyarországi szakkollégiumi közösségekhez hasonlóan működő, hallgatói lakó-tanuló közösségeket, hasonlóságokat vagy esetleges különbségeket keresve a hazai felsőoktatási szakkollégiumokkal. A klasszikus magyarországi szakkollégiumok esetében a központi figyelem a tehetséggondozásra, a szakmai, intellektuális, szakmai fejlesztésre irányul, míg nemzetközi viszonylatban inkább egy tágabb értelemben vett elitképzésről van szó (Feledy et al 2014). Az angolszász „kollégiumok” közösséget alkotnak az egyetemeken belül, saját tradíciókkal, történelemmel, ahol az oktatók és hallgatók szakmai tudományos munkája közösségi keretek között folyó együttműködésben folyik (Grove 2012). Az angolszász szakirodalom “living learning communities”-ként említi a hallgatók azon csoportját, ahol a mindennapi életre, lakhatásra és tanórán kívüli, extrakurrikuláris tanulmányi munkára van lehetőség (Tinto 2000), jelentős hasonlóságokat mutatva hazai szakkollégiumi intézményhálózat működésével. A fent említett együtt élő/lakó tanulóközösségeket jellemzően azok a hallgatók alkotják, akik a felsőoktatásban eltöltött éveiket ugyanazon időszakban kezdik meg, több kapcsolódó kurzusra is jelentkeznek egyszerre, valamint az esetek többségében együtt élnek a campusok számukra kialakított és fenntartott lakóegységében. Összehasonlító szakirodalom elemzésünk során azt tapasztaltuk, hogy az együttlakáson alapuló tanulóközösségi tagság számos előnye közé sorolhatnánk a hallgatók könnyedebb felsőoktatási beilleszkedését, mindazokkal szemben, akik hagyományos tanulóközösségek tagjai, a tudományos és társadalmi élet kihívásaira adott hatékonyabb válaszokat, a fokozott nyitottságot az új ötletek iránt, az erős társadalmi elkötelezettséget, a kritikai gondolkodás elsajátítását, a résztvevők teljesítményjavulását. Az együtt élő tanulóközösség hallgatóiban az átlagosnál is erősebb a közösség iránt való elkötelezettség érzése, fokozottabban érvényesülnek a kortárs interakciók, nyitottabbak az új perspektívákra, a hallgatók különbözőségére, többet kommunikálnak az oktatóikkal, több szakmai-tudományos rendezvényen

vesznek részt, mint diáktársaik többsége, akik nem alkotnak együtt élő, közösen tevékenykedő csoportokat (Hurtado et al. 2020).

Kutatási eredményeink alapján megállapítható, hogy a nemzetközi szakirodalom lakó-tanuló közösségeinek számos erősségét tudtuk azonosítani mind az egyházi, mind a nem egyházi szakkollégiumok hallgatói esetén. Közös jellemzőjük, hogy jelentős szerepet töltenek be a hallgatói identitás, kapcsolatok és a hallgatói elkötelezettség kialakulásában, hatással vannak a tudományos és tanulmányi kihívásokra adott válaszaikra, az felsőoktatási élmények tartalmasabbá tételére. Eredményeink szerint az egyházi szakkollégiumok jellemző vonása, hogy egy olyan értelmező közösség veszi körül a hallgatókat, melyben a közösségépítés kiemelten fontos, és a felsőoktatási tanulmányi munkavégzés és az etikai integritás normái iránti erős elkötelezettség dominálnak. A vizsgált szakkollégiumok további specifikuma, hogy miközben az angolszász lakó-tanuló közösségek esetén nem merül fel a társadalmi hátrányok kompenzálásának igénye, kutatási eredményeink szerint a hazai szakkollégiumok, különösen az egyházi és a roma/cigány szakkollégiumok ebben is kifejezetten eredményesek.

Javaslatunk egy olyan összekötő híd működtetése lenne, amely elősegíti a szakkollégiumi közösségekbe való bekapcsolódást oktatóként, hallgatóként, mentorként vagy esetlegesen felvételt még nem nyert mentorált diákként. Az együttműködés keretében célként fogalmazódhat meg közös konferenciák, kurzusok, kutatási programok és szabadidős, közösségteremtő programok megvalósítása is. A kooperáció üzenete, hogy a hazai szakkollégiumok a felsőoktatási rendszerünk fontos és egyedülálló részét képezik, azáltal, hogy olyan, újító felsőoktatás-pedagógiai kezdeményezéseknek adnak teret, amelyek egy modernebb, a hallgatókat a saját fejlődésük aktív ágensévé tevő egyetemi képzés integráns részévé válhatnak, így azok is részesülhetnek az előnyeiből, akik nem élvezik ezen intézmények tagsággal járó jótékony hatásait.

Hivatkozott irodalom

- Anderle Á. (2011). (szerk.). *A magyar tudományos diákköri konferenciák története (1951–2011)*. Budapest: Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Országos Tudományos Diákköri Tanács Titkársága. 27–31.
- Andl H., Arató F., Orsós, A., & Varga A. (2020). Új utak a tanárképzésben-Tanárjelöltek kompetenciáinak fejlődése a „Tanítsunk Magyarországot” program keretében. *Autonomy and Responsibility Journal of Educational Sciences*, 5 (1-4), 101–121.
- Andorka R. (1997). *Bevezetés a szociológiába*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Andorka R. (2006). *Bevezetés a szociológiába*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Antal István (2023). Roma felsőoktatási tehetséggondozó intézmények. *Kapocs*, 2023 (1), 103–111.
- Aradi D. (2016). *Tehetséggondozás a felsőoktatásban – A szakkollégiumok szerepe a tehetséggondozásban*. Budapest: Szent István Egyetem Gazdaság-és Társadalomtudományi Kar Társadalomtudományi és Tanárképző Intézet. Diplomamunka.
- Astin, A. W. (1984). Student involvement: A developmental theory for higher education. *Journal of college student personnel*, 25 (4), 297–308.
- Astin, A. W. (1991). *Assessment for excellence*. New York, NY: Macmillan.
- Astin, A. W. (1993). *What Matters in College: Four Critical Years Revisited*. San Francisco, CA: Jossey-Bass
- Azzi, C. & Ehrenberg, R. (1975). Household allocation of time and church attendance. *Journal of political Economy*, 83 (1), 27–56.
- Forrás:<https://ecommons.cornell.edu/handle/1813/75631> (Utolsó látogatás: 2021.12.08.)
- Bacskaik K. (2008). Középfokú egyházi oktatás a felvidéken. *Mester és Tanítvány*, 19, 81–88.
- Bean, J. P. (2005). Nine Themes of College Student Retention. In Seidman, A. (ed.): *College student retention: formula for student succes*. Westpont: Praeger Publishers. 215–244.
- Beerens, M., Mägi, E., & Lill, L. (2011). University studies as a side job: causes and consequences of massive student employment in Estonia. *Higher education*, 61 (6), 679–692.
- Bencsik A. & Juhász T. (2017). A mentori gyakorlat elmélete. In Vilmányi M. & Kazár K. (szerk.). *Menedzsment innovációk az üzleti és a non business szférákban*. SZTE. 379–390.
- Benke M. (2016). A tanuló közösségek és a szakképzés. *Educatio*, 25 (2), 184 –197.
- Berger, J. B. (1997). Students' Sense of Community in Residence Halls, Social Integration, and First-Year Persistence. *Journal of College Student Development*, 38 (5), 441–452.
- Biczó G. (2021). Roma Colleges for Advanced Studies Network in Hungary. *Különleges Bánásmód-Interdiszciplináris folyóirat*, 7 (1), 7–15.
- Blaskó Zs., Sik E. & Ligeti A. S. (2014). Magyarok külföldön – Mennyien? Kik? Hol? In Kolosi T. & Tóth I. Gy. (szerk.). *Társadalmi Riport 2014*. Budapest: TÁRKI. 35–372.
- Bocsi V. (2013). Munkaértékek a felsőoktatásban. *Felsőoktatás és munkaerőpiac-eszményektől a kompetenciák felé. SETUP. Szeged, Belvedere Meridionale*. 67–87.

- Bocsi V. (2015). A hallgatói eredményesség habituális háttere. In Pusztai G. & Kovács K. (szerk.). *Ki eredményes a felsőoktatásban?* Nagyvárad & Budapest: Partium, PPS & ÚMK. 218–236.
- Bocsi V. (2016). Elmozdulás az értelmiség lét felé. In Pusztai G. & Bocsi V. & Ceglédi T. (szerk.). *A felsőoktatás (hozzáadott) értéke. Közelítések az intézményi hozzájárulás empirikus megragadásához.* Nagyvárad & Budapest: Partium, PPS & ÚMK. 137–149.
- Bocsi V. (2019). Hallgatók értelmiségképe. *Szociológiai Szemle*, 29 (2), 94–111.
- Bocsi V., Fényes, H., & Markos, V. (2017). Motives of volunteering and values of work among higher education students. *Citizenship, Social and Economics Education*, 16 (2), 117–131.
- Bodnár G. (2011). *Tehetségmenedzsment a felsőoktatásban.* Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége.
- Bognár Gy. (2008). *Tehetségek felismerése és tehetséggondozás a felsőoktatásban.* Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Alkalmazott Pedagógia és Pszichológia Intézet, Műszaki Pedagógia Tanszék. Budapest.
- Bordás A., Ceglédi T., Németh N. V. & Szabó A. É. (2011). „Az egyetem embert képez, nem munkaerőt.” – Diplomás pályakövetés oktatói szemmel. In Fónai M. & Szűcs E. (szerk.). *A Debreceni Egyetem „Diplomás Pályakövető Rendszerének” főbb eredményei és tapasztalatai 2010-2011.* Debrecen: Debreceni Egyetem. 62–73.
- Bordás A. & Ceglédi T. (2012). A debreceni szakkollégiumok mint a tudásmegosztó és tudásteremtő tanulóközösségek színterei. In Dusa Á. R., Kovács K., Márkus Zs., Nyüsti Sz. & Sörös A. (szerk.). *Ifjúsági élethelyzetek 2.* Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó. 9–52.
- Borsodi Cs. (2011). *Jánossy Ferenc Emlékkonferencián elhangzott előadása.* 2011. március 18.
- Bourdieu, P. (1998). Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. Lengyel György és Szántó Zoltán (szerk.): *Tőkefajták: a társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája.* Aula Kiadó, Budapest. 155–176.
- Boyer, E. L. (1987). College. *New York: Harper & Row. Print. (1996). "The Scholarship of Engagement." Bulletin of the American Academy of Arts a*, 49, 18–33.
- Bozsó R., Kávai Zs. & Szirmai É. (2018). Szakkollégiumok: Identitásalakítás? Közösségfejlesztés? Tehetséggondozás? *Kulturális Szemle.* Forrás: <http://www.kulturalisszemle.hu/9-szam/hazai-tudomanyosmuhely/bozso-renata-kavai-zsuzsanna-szirmai-eva-szakkollegiumok-identitassalakitas-kozosssegfejlesztes-tehetseggondozas> (Utolsó látogatás: 2021.12.08.)
- Braun, A. (2012). Trainee teachers, gender and becoming the ‘right’ person for the job: Care and authority in the vocational habitus of teaching. *Oxford Review of Education*, 38 (2), 231–246.
- Braxmair Zs. (2011). *A felsőoktatási intézmények hatása. A hozzáadott érték mérésének egy konceptuális modellje.* Forrás: <http://www.eco.uszeged.hu/download.php?docID=40094> (Utolsó megtekintés: 2020.09.30.)
- Brower, A. M., & Inkelas, K. K. (2010). Living-learning programs: One high-impact educational practice we now know a lot about. *Liberal Education*, 96 (2), 36–43.
- Brown, R. D. (1972). Student development in an experimental college, or I may have seen an unicorn. *Journal of College Student Personnel*, 3 (13), 196–201.
- Burnett, C. (2003). Learning to chat: Tutor participation in synchronous online chat. *Teaching in higher education*, 8 (2), 247–261.

- Carbonaro, W. J. (1998). A little help from my friend's parents: Intergenerational closure and educational outcomes. *Sociology of education*, 71 (4), 295–313.
- Ceglédi T. (2008). Hátrányos helyzetű tehetséges hallgatók a Debreceni Egyetemen. *Educatio*, 17 (4), 597–604.
- Ceglédi T. (2011). Hagyományok, küldetések, változások. *Szakkollégiumi modellek régen és ma. (kézirat)*.
- Ceglédi T. (2012). Reziliens életutak, avagy a hátrányok ellenére sikeresen kibontakozó iskolai karrier. *Szociológiai szemle*, 22 (2), 85–110.
- Ceglédi T. (2015). Resilient teacher education students. In Pusztai G. & Ceglédi T. (eds.). *Professional calling in higher education*. Nagyvárad & Budapest: Par-tium, PPS & Új Mandátum. 61–75.
- Ceglédi T. (2018): *Ugródeszkán. Reziliencia és társadalmi egyenlőtlenségek a felsőoktatásban*. Debrecen: Felsőoktatáskutató és Fejlesztő Központ.
- Ceglédi T., Bordás A. & Kardos K. (2016). Egyről a kettőre vagy nulláról a háromra? Szakkollégiumok intézményi hatása. Pusztai G., Bócsi V. & Ceglédi T. (szerk.). *A felsőoktatás (hozzáadott) értéke. Közelítések az intézményi hozzájárulás empirikus megragadásához*. Felsőoktatás–Társadalom, 6, 302–316.
- Ceglédi T. et al (2021). Szakkollégiumi hallgatók rizikó- és kompenzáló tényezői a lemorzsolódásban. In Pusztai G. & Szigeti F. (szerk.). *Lemorzsolódási kockázat és erőforrások a felsőoktatásban*. Debrecen: CHERD-Hungary. 141–165.
- Ceglédi, T., Fónai, M., & Györbíró, A. (2012). Tehetséggondozás és társadalmi kohézió–Tehetséggondozó intézmények a Debreceni Egyetemen és a Partiumi Keresztény Egyetemen. *Hungarian Educational Research Journal*, 2012 (2), 62–83.
- Ceglédi T., Tóbi I. & Harsányi S. (2016). Reziliens hallgatók és szakkollégiumi felvételi szelekció [Resilient students and college selection]. *Educatio*, 25 (3), 359–371.
- Chikán A. (2009). Dr. Chikán Attila, a budapesti Corvinus Egyetem Rajk László Szakkollégiumának igazgatója. Interjú. Készítette: Perjés István. *Educatio*, 2009 – nyár. 235–240.
- Chikán A. & Ilyés M. (2016). A Rajk-modell: egy pedagógiai kísérlet és tapasztalatai. *Educatio*, 63 (3), 332–347.
- Clark, A. E., & Lelkes, O. (2005). Deliver us from evil: Religion as insurance. *Paris-Jourdan Sciences Economiques*. Forrás: <http://www.pse.ens.fr/production-scientifique/articles/> (Utolsó megtekintés: 2021.12.8.)
- Clark, B. R. & Trow, M. (1966). The Organizational Context. In Newcombe, T. M. & Wilson, E. K. (eds.): *College Peer Groups*. Chicago: Aldine. 17–70.
- Coleman, J. S.–Hoffer, T. (1987). *Public and private high schools. The impact of communities*. New York: Basic Books.
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American journal of sociology*, 94, 95–120.
- Coplen, M. (1994). Student Success and Development at Hutchinson Community College: Future Plans. In Coplen, Mary (ed.). *Conference Review: „Leadership 2000” the Annual International Conference of League for Innovation in the Community College and the Community College Leadership Program*.
- Forrás: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED373858.pdf> (Utolsó megtekintés: 2022.02.24)
- Cross, K. P. (1998). Why learning communities? Why now? *About campus*, 3 (3), 4–11.

- Csizmadia Z. & Toth P. (2014): Egyéni élethelyzetek konfliktusossága és életminőség a fiatalok körében. In Nagy A. & Székely L. (szerk.). *Másodkézből – Magyar Ifjúság 2012*. Budapest: ISZT Alapítvány-Kutatópont. 91–112.
- Darwin, A., & Palmer, E. (2009). Mentoring circles in higher education. *Higher education research & development*, 28 (2), 125–136.
- Demeter E. (2014). Szakkollégiumok, a tehetség közege. *Felsőoktatási Műhely*, (4), 53–72
- Demeter E., Gerő M., & Horzsa G. (2011). Szakkollégiumi kutatások eredményei. *OFI, Budapest*.
- Drahoš P. (1992). Katolikus iskolák az államosítás után. *Educatio*, 1 (1), 46–64.
- Dronkers, J. & Robert, P. (2005). A különböző fenntartású iskolák hatékonysága: nemzetközi összehasonlítás [Effectiveness of schools with different funding source: an international comparison]. *Educatio* 14 (3), 519–533.
- Dunn, M. S., & Dean, L. A. (2013). Together we can live and learn: Living-learning communities as integrated curricular experiences. *Scholar: A Journal of Leisure Studies and Recreation Education*, 28 (1), 11–23.
- Dunifon, R., & Duncan, G. J. (1998). Long-run effects of motivation on labor-market success. *Social Psychology Quarterly*. 33–48.
- Dusa Á. R. (2009). A vallás mint csoportképző tényező. *Kultúra és Közösség*, 13 (3), 43–51.
- Dusa, Á. R. (2012). The factors influencing student mobility plans. In Kozma, T. & Bernáth, K. (eds.). *Higher education in the Romania-Hungary cross-border cooperation*. Debrecen & Oradea: Partium Press & CHERD-Hungary. 133–140.
- Elbin, M. (2003). *A Team, avagy az együttműködő csoport*. Budapest: Edge 2000 Kft.
- Engler Á. (2012). "Üzenet egykori iskolámba": Tanárjelöltek a pedagógushivatásról. In Pusztai G., Fenyő I. & Engler Á. (szerk.). *A tanárok tanárának lenni... : tanulmányok Szabó László Tamás 70. születésnapjára*. Debrecen: Debreceni Egyetem Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ. 73–84.
- Engler Á. (2013). Felnőttek a felsőoktatás világában. *Felnőttképzési Szemle*, 7 (1), 35-46.
- Engler Á. (2015). The effect of student's commitment on career, In (szerk.). Pusztai G. & Ceglédi T. : *Professional Calling in Higher Education: Challenges of Teacher Education in the Carpathian Basin*. Nagyvárad: Új Mandátum. 167–175.
- Engler Á. (2016). *A család mint erőforrás. A párkapcsolat és a gyermeknevelés szerepe a tanulmányi karrierútban*. Habilitációs értekezés. Debrecen: Debreceni Egyetem.
- Engler, Á. (2017). Felnőtt tanulók diplomaszerezési törekvései. *Opus et Educatio*, 4 (15). Forrás: <http://opuseteducatio.hu/index.php/opusHU/article/view/220> (Utolsó megtekintés: 2023.05.20.)
- Erős P. (2010). A magyarországi szakkollégiumok 2007-ben – egy kvantitatív kutatás néhány eredménye. In Juhász E. (szerk.). *Harmadfokú képzés, felnőttképzés és regionalizmus*. Debrecen: CHERD-Hungary. 210–215.
- Faludi O. (2008). *A kolozsvári szakkollégiumok sajátosságai*. (kézirat)
Forrás: http://etdk.adatbank.transindex.ro/pdf/szocio_faludi.pdf (Utolsó megtekintés: 2021.12.08.)
- Farkas Cs. (2009). Egyházi felsőoktatás „privát” megközelítésben. In Bajusz B. et al. (szerk.). *Professori Salutem. Tanulmányok a 70 éves Kozma Tamás tiszteletére*. Debrecen: CHERD. 113–124.

- Farkas K. K. (2018). „[A WHSz] kezdi visszaadni a menőségemet”, avagy a Wlisslocki Henrik Szakkollégium jelentősége. In Andl H. (szerk.). *Körkép II. – A Wlisslocki Henrik Szakkollégium hallgatóinak írása*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar. 179–190.
- Fazekas M. & Sík D. (2008). A magyarországi szakkollégiumok: érdekérvényesítés, forrásszerzés, kommunikáció. *Budapest: Kutatási Zárójelentés, Nemzeti Civil Alapprogram*.
- Feledy B. et al (2014). Szakkollégiumaink a nemzetközi elitoktatás tükrében. *Magyar Tudomány*, 2 (175), 228–239.
- Fényes H. (2010). *A nemi sajátosságok különbségének vizsgálata az oktatásban. A nők hátrányainak felszámolódása?* Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Fényes H. & Verdes Emese (1999). Döntés preferálással, felvételi vizsgák a felsőoktatásban 1967 és 89 között Magyarországon. *Szociológiai Szemle*, 9 (2), 58–76.
- Ferku I. (1996). *Tehetségnevelés*. Nyíregyháza: OKTESZT Könyvkiadó.
- Fináncz Judit (2008). *Tudományos utánpótlásképzés Európában és Magyarországon: A doktori képzésben résztvevők helyzete*. (Kézirat)
- Fitzgerald, T. (2012). Tracing the fault lines. In Fitzgerald, T., White, J. & Gunter, M. H. (eds.): *Hard Labour? Academic Work and the Changing Landscape of Higher Education*. Bingley, UK: Emerald Group. 1–22.
- Fónai M. (1994). Értelmiség és elit. *Dimenziók*, (2) 2, 1–12.
- Fónai M. (1995). *Értelmiség, értelmiségi funkciók és szerepek - egy regionális kutatás konzekvenciái: kandidátusi értekezés*. Nyíregyháza: Társadalomkutatási Informatikai Egyesülés.
- Fónai M. (2000). Egy értelmiségkutatás lehetséges keretei - Kérdések és hipotézisek. In Nyíregyháza: *Nyíregyházi Főiskola Tanulmányok*. 199–214.
- Fónai M. (2000). Értelmiségi szerepfelfogások a posztkommunista átmenetben. Politika, gazdaság és társadalom a XX- századi magyar történelemben. In Püski & Timár & Valuch (szerk.). *Politika, gazdaság és társadalom a XX. századi magyar történelemben II. Jelenkortörténeti Műhely*, Debrecen, 2000. 173–185.
- Fónai M. & Ceglédi T. (2010). *A tanári szakma értéke a DETEP felvételizői körében. A szakválasztástól a szakma értékéig*. (Kézirat)
- Fónai M. & Márton S. (2010). A tehetséggondozó program hallgatóinak professzió-képe. In Kozma T. & Ceglédi T. (szerk.). *Régió és oktatás: A Partium esete*. Debrecen: CHERD-Hungary. 147–153.
- Forray R. K. (2004). *Situation of Roma Communities in the central and Eastern European Region. Phoenix Thematic Network: Monitoring health status and vulnerable groups in Europe: past and present*. Konferenciaelőadás. Pécs, 2004. Június 13-15.
- Forray R. K. (2013). *Az idő fogságától szabadon. Tanulmányok a cigányság iskolázásáról és felemelkedéséről*. Budapest: Új Mandátum Kiadó.
- Forray R. K. (2016). Tehetséggondozás a felsőoktatásban. *Educatio*, 25 (3), 311–317.
- Forray R. K. & Boros J. (2009). A cigány, roma tehetséggondozás intézményei. *Educatio*, 17 (2), 192–203.
- Forray R. K. & Marton M. (2012). Egyházi szakkollégiumok. *Iskolakultúra*, 22 (7-8), 35–44.
- Forray R. K. – Hegedűs T. A. (2003). *Cigányok, iskola, oktatáspolitiká*. Oktatáskutató Intézet – Budapest: Új Mandátum Kiadó.

- Forray R. K. & Kozma T. (1992). *Társadalmi tér és oktatási rendszer*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Forray R. K. – Hegedűs T. A. (2003). *Cigányok, iskola, oktatáspolitikai*. Oktatáskutató Intézet – Budapest: Új Mandátum Kiadó.
- Földvári M. & Rosta G. (1998). A modern vallásosság megközelítési lehetőségei. *Szociológiai szemle*, 8 (1), 127–137.
- Fuller, B. R. R., & Rubinson, R. (1999). Kiterjeszti-e az állam az iskoláztatást? A tapasztalatok áttekintése. Halász, G.–Lannert, J. (szerk.). *Oktatási rendszerek elmélete. Szöveggyűjtemény*. Budapest: OKKER Kiadó.
- Gabelnick, F., MacGregor, J., Matthews, R. S., & Smith, B. L. (1990). Learning community models. *New directions for teaching and learning*, 41, 19–37.
- Galántai L. (2013). Modern hagyományok. Cigány szakkollégiumi mozgalom Magyarországon. In Forray R. K. (szerk.). *Nevelés-multikulturalizmus-esélyek*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem BTK OTDI. 107–125.
- Galántai L. (2015). Szervezet születik-cigány/roma szakkollégiumok szervezeti és működési szabályzatainak vizsgálata. Forray R. K., Galántai L. & Trendl F. (szerk.). *Cigány diákok a felsőoktatásban. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet*, Pécs. 9–48.
- Garai I. & Szabó A. (2015). A szakkollégiumi mozgalom története és jelenkori kihívásai Magyarországon (1895-2015). *Educatio*, 24 (4), 118–124.
- Gardner, S. K. & Barnes, B. J. (2007). Graduate Student Involvement: Socialization for Professional Role. *Journal of College Student Development*, 48 (4), 1–19.
- Gáti A. & Róbert P. (2011) Munkavállalás a tanulás mellett: kényszerűség vagy befektetés? In Garai O. & Veroszta Zs. (szerk.). *Frissdiplomások*. Budapest, Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit. 93–111.
- Gáti A. & Róbert P. (2013). Munkavállalás a tanulás mellett: kényszerűség vagy befektetés? In Garai O. & Veroszta Zs. (szerk.). *Frissdiplomások 2011*. Budapest: Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. Felsőoktatási Osztály. 93–110.
- Gáti A. (2010). Társadalmi háttér és mobilitás. In Garai O., Horváth T., Kiss L., Szép L. & Veroszta Zs. (szerk.). *Diplomás pályakövetés IV. Frissdiplomások 2010*. Budapest: Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. Felsőoktatási Osztály. 155–176.
- Gellért C. (1999): Elit és tömeg a felsőoktatásban. Egy rosszul felfogott dichotómia. *Világosság*, 40. 61–66.
- Gereben F. & Lukács Á. (2013). *Fogom a kezét, és együtt emelkedünk. Tanulmányok és interjúk a roma integrációról.*(Jezsuita Könyvek.) Budapest, Faludi Ferenc Akadémia.
- Gergely J. (2008). Vallási és nemzeti identitás –egyházak, felekezetek és állam kapcsolata 1945 előtt. In Szakra L. (szerk.). *Felekezetek, egyházpolitika és identitás*. Budapest: MTAPTI. 15–21.
- Gerő M., Demeter E. & Horzsa G. (2011). *Szakkollégiumok Magyarországon*. Kutatási jelentés az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet által koordinált „4.1.4 – Minőségfejlesztés a Felsőoktatásban” TÁMOP keretében zajlott kutatásról. Budapest: OFI.
- Gershenfeld, S. (2014). A review of undergraduate mentoring programs. *Review of Educational Research*, 84 (3), 365–391.
- Giczi J. & Sík E. (2009). Bizalom, társadalmi tőke, intézményi kötődés. In Tóth I. György (szerk.). *Társadalmi jelentés*. Budapest: TÁRKI. 65–83.

- Godó K. (2021). Az oktató mint informális mentor. *Civil Szemle* (1786-3341) Special Issue II. 107–127.
- Godó K. (2021b). A mentorálás offline és online minőségei a Tanítsunk Magyarorszáért mentorprogramban. *Iskolakultúra*, 31 (11-12), 79–114.
- Godó K., Ceglédi T., & Kiss A. (2020). The Mentoring's Role among Alumni Students of István Wáli Roma College for Advanced Studies of the Reformed Church. *Central European Journal of Educational Research*, 2 (1), 36-52.
- Golde, C. M., & Pribbenow, D. A. (2000). Understanding faculty involvement in residential learning communities. *Journal of College Student Development*, 41 (1), 27–40.
- Gortka-Rákó E. (2021). A hajdú-bihar megyei roma szakkollégiumok együttműködése a középiskolákkal. *Különleges Bánásmód-Interdiszciplináris folyóirat*, 7 (3), 27–41.
- Greeley, A. M. (1966). Campus community: Experiment in living. *America*, 115 (20), 588–591.
- Grove, J. (2012). In The grand sweepstakes, Cambridge takes top spot. Times Higher Education. Forrás: <http://www.timeshighereducation.co.uk/420400.article> (Utolsó megtekintés: 2021.12.08.)
- Gyarmathy É. (2013). A tehetséggondozás változási kényszere. *Iskolakultúra*, 23 (3-4), 101–109.
- Hackett, M. B. (1970). The original statutes of Cambridge University: The text and its history. *British Journal of Educational Studies*, 18 (3), 304–306.
- Hajdu T., Kertesi G., & Kézdi G. (2014). Roma fiatalok a középiskolában: beszámoló a Tárki Életpálya-felvételének 2006 és 2012 közötti hullámaiból. In *Társadalmi riport, 2014*. Budapest: TÁRKI. 265–302.
- Halász G. (2012). Hallgatói kompetenciavizsgálatok. *Educatio*, 21 (3), 401–422.
- Hámori Á. (2008). Református fiatalok értékvilága és közéleti attitűdjei. *Kommentár*, 1. 31–42.
- Hámori Á., Horváth Á., & Veroszta Z. (2018). A tanulmányok melletti munkavállalás háttere és hatása a továbbtanulási tervekhez. In Hámori Á. (szerk.). *Erőforrások, eredmények és élmények a felsőoktatásban. Az EUROSTUDENT VI nemzetközi hallgatói kutatás magyarországi eredményei*. Budapest: Oktatási Hivatal. 101–116.
- Hárs Á., Simonovits B. & Sik E. (2004). „Munkaerőpiac és migráció: fenyegetés vagy lehetőség?” In Kolosi T., Tóth I. Gy. & Vukovich Gy. (szerk.). *Társadalmi Riport 2004*. Budapest: TÁRKI. 272–289.
- Harsányi I. (1994). Tehetségvédelem. Budapest: Magyar Tehetséggondozó Társaság.
- Hart, D., & Smith, T. B. (1993). Residential colleges: Vestige or model for improving college residence halls. *Gateways: Residential colleges and the freshman year experience*, 14, 25–31.
- Heuser, Brian L. (2007). Academic social cohesion within higher education. *Prospects*, 37 (3), 293–303.
- Híves T. (2019). Roma szakkollégiumok. *Új Köznevelés*, 75 (9-10), 18–24.
- Horváth L. (2016). Tehetséggondozás Közép -és Észak-Európa felsőoktatásában. *Educatio*, 25 (3), 468–471.
- Hrubos I. (2000). Új paradigma keresése az ezredfordulón. *Educatio*, 1. 13–26.
- Hrubos I. (2012). A társadalmi esélyegyenlőtlenségek új szinterei a felsőoktatásban. *Iskolakultúra*, 12 (1), 57–62.

- Hughes, J. N. (2011). Longitudinal effects of teacher and student perceptions of teacher-student relationship qualities on academic adjustment. *The Elementary school journal*, 112 (1), 38–60.
- Hurtado, R. López-Meneses, E., Sirignano, F. M. & Vázquez-Cano, E. (2020). University students' digital competence in three areas of the DigCom 2.1 model: A comparative study at three European universities. *Australasian Journal of Educational Technology*, 36 (3), 69–88.
- Huszár Tibor (1986). *A magyar értelmiség a 80-as években*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó
- Iannaccone, L. R. (1998). Introduction to the Economics of Religion. *Journal of economic literature*, 36 (3), 1465–1495.
- Imre A. (2015). Tanulmányi és tapasztalatszerzési utak pályakezdők körében. In Pusztai G. & Kovács K. (szerk.). *Ki eredményes a felsőoktatásban?* Nagyvárad: Partium Press. 215–233.
- Imre N. (2015). A szülői részvétel formái és hatása a tanulói eredményességre In Arató F. (szerk.). *Horizontok II. A pedagógusképzés reformjának folytatása*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet. 127–140.
- Inkelas, K. K. (2008). Innovative directions for living-learning program research and practice. *Journal of College and University Student Housing*, 35 (1), 8–13.
- Inkelas, K. K., Jessup-Anger, J. E., Benjamin, M., & Wawrzynski, M. R. (2018). *Living-learning communities that work: A research-based model for design, delivery, and assessment*. Stylus Publishing, LLC.
- Inkelas, K. K., & Soldner, M. (2011). Undergraduate living-learning programs and student outcomes. In *Higher education: Handbook of theory and research*. Dordrecht: Springer. 1–55.
- Inkelas, K. K., & Weisman, J. L. (2003). Different by design: An examination of student outcomes among participants in three types of living-learning programs. *Journal of College Student Development*, 44 (3), 335–368.
- Jacoby, B. (1994). Bringing community service into the curriculum. *Chronicle of Higher Education*, 17, 3–25.
- Jacoby, B. (1996). *Service-learning in higher education: concepts and practices*. The Jossey-Bass Higher and Adult Education Series. Jossey-Bass Publishers, 350 Sansome St., San Francisco, CA 94104.
- Jancsák Cs. (2015). So keres, SZKRSZ? : *A Szegedi Keresztény Roma Szakkollégium felsőoktatási és munkaerő-piaci eredményességhez való hozzájárulása értékszociológiai megközelítésben*. Ifjúsági korszakváltás. Szeged: Belvedere Meridionale.
- Jenei T. & Kerülő J. (2016). Perszonális és szociális kompetenciák szakkollégiumi fejlesztése, In Pusztai G., Bocsi V., & Ceglédi T. (szerk.). *A felsőoktatás (hozzáadott) értéke*. Partium; Új Mandátum; PPS. 317–328.
- Jeynes, W. H. (2003). The effects of Black and Hispanic 12th graders living in intact families and being religious on their academic achievement. *Urban Education*, 38 (1). 35-57. Forrás: <https://doi.org/10.1177/0042085902238685> (Utolsó megtekintés: 2021. 12. 08.)
- Kállai E. & Kovács L. (2009). (szerk.). *Megismerés és elfogadás. Pedagógiai kihívások és roma közösségek a 21. század iskolájában*. Budapest: Nyitott Könyvműhely.
- Kálmán O. (2008). Tanulási kimenet a felsőoktatásban (vitaanyag). In Krémó A. (szerk.). *Oktatás és képzés 2010. Műhelybeszélgetések 2007*. OKM, Budapest. 131–138.

- Kálmán O. (2009). *A hallgatók tanulási sajátosságai és ezek változása* (Doctoral dissertation, doktori értekezés, ELTE Neveléstudományi Doktori Iskola).
- Kálmán O. (2021): *Tanulásközpontú felsőoktatás*. Budapest: L Harmattan Könyvkiadó Kft.
- Kapocskai I. (2010). *Az ifjúsági csoportok mint az extrakurrikuláris aktivitás terei*. Kézirat. Debreceni Egyetem Kiss Árpád Gyűjtemény Könyvtára.
- Kapor K. (2009). *A kollégium a hátrányok csökkentésében a maga nemében többet tehet az iskolánál*. Forrás: <https://ofi.oh.gov.hu/tudastar/kollegium-hatranynok> (Utolsó megtekintés: 2021. 12.08.)
- Karáczy V. (2008). Multikulturális szakértelmiség a dualista korban? I. Felekezet és etnikum a Kolozsvári Egyetem medikusainak rekrutációs jellemzői között (1872–1918). *Új Pedagógiai Szemle*, 18 (5), 96–120.
- Kardos K. (2009). *Középiskolai hallgatók egy felekezeti fenntartású kollégiumban*. Szakdolgozat (kézirat). Debrecen: Debreceni Egyetem–Neveléstudományok Intézete.
- Kardos K. (2011). *Egyetemi hallgatók egy felekezeti fenntartású szakkollégiumban*. Szakdolgozat (kézirat). Debrecen: Debreceni Egyetem–Neveléstudományok Intézete.
- Kardos K. (2013). Felsőoktatási szakkollégiumok és hallgatóik. Egy országos szakkollégiumi kutatás másodelemzésének tapasztalatai. In Pusztai G. & Lukács Á. (szerk.). *Tisztelgés a magyar vallásszociológusok nagy Tisztelgés a magyar vallásszociológusok nagy nemzedéke előtt*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Nyomda. 229–243.
- Kardos K. (2014). Roma/cigány származású hallgatók és a felsőoktatási tehetséggondozó intézmények kapcsolata. *Kapocs*, 12 (1), 54–69.
- Kardos K. (2015). A felsőoktatás-pedagógiai gyakorlat kitüntetett terepei: a szakkollégiumok. In Kozma T. et al (szerk.). *Tanárképzés és oktatáskutatás*. Budapest: Hera Évkönyvek. 433–445.
- Kardos K. (2016). Felekezeti szakkollégiumok. *Educatio*, 25 (3), 372–383.
- Kékes Szabó, M. (1996). Klebelsberg Kuno egyetempolitikai törekvéseinek főbb jellemzői. *Magyar Pedagógia*, 96 (3), 253–260.
- Kertesi G. & Köllő J. (2006). Felsőoktatási expanzió, „diplomás munkanélküliség” és a diplomák piaci értéke. *Közgazdasági Szemle*, 53 (3), 201–225.
- Kiss T. T. & Tábori T. (2003). Válságok és váltások a felsőoktatásban. *Iskolakultúra*, 13 (5), 3–12.
- Kilpatrick, S., Jones, T., & Barrett, M. (2003). *Defining learning communities*. Launceston, Tasmania: Centre for Research and Learning in Regional Australia.
- Klein, S. P., Kuh, G., Chun, M., Hamilton, L., & Shavelson, R. (2005). An approach to measuring cognitive outcomes across higher education institutions. *Research in Higher Education*, 46 (3), 251–276.
- Kmetty Z. & Koltai J. (2016). *Státuszjelzés, társas támogatás, társadalmi törésvonalak. A kapcsolathálózati integráció aspektusai*.
Forrás: https://socio.hu/uploads/files/2016_3/kmetty_koltay.pdf (Utolsó megtekintés: 2022.02.26)
- Kocsis N. & Bócsi V. (2022). A tanítunk Magyarországért Mentorprogram eredményessége. *Különleges Bánásmód-Interdiszciplináris folyóirat*, 8 (2). 87-101

- Kocsis Zs. (2020). A hallgatói munkavállalás mint a lemorzsolódás egyik lehetséges tényezője. *Educatio*, 29 (2), 29–304.
- Kocsis Zs. (2021). A fizetett munkavállalás hatása a felsőoktatási hallgatók egyetemi pályafutására. *Educatio*, 30 (1), 135–145.
- Kollár D. (2018). Társadalmi mobilitás a felsőoktatásban és aszakkollégiumokban. In Mit adtak nekünk a szakkollégiumok? A szakkollégisták motivációi, eredményei, hallgatói összetétele. Társadalmi Reflexió Intézet. 7–29. Forrás: https://www.researchgate.net/publication/330933663_Tarsadalmi_mobilitas_a_felsoo_ktatasban_es_a_szakkollegiumokban (Utolsó megtekintés: 2023. 04.23)
- Koller, D., & Espin, S. (2018). Views of children, parents, and health-care providers on pediatric disclosure of medical errors. *Journal of Child Health Care*, 22 (4), 577–590.
- Koltói L. (2012). Tehetséggondozás a felsőoktatásban. *Felsőoktatási Műhely*, 12 (4), 16–26.
- Koltói L. (2015). A pedagógusképzés hozzáadott értéke a hallgatói kompetenciák tükrében. Pusztai G. & Kovács K. (szerk.). *Ki eredményes a felsőoktatásban?* 204–214.
- Kopp E. (2005). Református középiskolák identitása a tanárok és diákok véleménye tükrében. *Educatio*, 14 (3), 554–571.
- Korzenszky R. (1992). Egyházi iskolák alapítása. *Vigilia*, 57 (11), 820–823.
- Kovács E. (2015). A tanár szakos hallgatók szakmai jövőtervei. In Pusztai G. & Kovács K. (szerk.). *Ki eredményes a felsőoktatásban?* 183–194.
- Kovács K. (2014). *A sportolás mint támogató faktor a felsőoktatásban*. Doktori (PhD) értekezés. Debrecen: Humán Tudományok Doktori Iskola, Nevelés-és Művelődéstudományi Doktori Program.
- Kovács K., Pusztai G. & Hegedűs, R. (2019). Lemorzsolódók tegnap, ma és holnap. *Educatio*, 28 (4), 737–754.
- Kozma T. (1975). *Hátrányos helyzet. Egy oktatásügyi probléma társadalmi vetületei*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Kozma T. (2004). *Kié az egyetem? A felsőoktatás nevelésszociológiája*. Budapest: Új Mandátum.
- Kozma T. (2010). Expanzió-Tények és előrejelzések, 1983–2020. *Educatio*, 19 (1), 7–18.
- Kozma T. (2014). A központosítás haszna és ára. *Educatio*, 23 (1), 3–12.
- Kozma K. & Ceglédi T. (2021). Recenzió - Szécsi Gábor: A megújulás műhelyei. A magyar tudományos diákköri konferenciák története (2011-2020). *Új Pedagógiai Szemle*, 9-10, 128-131.
- Kozma T. & Híves T. (2014). Az expanzió vége? *Educatio*, 23 (2), 239–252.
- Krajewska, A., & Kowalczyk-Waledziak, M. (2014). Possibilities and Limitations of the Application of Academic Tutoring in Poland. *Higher Education Studies*, 4 (3), 9–18.
- Kuh, G. D., Douglas, K. B., Lund, J. P., Ramin-Gyurnek, J., & Fife, J. D. (1994). *Student learning outside the classroom: Transcending artificial boundaries* (8). Washington: ERIC Clearinghouse on Higher Education.
- Lannert J. (2004). Hatékonyság, eredményesség és méltányosság. *Új Pedagógiai Szemle*, 12 (54), 3–15.
- Leader, D. R. (1989). A History of the University of Cambridge: Vol. I, The University to 1546. *British Journal of Educational Studies*, 37 (3).

- Lehrer, E. L. (2006). Religion and high-school graduation: a comparative analysis 340 of patterns for white and black young women. *Review of Economics of the Household*, 4 (3), 277–293.
- Lukács Á. (2013). Interjú Landauer Attlával. In Gereben F. & Lukács Á. (szerk.). *Fogom a kezét és együtt emelkedünk. Tanulmányok és interjúk a romaintegrációról*. Budapest: Faludi Ferenc Akadémia. 24–45.
- Lukács J. Á. (2018). Roma egyetemisták beilleszkedési mintázatai kapcsolathálózati megközelítésben. Doktori értekezés. Semmelweis Egyetem Mentális Egészségtudományok Doktori Iskola, Budapest.
- Mandel K. (2016). Oktatói és hallgatói támogatások a csíkszeredai Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemen. *Educatio*, 25 (3), 395–410.
- Markos V. (2012). A munkaerőpiacra való belépés módjai felsőfokú tanulmányok folytatása mellett. *Metszetek*, 11 (2-3), 93–101.
- Markos V. (2014). Egyetemisták a munka világában. In Fényes H. & Szabó I. (eds). *Campus-lét a Debreceni Egyetemen. Ifjúságszociológiai tanulmányok*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó. 109–113.
- Markos V. (2016). *Az önkéntes és fizetett munkát végző hallgatók társadalmi háttérének vizsgálata*. Kutatószemináriumi dolgozat. Debreceni Egyetem Nevelés- és Művelődéstudományi Doktori Program (kézirat).
- Markos V. (2017). A felsőoktatási hallgatók önkéntességtípusai. *Educatio*, 26 (1), 113–120.
- Markos V. (2020). *Úton a felelős állampolgári lét felé: Az iskolai közösségi szolgálat közvetlen és közvetett hatásai*. Debrecen: CHERD.
- Márkus Zs. (2012). Szakkollégiumok a Debreceni Egyetemen. In Dusa Á. et al (szerk.): *Egyetemi élethelyzetek. Ifjúságszociológiai Tanulmányok*. Debreceni Egyetem. 61–81.
- Márton S. J. (2013). Egy tehetséggondozó program hallgatóinak rekrutációja és professzióképe a program első szakaszában. *Metszetek*, 2012 (2-3), 93–101.
- Martos T. (2007). Vallásosság és az értelmes élet pszichológiája. *Vallásosság és személyiség (Piliscsaba: PPKE BTK)*, 9–37.
- Medved, C. E., Brogan, S. M., McClanahan, A. M., Morris, J. F., & Shepherd, G. J. (2006). Family and work socializing communication: Messages, gender, and ideological implications. *The Journal of Family Communication*, 6 (3), 161–180.
- Meier, A. (1999). Social Capital and Academic Achievement among Adolescents. *Center for Demography and Ecology Working Paper*, 99–18.
- Mihály N. (2008). Hallgatói identitás és a belőle származtatható hasznosság. *Iskolakultúra*, 18 (11-12), 76–82.
- Mikó F. & Ungvári M. (2018). Tehetségfejlesztés és kapcsolatépítés–avagy a szakkollégium hozzáadott értékei. In Feledy B. (szerk.). *Mit adtak nekünk a szakkollégiumok?* Szeged: Társadalmi Reflexió Intézet. 30–44.
- Mikonya Gy. (2013). A „hét szabad művészet” oktatása a középkori egyetemeken, In Fehér Á., Fülöpné Erdő M. & Mészáros L. (szerk.). *„Gravissimum educationis”: A keresztény nevelés feladatai és kihívásai a harmadik évezred elején*. Vác: Apor Vilmos Katolikus Főiskola. 177–186.
- Mitter, W. (2003). A decade of transformation: Educational policies in Central and Eastern Europe. *International Review of Education*, 49 (1), 75–96.
- Morvai L. (2017). *Ora et labora? Egyházi középiskolások eredményessége a 2010 utáni szektorbővülést követően*. Debrecen: Debreceni Egyetem.

- Muller, C. & Ellison, C. G. (2001). Religious Involvement, Social Capital and Academic Achievement: Evidence from the National Education Longitudinal Study of 1988. *Sociological Focus*, 34 (2), 155–183.
- Murányi I. (2010). Egyetemisták szabadidős tevékenysége és mentális státusa. *Educatio*, 19 (2), 203–213.
- Nagy P. T., & Szilágyi M. (2000). *Járszalag és aréna: egyház és állam az oktatáspolitikai erőterében a 19. és 20. századi Magyarországon*. Új Mandátum Könyvkiadó.
- Neave, G. & Vught, van F. (1994). Government and Higher Education Relationships across Three Continents: The Winds of Change. *Issues in Higher Education Series*, 2, 225–240.
- Németh András (2005): A katolikus tanárképzés történetéről. *Vigilia*. 2005/5. Forrás: https://vigilia.hu/archivum/index.php?route=product/product&manufacturer_id=9370&product_id=19711 (Utolsó megtekintés: 2021.12.09)
- Nyüsti Sz. (2012). Hátrányos helyzetben – helyzeti hátrányban a felsőoktatásban. *Felsőoktatási Műhely*, 2012 (2), 33–49.
- Nyüsti Sz. (2014). Nappali tagozatos hallgatók bevételeinek és időfelhasználásának egyenlőtlenségei. In *A felsőoktatás szociális dimenziója. A Eurostudent V magyarországi eredményei*. Budapest: Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. 39–52.
- Nyüsti Sz. & Ceglédi T. (2010). A három versengő dimenzió – Kísérlet hallgatói típu-sok kialakítására a tanulás, a szabadidő és a munka dimenziója mentén. In Kozma T. & Ceglédi T. (szerk.). *Régió és oktatás – A Partium esete*. Debrecen: CHERD-Hungary. 93–101.
- Ogden, G., & Springfield Coll. (1971). *Project 10: Some consequences of an innovative living-learning program*. Paper presented at the Annual Meeting of the New England Educational Research Organization: Chestnut Hill, Massachusetts.
- Orbán J. (2009). *A kooperatív tanulás: szervezés és alkalmazás*. Orbán & Orbán, Budapest.
- Papp I. (2002). A Nékosz legendája és valósága. *Rubicon*, 10 (1), 75–94.
- Papp I. (2012). Tehetség gondozó intézmények a magyar felsőoktatás történetében. *Felsőoktatási Műhely*, 6 (4), 27–36.
- Pascarella, E. T., & Terenzini, P. T. (1991). *How college affects students: Findings and insights from twenty years of research*. Jossey-Bass.
- Pascarella, E. T., & Terenzini, P. T. (2005). *How College Affects Students: A Third Decade of Research. Volume 2*. Jossey-Bass.
- Pataki F. (2004). *Érzelem és identitás*. Budapest: Új Mandátum.
- Pataki F. (2005). *A NÉKOSZ-legenda*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Pataki Gy. (2012). Magány és társas élet a Debreceni Egyetem kollégiumaiban. Dusa Ágnes, Kovács Klára, Márkus Zsuzsanna, Nyüsti Szilvia, Sörös Anett (szerk.). *Egyetemi élethelyzetek. Ifjúságszociológiai tanulmányok II. Debrecen, Debrecen Egyetemi Kiadó*. 37–56.
- Perna, L. (2010). *Understanding the Working College Student New Research and Its Implications for Policy and Practice*. Sterling, Stylus Publishers.
- Polónyi I. (2008). Tömegesedés és esélykiegyenlítés a hazai felsőoktatásban. *Új Pedagógiai Szemle*, 58 (4), 45–56.
- Polónyi I. (2012). Felsőoktatás és a gazdaság? Szép, új felsőoktatási világ Magyarországon. *Iskolakultúra*, 12 (1), 50–56.

- Polónyi I. (2013). Felsőoktatás és Régió. In Andl H. & Molnár-Kovács Zs. (szerk.). *Iskola a társadalmi térben és időben 2011–2012*. Pécs: PTE. 225–236.
- Pornói R. (2011). A tehetségmentés szerepe a Horthy-rendszer kultúrpolitikájában: esély az esélytelenségben. *Iskolakultúra*, 21 (6-7), 123–133.
- Pukánszky B. & Németh A. (1995). *Neveléstörténet*. Budapest: Új Mandátum Kiadó.
- Pukánszky B. & Nóbik A. (2017). A magyar iskoláztatás története a 19–20. században. Forrás:http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Magyar_isk_tortenete/index.html (Utolsó megtekintés:2023.03.15).
- Pusztai G. (2004). *Iskola és közösség*. Budapest: Gondolat.
- Pusztai G. (2005). Az egyházi iskolák társadalmi szerepe az ezredfordulón. *ProPer*, (2), 24–28.
- Pusztai G. (2009). *A társadalmi tőke és az iskola*. Budapest: Új Mandátum.
- Pusztai G. (2010). Az intézményi hatás arcvonásai a regionális intézményi kutatások tükrében. In Kozma T. & Ceglédi T. (szerk.). *Régió és oktatás: A Partium esete*. Debrecen: CHERD-Hungary. 71–92.
- Pusztai G. (2011). *A láthatatlan kéztől a baráti kezekig. Hallgatói értelmező közösségek a felsőoktatásban*. Budapest: Új Mandátum.
- Pusztai G. (2012). *Kollegiális kezek a felsőoktatásban. Az értelmező közösség hatása a hallgatói pályafutásra*. Akadémiai nagydoktori thesis, Debreceni Egyetem.
- Pusztai G. (2016). A család mint társadalmi tőkeforrás. In Pusztai G., Engler Á. & Morvai L. (szerk.). *Családok strukturális válságának hatása az iskolai eredményességre. Kutatási beszámoló*. Debrecen: CHERD-Hungary. 4–10.
- Pusztai G. (2017). A felsőoktatás értéke az audit-társadalomban. *Magyar Tudomány*, 178 (1), 1399–1412.
- Pusztai G. (2020). *A vallásosság nevelésszociológiája. Kutatások vallásos nevelésről és egyházi oktatásról*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Pusztai G., Bacskai K., & Kardos K. (2012). Vallásos közösségekhez tartozó hallgatók. *Dusa Á. R. et al (szerk.). Egyetemi élethelyzetek. Ifjúságszociológiai tanulmányok*. Debrecen, Debreceni Egyetem Kiadó. 121–146.
- Pusztai G., Bocsi V. & Ceglédi T. (2016). (szerk.). *A felsőoktatás (hozzáadott) értéke. Közelítések az intézményi hozzájárulás empirikus megragadásához*. Nagyvárad & Budapest: Partium, PPS & ÚMK. 7–12.
- Pusztai G., Ceglédi T., Bocsi V., Nyüsti Sz. & Madarász T. (2011). Láthatatlanok, létezők, közönyösek. *Educatio*, 2011 (2), 271–280.
- Pusztai G., Erdős I., & Vincze T. (1999): Az egyházak ifjúsági munkája Hajdú-Bihar megyében. Béres Cs. & Mojzesné Székely K. (szerk.). *Az Ifjúság helyzete Hajdú-Bihar megyében*. Kutatási zárójelentés.
- Pusztai G. & Fényes H. (2014). Önkéntesség és vallásosság összefüggései eltérő felekezeti kompozíciójú közegekben. Pusztai G. & Lukács Á. (szerk.). *KözössÉGteremtők. Tisztelet a magyar vallásszociológusok nagy nemzedéke előtt*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen. 329–350.
- Pusztai G., Fináncz J. & Tóth A. D. (2022). A doktori képzés nemzetközi és hazai átalakulása. *Educatio*, 31 (1), 85–103.
- Pusztai, G. & Kocsis Zs. (2019). Combining and balancing work and study on the eastern border of Europe. *Social Sciences*, 8 (6), 193.

- Pusztai G. & Kovács K. (2015). *Ki eredményes a felsőoktatásban?* Nagyvárad - Budapest, Partium Press, Personal Problems Solution, Új Mandátum Kiadó
- Pusztai G., Hatos A., & Ceglédi T. (eds.) (2012). *Third Mission of Higher Education in a Cross-Border Region. Educational Research in Central and Eastern Europe I.* Debrecen: CHERD-Hungary.
- Pusztai, G. & Kozma T. (2009). Kié a doktori iskola? *Educatio*, 18 (1), 64–75.
- Pusztai, G., Róbert, P., & Fényes, H. (2023). Parental Involvement and School Choice in Hungarian Primary Schools. *Journal of School Choice*, 17(1), 118-135.
- Pusztai G., T. Molnár V. & Torkos K. (2000). Felekezeti felsőoktatás Észak- Kelet Magyarországon. *Educatio*, 9 (3), 611–620.
- Pusztai G. & Szigeti F. (2021). *Előrehaladás és lemorzsolódási kockázat a felsőoktatásban.* Debrecen: CHERD.
- Püskösti Á. (2006). *Szeplőtelen fogantatás.* Budapest: Népszabadság Könyvek.
- Rákó E. & Bocsi V. (2020). Roma szakkollégisták hajdú-Bihar megyében. *Különleges Bánásmód-Interdiszciplináris folyóirat*, 6 (4), 41–60.
- Rayman J. & Varga A. (2017). Tíz év múlva....-különböző társadalmi háttérű fiatalok jövőképe In Nagy Á. (szerk.) *Tizenkilencre lapot? Szociálpedagógia a XXI. században.* 355–380.
- Reger, M. P., & Hyman, R. E. (1988). Academic and student affairs: Perceptions on partnerships. *NASPA Journal*, 26 (1), 64–70.
- Regnerus, M. D., & Elder, G. H. (2003). Religion and vulnerability among low-risk adolescents. *Social science research*, 32 (4), 633–658.
- Regnerus, M. D. (2001). *Making the Grade: The Influence of Religion upon the Academic Performance of Youth in Disadvantaged Communities, University of Pennsylvania.* Center for Research on Religion and Urban Civil Society, (3).
- Reisz, R. D. (2003). *Public policy for private higher education in Central and Eastern Europe: Conceptual clarifications, statistical evidence, open questions.* Inst. für Hochschulforschung.
- Rice, D. (2003). Religious Minorities and Persistence at a Systematic Religiously Affiliated University. *Christian Higher Education*, 8 (1), 49–53.
- Riesman D. (1983). *A magányos tömeg.* Budapest: KJK
- Róbert P. (2000). Bővülő felsőoktatás? Ki jut be? *Educatio*, 2000 (1), 79–94.
- Rossi, R. J. (1982). Development of Higher Education Product-Value Indexes. *Social Indicators Research*, 11 (3), 227–258.
- Ryan, M. B. (1992). Residential colleges: A legacy of living & learning together. *Change: The Magazine of Higher Learning*, 24 (5), 26–35.
- Sands, R. G., Parson, L. A., & Duane, J. (1991). Faculty mentoring faculty in a public university. *The Journal of Higher Education*, 62 (2), 174–193.
- Schanda, B. (2000). *Magyar állami egyházjog* (4). Szent István Társulat.
- Schroeder, C. C., & Mable, P. (1994). *Realizing the Educational Potential of Residence Halls.* Jossey-Bass Higher and Adult Education Series. Jossey-Bass Inc.
- Sebestyén K. (2016). Nyelvvizsgákkal rendelkezők a különböző képzési területeken. In Pusztai G., Bocsi V. & Ceglédi T. (szerk.). *A felsőoktatás (hozzáadott) értéke. Közelítések az intézményi hozzájárulás empirikus megragadásához.* Nagyvárad & Budapest: Partium, PPS & ÚMK. 234–247.

- Sepsi E. (2016). A tehetséggondozás szakkollégiumi modelljei és szabályozási problémái. A Benda Kálmán Bölcsész- és Társadalomtudományi Szakkollégium esete. In Méhes B. (szerk.). *Lelki arcunk. Tanulmányok Szenczi Árpád hatvanadik születésnapja alkalmából*. Budapest, KRE – L'Harmattan, Károli Könyvek. 187 – 200.
- Setényi J. (2000). *A pedagógusi pálya – Szükségszerű-e a kiégés? Értékelés és szervezetfejlesztés az iskolában*. Budapest: Christian Schools International Keresztény Alapítvány.
- Shavit, Y., Arum, R., Gamoran, A. & Menahem, G. (2007). (eds.). *Stratification in Higher Education. A comparative study*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Shin, Y. J., & Kelly, K. R. (2013). Cross-cultural comparison of the effects of optimism, intrinsic motivation, and family relations on vocational identity. *The Career Development Quarterly*, 61 (2), 141–160.
- Sipos N. (2015). Hallgatói kompetenciákkal kapcsolatos kutatások a PTE-n. PTE Diplomás Pályakövető Rendszer tanulmánykötet. 79–96.
- Soldner, M., & Szelenyi, K. (2008). A national portrait of today's living-learning programs. *Journal of College and University Student Housing*, 35 (1), 14–31.
- Sorosy T. (2001). Az európai felsőoktatás néhány fontos jellemzője. *Szabadpart*, 11. Forrás: <http://www.szabad-part.hu> (Utolsó megtekintés: 2021.12.09.)
- Strange, C. C. (2003). Dynamics of campus environments. *Student services: A handbook for the profession*, (6), 297–316.
- Sunjik, M. (2005). Catholic Universities in Central Europe. In *International Higher Education*, 30 (39), 2-4.
- Symoens, H. De R. (1989). *A history of the University in Europe: Universitie sin the Middle Ages*. Cambridge: Cambridge University Press
- Szabó H. (2018). Alkalmazott antropológiai szemléletű közösségfejlesztés a Lippai Balázs Roma Szakkollégiumban. *Romológia*, 6 (2), 120–130.
- Szalai E. (1999). Az új hatalom természete. *Kritika*, 28 (10), 15–22.
- Szalmás A. X. (2021). A tehetséggondozás és a Tudományos Diákkörök kapcsolata. *Journal of Applied Technical and Educational Sciences*, 11 (2), 137-151.
- Szántó J., & Nagy P. T. (1998). *Vallásosság egy szekularizált társadalomban*. Új Mandátum.
- Szász A. (2003). Romaversitas. *Civil Világ*, (6), 103–116.
- Szekeres Melinda (1988): *Az értelmiségképzés esélyei: a hallgatók és a felsőoktatás*. Kandidátusi értekezés. Debrecen: KLTE.
- Szelényi I. & Lawrence King, P. (2004). *Theories of the New Class: Intellectuals and Power*. University of Minnesota Press, 2004.
- Szelényi I. (1990). *Új osztály, állam, politika*. Budapest: Európa Kiadó.
- Szemerszki M. (2006). *A nem állami felsőoktatási intézmények hallgatói*. Felsőoktatási Kutatóintézet.
- Szemerszki M. (2009). Hallgatók az átalakuló felsőoktatásban. In Jancsák Cs. (szerk.). *Pillanatfelvételek a Kárpát-medencei ifjúságról*. 13–27.
- Szemerszki M. (2015). A tanulói eredményesség dimenziói és háttértényezői. In Szemerszki M. (szerk.). *Eredményesség az oktatásban*. Buapest: OFI. 29–48.
- Szemerszki M. (2016). Hátrányos helyzetű csoportok felsőoktatásba való bekerülése. In Fehérvári A., Misley H., Széll K., Szemerszki M. & Veroszta Zs. (szerk.). *A*

felsőoktatás szociális dimenziója. Hátrányos helyzetű csoportok hozzáférése és részvétele a felsőoktatásban. Budapest: Tempus Közalapítvány.

- Szendró P. & Cziráki Sz. (2009). A tudományos diákkörök szerepe a tehetséggondozásban. *Educatio*, (2), 155–164.
- Szendró P. & Cziráki Sz. (2012). A TDK szerepe, szervezeti keretei és jövője a felsőoktatási tehetséggondozásban. *Felsőoktatási Műhely*, (4), 73–84.
- Szécsi G. (2021). *A megújulás műhelyei: A magyar tudományos diákköri konferenciák története (2011–2020)*. Akadémiai Kiadó.
- Szijártó I. (1991). Adatok az Eötvös József Kollégium és a népi kollégiumok történetéhez. In Majzik K. (szerk.). *Kollégium – szakkollégium. Egy kis történelem*. Budapest: Országos Felsőoktatási Kollégiumi Bizottság. 31–52.
- Szilágyi Á. & Duráczky B. (2018). Jelentkezési motivációk, hallgatói összetétel. In: Feledy B. (szerk.). *Mit adtak nekünk a szakkollégiumok?* Szeged: Társadalmi Reflexió Intézet. 45–60.
- Szócs A. (2013). Munkaviszony és viszony a munkához – hallgatók a Debreceni Egyetemen. In Darvai T. (szerk.). *Felsőoktatás és munkaerőpiac. Eszményektől a kompetenciák felé*. Szeged: Belvedere Meridionale. 87–124.
- Szócs A. (2014). Teher alatt nő a pálma: hallgatók munkához való viszonya a Debreceni Egyetemen. In Fényes H. & Szabó I. (szerk.). *Campus-lét a Debreceni Egyetemen*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó. 159–182.
- Szögi L. (1996). A magyar felsőoktatás kezdetei I-II. *A Természet Világa*, (1), 2–5.
- Takács L. (2009). Tehetséggondozás az Eötvös József Collegiumban. *Educatio*, (2), 165–173.
- Takács V. (2013). A Romaversitas szerepvállalása a roma értelmiség kialakulásában. In Gereben F. & Lukács Á.: *Fogom a kezét és együtt emelkedünk. Tanulmányok és interjúk a romaintegrációról*. Budapest: Faludi Ferenc Akadémia, 225–257.
- Thelin, J. R. (2004). *A history of American higher education*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.
- Thomas, S. L. (2000). Ties that bind: A social network approach to understanding student integration and persistence. *The journal of higher education*, 71 (5), 591–615.
- Tinto, V. (1975). Dropout from higher education: A theoretical synthesis of recent research. *Review of educational research*, 45 (1), 89–125.
- Tinto, V. (1987). *Leaving college: Rethinking the causes and cures of student attrition*. University of Chicago Press.
- Tinto, V. (1993). *Leaving college. Rethinking the Causes and Cures of Student Attrition*. Chicago–London: The University of Chicago Press.
- Tinto, V. (2000). Living learning and leaving. *Reworking the student departure puzzle*, 81 (94), 81–95.
- Tinto, V. (2003). Learning better together: The impact of learning communities on student success. *Higher Education monograph series*, 1 (8), 1–8.
- Tinto, V. (2006). Research and practice of student retention: What next?. *Journal of college student retention: Research, Theory & Practice*, 8 (1), 1–19.
- Tomka M. (1973). A vallásosság mérése. *Magyar filozófiai szemle*, (3-4). 18–31.
- Tomka M. (1977). Vallási önbesorolás és társadalmi rétegződés. *Szociológia*, (4), 522–536.
- Tomka M. (1992). Vallás és iskola. *Educatio*, 1 (1), 13–25.

- Tomka M. (1996). Vallásosak, hívők, ateisták. *Vigilia*, 61 (6), 476.
- Tomka M. (2005). Felekezeti oktatásügy társadalmi megítélése. *Educatio*, 14 (3), 492–501.
- Tózsér Z. (2012). A „nem-tradicionális” hallgató. A nemzetközi szakirodalom tanulságai. *Iskolakultúra*, (1), 89–94.
- Tózsér Z. (2014). *Részidősek a felsőoktatásban - Egy határon átnyúló régió részidős hallgatóinak vizsgálata*. PhD értekezés. Debrecen: Debreceni Egyetem.
- Trendl F. (2015). A Wlislócki Henrik Szakkollégium tagsága 2013-ban és 2015-ben. *Romológia*, 3 (10), 67–75.
- Trend F. & Varga A. (2018). Tehetséggondozás a roma szakkollégiumokban. *Romológia*, 6 (2), 8–33.
- Trevethan, T. (2005). *Christian Theology of Mentoring*.
 Forrás:<http://esn.intervarsity.org/resource/christian-theology-mentoring> (Utolsó megtekintés 2023.02.09)
- Varga A. (2017). Esélyegyenlőségi dimenziók egy roma szakkollégiumban. *Autonómia és felelősség*, (1–4), 31–54.
- Vázsonyi O. (2009). A szakkollégium, tehetséggondozás, határon túli fiatalok. *Magyar Tudomány*, 170 (8), 1010–1012.
- Varga J. (2013). A pályakezdő diplomások munkaerő-piaci sikeressége 2011-ben. In Garai O. & Veroszta Zs. (szerk.). *Frissdiplomások, 2011*. Budapest: Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhasznú Társaság. 143–171.
- Veiga, S., Flores, A. M., Fernandes, S. & Figueira, C. (2008). Tutoring in higher education: concepts and practices. *Sisifo. Educational Sciences Journal*, 7 (8), 73–86.
- Vercseg I. (2005). Közösségi kezdeményezéseket támogató szakmai hálózat. *Parola*, (1), 3–7.
- Veroszta Zs. (2010). *Felsőoktatási értékek – hallgatói szemmel. A felsőoktatás küldetésére vonatkozó hallgatói értékstruktúrák feltárása* (Ph.D. értekezés). Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem.
- Veroszta Zs. (2012). A felsőoktatás különböző szintjeire felvettek jellemzői. A 2006–2010 közötti időszak normál jelentkezési-felvételi eljárási adatainak elemzése. In Szemerszki M. (szerk.). *Az érettségítől a mesterképzésig. Továbbtanulás és szelekció*. Budapest: Oktatókutató és Fejlesztő Intézet. 51–82.
- Veroszta Zs. (2014). Kinek meddig tart a felsőoktatás? A tanulmányok alatti munka-vállalás továbbtanulási tervekre gyakorolt hatása. In *A felsőoktatás szociális dimenziója. A Eurostudent V magyarországi eredményei*. Budapest: Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. 53–66.
- Virág Á. (2018). Mobilitás a Keresztény Roma Szakkollégiumi Hálózatban. *Romológia*, 6 (2), 131–140.
- Wagener, U., & Lazerson, M. (1995). The faculty's role in fostering student learning. *Chronicle of Higher Education*, 6 (60).
- Weber, M. (1982). *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme: Vallásszociológiai írások*. Budapest: Gondolat.
- Weidman, J. C., Twale, D. J., & Stein, E. L. (2001). *Socialization of Graduate and Professional Students in Higher Education: A Perilous Passage?* San-Fransisco: Jossey-Bass.
- Wenger, E. (1999). *Communities of practice: Learning, meaning, and identity*. Cambridge university press.

Wolfensberger M., D. V. (2015). *Talent development in European higher education: Honors programs in the Benelux, Nordic and German-speaking Countries*. Springer Nature.

Felhasznált dokumentumok

ADITUS Zrt. Szakkollégiumi helyzetkép felmérése. Budapest. 2011

Felsőoktatási Törvény, 2005, 13§, 6. szakasz

2011.évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról 24/2013. (II. 5.) Korm. rendelet a nemzeti felsőoktatási kiválóságról

Roma Szakkollégiumi Charta

Szakkollégiumi Charta 2011

Szakkollégiumi Charta 2001

Szakkollégiumi Charta 1991

Melléklet

M1. táblázat. Szakkollégiumi oktatókkal való elégedettség

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Elégedett szakkollégiuma oktatóival? (N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Egyáltalán nem vagyok elégedett	13,8%	19,2%*	2,8%*	1,6%*	0%
Kevésbé vagyok elégedett	15,4%	15,4%*	19,4%*	6,6%	6,6%
Átlagosan vagyok elégedett	45,5%	50%	44,4%	42,6%	57,9%
Nagyon elégedett vagyok	25,2%	15,4%*	33,3%	49,2%	35,5%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt

M2. táblázat. Szakmai segítségnyújtással való elégedettség (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Elégedett szakkollégiuma szakmai segítségnyújtásával? (N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Egyáltalán nem vagyok elégedett	4,9%*	3,8%*	2,8%*	9,8%*	1,3%*
Kevésbé vagyok elégedett	35%	34,6%*	13,9%*	9,8%*	5,3%*
Átlagosan vagyok elégedett	33,3%	50%	38,9%	29,5%	34,2%
Nagyon elégedett vagyok	26,8%	11,5%*	44,4%	50,8%	59,2%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt

M3. táblázat. Elégedettség a tudományos munkára való ösztönzéssel (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Elégedett szakkollégiuma tudományos, kutatási munkára ösztönzésével? (N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Egyáltalán nem vagyok elégedett	13%	7,7%*	13,9%*	6,6%*	0%
Kevésbé vagyok elégedett	33,3%	23,1%	19,4%*	11,5%*	14,5%
Átlagosan vagyok elégedett	35%	57,7%	52,8%	42,6%	35,5%
Nagyon elégedett vagyok	18,7%	11,5%*	13,9%*	39,3%	50%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt

M4. táblázat. Saját kutatási témával rendelkezők aránya szakkollégiumokban (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Van saját kutatási témája? (N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Igen	43,9%	19,2%*	38,9%	70,5%	50%
Nem	56,1%	79,8%	61,1%	29,5%	50%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt

M5. táblázat. Köztársasági ösztöndíjban részesültek aránya a szakkollégiumokban (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Részesült már legalább egyszer Köztársasági Ösztöndíjban? (N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Igen	13,8%	61,5%	55,6%	19,7%	6,6%*
Nem	86,2%	38,5%	44,4%	80,3%	93,4%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

M6. táblázat. Tanulmányi ösztöndíjban részesültek aránya (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Részesült egyéb tanulmányi ösztöndíjban? (N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Igen	66,7%	30,8%*	27,8%	77%	69,7%
Nem	33,3%	69,2%	72,2%	23%	30,3%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000, A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

M7. táblázat. Magyar nyelvű szakmai önéletrajzzal rendelkezők aránya (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Van magyar nyelvű szakmai önéletrajza? (N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Igen	52,1%	19,2%*	44,4%	67,2%	65,8%
Nem	47,9%	80,8%	55,6%	32,8%	34,2%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,000. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt.

M8. táblázat. Tanulmányi aspirációk: „még nem szeretne dolgozni”(%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
Mennyire játszik szerepet abban, hogy tanul? Azért tanul, mert még nem szeretne dolgozni. (N=322)	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Egyáltalán nem fontos	35%	7,7%*	22,2%*	54,1%	43,3%
Nem fontos	22%	23,1%*	22,2%*	26,2%	26,3%
Fontos	27,6%	53,8%	30,6%	11,5%*	21,1%
Nagyon fontos	15,4%	15,4%*	25%*	8,2%*	9,2%*
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,001. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt

M9. táblázat. Elfogadható magasabb ösztöndíj érdekében tanulni (%)

	Szakkollégiumi kötődés				
	Egyházi szakkollégiumok (149)		Nem egyházi szakkollégiumok (173)		
	Egyházi hagyományos (fenntartói)	Egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Nem egyházi roma/cigány (felzárkóztató)	Kisegyetemi	Egyesületi
Egyetért-e az alábbi állítással? Elfogadható, ha csak a magasabb ösztöndíj miatt tanul az ember. (N=322)					
Egyáltalán nem ért egyet	33,3%	15,4%*	11,1%*	21,3%	17,1%
Inkább nem ért egyet	40,7%	30,8%*	19,4%*	36,1%	34,2%
Inkább egyet ért	13,8%	30,8%*	25%*	29,5%	30,3%
Teljes mértékben egyet ért	12,2%	23,1%*	44,5%	13,1%*	18,4%
Összesen	123	26	36	61	76

Az aláhúzva közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna. A vizsgált összefüggés szignifikanciaszintje 0,001. A *-al jelölt cellákban az esetszám nem éri el a 10 főt

M10. Szakkollégium kérdőíve

Szakkollégium neve:

Felsőoktatási intézmény, kar, évfolyam, szak:

Kérdőív szakkollégiumi hallgatók számára

Kedves Válaszadó!

A segítségedet szeretném kérni a felsőoktatási tehetséggondozás lehetőségeiről szóló kutató munkámhoz. Az alábbi kérdőívre egy fontos felsőoktatás-pedagógiai kérdés és egy kutatás sikeres megvalósítása miatt van szükség, amelyben válaszaid névtelenül egy statisztikai adatbázisba kerültek. Kérlek, válaszolj minden kérdésre, ezzel hozzásegítve a munkához! A nevedet ne írd fel a papírra, a válaszadás névtelen és önkéntes.

Segítséged köszönöm:

Kardos Katalin

Debreceni Egyetem

Humán Tudományok Doktori Iskola

Nevelés – és Művelődéstudományi Doktori Program

Elérhetőség: kardoskata1987@gmail.com

I. Társadalmi és kulturális háttér, vallásosság

Amennyiben az alábbi kérdések mellett más utasítás nem olvasható, karikázd be a megfelelő válasz előtti számot!

1. Nemed?

1. Nő
2. Férfi

2. Életkorod?

..... év

3. Milyen típusú településen élsz?

1. Fővárosban
2. Megyeszékhelyen
3. Kisebb városban
4. Faluban
5. Tanyán

4. Kikkel élsz egy háztartásban? Több választ is megjelölhetsz!

1. Apa
2. Anya
3. Egy testvér
4. Több testvér
5. Nagyszülő/k
6. Egyéb, éspedig:

.....

5. Veled egy háztartásban élő testvéreid, féltestvéreid száma (magadat ne számíts bele)! .....

6. Hogyan jellemeznéd családod jelenlegi anyagi helyzetét? (Csak egy választ jelölj!)

1. Mindenünk megvan, jelentősebb kiadásokra is telik (pl. külföldi utazásokra),
2. Mindenünk meg van, megtakarítani tudunk
3. Mindenünk megvan, de nagyobb kiadásokat nem engedhetünk meg magunknak
4. Előfordul, hogy a mindennapi kiadásainkat nem tudjuk fedezni
5. Gyakran megesik, hogy nincs pénzünk a mindennapi szükségletek fedezésére

7. Mi a szüleid legmagasabb iskolai végzettsége?

Édesapám/nevelőapám	Édesanyám/nevelőanyám
1. Befejezetlen általános iskola	1. Befejezetlen általános iskola
2. Általános iskola (befejezetlen középiskola)	2. Általános iskola (befejezetlen középiskola)
3. Szakmunkásképző, szakiskola,	3. Szakmunkásképző, szakiskola,
4. Szakközépiskola, technikum	4. Szakközépiskola, technikum

5. Gimnázium (Befejezetlen egyetem, főiskola)	5. Gimnázium (Befejezetlen egyetem, főiskola)
6. Egyetem, főiskola	6. Egyetem, főiskola

8. Milyen felekezethez tartozol?

1. Római katolikus
2. Görög katolikus
3. Református
4. Evangélikus
5. Semmilyen
6. Egyéb, éspedig: .....

9. Vallásosnak tartod magad?

1. Igen vallásos vagyok, rendszeresen járok templomba, imaházba
2. Igen vallásos vagyok a magam módján
3. Nem tudom megítélni, hogy vallásos vagyok – e
4. Nem vagyok vallásos
5. Határozottan nem vagyok vallásos, más meggyőződésű vagyok

10. Milyen gyakran imádkozol?

1. Napi rendszerességgel
2. Heti rendszerességgel
3. Havonta
4. Nagyon ritkán
5. Nem szoktam imádkozni

11. Jársz – e valamilyen közösségbe, templomba, vallási kisközösségbe?

1. Igen, rendszeresen
2. Igen, alkalmanként
3. Nem

II. Tanulmányi karrier, eredményesség

12. Milyen fenntartású volt a középiskolád, amikor érettségiztél?

1. Állami, önkormányzati
2. Egyházi
3. Alapítványi
4. Magán

13. Közvetlenül érettségi után kezdted meg egyetemi/ főiskolai tanulmányaidat?

1. Igen → Ugrás a 15. kérdésre!
2. Nem

14. Ha nem közvetlenül az érettségi után kezdted meg egyetemi/főiskolai tanulmányaidat, akkor mivel foglaltad el magad?

1. Belföldön dolgoztam
  2. Külföldön dolgozta
  3. Tanultam (Pl. OKJ)
  4. Gyermeket vállaltam, családot alapítottam
  5. Munkanélküli voltam
  6. Mászt csináltam, egyéb éspedig:
- .....

15. Hol laksz ebben a tanévben?

1. A szakkollégium épületében
2. Szakkollégiumban, ami egyetemi kollégiumi épületben van
3. Egyetemi kollégiumban
4. Bejáró vagyok, vidéken lakom
5. Helybeli vagyok, a családommal lakom
6. Helyben, saját lakásomban
7. Helybeli vagyok, szüleimtől külön élek (párommal, barátokkal)
8. Albérletben
9. Egyéb, éspedig: .....

16. Jelenlegi tanulmányaid alatt végzel valamilyen jellegű munkát?

1. Igen, de csak nyaranta
2. Igen, rendszeresen végeztem fizetett munkát
3. Igen, alkalomszerűen végeztem fizetett munkát
4. Igen, dolgoztam, önkéntes munkát végeztem,
5. Igen dolgoztam, családi vállalkozásban, gazdaságban
6. Nem dolgoztam → Ugrás a 19. kérdésre!

17. Ha dolgozol, mi ennek az oka? Több választ is megjelölhetsz!

1. Anyagi kényszer
2. A szüleimtől való anyagai függetlenedés vágya
3. Önmegvalósítás
4. Szakmai ambíció
5. Tapasztalatszerzés vágya
6. Kötelező szakmai gyakorlat (ha fizetési is kaptál érte)
7. Egyéb, éspedig: .....

18. Amennyiben dolgozol, akkor az általad leggyakrabban végzett munka ....

1. Mindig kapcsolódott a jelenlegi tanulmányaidhoz
2. Többnyire kapcsolódott a jelenlegi tanulmányaidhoz
3. Nem kapcsolódott a jelenlegi tanulmányimhoz

19. Van – e olyan személy a környezetekben, aki nem értett egyet továbbtanulás terveiddel?

1. Nincs
2. Van

20. Amennyiben van kicsoda? Miért nem értett egyet?

.....
.....

21. Az érettségid évében jogosult voltál –e az alábbi címen többletpontokra? (akkor is jelöld be, ha nem kértél ilyen többletpontot, de jogosult voltál rá!)

1. Sportteljesítmény miatt
2. Tanulmányi versenyhelyezés (pl. OKTV) miatt
3. Fogytékosság miatt
4. Hátrányos helyzet miatt
5. Etnikai hovatartozás miatt
6. OKJ vagy technikus végzettség miatt
7. Középfokú komplex nyelvvizsga miatt
8. Felsőfokú komplex nyelvvizsga miatt
9. Halmozottan hátrányos helyzet miatt
10. Emelt szintű érettségi teljesítéséért
11. Gyermekgondozásért

1. Igen	1. Nem
2. Igen	2. Nem
3. Igen	3. Nem
4. Igen	4. Nem
5. Igen	5. Nem
6. Igen	6. Nem
7. Igen	7. Nem
8. Igen	8. Nem
9. Igen	9. Nem
10. Igen	10. Nem
11. Igen	11. Nem

22. Igazak Rád az alábbi állítások?

1. Van saját kutatási témám
2. Rendelkezem OTDK dolgozattal vagy poszterrel
3. Előadtam vagy posztert készítettem konferencián (OTDK-n kívül)
4. Volt vagy van demonstrátori megbízásom
5. Van legalább egy tudományos publikációm
6. Részesültem legalább egyszer érdemösztöndíjban
7. Részesültem egyéb tanulmányi ösztöndíjban
8. Van felsőfokú komplex nyelvvizsgám (nemzetközileg elismert)
9. Rendelkezem vagy rendelkeztem már magántanítvánnyal
10. Van magyar nyelvű szakmai önéletrajzom
11. Van idegen nyelvű szakmai önéletrajzom
12. Évfolyamfelelős/ csoportfelelős posztot töltök vagy töltöttem be
13. Valamilyen önálló alkotással rendelkezem pl. program, alkalmazás, találmány, művészeti alkotás
14. Rendelkeztem vagy rendelkezem egyetemi/főiskolai tehetséggondozó program ösztöndíjával
15. Tagja voltam vagy vagyok egyetemi/főiskolai tehetséggondozó programnak
16. Rendelkezem vagy rendelkeztem tudományos ösztöndíjjal (a DETEP ösztöndíjon kívül)
17. Részesültem már legalább egyszer köztársasági ösztöndíjban
18. Van középfokú komplex nyelvvizsgám

1. Igen	1. Nem
2. Igen	2. Nem
3. Igen	3. Nem
4. Igen	4. Nem
5. Igen	5. Nem
6. Igen	6. Nem
7. Igen	7. Nem
8. Igen	8. Nem
9. Igen	9. Nem
10. Igen	10. Nem
11. Igen	11. Nem
12. Igen	12. Nem
13. Igen	13. Nem
14. Igen	14. Nem
15. Igen	15. Nem
16. Igen	16. Nem
17. Igen	17. Nem
18. Igen	18. Nem

23. Mennyire játszanak szerepet abban, az alábbi szempontok, hogy tanulsz?

	Egyáltalán nem fontos	Nem fontos	Fontos	Nagyon fontos
1. Legyen biztos jövedelemem, amiből eltarthatom a családom	1	2	3	4
2. Legyen jól jövedelmező állásom	1	2	3	4
3. Büszke legyen rám a környezetem	1	2	3	4
4. Büszke legyek magamra	1	2	3	4
5. Megbecsült foglalkozásom legyen	1	2	3	4
6. Azért tanulok, mert még nem szeretnék dolgozni	1	2	3	4
7. Szeretem a diákéletet, vonzó számomra	1	2	3	4
8. Úgy érzem több végzettségre van szükségem az elhelyezkedéshez	1	2	3	4
9. Tovább gyarapítom a tudásom	1	2	3	4
10. Egyéb, éspedig:.....	1	2	3	4

24. Terveid között szerepel még, hogy tovább tanulj?

1. Igen
2. Nem
3. Nem tudom

25. Milyen fokú végzettségre törekszel?

1. Felsőoktatási alapképzés (Ba, Bsc)
2. Felsőoktatási mesterképzés (Ma, Msc)
3. Másoddiploma
4. Tudományos fokozat (Phd, Dr)
5. Osztatlan egyetemi diploma
6. Egyéb, éspedig: .....

26. Ebben a tanévben, egy átlagos héten az óráid hány százalékára jártál be?

1. 80 – 100%
2. 60 – 80%
3. 40- 60%
4. 20-40%
5. 0- 20%
6. Nem tudom

27. Az előző félévben hány olyan vizsgád volt, amit az első alkalomkor (halasztás nélkül) sikerült letenned?

1. 80-100%
2. 60-80%
3. 40-60%
4. 20-40%
5. 0-20%
6. Nem tudom

28. Egy átlagos napon hány órát készülsz az órádra (tanulás, olvasás, beadandó készítése)?

1. Több, mint 3 óra
2. Kevesebb, mint 3 óra
3. Kevesebb, mint 2 óra
4. Kevesebb, mint 1 óra
5. Kevesebb, mint fél óra
6. Nem tudom

29. Egyetértesz – e az alábbi állításokkal?

1 Egyáltalán nem értek egyet	2 Inkább nem értek egyet
3 Inkább egyetértek	4 Teljes mértékben egyetértek
1. Természetes a kötelező irodalmakat elolvasni.	1 2 3 4
2. Természetes az ajánlott irodalmakat is elolvasni a kötelezők mellett.	1 2 3 4
3. Szakdolgozatot pénzért venni elfogadható.	1 2 3 4
4. A rendszeres puskázás az egyetemen elfogadható.	1 2 3 4
5. Elfogadható, ha csak a magasabb ösztöndíj miatt tanulni az ember.	1 2 3 4
6. Jegyzetet kölcsönadni természetes.	1 2 3 4
7. Elfogadható az órát rendszeresen ellógni.	1 2 3 4
8. Elfogadható, hogy csak az engem érdeklő tárgyakból törekedjek alapos tudásra.	1 2 3 4
9. Más szerzők szövegeit, gondolatait hivatkozás nélkül átvenni elfogadható.	1 2 3 4
10. Fontos tanulni akkor is, ha puskázással is megszerezhető a jó jegy.	1 2 3 4
11. Elfogadható az, ha a diplomát valaki igazi tanulmányi teljesítmény nélkül veszi át.	1 2 3 4
12. Kerülni kell azokat az oktatókat, akik szigorúan osztályoznak vagy sokat követelnek.	1 2 3 4
13. Elfogadható teszt vagy vizsga esetén lesni.	1 2 3 4
14. Elfogadható teszt vagy vizsga esetén sügni.	1 2 3 4

30. Milyen gyakran teszik a szüleid a következőket?

1 Nagyon gyakran	2 Gyakran
3 Ritkán	4 Soha
1. Beszélgetnek veled	1 2 3 4
2. Beszélgetnek veled kultúráról, politikai, közéleti témákról	1 2 3 4
3. Beszélgetnek veled könyvekről, filmekről	1 2 3 4
4. Tájékoztódnak arról, hogyan töltöd a szabadidőd	1 2 3 4
5. Vonnak be a házimunkába	1 2 3 4
6. Érdeklődnek tanulmányaidról	
7. Érdeklődnek barátaidról	1 2 3 4
8. Támogatnak anyagilag	1 2 3 4
9. Szerveznek veled közös kulturális programokat (pl. színház, kiállítás)	1 2 3 4
10. Ösztönöznek, bátorítanak a tanulásra	1 2 3 4
11. Kapcsolatot tartanak a tanáriddal/ oktatóiddal	1 2 3 4

III. Szakkollégiumi élet és munkakörülmények, szakkollégiumi felsőoktatás-pedagógiai tapasztalatok

31. Hol ismerkedtél össze hozzád közel álló barátaiddal?

1. Még az egyetem előtti időszakból (középiskola, általános iskola)
2. Egyetemen
3. Közös hobby révén
4. Közös szórakozóhely révén
5. Szomszédok vagyunk
6. Szakkollégiumban
7. Interneten
8. Szüleink barátsága révén
9. Hittanon, gyülekezetben
10. Egyéb, éspedig: .....

32. Van – e olyan barátod, az egyetemen/szakkollégiumban, akire igazak az alábbiak?

Van olyan társad: barátod	egyetemen		szakkollégiumban	
1. Akivel megbeszél(t)ed a tanulmányaidal kapcsolatos problémáidat	1. igen, ... fő	2. nem	1. igen, ... fő	2. nem
2. Akivel megbeszél(t)ed magánéleti problémáidat	1. igen, ...	2. nem	1. igen, ...	2. nem
3. Akivel rendszeresen együtt töltö(tte)d a szabadidődöt	1. igen, ... fő	2. nem	1. igen, ... fő	2. nem
4. Akivel meg tudad/ tudod beszélni a jövőre vonatkozó terveidet	1. igen, ...	2. nem	1. igen, ... fő	2. nem
5. Aki betegség esetén meglátogat(ott) vagy telefonon keres(ett)	1. igen, ... fő	2. nem	1. igen, ... fő	2. nem
6. Akitől könyvet, jegyzetet, füzetet tudtál/ tudsz kölcsönkérni	1. igen, ... fő	2. nem	1. igen, ... fő	2. nem
7. Akivel tudományos problémákról tudtál/ tudsz beszélgetni	1. igen, ... fő	2. nem	1. igen, ... fő	2. nem
8. Akivel olvasmányélményeidről tudtál/ tudsz beszélgetni	1. igen, ... fő	2. nem	1. igen, ... fő	2. nem
9. Akivel közéleti kérdésekről tudtál/ tudsz beszélgetni	1. igen, ... fő	2. nem	1. igen, ... fő	2. nem
10. Akivel művészetről (pl. festészet, komolyzene) tudtál/ tudsz beszélgetni	1. igen, ... fő	2. nem	1. igen, ... fő	2. nem

11. Akivel együtt tanultál / tanulsz	1. igen, ... fő	2. nem	1. igen, ... fő	2. nem
--------------------------------------	-------------------------	-----------	----------------------	--------

33. Mit gondolsz, milyen a hallgatók viszonya egymással a szakkollégiumodban?

1. Sok a baráti kapcsolat
2. Ismerősségre korlátozódik
3. Kevésbé ismerik egymást
4. Jól ismerik egymást
5. Egyéb, éspedig:.....

34. Elégedett vagy szakkollégiumod...

1 Egyáltalán nem vagyok elégedett	2 Kevésbé vagyok elégedett
3 Átlagosan elégedett vagyok	4 Nagyon elégedett vagyok
1. oktatóival?	1 2 3 4
2. kurzusaival, előadássorozataival?	1 2 3 4
3. által szervezett egyéb programokkal?	1 2 3 4
4. szakmai segítségnyújtásával?	1 2 3 4
5. által igénybe vehető szolgáltatásokkal (könyvtárhasználat, fénymásolás stb.)?	1 2 3 4
6. idegen nyelv oktatásával?	1 2 3 4
7. technikai felszereltségével?(számítógépek, nyomtató, projektor stb.)?	1 2 3 4
8. tájékoztató módszereivel (e-mail üzenetek,plakátok)?	1 2 3 4
9. tanulásra ösztönzésével?	1 2 3 4
10. felvételi rendszerével?	1 2 3 4
11. értékelési módjával?	1 2 3 4
12. előadótermeivel?	1 2 3 4
13. kurzusainak/előadássorozatainak időpontjával (pl. az előadások az esti órákban vannak)?	1 2 3 4
14. közösségi életével?	1 2 3 4
15.Spirituális hitéleti programjaival?	1 2 3 4
16. kulturális és hagyományörző programjaival?	1 2 3 4
17. tudományos kutatási munkára ösztönzésével?	1 2 3 4
18. demokratikusságával?	1 2 3 4

35. Van – e olyan oktatód az egyetemen/szakkollégiumodban, akire igazak az alábbiak?

Van olyan oktatód	egyetemen		szakkollégiumban	
1. Akivel a tananyagról, tudományos kérdésekről beszélgetsz tanítási időn kívül	1.igen	2. nem	1. igen	2. nem

2. Akivel a tananyagon kívül más témákról is beszélgetsz	1. igen	2. nem	1. igen	2. nem
3. Akivel szépirodalomról, művészetről beszélgetsz	1. igen	2. nem	1. igen	2. nem
4. Akivel közéleti kérdésekről beszélgetsz	1. igen	2. nem	1. igen	2. nem
5. Akivel magánéleti problémáidról beszélgetsz	1. igen	2. nem	1. igen	2. nem
6. Akivel a jövődre vonatkozó terveidről beszélgetsz	1. igen	2. nem	1. igen	2. nem
7. Aki ingyen korrepetál	1. igen	2. nem	1. igen	2. nem
8. Akivel rendszeres e-mail kapcsolatban vagy	1. igen	2. nem	1. igen	2. nem
9. Aki odafigyelt személy szerint a Te pályafutásod alakulására	1. igen	2. nem	1. igen	2. nem

36. Mit gondolsz, célja – e a szakkollégiumodnak az alábbiakban felsoroltak?

(1 Határozott célja-4 Nem célja)

1. Szálláslehetőséget biztosít, segíti, az előremenetelem a tanulmányaimban.	1 2 3 4
2. Biztosítja a folyamatos tanulás, tájékozódás lehetőségét.	1 2 3 4
3. Széles látókörű fiatalokat nevel	1 2 3 4
4. Minden irányban tájékozott, művelt embereket nevel	1 2 3 4
5. Nyitott szellemiségre, folyamatos érdeklődésre tanít	1 2 3 4
6. Ösztönöz a tudományos életben való részvételre, tanulmányaim további folytatására.	1 2 3 4
7. A közösséghez való tartozás élményét adja.	1 2 3 4
8. Lehetőséget biztosít a szakmai tudás megszerzésére.	1 2 3 4
9. Bízta a társadalmi szerepvállalásra	1 2 3 4
10. Identitás megerősítése, kulturális hagyományok ápolása	1 2 3 4
11. Megteremti annak a lehetőségét, hogy oktatókkal, tudományos kutatókkal tarthassunk kapcsolatot.	1 2 3 4
12. Egyéb, éspedig:	1 2 3 4

37. Mit gondolsz, mennyiben járul hozzá a szakkollégiumod az alábbiakban felsoroltakhoz?

(1 Nagyon hozzájárul-4 Nem járul hozzá)

1. Van saját kutatási témám	1 2 3 4
2. Tagja vagyok kutatócsoportnak	1 2 3 4
3. Tanszéki/ intézeti kutatásban működök közre	1 2 3 4
4. Rendelkezem OTDK dolgozattal	1 2 3 4
5. Rendelkezem díjazott OTDK dolgozattal (1-3. helyezett, különdíj)	1 2 3 4
6. Van demonstrátori megbízásom	1 2 3 4
7. Van magyar vagy idegen nyelvű publikációm	1 2 3 4
8. Előadtam hazai vagy nemzetközi konferencián	1 2 3 4
9. Rendelkezem tudományos ösztöndíjjal	1 2 3 4

10. Rendelkezem legalább 3 hónapos külföldi tanulmányi tapasztalattal.	1 2 3 4
11. Részt vehettem hazai/nemzetközi kutatásban	1 2 3 4
12. Tagja voltam/vagyok tehetséggondozó programnak	1 2 3 4
13. Részesültem/részesülök köztársasági ösztöndíjban	1 2 3 4
14. Nyelvvizsgával rendelkezem	1 2 3 4
15. Képes vagyok idegen nyelvű szöveg megértésére	1 2 3 4
16. Rendelkezem a szakmámmal kapcsolatos hazai munkatapasztalattal	1 2 3 4
17. Rendelkezem a szakmámmal kapcsolatos külföldi munkatapasztalattal	1 2 3 4
18. Van olyan diplomás ismerősöm, akire számíthatok szakmai kérdésekben	1 2 3 4
19. Ismerek olyan oktatót, kutatót, akire számíthatok szakmai kérdésekben	1 2 3 4
20. Valamilyen más eredménnyel rendelkezem	1 2 3 4

38. Milyen gyakran fordul elő, hogy ... ?

1 Soha 2 Ritkán	
3 Gyakran 4 Nagyon gyakran	
1. szakkollégiumi oktatóiddal tudományos kérdésekről beszélgettek a tanítási időn kívül	1 2 3 4
2. szakkollégiumi oktatóiddal a tananyagon kívül más témáról is beszélgettek	1 2 3 4
3. szakkollégiumi oktatóiddal közéleti kérdésekről beszélgettek	1 2 3 4
4. szakkollégiumi oktatóiddal magánéleti problémákról beszélgettek	1 2 3 4
5. szakkollégiumi oktatóiddal jövődre vonatkozó terveidről beszélgettek	1 2 3 4
6. szakkollégiumi oktatóid szabadidejükben segítenek a tanulásban	1 2 3 4
7. szakkollégiumi oktatóid odafigyelnek személyesen is a pályafutásodra	1 2 3 4

39. Részt szoktál - e venni ... ?

	Egyetemed/ Főiskolád által szervezett....		Szakkollégiumod által szervezett....	
	igen	nem	igen	nem
1. Kiránduláson	1	2	1	2
2. Bálon	1	2	1	2
3. Szakesten, egyetemi napokon	1	2	1	2

4. Táborozáson	1	2	1	2
5. Vallási rendezvényen	1	2	1	2
6. Filmvetítésen, videózáson, filmklubon	1	2	1	2
7. Sportrendezvényen	1	2	1	2
8. Művészeti körön, tánckörön, zenekarban, énekkarban	1	2	1	2
9. Bulin, közös szórakozáson	1	2	1	2
10. Szakmai előadáson, konferencián	1	2	1	2
11. Klubrendezvényen	1	2	1	2
12. Színházi programon, hangversenyen	1	2	1	2
13. Egyéb, éspedig:	1	2	1	2

Köszönöm a válaszadást!

Summary

Higher Education – Pedagogical Significance of Colleges for Advanced Studies in Inter-sectoral Comparison

Key words: colleges for advanced studies, religious colleges for advanced studies, higher education – pedagogy, learning communities

One of the most important goals of our thesis is to present the Hungarian system of colleges for advanced studies that have been renewed after the change of regime; with special regards to religious and newly founded secular and religious Romani colleges for advanced studies. Our research focuses on students of excellence in higher education who had the chance to be part of the talent promotion programs of such colleges during their studies.

The population of the study consists of students who had attended either religious or non-religious, or Romani colleges for advanced studies related to either religious or non-religious universities. The method of sampling applied stratified sampling in colleges qualified for the population, during which 322 students of 32 institutions were contacted. Traditional questionnaires paired with online ones (during spring of 2015 and 2016) were executed. The questionnaire was created with the contribution of the CHERD³⁰ research group of the University of Debrecen.

Our findings show that colleges for advanced studies as learning communities have an especially positive effect on the academic success of students, creating the opportunity for individual development within the group in several fields of studies. These colleges also hold great benefits as opposed to traditional methods of higher education. In the student groups of talent promoting institutions instead of prefabricated knowledge, co-constructed knowledge take place, alongside with responding to one another's views or work, as well as voluntary work in favour of the community which boosts activity and responsibility. These all qualify as investment into social capital (Tinto 2003, Pusztai 2011).

---

³⁰ CHERD – The Centre for Higher Educational Research and Development